НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

МАКАРЕЦЬ ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 811.161.2’37(043.3)

ПЕРИФРАЗОВІ НОМІНАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ПОЧАТКУ XXI ст.

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник –
кандидат філологічних наук,
доцент Дудко Ірина Володимирівна

Київ – 2011

ЗМІСТ

ВСТУП…… 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРИФРАЗОВИХ ОДИНИЦЬ У СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ…….. 12

1.1. Лінгвістична сутність перифразових найменувань……..…….... 12

1.2. Номінативна природа перифразових одиниць……. 24

1.3. Класифікації перифразових номінацій…….…….... 32

1.4. Співвідношення перифразів із суміжними засобами мови…..... 39

1.4.1. Перифразові номінаціїв контексті синонімії…… 43

1.4.2. Перифрази як засіб поповнення фразеологічного фонду мови... 48

1.4.3. Евфемістичні перифразові номінації……..…….... 54

1.4.4. Співвідношення метафори й метафоричних перифразів…..….. 56

1.4.5. Метонімія як механізм моделювання перифразових найменувань……..…….. 66

1.5. Етимологія та функціональне призначення перифразовиходиниць……...……. 71

Висновки до розділу1……...…….. 76

РОЗДІЛ 2.ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ТА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРИФРАЗОВИХ НОМІНАЦІЙУ ПУБЛІЦИСТИЦІ ПОЧАТКУ XXI СТ. ...…..... 78

2.1. Публіцистичний дискурс як сфера функціонування перифразових найменувань……... 78

2.2. Функціонально-стилістичні властивості перифразових одиниць…… 90

2.3. Контекстуальна зумовленість перифразових номінацій.....…… 97

2.4. Синтаксичне функціонування перифразових найменувань…..... 102

2.5. Семантико-синтаксична структура перифразових одиниць…..... 109
2.6. Семантичні класи перифразів українського
публіцистичного дискурсу початку XXI ст. ……..…….. 127
Висновки до розділу2…..……..... 141
РОЗДІЛ3. КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНА ПРИРОДА ТА
КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПЕРИФРАЗОВИХ НОМІНАЦІЙ……..…….…… 143
3.1. Когнітивні механізми комбінування перифразів……...…... 143
3.2. Особливості семантики перифразових найменувань……..… 152
3.3. Лінгвокультурологічніособливості перифразових номінацій
української публіцистики початку XXI ст. ……..…..… 159
3.4. Комунікативно-прагматична зорієнтованість
перифразових найменувань……...…. 169
3.5. Експресивність перифразів як чинник мовного впливу……. 180
Висновки до розділу3…..……..… 186
ВИСНОВКИ……...……. 188
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……... 193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..…… 226
ДОДАТКИ……... 229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВЗ – «Ваше здоров’я».

ВК – «Вечірній Київ».

ВЧ – «Вечірні Черкаси».

ВЗ – «Високий замок».

ГУ – «Голос України».

ДУ – «Демократична Україна».

Д – «День».

ДД – «День днем».

ДТ – «Дзеркало тижня».

ЗМІ – засоби масової інформації.

КП – «Київська правда».

К – «Коментарі».

ЛУ – «Літературна Україна».

МН – «Малинські новини».

СВ – «Сільські вісті».

СлП – «Слово Просвіти».

СП – «Соборна площа».

Т – «Товариш».

ТХ – «Трибуна хлібороба».

УМ – «Україна молода».

УЛГ – «Українська літературна газета».

УФ – «Український футбол».

УК – «Урядовий кур’єр».

Х – «Хрещатик».

ЧГ – «Чорноморський гудок».

ШВ – «Шепетівський вісник».

A – прикметник.

N – іменник.

N_2 – іменник у формі родового відмінка.

N_5 – іменник у формі орудного відмінка.

N_6 – іменник у формі місцевого відмінка.

Pron – займенник.

$Pron_6$ – займенник у формі місцевого відмінка.

V – дієслово.

ВСТУП

Дослідження мови засобів масової інформації (далі – ЗМІ) стають актуальними в умовах формування глобального інформаційного простору й зростання ролі знань та інфокомунікацій у житті суспільства. Настанова ЗМІ впливати на формування громадської думки та зміна акцентів у науковій парадигмі з мовноцентричного на антропоцентричний підхід до вивчення мовних одиниць зумовлює зростання інтересу до з'ясування механізмів і засобів вербального впливу на реципієнта. Тож перспективними є лінгвопрагматичний та когнітивно-ономасіологічний аспекти дослідження мовного арсеналу публіцистики, повноцінне розкриття яких неможливе без з'ясування його власне лінгвальної природи.

Одним із аспектів антропоцентрично спрямованого дослідження номінативних одиниць мови ЗМІ є вивчення функціонування перифразових номінацій у публіцистиці не тільки як одного з важливих засобів увиразнення тексту за рахунок надання йому більшої експресивності, а і як інструменту мовного впливу на реципієнта з метою створення потрібного авторові емоційно-оцінного тла для сприйняття позначуваної реалії й повідомлення загалом.

Питанням сутності перифразових номінацій, їхніх характерних ознак, властивостей та функцій приділена увага в лінгвістичних працях українських мовознавців (О. О. Потебні, М. П. Коломійця, О. С. Юрченка, Є. С. Регушевського, Ю. І. Кобилянського, Н. М. Сологуб) та інших славістів (І. З. Ільїної, Г. З. Розанової, Л. В. Шубіної, Л. М. Синельникової,Г. М. Моложай, В. І. Орлової, М. Банька, Т. І. Битєвоїта ін.). Перифрази в мові друкованих ЗМІ здебільшого аналізують у контексті загального дослідження особливостей публіцистичного стилю. В українському мовознавстві є низка праць, присвячених винятково проблемі перифразових номінацій, зокрема укладено «Короткий словник перифраз» (М. П. Коломієць,

Є. С. Регушевський), досліджено фразеологічні перифрази української літературної мови (О. С. Юрченко), функціонування перифразових номінацій в українській радянській пресі 80-х років (Є. А. Макаренко), структурно-граматичні і семантико-стилістичні особливості перифразів українських газет 80-90 років XX століття (Г. П. Євсєєва) та ін.

Динамічність мови преси зумовлює постійне осучаснення її засобів, які набувають нових лінгвальних та прагматичних характеристик. Тому перифрази як один із суттєвих засобів увиразнення публіцистичних текстів виявляють значну залежність не тільки від мовного, а й від комунікативного контексту та соціально-політичних, економічних, культурних умов у країні, зміна яких відображається на властивостях комбінованих перифразових номінацій.

У контексті новітніх напрямів мовознавства, зокрема когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології та прагмалінгвістики, актуальним є дослідження особливостей перифразових найменувань українського публіцистичного дискурсу початку XXI століття. Такий підхід дає змогу пояснити значну продуктивність, активність і частоту використання перифразів у публіцистиці не лише завдяки їхнім функціонально-стилістичним особливостям, що майже зводить їх до засобів забезпечення естетики тексту, а й у зв’язку з настановою ЗМІ впливати на ставлення адресата до позначуваних реалій. У контексті комунікативної лінгвістики перифразові найменування постають як інструмент вербального впливу через «програмування» свідомості реципієнта шляхом перейменування денотатів, використання нових, прагматично маркованих одиниць номінації, особливості яких залежать від багатьох чинників комунікативної ситуації (комунікативних настанов та стратегій, статусу комунікантів, національної психології, суспільної ідеології, спільного фонду знань мовця й адресата тощо).

Антропоцентрична спрямованість лінгвістичних досліджень передбачає необхідність не тільки прагмалінгвістичного вивчення перифразів, а й лінгвокогнітивного, через призму якого комбінування перифразових одиниць постає як складний багатоступінчастий когнітивний процес (від сприйняття

властивостей реалії, зародження думки про неї й творення ономасіологічної структури найменування до переведення позамовного змісту в нову мовну форму та функціонування в мовленні), а також лінгвокультурологічного, що пов'язано з належністю мовця й адресата до певної культурної спільноти та засвоєнням надбань світової культури.

Саме це й зумовлює **актуальність** дисертаційного дослідження, спрямованого на всебічний системний опис перифразових номінацій та визначення тенденцій їх розвитку на матеріалі мови української публіцистики початку XXI ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.Дисертаційне дослідженнявідповідає науковій проблематиці кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Лінгводидактичний опис функціонування української мови». Тему дисертаційного дослідження схвалено на засіданні кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 3 від 25 листопада 2009 року), затверджено Науковою координаційною радою «Українська мова» Інституту української мови НАН України (протокол № 51 від 17 грудня 2009 року) і Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 18 лютого 2010 року).

Мета дослідження полягає у з'ясуванні семантико-синтаксичних, функціонально-стилістичних, когнітивно-ономасіологічних, лінгвокультурологічних та комунікативно-прагматичних особливостей перифразових номінацій української публіцистики початку XXI століття.

Поставлена мета передбачає виконання таких основних **завдань**:

1) визначити лінгвістичний статус перифразів як засобів вторинної номінації;

2) проаналізувати функціонально-стилістичні особливості перифразових найменувань у публіцистичних текстах;

3) виявити семантичні класи та семантико-синтаксичні типи перифразових одиниць української публіцистики початку XXI ст.;

4) з'ясувати когнітивно-ономасіологічні механізми комбінування та сприйняття перифразових номінацій;

5) схарактеризувати лінгвокультурологічні особливості перифразів української публіцистики;

6) розкрити комунікативно-прагматичний потенціал перифразових найменувань.

Об'єктом дослідження є перифразові номінації української публіцистики початку XXI століття.

Предмет дослідження – функціонально-семантичний, семантико-синтаксичний, когнітивно-ономасіологічний, комунікативно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти перифразових найменувань сучасної української публіцистики.

Матеріалом дослідження є перифрази, дібрані шляхом суцільної вибірки й окремих фіксацій із друкованих текстів інформаційних та аналітичних жанрів публіцистичного стилю. **Джерельною базою** дисертації стали україномовні періодичні видання першого десятиліття XXI століття («День», «Дзеркало тижня», «Літературна Україна», «Сільські вісті», «Коментарі», «Вечірній Київ», «Слово Просвіти», «Вечірні Черкаси», «Хрещатик», «Малинські новини», «Трибуна хлібороба», «Шепетівський вісник» тощо), публіцистичні твори окремих авторів (О. Пахльовської, В. Капранова, Д. Капранова, С. Караванського, В. Яворівського та ін.) та збірки публіцистики («Публіцистика незалежної України», «Україна Incognita», «Апокрифи Клари Ґудзик»).

Специфіка об'єкта і мета дослідження визначають використання таких **методів і прийомів дослідження:***описового* (у виокремленні мовних одиниць, їхній класифікації та інтерпретації), зокрема прийомів контекстного та компонентного аналізу для з'ясування семантики перифразових найменувань, їхніх прагматичних та семантико-синтаксичних особливостей; *структурного*

(застосовано дистрибутивний аналіз для визначення механізмів комбінування перифразів та трансформаційний аналіз – для з'ясування співвідношення їх з іншими одиницями вторинної номінації); *функціонального* (з метою дослідження особливостей передачі інформації засобами перифразовних одиниць, зокрема для визначення семантичного ядра та периферії перифразових номінацій української публіцистики); елементи *статистичних підрахунків* (для з'ясування продуктивності й частоти використання перифразових найменувань різних типів).

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній уперше в українському мовознавстві виконано комплексний лінгвістичний аналіз перифразових номінацій українського публіцистичного дискурсу початку XXI століття: уточнено поняття перифразового найменування; з'ясовано особливості перифразових номінацій української публіцистики початку XXI століття на матеріалі текстів друкованих ЗМІ; визначено семантичні класи перифразових одиниць та їхні семантико-синтаксичні особливості; з'ясовано когнітивні механізми моделювання перифразових найменувань, їхні лінгвокультурологічні властивості та функціональні можливості в публіцистичному дискурсі. Дисертація містить важливі теоретичні узагальнення про власне лінгвальну й когнітивну природу перифразових номінацій.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що її напрацювання й узагальнення сприяють чіткому визначенню лінгвістичного статусу перифразових одиниць як засобів вторинного називання, з'ясуванню їхніх особливостей порівняно з іншими засобами вторинної номінації (синонімами, метафорами, метоніміями, фразеологізмами та ін.) та їхнього функціонально-стилістичного навантаження в публіцистиці, встановленню когнітивно-ономасіологічних особливостей та комунікативно-прагматичного потенціалу перифразових одиниць. Результати дослідження функціонування перифразів, одержані внаслідок аналізу фактичного матеріалу, дають змогу по-новому інтерпретувати їх місце в публіцистичному дискурсі зокрема та комунікативній

практиці загалом. Матеріали дисертації можуть бути використані для поглибленого вивчення теоретичних проблем, пов'язаних із семантико-прагматичними та лінгвокогнітивними дослідженнями цих одиниць в інших стилях сучасної української мови.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в можливості використання їх у створенні теоретичних курсів із лексикології, фразеології, когнітивної та комунікативної лінгвістики, стилістики, соціолінгвістики, психолінгвістики та спецсемінарів, унаписанні підручників і посібників для середньої та вищої школи, у підготовці курсових, дипломних і магістерських робіт студентами філологічних спеціальностей,в укладанні лексикографічних праць з української мови тощо.

Апробація. Окремі положення дисертаційного дослідження викладено на щорічних звітно-наукових конференціях викладачів і аспірантів кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2009-2011); ІІІ Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 2009); Міжнародній науковій конференції «Розвиток словникового складу та граматичного ладу української мови у зв'язку з демократизаційними та глобалізаційними процесами» (Київ, 2009); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, літератури та документознавства» (Київ, 2009); Міжнародній науковій конференції «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення» (Горлівка, 2010); Міжнародній науковій конференції «Наукова спадщина О. О. Потебні в контексті розвитку європейської філологічної думки XIX–XXI ст.» (Харків, 2010); Читаннях, присвячених 90-ій річниці від дня народження доктора філологічних наук, професора Степана Пилиповича Бевзенка (Київ, 2010); Міжнародній науковій конференції «Лексичні та граматичні одиниці: функціонально-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти», присвяченій ювілею доктора філологічних наук, професора, заслуженого працівника народної освіти України, академіка

Академії наук вищої освіти України, завідувача кафедри української мови НПУ імені М. П. Драгоманова Марії Яківни Плющ (Київ, 2011).

Результати роботи викладено у 8 публікаціях, 5 з яких надруковано в наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 292 сторінки, із них основного тексту – 189 сторінок.

РОЗДІЛ1
ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРИФРАЗОВИХ ОДИНИЦЬ У СИСТЕМІ ЗАСОБІВ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ

1.1. Лінгвістична сутність перифразових найменувань

Проблемі дослідження перифразових номінацій присвячені розвідки мовознавців І. З. Ільїної (1954), В. П. Уткіної (1959), В. П. Григор'єва (1971), Г. З. Розанової (1973), Л. В. Шубіної (1973), Л. М. Синельникової (1975), Г. М. Моложай (1980), В. І. Орлової (1982), О. С. Юрченка (1983), М. П. Коломійця (1984), Є. А. Макаренко (1984), Є. С. Регушевського (1984), І. Ю. Кобилянського (1985), В. В. Похмельних (1985), Н. М. Сологуб (1991), А. С. Єлізарова (1993), Л. В. Грехнєвої (1999), О. А. Копусь (2001), В. П. Москвина (2001), П. Стасинської (2001), Г. П. Євсєєвої (2002), Л. В. Завгородньої (2002), О. Ф. Катаєвої (2002), Л. Н. Гукової (2006), Л. Ф. Фоміної (2006), М. О. Сиривлі (2007), Т. І. Битєвої (2008), О. В. Євдокимової (2008) та ін. Проте окремі питання сутності, видів, значення перифраза, його співвідношення з іншими мовними одиницями тощо досі остаточно не з'ясовані. Крім того, переорієнтованість мовознавчої науки від формального опису мовних одиниць до з'ясування особливостей їхнього функціонального призначення зумовлює потребу розглядати перифразові номінації в комунікативному аспекті.

У мовознавчих студіях використовують кілька термінів на позначення досліджуваної мовної одиниці – перифраз(а) і парафраз(а). Як синоніми подані вони ів енциклопедії «Українська мова» [216, 471], «Словнику української мови» в 11-ти томах[242, 6, 136]. Проте між позначуваними цими термінами поняттями існує суттєва різниця. На думку А. О. Ткаченка, *парафразом* доцільно називати «переказ твору або чужих думок іншими словами, іноді

скорочено або розширено, незрідка прози поезією або навпаки», отже, «маємо справу… із різними способами «переливання» попереднього формозмісту в новий» [271, 293]. Перифраз же – це насамперед засіб вторинної номінації.

На думку П. Стасинської,якщо зіставити словотвірні елементи пери- і пара-, то… перший з них краще визначає сутність поняття, яке полягає у описовому позначенні предмета чи явища, дії чи стану[252, 276].

Оскільки слова «перифраз» і «парафраз» грецького походження, то доцільно відповідь на питання про їхнє семантичне розмежування шукати в семантиці грецьких словотвірних афіксів. Префікс*пара-(παρά-)* «позначає знаходження поруч, біля, коло; відхилення від чого-небудь, порушення чого-небудь (поза, повз, проти)»; префікс *пери- (περί-)* утворює слова зі значенням «коло, поруч, біля, кругом, навколо» [40]. Зіставлення семантичного наповнення цих префіксів дає підстави стверджувати, що термін, утворений приєднанням префікса *пери-*,точніше відображає вторинну описову сутність позначуваної лінгвальної одиниці.

У мовознавчих студіях окремих представників структурної лінгвістики спостережено зворотний процес: термін «перифраз» використовують на позначення трансформованого висловлення. Наприклад, Н. О. Єсменська розглядає «текстову перифразу», яка полягає в переказі тексту іншими словами [97, 57]. Видається доцільнішим розглядати трансформацію тексту не як явище перифразування, тобто створення описової одиниці, а як перефразування (процес перетворення однієї структурної схеми в іншу). Відмінність між цими поняттями стає очевидною при з’ясуванні семантики префіксів: «пери» – «навколо», «кругом» [260, 648]; «пере» – «перетворення чого-небудь на що-небудь» [260, 652].

Отже, про недоречність змішування понять перифраза і граматичного трансформа свідчать такі аргументи:

1) основною функцією перифраза є вторинна номінація, на рівні висловлення йдеться про якісно нову функцію – комунікативну, отже, зіставлювані одиниці утворені на основі якісно відмінних процесів:

комбінування нової назви й висловлення завершеної думки в іншій вербальній формі. Крім того, перифразування передбачає повне заміщення первинної назви (наприклад, *Христові невісти* – черниці; *закам'яніла смола* – бурштин; *країна голохвастових* – Україна; *земля вікінгів* – Норвегія), при граматичній трансформації вербальні елементи трансформованого висловлення часто збереженівновоствореному тексті (найвиразніші з них іноді називають сигналами інтертекстуальності);

2) при перифразуванні скомбінована номінатема є виразно вторинною, при трансформації тексту обидві структури є граматично рівноправними, а відношення похідності їхнього семантичного наповнення можна встановити здебільшого лише на підставі хронологічного критерію.

Отже, доцільно розмежувати перифраз як одиницю лексико-фразеологічної підсистеми мови й парафраз як явище граматичного порядку, одиницю-трансформ.

Паралельне вживання граматичних варіантів перифраз і перифраза, як стверджує А. С. Єлізаров, пов'язане з запозиченням терміна з грецької мови через французьку, у якій він має жіночий рід, тож функціонування варіанта перифраза зумовлене прагненням зберегти його граматичні властивості [95, 4]. У роботі використаний термін чоловічого роду (перифраз). У французькій мові формальним показником родової належності слова є артикль, в українській мові – флексія (в однині). Засоби вираження граматичних значень не переходять з однієї мови в іншу, тому при запозиченні артикль було втрачено. Це стає причиною того, що певний відсоток галіцизмів в українській мові змінює родову належність [90, 9]. При вимові *la périphrase* за правилами французької орфоепії кінцевий голосний не вимовляють, тож запозичений галіцизм périphras відповідно до своїх фонетичних ознак оформлений як лексема на твердий приголосний з нульовою флексією, що є типовим засобом вираження чоловічого роду (у називному відмінку однини) в українській мові. Отже, використання варіанта «перифраз» дає змогу забезпечити фонетичну

відповідність запозиченого слова й відповідає тенденціям освоєння термінологічних одиниць української мови.

Як еквіваленти в роботі вжиті також терміни перифразова номінатема, перифразова одиниця, перифразове найменування.

Перифрази привернули до себе увагу ще в античні часи і стали об'єктом вивчення в античних теоріях стилю. Образний перифраз як засіб увиразнення і прикрашення стилю в контексті неоднослівної метафори розглядав ще Аристотель у «Поетиці» (він наводив такі приклади перифразових номінацій: щит Діоніса – чаша, чаша Ареса, чаша без вина – щит; основним прийомом витворення таких найменувань Аристотель назвав аналогію, оскільки «чаша так само відноситься до Діоніса як щит до Ареса» [10, 170–171]).

Неодноразово згадують перифраз у римських трактатах про ораторське мистецтво як про засіб, який дає змогу риторам один і той самий зміст повторювати у різній формі, що здавна вважали прийомом забезпечення кращого запам'ятовування інформації та впливу на аудиторію [286, 234–240, 246–247]. Квінтиліан у «Настановах оратору» визначив перифраз як риторичну фігуру, яка полягає в заміні традиційної однослівної назви позначуваного неоднослівним зворотом і яку використовують для прикрашення стилю[9, 224–225].

Загалом у добу Античності перифраз став невід'ємною ознакою стилю ораторів, оскільки, з одного боку, давав змогу уникати прямого називання небажаних явищ і надавати більшої привабливості тим поглядам, які відстоював ритор, а з іншого – був засобом прикрашення стилю і впливу на аудиторію.

У «Лексиконі словенороскому» Памви Беринди (1627) перифраз під назвою «wêðúãëàãîëàtgлиh» витлумачено як описове, багатослівне називання того, що може бути назване одним словом [32, 151].

УXVIII ст. Митрофан Довгалевський у поетиці «Сад поетичний» визначив перифраз як явище, «коли те, що можна сказати одним або кількома словами, пояснюється багатьма. Як, наприклад, про оратора [кажуть], що він –

слухач Туллієвого красномовства, про Христа, що він – агнець Божий, який викупив від гріхів [усіх людей], або посередник між Богом і людьми, про Павла, – що він – учитель іудеїв і народів, про Іоанна Хрестителя, – що він – предтеча Христа і перший пророк та останній з усіх пророків… Перифраза інакше називається ще описом і широким словесним поясненням» [82, 319]. Автор по-іншому порівняно з античною традицією визначив роль перифразового найменування. На його думку, у перифразі «немає ніякого натяку на красу та високий стиль»[82, 319–320].

Потрактування перифраза як «округлословія» (тобто описового, а не прямого найменування) стало основою для подальших спроб дати йому дефініцію.

На сьогодні витлумачення сутності перифразових номінацій значно розширене, інтерпретація терміна перифраз різна: «Терміном перифраза називають три принципово відмінні речі: прийом описового називання (називаючи цей прийом або тропом, або фігурою), засіб, за допомогою якого здійснюється цей процес, наслідок називання – складену мовну одиницю, що має лексичне значення» [300, 22]. Отже, у потрактуванні перифраза немає однозначності, що визначено самою його природою. Кожен із названих О. С. Юрченком підходів репрезентує лише один з аспектів сутності перифразової одиниці, тому правомірним буде синтетичне положення про те, що перифраз – це засіб вторинної номінації, репрезентований складеною мовною одиницею з неподільним значенням, яка в тексті здебільшого виконує роль стилістичного засобу (та це не єдина його функція).

Умовно можна виділити два основні підходи до потрактування перифразових одиниць: стилістичний (у межах цього підходу перифраз трактують здебільшого як стилістичний засіб) і номінативний (полягає в розумінні перифраза як функціонально-семантичної одиниці мовлення). Умовність такого поділу полягає в тому, що номінативний і стилістичний підходи – це два невіддільні аспекти функціонування перифразового найменування, як і будь-якої іншої мовної одиниці. Виразність стилістичного

компонента перифразовоїномінатеми є підставою для потрактування її Л. М. Синельниковою як лінгвостилістичної одиниці [239, 7].

У межах ***стилістичного підходу*** перифраз витлумачують як стилістичний засіб, хоча немає одностайності у визначенні його видової належності: одні науковці трактують перифраз як стилістичний прийом або фігуру, інші – як троп. Б. В. Томашевський відносить перифраз до тропів і тлумачить як описове словосполучення, яке дає змогу уникнути називання звичним словом [273, 66]. Потрактовуютьперифраз як троп у межах стилістики(О. Д. Пономарів[203, 63], Л. І. Мацько [169, 451], М. М. Кожина[120, 209]) та теорії літератури (О. А. Галич [57, 218], А. О. Ткаченка [271, 293]), дейого визначають як зворот, який заміняє назву предмета або явища описом суттєвих ознак.

В енциклопедії«Українська мова» подано кілька визначень перифраза (автор – Є. С. Регушевський): «*Перифраза, парафраза, парафраз*(гр. описовий зворот, вислів) – 1. У словотворенні – еквівалентне слову аналітичне висловлювання, що служить для встановлення семантики похідного слова: вихователь – той, що виховує; визволитель – той, що визволяє; гнобитель – той, що гнобить…2. У стилістиці – слова, усталені словосполучення (зрідка – речення), що є образно-переносними, описовими найменуваннями предметів, явищ, істот, осіб тощо; один із видів тропів: «чорне золото» – вугілля, «корабель пустині» – верблюд, «Лесин край» – Волинь, «другий хліб» – картопля»[216, 471].

У Словнику української мови в 11-ти томах «перифраза» визначена як «стилістичний прийом, коли кого-, що-небудь називають не прямо, а описово, за його найхарактернішими рисами, ознаками; описовий мовний зворот, ужитий замість прямої назви кого-, чого-небудь» [242, 6, 67]. Ю. А. Бєльчиков також трактує перифразову одиницю як «*стилістичний прийом*, який полягає в непрямому, описовому позначенні предметів і явищ позамовної дійсності (переважно емотивно-експресивного, оцінного характеру)» [30,

371].О. В. Євдокимова визначає перифраз як «стилістичний прийом, який заміняє назву явища або предмета описовим виразом» [94, 13].

Така неоднозначність у потрактуванні видової належності перифраза могла б бути усунена за умови розв'язання питання про його входження до лексико-семантичної чи синтаксичної сфери мови, тому що саме в цьому полягає основна відмінність між тропами та стилістичними фігурами. *Троп* – «слово, вживане у переносному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень, актуалізації його «внутрішньої форми» [156, 695]; *стилістична фігура* – «незвичний синтаксичний зворот, що порушує мовні норми, вживається задля оздоби мовлення» [156, 656]. Співвідношення стилістичних фігур і тропів належить до складних питань стилістики, провести чітку межу між ними неможливо (кожна стилістична фігура може бути ускладнена уведенням до її складу тропів). Орієнтиром для розмежування є положення про те, що це різнорівневі явища: тропи належать до рівня лексики, фігури – до синтаксису. Формальна репрезентованість більшості перифразів одиницями синтаксичного рівня (словосполученнями й реченнями) дає підстави окремим дослідникам віднести його до стилістичних фігур, однак семантична неподільність і вторинність значення, а також можливість вживання в ролі перифраза окремого слова спонукає розглядати його серед тропів.

Відсутністю можливості чітко кваліфікувати видову належність перифраза зумовлено те, що окремі дослідники уникають називати гіперонім у дефініції. Наприклад, Ш. Баллі визначає перифраз просто як «вільне і спонтанно народжуване алегоричне вираження тієї ж думки»[22, 126]. Іноді у визначенні подають кілька можливих родових понять, наприклад, у дефініції, поданій у «Словнику лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича та І. С. Олійника, перифраз потрактований як «описовий зворот мови або стилістична фігура, троп, за допомогою якого передається зміст іншого слова чи виразу, шляхом підкреслення якоїсь особливості, якості, істотних у певному контексті чи ситуації» [58, 185].

Аналіз запропонованих визначень, можливих способів формальної репрезентації перифразового найменування та його семантики (а саме наявність / відсутність семантичних зміщень) дає підстави визначити його як стилістичний прийом, який, залежно від структурної схеми, використаної для його побудови в кожному конкретному випадку, може бути репрезентований стилістичною фігурою або тропом.

Номінативний аспект полягає в потрактуванні перифраза як одиниці мовлення, яка є засобом вторинного називання поняття або явища (І. С. Олійник, Г. З. Розанова, Л. М. Синельникова, Л. В. Шубіна, Г. М. Моложай, В. І. Орлова, Є. А. Макаренко, І. Ю. Кобилянський, Н. М. Сологуб, О. А. Копусь, В. П. Москвин, Г. П. Євсєєва, Т. І. Битєва та ін.).

У мовознавчих джерелах, присвячених теорії перифразових номінацій, їх визначають як:

- «переносне, описово-образне найменування предметів», яке«в певних умовах його уживання може виступати контекстуальним синонімом» [258, 88];
- «семантично неподільне словосполучення (рідше – речення), яке у процесі мовлення називає предмети, ознаки, дії й одночасно характеризує їх» [162, 10];
- «метафоризоване сполучення слів, яке, виділяючи одну чи кілька рис предмета, ознаки дії, служить засобом їх образноописової характеристики і виступає контекстуальним синонімом до слова, яке є основним їх найменуванням» [113, 51];
- особливу лексичну конструкцію, яка складається з двох частин і трьох членів: слова-номінанта (перша частина, один член) і власне перифразового сполучення (друга частина, два члени: опорний і предикаційний)[41, 28].

Наведені дефініції не вичерпують всього різноманіття можливих визначень перифраза.

Аналіз лінгвістичних праць у галузі теорії перифразових найменувань дає підстави виокремити такі аксіоматичні положення: перифрази здебільшого є оказіональними одиницями, різновидом засобів вторинної номінації, скомбінованих для певного контексту, поза яким вони переважно втрачають своє значення, але, за умови частого використання, можуть не тільки не зникати, а й переходити до мовної системи.

Перифраз – назва предмета, скомбінована мовцем для повторного називання денотата, який уже має назву, тобто є вторинною номінатемою. Проте вторинність номінації – родова ознака і для низки інших лінгвальних одиниць (фразеологізмів, евфемізмів, метафор, метонімій, синонімів та ін.). До того ж властивість заміняти слово мають різні, у тому числі й екстралінгвальні, одиниці, наприклад, міміка, жести. Тож вторинність вербальної номінації є родовою ознакою перифраза, тому виникає необхідність з’ясування його диференційних ознак, своєрідних ізоглос, які дали б змогу відокремити його від суміжних явищ.

Щодо решти критеріїв вирізнення перифраза як лінгвальної одиниці, то в науковій літературі чіткого їх переліку немає. Серед них називають:

- замінність словом (Д. П. Вовчок, Т. І. Битєва);
- семантичну цілісність (Л. М. Синельникова, Л. В. Шубіна, Г. М. Моложай, Г. П. Євсєєва, Т. І. Битєва);
- синонімічність щодо первинної назви (Г. З. Розанова, Л. В. Шубіна, М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський, І. С. Олійник);
- оцінність (Г. М. Моложай, Л. М. Синельникова, М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський, І. С. Олійник, А. К. Мойсієнко);
- описовість або неоднослівність (Г. М. Моложай, І. Ю. Кобилянський, Н. М. Сологуб, В. І. Дороган, Г. П. Євсєєва, Т. І. Битєва та ін.);
- функціонування як одного члена речення (Д. П. Вовчок, Н. М. Сологуб, А. Б. Новиков, Г. П. Євсєєва);
- наявність вказівки на позначуваний об’єкт (Г. М. Моложай, В. П. Москвин, Т. І. Битєва);

- метафоричність (І. Ю. Кобилянський);
- відтворюваність (Д. П. Вовчок, А. Б. Новиков).

Однією з характерних ознак перифразових одиниць Т. І. Битєвавважає замінність словом[41, 25]. Протеце положення потребує певного уточнення, тому що перифраз може бути замінником не тільки однослівної назви, а й назви, вираженої словосполученням, наприклад: ***Кабала для Кабміну*** (заголовок; ДТ, 2008, № 2, с.1); ***Зворотний бік місяця*** (заголовок; ДТ, 2008, № 22, с.18,); ***Локшина для школярів*** (заголовок; ЛУ, 2008, № 24, с.4); ***Страшна знахідка на смітнику*** (заголовок; ВЧ, 2009, № 38, с.2); *Новий володар* ***імперії на Босфорі*** *віддав наказ яничарам відновити порядок* (ДТ, 2010, № 20, с.15); ***Спектакль, який «підірвав» Білокам'яну*** (заголовок; ДТ, 2010, № 20, с.16). *Страшна знахідка* – евфемістичний перифраз, використаний для заміни вихідної назви «мертва дитина»; *кабала для Кабміну*– законопроект про повноваження Кабінету міністрів України; *локшина для школярів* – навчальна література; *зворотний бік місяця*– театральне господарство; *спектакль, який «підірвав» Білокам'яну* – «Дядя Ваня»; *імперія на Босфорі* – Османська імперія. Наведені перифрази використані для вторинного позначення понять, які не мають однослівної назви. Отже, перифрази можуть бути також використані замість аналітичних термінологічних одиниць (навчальна література), семантикалізованих сполучень слів (Османська імперія, «Дядя Ваня») або словосполучень (мертва дитина, законопроект про повноваження Кабінету міністрів України, театральне господарство) тощо. Тому щодо перифраза доречно говорити не про замінність словом, а про семантичну неподільність, тобто позначення одного поняття, що при семантико-синтаксичному підході зумовлює його функціонування як одного члена речення.

Синонімічність щодо замінюваного слова чи словосполучення, на якій наголошують І. С. Олійник [258], М. П. Коломієць [122], Є. С. Регушевський [215]та ін., полягає в здатності перифразів виступати в ролі синонімічної заміни слів і словосполучень і є основною причиною виникнення їх у мові.

Видається доречним зауважити, що прийняття або заперечення критерію синонімічності спирається насамперед на різне потрактування сутності явища синонімії. Вузьке її витлумачення, яке полягає у визнанні синонімами лише семантично взаємозамінних одиниць одного мовного рівня, виключає можливість визначення перифразів як синонімічних засобів мови. При широкому підході до розуміння цього явищасинонімію розглядають як варіативність мови, яка може мати й міжрівневий характер [46]. Тому перифраз може бути потрактований як виявконтекстуальної синонімії (докладніше проблему співвідношення перифразових номінаційі синонімів розглянуто в наступному підрозділі).

Серед визначальних особливостей перифразових номінацій називають також оцінність. На думку Н. М. Сологуб, і метафоричні, і описові перифрази завжди є носіями оцінного значення «і ніколи не бувають звичайними лексичними паралелізмами… до існуючих назв» [248, 109]. Такої ж думки дотримується і Є. С. Регушевський: «Перифрази мають метафоричний, рідше – метонімічний характер і мають у собі певну оцінку, зокрема емотивну («зоряні брати» – космонавти, «коричнева чума» – фашизм»), викликану евфемістичними причинами («вічна хата» – могила, «хвороба століття» – рак), необхідністю уникнути тавтології («геніальний Кобзар», «народний поет України», «основоположник нової української літератури» – Т. Шевченко)» [216, 471],наприклад: *Незабаром розпочнеться* ***сатанинське свято – вселенський базар на берегах древнього Борисфена*** (вибори; ЛУ, 2007, № 14, с.1); *Скільки тобі ще треба,* ***князю Джунглів Європи****, аби розбудити твою волячу національну гідність* (Президент України; ЛУ, 2008, № 50, с.6); *Стародавні греки називали мед****чарівним еліксиром, що продовжує життя*** (ШВ, 2010, 28 січ., с.11); *Адже в «Україні»–****на найпрестижнішій сцені держави*** *– вшанували її величність Жінку –* ***берегиню роду і народу***(СВ, 2010, 14 тр., с.5); *Але* ***заправлена тютюновою й горілчаною парою біологічна бойова машина*** *набагато краще виконувала смертельно небезпечні для неї накази* (солдат; ДТ, 2010, № 3, с.14). Кожен з наведених прикладів передає

оцінку позначуваного, яка виражена або за допомогою лексичних маркерів, або через створений образ та апеляцію до стереотипних уявлень. Крім того, оцінка виявляє себе і в тому, яку саме ознаку обрав автор для творення перифраза.

Визнання неоднослівності обов'язковою ознакою перифразового найменування зумовить витіснення поза межі перифразових номінацій значної кількості однослівних вторинних назв. Якщо можливість вираження перифраза деривaційно непохідним словом у багатьох дослідників викликає сумніви (І. З. Ільїна, Г. З. Розанова, І. Ю. Кобилянський, Г. П. Євсєєва)через несумірність їхньої семантики (слово, на їхню думку, має надто загальне значення порівняно з перифразом), то слова-композити, утворювані на основі словосполучень, такого обмеження не мають і можуть бути структурною моделлю утворення перифразових одиниць. Вони зберігають описовість, яка була властива вихідним словосполученням, але становлять одне цілісноформлене слово. Це дає підстави стверджувати, що неоднослівність властива не всім перифразовим найменуванням, але описовість є їхньою сутнісною ознакою.

На думку І. Ю. Кобилянського,для всіх перифразів характерна метафоричність, яка відмежовує їх від звичайних необразних описових зворотів [113]. Проте метафоричність не варто вважати загальною ознакою для перифразових номінацій, тому що існує група логічних (або описових) перифразів, близьких до дефініцій, яким не властива образність: *Це* ***шановане берлінське видання*** *має тижневу рубрику «Сторінки публіциста»,під якою друкуються матеріали про творчість найвідоміших письменників Європи та світу*(газета «NeusesDeutschland»; ЛУ, 2007, № 14, с.2);*Тут, у* ***стародавньому селі на березі Псла****, багато що нагадує про великого письменника* (с.Великі Сорочинці; ЛУ, 2009, № 1,с.2); *Їхня стародавня мова… й тепер служить мовою спілкування мільйонів людей, які й досі не хочуть втрачати її в* ***англомовній федерації*** (Канада; ДТ, 2010, № 20, с.15); *...Непросте, сповнене руйнувань і тривог життя прожив* ***найбільший храм Візантії*** (Айя-Софія; ДТ, 2010, № 20, с.15).

Ознака стійкості йвідтворюваності, на якій наполягає А. Б. Новиков[186, 7], не властива перифразовим найменуванням, оскільки вона суперечить вихідному положенню про те, що перифраз – це одиниця мовлення. Відтворюваність є ознакою лише загальномовних перифразів, які шляхом багаторазового повторення увійшли до мовної системи, перетворилися на т. з. фразеологічні перифрази, наприклад: *Пам'яті* ***«буковинської орлиці»*** *(До 145-річчя з дня народження Ольги Кобилянської)* (заголовок; ЛУ, 2008, № 50, с.2); *Усім матерям –* ***берегиням роду і народу*** *– присвячується* (заголовок; СВ, 2010, 14 тр., с.5); *...Влітку і великі і малі районні начальники за наказом з райкому вирушали на* ***«битву за врожай»*** (жнива; Д, 2010, 22-23 жовт., с.2). Більшість перифразів, особливо в публіцистичному дискурсі, скомбіновані мовцями для певного контексту (тобто для одиничного вживання) з метою надати висловленню більшої оригінальності й поза межами цього контексту не функціонують.

Отже, перифраз – це засіб вторинної описової номінації, який є контекстуальним синонімом до первинної назви денотата й містить обов'язковий оцінний компонент.

1.2. Номінативна природа перифразових одиниць

Комунікативна діяльність – важливий аспект існування людини, невіддільним складником якого є акти номінації: «Комунікація забезпечується номінативно, її ефективність досягається… за рахунок оптимального ономасіологічного контексту» [230, 143], тому закономірно, що проблема природи назв речей належить до актуальних у лінгвістиці.

Дослідженню сутності та різновидів засобів номінації присвячені наукові праці Л. М. Жулинської, В. Г. Гака, Б. О. Серебреннікова, Г. А. Уфімцевої, Н. Д. Арутюнової, Г. В. Колшанського, В. М. Телії, О. Б. Вовк, В. І. Крепель, О. С. Кубрякової, В. В. Морозова, М. Т. Демського, М. Е. Рут, В. В. Лєснової, О. О. Тараненка, В. О. Шаповал, О. О. Селіванової та ін.

Протепитання когнітивної діяльності індивіда в процесі комбінування одиниць вторинної номінації, зокрема перифразових, потребує подальшого висвітлення.

Потрактування терміна «номінація» не є однозначним. О. О. Тараненко розрізняє три його значення: «1) творення і надання назв (та інших мовних позначень) пізнаним і вичленованим фрагментам дійсності, тобто встановлення відношень позначального і позначуваного між певною мовною одиницею і відповідним предметом (явищем, ознакою і т. ін); 2) результат цього процесу, тобто сама назва; 3) називання як використання вже готових найменувань у процесі мовленнєвих актів» [266, 416]. Отже, номінація полягає не тільки у наданні первинної назви предмету, який її ще не має, або комбінуванні нової номінатеми: кожне слововживання (йдеться про повнозначні слова, тобто такі, що позначають певне поняття) можна вважати актом номінації. В. М. Телія зазначає, що сутність номінативної діяльності полягає не тільки у відтворенні готових найменувань та створенні абсолютно нових імен: слова є засобом понятєвого мислення людини, тому стає можливим їхнє переосмислення й формування вторинних знакових функцій [268, 132], що робить вербальну номінацію засобом мовного розвитку, постійним внутрішньомовним механізмом реагування на нові реалії дійсності [99, 97], а також на потреби носіїв мови по-іншому номінувати вже номіновані раніше у процесі пізнавальної діяльності реалії навколишньої дійсності.

Під час освоєння середовища свого існування людина пізнає нові властивості предметів і явищ, зв’язки та відношення, у яких вони перебувають. Неперервний розвиток індивіда й змінність об’єктів дійсності постійно породжують потребу по-новому їх назвати, відобразивши внайменуванні оновлене уявлення, іншу перспективу бачення. Одночасно людина змушена послуговуватись обмеженою кількістю вербальних засобів. Одним зі шляхів усунення такої суперечності є вживання наявних мовних одиниць у новому значенні, тобто комбінування засобів вторинного називання («використання в акті номінації фонетичного вираження уже наявної мовної одиниці як імені для нового позначення» [270, 336] на основі когнітивних процесів метафоризації та

зсувів на основі суміжності уявлень – метонімії). Е. Бенвеніст щодо цього зазначив, щомова завжди містить невелику кількість основних елементів, але ці елементи, самі по собі нечисленні, можуть вступати у велику кількість комбінацій [31, 23], завдяки чому номінативний потенціал мови необмежений.

Явище вторинної номінації є засобом уникнення надмірного розширення словникового складу мови через повніше використання семантичних можливостей лексичних одиниць [290, 7]. Комбінування вторинних найменувань є свідченням дії в мовній системі двох тенденцій, які роблять її універсальною: 1) необмеженого розширення номінативних можливостей мовних одиниць (що дає змогу позначати нові реалії дійсності); 2) необмеженого варіювання вербальних позначень одного й того ж денотата [55, 252]. Витоки цих тенденцій потрібно шукати в особливостях перебігу когнітивних процесів, які передують акту номінації: під час сприйняття об’єкта позамовної дійсності мовцеві доводиться заново узагальнювати відомості свого безпосереднього досвіду, а оскільки порівняння, яке супроводжує цей процес, може бути виконане на різних засадах, то й результатом часто стає узагальнення одних і тих самих фрагментів реальності в різних мовних формах, що й зумовлює явища повторної та вторинної номінації. В. М. Телія стверджує, що мовлення передбачає здебільшого проведення аналогії між сформованими у свідомості мовця новими образами й тими, які уже закріплені в мові у формі значень мовних одиниць: «Застосування готових смислових значень до нових образів – це і є реальні процеси функціонування мови, у яких відбувається підганяння і пристосування значень слів і синтаксичних конструкцій до того, що́ позначається, …завдяки чому завжди існує можливість переосмислення значення» [268, 130].

Підґрунтям вторинної номінації є асоціативний характер людського мислення [270, 336], що дає змогу встановлювати зв’язки за подібністю або суміжністю між фрагментами позамовної дійсності, відображеними в уже наявному найменуванні, і тими, назва яких використана для вторинного називання. Крім того, за основу цього явища можна вважати й здатність

мислення людини до віднайдення аналогії, встановлення схожості між предметами та поняттями, різними за походженням, яку породжують когнітивні процеси порівняння та узагальнення, а також прагнення до уніфікації шляхом пояснення нового через уже відоме.

У мовній системі вторинна номінація виявляє себе в тому, що денотат може мати багато мовних позначень, відмінних через суб'єктивні чинники, на яких заснованеобрання мовцем мотиватора назви, адже, як зазначає Н. Д. Арутюнова, гетерономінативність передбачає, з одного боку, залежність вибору імені від умов комунікації і значення повідомлення, а з іншого – певну свободу вибору [12, 307]. Мотиваційна основа вторинного найменування та його різновид залежать від особливостей осмислення фрагментів реальності й концептуальної картини світу адресанта мовлення [167, 26], сформованої на основі етнічної пам'яті та особистого досвіду. Значна роль у виборі мотиватора належить також особливостям сприйняття мовцем реалії, через вибірковість якого одні ознаки відображені у його свідомості чітко, інші затінені й тому не здатні стати основою для вторинного найменування.

Серед засобів вторинної номінації розрізняють метонімічні та метафоричні найменування, синоніми, перифрази, евфемізми, фразеологізми, оксиморони, абревіатури тощо. Залежно від особливостей співвідношення з позначуваним їх поділяють на непрямі (автономні: самостійної номінативної функції набувають вторинні значення слів) та опосередковані (неавтономної) вторинні номінатеми.

Перифрази – різновид вторинної опосередкованої номінації. Характерною її ознакою є «використання комбінаторної техніки мови у процесі формування нової мовної одиниці» [270, 336], тому перифразові одиниці співвідносні з денотатом через посередництво семантично опорного для них найменування. Отже, у формуванні значення перифраза суттєву роль відіграє поняттєвий зміст слова, використаного як стрижневе, який стає медіатором між позначуваним явищем позамовної дійсності й новою мовною формою.Наприклад, у заголовку *Розрахунок сил перед* ***затяжним марафоном***

(Т, 2006, № 2, с.1) семантика перифраза, використаного на позначення денотата «передвиборна кампанія», опосередкована первинним значенням лексеми *марафон* (марафонський – «пов'язаний з найбільшими дистанціями» [242, 4, 625], що дає змогу акцентувати увагу реципієнта на тривалості та значних труднощах, які супроводжуватимуть названу подію. Отже, перифразове найменування на денотативному рівні позначає певний референт, який уже має назву, а на семантичному – синтезоване поняття, яке виникає на стику сигніфікатів первинної назви та стрижневого слова.

Комбінування перифразових номінацій зумовлене протилежними чинниками. З одного боку, принципом економії когнітивної енергії, виявом якого є пояснення нового через близьке, зрозуміле для реципієнта поняття, що полегшує йому сприйняття, і, водночас, дає змогу мовцеві уникнути розлогих пояснень чи багатослівного викладу власної позиції. Мислення людини схильне уніфікувати нову інформацію шляхом підведення її під уже наявні у досвіді індивіда схеми, об'єднання у «блоки» на основі спільної ознаки, загальновизнаної чи поміченої тільки окремим суб'єктом сприйняття. Цим зумовлена асоціативність мислення, яка також дає змогу утримувати більший обсяг інформації в пам'яті. Тому появу вторинного найменування, зокрема перифраза, можна частково витлумачити як вербалізацію, ословлення асоціації, використання мовної одиниці, яку пам'ять зберігає у тому ж «блоці». Асоціативна природа більшості перифразів також дає змогу певною мірою зекономити мисленнєву енергію порівняно з перифразовими одиницями, витвореними на основі свідомого порівняння предметів. Названі чинники уможливлюють комбінування кількох перифразових найменувань на позначення одного предмета позамовної дійсності. Здатність по-різному іменувати той самий об'єкт випливає з можливості по-різному позначати його, яка є наслідком множинності суджень, що можуть бути наведені про один об'єкт (особу або предмет), бо імена та іменні вирази, які називають його, створені на основі предикатів, істинних (або таких, які вважають за істинні) щодо нього [12, 307–308]. Наприклад: ***Чарівник, якому повірив***

світ(заголовок); *З покладання квітів до могили* ***всесвітньо відомого киргизького письменника*** *почалися заходи в рамках Міжнародного форуму «Айтматов і його сучасність»; Поза культурним космосом гір і степів Євразії неможливо уявити і творчість Ч. Айтматова –* ***«громадянина світу» з Манасом у душі***(ЛУ, 2008, № 50, с. 4). Межу потенційного перифразового ланцюга визначає, крім контексту, обсяг знань суб'єкта мовлення й реципієнта про денотат: чим він більший, тим більшою може бути низка перифразів, при цьому до пресупозиції читача має входити саме та інформація, яка відповідає очікуванням мовця, інакше між комунікантами не буде порозуміння. Наприклад, для комбінування та адекватного декодування перифраза «*громадянина світу» з Манасом у душі* потрібні знання про те, що Манас – герой киргизького епосу, богатир, який об'єднав киргизів.

З іншого боку, творення перифразового найменування найчастіше зумовлене прагненням до експресивного висловлення думки з метою посилення впливу на ірраціональну сферу свідомості реципієнта, що зумовлює протилежне економії когнітивної енергії явище – більшу її витрату на комбінування перифразової одиниці (на вибір ознаки, яку буде покладено в основу, мотиватора назви, мовних одиниць тощо) порівняно з відтворенням первинної номінатеми.

Названі когнітивні особливості комбінування перифразових номінацій взаємодіють з власне мовними тенденціями. Вживання описових позначень понять, як зауважує Д. М. Шмельов, суперечить дії принципу мовної економії (вони не збільшують загальної кількості лексичних одиниць, але роблять громіздкими синтагматичні відношення в мові, порушують загальні закономірності семантичної сполучуваності слів) [251, 35]. Наприклад: *Прозорість одвічних, невичерпних за глибиною істин зробилася нам непрозорою – через* ***духовну катаракту на сердечних очах*** (ЛУ, 2007, 5 кв., с. 3). Номінатема *духовна катаракта на сердечних очах*, використана на позначення денотата «моральна деградація», скомбінована з метою посилити експресивність висловлення шляхом переведення абстрактного, духовного

явища в конкретну, фізичну сферу. Метафоричне перенесення «фізична хвороба – деморалізація» унаочнює позначуване, що дає авторові змогу сильніше вплинути на адресата, викликати співчуття. При цьому адресант поєднує семантично несумісні лексеми *катаракта* і *духовна, очі* і *сердечні*, що з часом здатне призвести до розширення кола синтагматичних відношень, у які вони можуть вступати. Отже, перифразові найменування ускладнюють не тільки систему номінації через надання нового позначення поняттю, яке його вже має, а й розширюють сполучуваність мовних одиниць.

Функціонування перифразів суперечить також наявній у мові тенденції до усунення семантичної і формальної роздільності найменувань [251, 41], мета якої полягає в забезпеченні регулярності внутрішньомовних співвідношень, що сприяє автоматизму у відтворенні мовних одиниць. Перифразовому найменуванню як оказіональній мовленнєвій одиниці не властива відтворюваність, наприклад: *Майже сорок років минуло з часу описуваних подій, але й сьогодні пам'ятає колишній інтернатівець добро і ласку свого вчителя, котрий через своє серце пропускав біди* ***маленьких заручників долі*** (ЛУ, 2007, 5 кв., с. 6). Номінативна одиниця *маленькі заручники долі*, скомбінована на позначення денотата *сироти*, на формальному рівні зберігає нарізнооформленість при семантичній цілісності, яка поза контекстом втрачається, що свідчить про моделювання автором перифраза для одиничного вживання, а не відтворення його з арсеналу наявних у лексико-фразеологічному фонді мови.

Поява перифразових номінацій як явища мовлення є закономірною з огляду на те, що у ньому діє тенденція до експресивного насичення висловлення, яка веде до руйнування мовного стандарту і створення двочленних і багаточленних експресивно-оцінних позначень [251, 41]. О. С. Кубрякова виокремлює три основні психологічні вимоги до мовних номінативних одиниць: врахування обмеженої пам'яті людини, доступність упорядкованої інформації, легкість вичленування з лексикону [142, 44], з яких для перифразів як одиниць мовлення обов'язковою є доступність для розуміння

реципієнта закладеної у перифразовому найменуванні інформації. Крім того, на відміну від мовних найменувань, яким властивий стійкий зв'язок між номінантом (формою вираження) і номінатом (змістом, позначуваним), у мовленнєвій номінації він відсутній [141, 256]. Наприклад, ізольовані сполучення слів *депо естрогенів, неутомні одвічні косарі часу, сурми весняного серця, танцюючий гриб, золоте паливо* видаються позбавленими змісту. У контексті порушення семантичної сполучуваності вказує на те, що слова поєднані на основі метафоризації, а лексеми тієї ж тематичної групи, вжиті в ньому, і зміст висловлення дають змогу декодувати номінатеми (іноді в контекст може бути уведена первинна назва денотата): *Варто згадати, що підшкірний жировий прошарок – це* ***депо естрогенів***(ДТ, 2010, № 7, с.16); *Стрілки годинника – ці* ***неутомні одвічні косарі часу*** *– скосили, склали в копи й обмолотили ще один рік* (ЛУ, 2009, № 1, с.1); *Богдан-Ігор Антонич прожив життя, страждаючи і свято вірячи у високе покликання своєї* ***пісні-молитви, сурми весняного серця***(поезії;ЛУ, 2009, № 33, с.1); ***Танцюючий гриб:*** *маїтаке*(заголовок; ШВ, 2010, № 22-23, с.15);*Газ… тепер стане не блакитним, а справді* ***золотим паливом***(Т, 2006, № 1-2, с.4).

З огляду на сказане, закономірно, що найактивніше одиниці вторинної номінації, зокрема перифразові, функціонують у художньому та публіцистичному дискурсах, виявляючи в кожному з них певні особливості. З цього приводу А. О. Колоколова зазначає: «У художній літературі ті вторинні номени, які описують вигадані об'єкти, подають нову для читача інформацію, відому первинно лише авторові. У публіцистичному вони зазвичай стосуються об'єктів, що належать як світові автора, так і світові реципієнта…» [121, 187]. Це накладає певні обмеження на автора публіцистичних текстів у комбінуванні вторинних номінацій, тому що він значно більшою мірою має зважати науподобання читача, на якого зорієнтований текст. Якщо автор художнього твору володіє певною «монополією» на створений текст і використані в ньому засоби (насамперед він висловлює власне бачення теми, яку порушив), то головна мета публіциста – вплинути на читача, викликати в нього бажану

реакцію, тож одне з його завдань полягає в тому, щоб уникати засобів, зокрема мовних, які можуть активізувати психологічний «опір» навіюваній думці. Особливо виразно ця закономірність виявляє себе щодо перифразових номінацій, які мають чітку прагматичну спрямованість. Така їх особливість підтверджує думку про те, що утворення перифраза можливе не лише на ґрунті асоціативного зв'язку, встановлення якого здебільшого неконтрольоване свідомістю індивіда, а часто й на основі свідомого порівняння, зіставлення віддалених понять тощо.

Механізми комбінування перифразових одиниць як засобів вторинної номінації якісно відмінні від процесу відтворення первинного позначення. Виникаючи на основі асоціативних зв'язків або порівняння, зіставлення, вони, з одного боку, потребують більшої витрати когнітивної енергії на їх моделювання, а з іншого – сприяють її заощадженню шляхом унаочненого пояснюваного та імпліцитного вираження емотивно-оцінного компонента, що дає змогу уникнути поширених висловлень.

1.3. Класифікації перифразових номінацій

У лінгвістиці розроблені класифікації перифразових одиниць за різними критеріями. Традиційною стала класифікація перифразових номінацій за***ступенем засвоєння мовною системою***. За цим критерієм виділяють *індивідуально-авторські*(або *мовленнєві, контекстуальні)* та *загальномовні(традиційні, мовні, відтворювані)* перифрази[258, 88; 123, 5; 248, 101; 183, 74]. Індивідуально-авторських перифразові одиниці скомбіновані для певного контексту з метою одиничного вживання: *Книжка про Івана Франка, написана академіком Миколою Жулинським, стала наслідком тривалих роздумів про спадок* ***велетня українського духу*** (ЛУ, 2008, № 50, с.5); *А банальне й заїжджене гасло «Влада – на місця», по суті, є* ***одним із ключів до Європи****, яка давно живе за цим* ***золотим демократичним принципом****. Мало того, це ключ до єдиної України, яку в боротьбі за* ***головний трофей*** *– Київ –*

політики два десятиліття поспіль «патріотично» рвуть на частини (ДТ, 2010, № 19, с.3); ***Індекс Борщу*** (заголовок; рівень інфляції),*За два роки вартість тарілки* ***національного кулінарного бренду*** *зросла вдвічі* (борщ; Д, 2010, 15-16 жовт., с.1). Утративши зв'язок з контекстом внаслідок багатократного використання поза його межами, тобто набувши певної самостійності, упізнаваності, індивідуально-авторські перифрази переходять до розряду загальномовних, наприклад: *соснова сльоза* (ДТ, 2008, № 46, с.6), *закам'яніла смола* (ДТ, 2008, № 2, с.6) – *буритин*; *Христові невісти – черниці* (ДТ, 2008, № 37, с.21)тощо. Проте серед мовознавців немає одностайності в поглядах на статус останніх:одні вважають традиційні перифрази одиницями мови, інші кваліфікують їх як такі, що знаходяться на етапі переходу в готові одиниці мови, але ще не стали ними.

Наведену класифікацію уточнює Т. І. Битєва. Вона наголошує на потребі конкретизувати ознаку, за якою здійснений поділ, і визначає її не як ступінь засвоєності мовною системою (на думку дослідниці, об'єктивно визначити його неможливо), а як ступінь зв'язаності перифраза з контекстом, яким зумовлене його значення [41, 42–43]. За уточненим авторкою критерієм перифрази варто поділяти на такі, які мають *контекстуально зумовлене* і *вільне значення*, що не тотожне поділу на загальномовні й індивідуально-авторські.

Семантика більшості перифразів може бути визначене тільки з певного контексту, поза яким вона не існує, наприклад*: Харків і суржик, себто країна і мова, усього лише уможливлюють зустріч усіх цих реліктів у поданій автором* ***археології дрібниць***(ЛУ, 2008, № 50, с.5). Вилучений з контексту, перифраз *археологія дрібниць* втрачає своє значення, стає алогічним, оскільки в ньому порушені правила сполучуваності лексичних одиниць, що в ізольованій позиції перестає бути сигналом переносного вживання. Лише з контексту, для якого перифразова одиниця скомбінована, можна визначити її денотат – *мемуари*. Сполучення *еліксир молодості*, вжите поза контекстом, може мати дуже широкий спектр інтерпретацій, залежний від того, що́, на думку реципієнта, може стати засобом продовження життя. Лише в контексті його значення

набуває конкретності: *Цей **еліксир молодості** він не дуже любив, а от бджоли для нього – все. І вони його люблять, але й характер показують, коли порається біля вуликів…* (СВ, 2010, 6 лип., с.3). Із наведеного, хоч і невеликого, контексту можна визначити, що денотат перифраза – мед.

Іноді перифразові найменування, які ще не набули узуальності, можуть бути зрозумілими читачеві й поза контекстом завдяки наявним у нього фоновим знанням,наприклад, *балакучі ящики* – телевізори (ДТ, 2010, № 3, с.16), *господар Білого дому* – американський президент (ДТ, 2010, № 3, с.16); *засновник сучасної Турецької держави* – Ататюрк (ДТ, 2010, № 20, с.15), *народні обранці* – депутати (ЛУ, 2008, № 50, с.3); *давній і надійний соратник Віктора Януковича* – Микола Азаров (К, 2010, № 3, с.2), *лідер нації* – президент (ЛУ, 2008, № 50, с.3) тощо.

Використання щодо перифразів термінів *індивідуально-авторський*та *загальномовний*як однорівневих видається невиправданим, тому що кожен перифраз початково є індивідуально-авторським і лише з часом може входити до мовної системи. Термін *загальномовний*до того ж суперечить сутності перифразових номінацій, оскільки їх тлумачать переважно як мовленнєві одиниці. Увійшовши до системи мови, перифраз набуває ознак фразеологізму, зокрема відтворюваності й більшої узагальненості значення. Тому доцільнішим може бути використання термінів *оказіональний* і *фразеологічний* перифрази.

За ***своєрідністю розкриття значення*** перифразові номінації поділяють на *образні* (або *метафоричні*) й *описові* (або *логічні*) [258, 88; 123, 5–6; 248, 101 та ін.]. Основною ознакою образних перифразів є те, що вони утворені на основі метафоричного або метонімічного перенесення ознаки,наприклад: *Чи треба дивуватися, що з такими **родимими плямами минулого** приватні дитсадки, попри нестачу місць у державних, поки що не можуть повністю скористатися перспективами, які, здавалося б, перед ними відкрилися* (пережитки радянської системи; ДТ, 2010, № 3, с.11); *Більше того, вони самі накидали на своїх бійців **нікотинову петлю*** (звичка палити; ДТ, 2010, № 3, с.14); *Тобто, за офіційним визначенням, українські радянські письменники, так*

би мовити, <u>першого ешелону</u> – своєрідні ***камікадзе смертельного гумору*** (СВ, 2010, 12 тр., с.2); *<u>Підвищена увага</u>* – ***головна зброя покупця*** (заголовок; МН, 2010, 20 бер., с.2); *Сім років новообраний Президент України Віктор Янукович представляє* ***найпрогресивніший*** *у певному сенсі* ***європейський партійний бренд*** (Партія регіонів; ДТ, 2010, № 19, с.3) та ін. Описові перифрази передають зміст позначуваного у формі опису характерних чи вагомих для певного контексту ознак, властивостей зображуваного. Наприклад: ***Справжній вуличний спорт***(паркур; Х, 2010, 1 кв., с.14); *Ці* ***милі скромні квіти з терпкувато-полиновим запахом*** *чи не найдовше зігрівають душу* (чорнобривці; ЧГ, 2010, № 3, с.3); *Вольфган Водарг, котрий очолює в Раді Європи підкомітет з охорони здоров'я, ініціював обговорення цього питання, назвавши його* ***одним із найгучніших медичних скандалів століття***(пандемія грипу A1H1N1; ДТ, 2010, № 3, с.14); *Адже прибирання* ***місць захоронення рідних та близьких*** *– це не лише впорядкування їхніх могил та зазвичай перенесення сміття на сусідні чи до проїжджої частини* (кладовища; Х, 2010, 1 кв., с.13) тощо.

Деякі дослідники перифразових номінацій зауважують, що використання терміна «метафоричний перифраз» як синоніма до терміна «образний перифраз» некоректне, тому що образність не зводиться до метафори, а метафора – до образності. На цій підставі виокремлюють такі види перифразових номінацій [41, 34]:

1) образні і метафоричні (*Я не дарма акцентую увагу на медиках. Вже хто-хто, а вони мусили знати, чим закінчується* ***роман із тютюном*** *і* ***цілування з напханими ним паперовими скрутками*** (звичка палити; паління; ДТ, 2010, № 3, с.14); *<u>Стамбул</u>* – ***клекотливе перехрестя цивілізацій, пуповина Євразійського континенту*** (ДТ, 2010, № 20, с.15); *Відчувається, що за її (Ю. Тимошенко – Ю. М.) спиною досі немає потужного…* ***«мозкового тресту»****, і в цьому сенсі вона залишається «самотнім воїном»* (інтелектуальний центр; Д, 2010, 22-23 жовт., с.17));

2) образні, але неметафоричні (*Barbeque. Не обов'язково бути франкофоном, щоб зрозуміти – це слово прийшло до нас із* ***країни, в якій кухня і мистецтво*** *–* ***синоніми*** (Франція; ДТ, 2010, № 20, с.16); *Мігранти* – ***живильне середовище для організованої злочинності*** (ДТ, 2010, № 2, с.1));

3) метафоричні, але необразні (*По-перше, потрібно визнати за пріоритет виробництво сільськогосподарської продукції, тваринництво, птахівництво – як* ***галузі, що продукують абсолютну додаткову вартість***(ЛУ, 2008, № 50, с.3); *Самолікування* – ***шлях до безпліддя й імпотенції*** (заголовок; ВЧ, 2009, № 38, с.1)).

У зв'язку з цимзапропоновано використовувати на позначення одиниць такого типу термін *тропеїчні* перифразові найменування. Крім того, заперечено можливість уживання назви логічні перифрази, тому що вона «затемнює основу, за якою прагнуть диференціювати перифразові одиниці» [41, 35]. Натомість уведений термін *дескриптивні перифрази* замість *описові («описательные»)* з метою уникнути плутанини через вживання в науковій літературі терміна описові звороти на позначення перифразових найменувань. Однак такий підхід має певні недоліки. Заміна терміна іншомовним відповідником не впливає на зміст позначуваного: терміни описовий і дескриптивний тотожні за значенням («дескрипція – 1) опис, перелік; 2) мовна конструкція, що замінює назву предмета ін. мовними засобами» [260, 237]).

Перейменування метафоричних перифразів на тропеїчні також не вносить уточнень до змісту поняття, адже в основі тропів лежить саме метафоризація в значенні способу сприйняття й відтворення дійсності, вона ж разом з метонімією є основним прийомом утворення *метафоричних* або *образних* (або ж «тропеїчних») перифразових номінацій. Доречно все ж зауважити, що поняття описовий і метафоричний (або образний, тропеїчний) не протиставлені: опис не заперечує можливості використання метафори, часто йому надають метафоричної або метонімічної форми. До того ж сутність перифразів, як неодноразово зазначали дослідники, полягає у описовому позначенні денотата, тому це є загальною їх властивістю. Наприклад: *Останні*

події додають нових рис цій давній боротьбі. Тепер це ***«президентський храм»***. ***Духовний оплот першої особи в досі трохи чужій для нього столиці*** (Києво-Печерська лавра; ДТ, 2010, № 22, с.1); *Болонський процес –* ***соціальний «ліфт» для обслуговування кадрів, який дозволяє спеціалістам у пошуках роботи перетікати з країни в країну*** (ДТ, 2010, № 22, с.15); ***Земля, овіяна козацькими легендами*** (м.Шаргород; ДТ, 2010, № 22, с.1).

З огляду на сказане вдалим видається використання термінів метафоричні та логічні перифрази на позначення видів перифразових найменувань за особливостями розкриття значення.

Окремі мовознавці відносять до перифразових найменувань лише «метафоризовані сполучення слів» [113, 51] і цим заперечують можливість існування логічних перифразових номінатем, які позбавлені конотативного значення. Та це спрощує розуміння перифраза як одиниці номінації, визначальною для якої є вторинність називання через відтворення ознак, суттєвих для певного контексту. Тому іноді перифразові найменування можуть бути представлені логічними описовими зворотами, позбавленими стилістичного забарвлення, але попри це наділеними певними прагматичними властивостями, як-от: надавати більше інформації про позначуване з метою переконати реципієнта в його значущості або маловартісності, позитивних або негативних властивостях тощо. Метафоричність можна вважати обов'язковою ознакою перифразової одиниці тільки у випадку винятково стилістичного підходу до її розуміння.

За ***деривaційними особливостями*** перифрази поділяють на прості та складні(утвореніз двох чи більше простих) [183, 76]: *Подорожні нотатки Халебського давно видали росіяни, котрі в «Описі подорожі патріарха Макарія» постають у дуже, сказати б, невигідному світлі* ***об'єктивного, неупередженого іноземця з ворожого етнічного світу****…* (П. Халебський; Польща; ЛУ, 2007, № 8, с.3); ***Зелене серце гірської країни***(заголовок; м.Грац, Австрія; ДТ, 2008, № 4, с.6).

За ***наявністю / відсутністю у тексті слова, на позначення якого використаний перифраз,*** розрізняють залежні перифразові номінації, первинні назви яких зазначені в близькому або віддаленому контексті (*Росія в Придністров'ї:* ***показовий миротворець*** (ДТ, 2008, № 16-17, с.6); *Євген Чикаленко* – ***«головний ткач» матеріальної тканини нашої історії*** (Україна Incognita, с.225); *Чи треба пояснювати, що сталінізм сьогодні, перш за все,* ***– імперська свідомість, що триває і не терпить української самоідентичності****...* (Д, 2010, 22-23 жовт., с.1)) і самостійні, денотат яких не названий прямо й може бути визначений з контексту (***Пісні моря***(заголовок; баркароли; ЛУ, 2008, № 24, с. 5);***Невідкриті острови***(заголовок; переклади Г. Кочура; ЛУ, 2008, № 12, с.4); ***Український Мойсей***(заголовок; І. Франко; Україна Incognita, с.221) тощо).

Аналіз мовного матеріалу, на основі якого виконано дослідження, дає підстави запропонувати класифікацію перифразів за ***маркером їхнього зв'язку з денотатом***. За цією ознакою можна виокремити такі групи перифразових найменувань:

- перифрази, які називають родове щодо денотата поняття та його ознаку: ***кордон абсурду*** – *українсько-польський кордон* (ДТ, 2006, № 34, с.5); ***узаконена епідемія*** – *епідемія туберкульозу* (ДТ, 2008, № 23, с.1);***революціонер, яким пишаємось*** – *П. Дятлів* (ДТ, 2008, № 19, с.13); ***програма здирництва*** – *програма розвитку книговидання* (ЛУ, 2008, № 14, с.1);***акциз на нетверезу голову*** – *акциз на алкогольні напої* (ДТ, 2008, № 16-17, с.1);***пільга, якої немає*** – *працевлаштування молодих спеціалістів* (ДТ, 2008, № 21, с.8);

- перифрази, у яких прямо названа ознака денотата або означення перебуває в епідегматичних (деривaційних) відношеннях з первинною назвою. Наприклад, ***операція «пільги»*** – *скасування депутатських пільг* (ДТ, 2008, № 1, с.3) (назване поняття, якого стосується позначене);***лівійський пиріг*** – *лівійський нафтовий ринок* (ДТ, 2008, № 15, с.5);***земельний Клондайк у глибинці*** – *приміські землі Тернополя* (ДТ, 2008, № 20, с.6) (відносний прикметник вказує

на об’єкт номінації); ***донбаська гідра*** *– шахти Донбасу* (ДТ, 2008, № 22, с.3) (локативна ознака);***можновладні дяді–*** *можновладці* (брати Капранові, с.20)(ознака за суспільною роллю);

- перифрази, усі компоненти яких перебувають із денотатом винятково в асоціативному або аналогійному зв’язку: ***казино ілюзій*** *– перевибори мера* (ДТ, 2008, № 24, с.1);***невідспіваний покійник*** *– Конституція України* (ДТ, 2008, № 24, с.1);***український твір на вільну тему*** *– звіт про виконання ЄСХ в Україні*(ДТ, 2008, № 22, с.9); ***лагідний убивця*** *– гепатит В* (ДТ, 2008, № 44, с.13);***сейф із секретом*** *– компанії-реєстратори* (ДТ, 2008, № 14, с.3)тощо.

Види перифразових найменувань, які використовують у текстах друкованих ЗМІ, зумовлені особливостями їхніх функцій.

Фразеологічні перифрази у мові друкованих ЗМІ – явище порівняно нечасте (приблизно 9 % дослідженого матеріалу). У публіцистичному дискурсі переважають оказіональні перифразові найменування, тому що автори статей прагнуть до оригінальності, новизни, яскравості висловлення, що спонукає їх до комбінування нових номінативних засобів. Також характерним є значне переважання метафоричних перифразів порівняно з логічними через їхній сугестивний потенціал. За деривaційними ознаками переважають перифрази прості, що можна пояснити прагненням автора не затуманювати зміст повідомлення. Щодо ступеня самостійності перифразових номінацій у тексті публіцистичного стилю, тоавторзазвичай наводить первинну назву денотата, особливо в тому випадку, якщо зв’язок між перифразом і перифразованим словом є суто асоціативним. Це дає змогу уникнути можливих непорозумінь, різночитань у потлумаченні перифразових найменувань.

1.4. Співвідношення перифразів із суміжними засобами мови

Питання рівневої належності перифразових одиниць і місця перифразів серед вербальних засобів номінації лишається дискусійним. Відповідно, поки

що немає одностайності й щодо того,об’єктом якого розділу мовознавства є перифразові найменування. М. П. Коломієць та Є. С. Регушевський відносять їх до понять лексикології та фразеології, аргументуючи це тим, що насамперед перифразові номінації є засобом називання. Є. С. Регушевський зазначає: «Немає підстав вважати перифраз явищем синтаксису, як це твердять окремі дослідники. Описуване мовне явище не граматичне, а лексичне, пов’язане з лексикологією та фразеологією – із розвитком нових значень окремих слів і словосполучень» [215, 41]. Тому автори «Короткого словника перифраз» відносять до перифразів і крилаті вислови[123, 5–6].М. М. Шанський [288],В. І. Мільохіна, З. Д. Попова [171], В. І. Крепель [137]розглядають перифразові одиниці в контексті фразеологічних сполук та фразеологічної номінації. Н. М. Сологуб, поєднуючи різні підходи, пропонує вважати перифрази лексико-синтаксичними одиницями, тому що семантично вони співвідносні з лексичними засобами (є їхніми текстовими замінниками), а структурно організовані на синтаксичному рівні [248, 101].Проте фразеологізми на формальному рівні також реалізують різні синтаксичні структури (словосполучення, прості та складні речення), що все ж не можна вважати достатньою підставою для віднесення їх до сфери синтаксису. До того ж структурна організація не є головною у виокремленні перифраза, сутність якого визначає вторинна номінативна функція, тому доречним видається віднесення перифразів до лексико-фразеологічного рівня.

Оригінальне потрактування місця перифразових номінацій у мові й мовленні пропонує Т. І. Битєва, яка розглядає перифраз як специфічну одиницю системи мови, ізоморфну (у плані співвідношення мова – мовлення) іншим одиницям,і вводить поняття перифраземи – реалізації перифраза в кожному конкретному випадку. Такий висновок вона робить на підставі того, що перифразова одиниця виконує в мові окрему «актуально-номінативну» функцію, має специфічну структуру, семантику й інтонацію: «Перифраза має обчислювані фіксовані структурно-семантичні типи, семантично неподільна; вона відтворювана у мові відповідно до особливої просодичної схеми, яку

можна назвати інтонемою ритмічності…» [41, 29]. Отже, перифразу властиві специфічні ознаки на лексичному, граматичному й інтонаційному рівнях, що дає підстави кваліфікувати його як самостійну одиницю мовної системи, яка належить до прагматичної сфери комунікативного рівня. Таке твердження ставить перифразові номінації в один ряд з реченням, що є найменшою комунікативною одиницею, та текстом. Цю тезу підтверджує запропонована нею структурно-семантична модель перифразового найменування, до якої входять два компоненти (слово-номінат і власне перифразове сполучення) і три члени: слово-номінат, опорний і предикаційний члени перифразової одиниці [41, 28]. Тому можна стверджувати наявність певної подібності перифразів та неповних речень: в обох випадках наявний еліпсований член, який можна відтворити з контексту або з ситуації спілкування. У перифразах як пропущений компонент можна потрактувати слово-номінат (первинну назву), а сам перифраз у такому разі функціонує як іменна частина складеного іменного присудка з нульовим дієсловом-зв'язкою. Наприклад: *Європейський досвід і* ***український медійний віз*** (українські медіа; ДТ, 2008, № 3, с.20); *При* ***болючій агонії*** *цих господарств місцева влада частіше займала позицію спостерігача* (банкрутство; СВ, 2010, 14тр., с.2). Іноді первинна назва наведена в тому ж реченні: *То звідки ж воно могло взятися, те добро, ті звичайні в інших народів людські статки,* ***вколоніальній країні, котра була весь час на грані життя і смерті*** *–* *в Україні?* (ЛУ, 2009, № 1, с.1); *Екстракт із гриба маїтаке* – ***справжня знахідка для рятування від гепатиту*** (ШВ, 2010, 25 лют., с.15).

Поглибленням положення про комунікативну сутність перифразового найменування зумовлене витлумачення перифраза як повідомлення. У межах комунікативної лінгвістики *повідомленняє* «категорією комунікації як модусу існування людської мови, співвідносною з реченням у мові та висловлюванням у мовленні; комунікативною дією, втіленою в конкретну пропозитивну структуру з конкретними асетивно-пропозитивними інформаційними складовими» [26, 351]. Аргументом на підтвердження цієї думки є не тільки подібність до неповних речень, а й більша інформативна насиченість

перифразового найменування порівняно з рештою засобів номінації (крім певних груп фразеологізмів), якої вдається досягти через «прикріплення» до нього блоку імпліцитної інформації (експресивної, емотивної, оцінної), реалізацію інтертекстуальності тощо. Збільшення інформаційного навантаження перифраза зумовлене також акумуляцією в ньому семантики лексичних компонентів, на які нашароване нове значення. Крім того, перифразова номінатема передає виразнішу порівняно з іншими мовним одиницями інформацію про демографічні, психологічні, соціальні та інтелектуальні особливості мовця. Отже, більша частина інформації, носієм якої є перифраз, експліцитно не виражена, але стає зрозумілою у відповідному контексті, ситуації мовлення. Саме інформативна насиченість перифразового найменування є підставою для потрактування його як повідомлення.

Як зазначає Ф. С. Бацевич, висловлення – «одиниця модусу мовлення; речення, актуалізоване в мовленні з конкретною темо-рематичною структурою» [26, 338]. Потрактування перифраза як висловлення (повідомлення) зумовлює потребу з'ясування його темо-рематичної організації: тема у перифразових номінаціях здебільшого є еліпсованим компонентом (первинна назва), який визначають з контексту, рема – формально вираженим. Наприклад, у перифразовій одиниці, вжитій у заголовку ***Дотаційний зашморг*** (ДТ, 2008, № 16-17, с.10) для називання державних дотацій в аграрній сфері економіки, пропущена тема: початкова назва позначуваного. Рема – це передане перифразом авторське бачення номінованого фрагмента реальності: метафоричне перенесення «дотаційна політика – зашморг» дає змогу висловити негативну оцінку денотата, акцентувати увагу реципієнта на результатах дотаційної політики держави, яка «задушить» аграрну сферу економіки України. У заголовку *Європейська соціальна хартія:* ***Український твір на вільну тему***(ДТ, 2008, № 22, с.9) перифраз *український твір на вільну тему* скомбінований на позначення звіту України про виконання Європейської соціальної хартії. Рема перифраза – це додаткові значення, нашаровані на денотативний зміст. Перифразова одиниця дає змогу авторові підкреслити дві

особливості виконання Україною ЄСХ: 1) Україна перебуває на стадії учнівства; 2) це учнівство проходить не надто успішно. Формування останнього значеннєвого компонента пов'язане з існуванням стереотипу про те, що вільну тему обирають зазвичай учні, нездатні написати твір на тему визначену, оскільки не володіють достатнім рівнем знань. На основі цього читацькій аудиторії навіюють думку про незадовільні успіхи уряду в роботі з запровадження ЄСХ в Україні.

До висловленої Т. І. Битєвою гіпотези про належність перифразових номінацій до комунікативного рівня мови є суттєве зауваження: у мовленні перифразове найменування справді має свій ритмічний малюнок, інтонацію, яка виокремлює його з-поміж решти мовних засобів[41, 134], але вони якісно відмінні від інтонаційного оформлення речення, з яким на формальному рівні співвідносне повідомлення. Тому варто уточнити, що перифраз – це завжди «вкладене» додаткове повідомлення, яке поза контекстом не може бути реалізоване.

З проблемою рівневої належності перифразових номінацій пов'язане питання про співвідношення перифразів з іншими мовними одиницями: синонімами, фразеологізмами, метафорами, метоніміями, евфемізмами та дефініціями.

1.4.1. Перифразові номінації в контексті синонімії

У академічному виданні «Сучасна українська літературна мова. Лексика. Фразеологія» (за редакцією І. К. Білодіда) І. С. Олійник перифразові найменування потрактовує як контекстуальні синоніми[258, 88]. Такий погляд поділяють автори «Короткого словника перифраз» М. П. Коломієць та Є. С. Регушевський, відзначаючи, що «перифрастичні звороти можуть утворювати цілі синонімічні ряди, що дає змогу уникнути багаторазового повторення одного і того ж слова і ввести в номінацію елемент характеристики» [123, 11]. Г. М. Моложай кваліфікує перифраз як «образний

синонім слова», який відрізняється від первинної назви семантичними та стилістичними відтінками й служить докладнішому вираженню думки [162, 21].

Синоніми в мовознавстві витлумачують як «слова (переважно однієї частини мови) або їхні окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, словотвірні типи, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, які при повній чи частковій формальній відмінності мають тотожні або майже тотожні значення (з можливими відмінностями в стилістичних і граматичних значеннях та в сполучуваності)» [267, 586]. Автор наведеного визначення О. О. Тараненко відносить до синонімічних явищ і перифразові номінації. Попри це проблема синонімічності / несинонімічності перифраза й замінюваної ним первинної назви денотата досі є дискусійною.Г. З. Розанова відзначає, що між перифразом і перифразованим словом наявні особливі синонімічні відношення, специфіка яких полягає в тому, що обидві мовні одиниці мають той самий денотат, але відмінні за сигніфікативним значенням, що дає підстави кваліфікувати їх як ситуативні (оказіональні або контекстуальні) синоніми. Авторка зауважує, що первинна назва денотата імплікує в собі всі властиві йому ознаки, не виділяючи жодного з них, а перифразовенайменування завжди позначає денотат через одну з ознак, яка впевній ситуації стає його представником[220, 27–29].

Денотативна тотожність перифраза й перифразованого слова дає підстави окремим дослідникам заперечити їхню синонімічність: «Важко погодитися з тим, що відношення денотативної тотожності – один з особливих видів синонімії, якщо виходити з позиції витлумачення синонімії як семантичного явища, тобто відношень, які наявні між словами або словом і сполученням слів за їхнім значенням, а не здатністю позначати один і той самий предмет (співвідноситися з одним і тим самим денотатом (референтом)» [41, 37–38]. Д. М. Шмельов зауважує, що можливість позначати один і той самий денотат різними словами не є свідченням їхньої синонімічності [294].

Іншу думку висловлює В. Г. Гак, зазначаючи, що у зв'язку з тим, що денотат має багато ознак і перебуває в різноманітних відношеннях, то за будь-якими з них він може бути підведений під різні класи об'єктів і, відповідно, отримати різні позначення, через що саме в мовленні один і той самий предмет може мати кілька різних імен, які, не будучи синонімами на рівні сигніфікатів, виступають як синоніми на рівні денотатів[55, 252]. Т. І. Битєва зауважує, що перифраз має спільні компоненти значення з первинною назвою, оскільки його основне призначення – виділити певну ознаку денотата, отже, підкреслити відповідний компонент сигніфіката [41]. Підтвердження такої думки можна вбачати також у тому, що реципієнт «впізнає» позначуване перифразовою одиницею явище, у нього виникає відповідна асоціація, а це значить, що сигніфікати найменувань (первинного й вторинного) не можуть не перетинатися (тобто не бути синонімічними).

У контексті проблеми синонімічності / несинонімічності перифраза й перифразованого слова важливим є питання про межі синонімії: витлумачення її у вузькому (як явища семантичної замінності одиниць одного рівня) або широкому (як вияву варіативності в мові) значеннях. В останньому випадку вона не обмежена одним мовним рівнем, тому, зокрема, можливою є синонімізація лексичних і фразеологічних засобів мови.

Дослідження функціонування перифразів у тексті дає підстави кваліфікувати фразеологічні перифразові найменування як неповні семантико-стилістичні синоніми, а оказіональні – як контекстуальні синоніми.

Перифраз і перифразоване слово позначають один і той самий денотат, але семантика перифразового найменування ускладнена нашаруванням вторинного (нового) значення на первинну семантику слів-компонентів новосформованої одиниці, що зумовлює розширення значення і набуття номінатемою виразного конотативного компонента (стилістичного відтінку),наприклад: *Романи та повісті Олеся Гончара добре знані у Німеччині, адже немало його книжок перекладено на* ***мову Шіллера та Ґете*** (німецька мова; ЛУ, 2007, № 4, с.2); *Уявімо, що вірші з поетових «ранніх блокнотів»…*

були б опубліковані в час їх написання, то мали б свій суспільний резонанс. Власне тому ***пильні охоронці радянської системи*** *їх і вилучали з поетових книг*(редактори; ЛУ, 2007, № 8, с.7); *Колишня вчителька Надія Петрівна просила* ***політичного Діда Мороза*** *не за себе, а за свого дорослого сина, який не може знайти роботу* (президент; ТХ, 2009, 30 гр.,с.2). Наведені приклади є ілюстрацією того, що перифрази мають той самий денотат, що і перифразовані слова, тому їх можна було б розглядати як мовні паралелізми. Але на рівні сигніфікативному їхні значення трохи відмінні, що дає підстави радше потрактувати їх як одиниці близькі, але не тотожні за значенням (тобто синоніми).

Фразеологічний перифраз *мова Шіллера та Ґете* може бути кваліфікований як неповний семантико-стилістичний синонім, оскільки його семантика перетинається зі значенням первинної назви «німецька мова» лише частково (через перелік окремих її носіїв), а функціонування обмежене публіцистичним та художнім стилями. Перифраз *політичний Дід Мороз* має той самий денотат, що й лексема *президент* («у низці країн з республіканською формою правління – глава держави» [242, 7, 532–533]), але в його семантиці увагу закцентовано не на державних функціях, а на вмінні «дарувати» обіцянки громадянам. Крім того, загальний контекст надає перифразовій одиниці іронічного забарвлення. Функціонування перифраза на позначення денотата «президент» тільки в межах певного контексту, семантичне зміщення, образність і емотивно-оцінне навантаження дають підстави кваліфікувати наведену одиницю як контекстуальний синонім. Тож видається сумнівною думка, що перифрази попри той самий денотат не мають спільних компонентів значення з замінюваними назвами: їх комбінують на основі асоціативного зв’язку або порівняння, сама можливість яких свідчить про те, що сигніфікати перифразових найменувань і перифразованих слів перетинаються (ідеться про частковий збіг набору сем, що свідчить не тільки про денотативну, а й про сигніфікативну синонімію).

Як і синоніми, перифрази мають виразну прагматичну зумовленість. Перифраз *пильні охоронці радянської системи* наведений у статті з метою підкреслити функцію, яку виконували представники цієї професії (редактори) у Радянському Союзі йтаким способом пояснити читачеві, що виправлення в поезіях письменника були зумовлені не художньою недосконалістю текстів, а винятково політичними мотивами. Перифраз *мова Шиллера таҐете* актуалізує у свідомості читача знання про те, що німецька – мова письменників зі світовою славою, чим підкреслює значущість зроблених перекладів: твори Олеся Гончара гідні перекладу мовою, якою писали класики світової літератури → бо він також є класиком світової літератури.

У публіцистичних текстах часто використовують перифразові одиниці на позначення осіб, географічних об'єктів тощо. Власні назви зазвичай не вступають у синонімічні відношення, але у випадках комбінування перифразів йдеться про синонімію в її широкому значенні, тому їх можна потрактувати як контекстуальні синоніми,наприклад: *Твою та Халебського працю під назвою «Україна – земля козаків» видано жалюгідним тиражем…, видано з велетенськими труднощами, бо в Україні не знайшлося ні урядовця, ні олігарха, котрі виділили б кошти на масове видання цього* ***унікального свідчення іноземця про Україну в червні-липні 1654-го року*** (ЛУ, 2007, № 8, с.3); *Нам із дружиною Галиною пощастило потрапити до Лондона,* ***«музейної столиці світу», окраси туманного Альбіону*** (ЛУ, 2009, № 1, с.6); *Він лише* ***загадковий фантом і унікальний артефакт давно струхлявілого хронотопу*** (А. Чехов; ДТ, 2010, № 3, с.13); *Спершу,прибувши до* ***шевченкового краю****, вона працювала інженером з питань залізничного транспорту на тутешньому машинобудівному заводі* (Черкащина; ЧГ, 2010, № 3, с.3).

Отже, перифразові номінації варто витлумачувати як вияв варіативності мовної системи, як одиниці міжаспектної контекстуальної синонімії, особливість яких полягає в денотативній тотожності при частковому перехрещенні сигніфікатів.

1.4.2. Перифрази як засіб поповнення фразеологічного фонду мови

Розмежування фразеологізмів як «надслівної, семантично цілісної, відносно стійкої (з допущенням варіантів), відтворюваної й переважно експресивної одиниці, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію» [276, 26] і перифразових одиниць належить до складних питань лінгвістики. Дослідники неодноразово відзначали близькість цих лінгвальних одиниць (І. З. Ільїна, Л. М. Синельникова, М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський, І. Ю. Кобилянський, А. Б. Новиков, Г. П. Євсєєва, М. О. Сиривля та ін.). Наприклад, Л. В. Шубіна розглядаєв межах перифразів фразеологічні сполуки, аргументуючи це тим, що обом одиницям властива деривaційна зв'язаність компонентів і відтворюваність у мовленні [295, 5]. Подібну думкувисловлює А. Б. Новиков, який вважає, що для перифразовихнайменуваньхарактерна, крім відтворюваності, також стійкість [186, 7]. Семантична неподільність перифраза стала підставою для витлумачення його Л. М. Синельниковою як «поетичної ідіоми», хоча водночас дослідниця зазначає, що фразеологізми належать до сфери мови, а перифрази – мовлення[239, 7]. Думка про належність перифразових номінацій до одиниць фразеології ґрунтується на тому, що перифрази задовольняють визначення фразеологічних сполук В. В. Виноградова як типу фраз, утворюваних реалізацією зв'язаних значень слів [45].

Змішувати або ототожнювати перифразові одиниці та фразеологізми лише на підставі їхньої зовнішньої подібності не варто. Дослідники, яківивчають проблему розмежування цих одиниць, як основну диференційну ознаку називають здебільшого те, що на відміну від фразеологізмів – одиниць мови, перифрази – маніфестація індивідуального мовлення [239; 119;162; 300]. Це положення видається загальним, оскільки важко встановити, коли перифраз

перестає бути фактом мовлення і стає фактом мови, входячи до фразеологічного фонду. Крім того, дослідники не зазначають, під впливом чого відбувається цей перехід: частотності вживання чи тривалості функціонування.

Докладно дослідила проблему співвідношення перифразів та фразеологічних одиниць Г. П. Євсєєва в дисертаційному дослідженні «Перифрази в мові сучасних газет (на матеріалі українських газет 80-90-х років XX століття)» [89, 68–69]. Серед основних диференційних ознак авторка називає такі:

Табл. 1

Перифраз	**Фразеологізм**
1) одиниця мовлення;	1) одиниця мови;
2) є образно-описовим синонімом до слова чи неоднослівного позначення поняття (тобто виконує функцію лише вторинної номінації);	2) може заміщати слово, словосполучення, речення або бути первинною назвою (тобто виконує функцію і первинної, і вторинної номінації);
3) скомбінований для одиничного вживання;	3) відтворюваний;
4) має експресивно-емотивний зміст;	4) експресивно-емотивне забарвлення властиве не завжди;
5) має більш регламентовану структуру;	5) маєрізноманітні структурні моделі;
6) співвідносний з конкретним денотатом.	6) співвідносний з будь-яким референтом.

Деякі з наведених критеріїврозмежування перифраза і фразеологізму(табл. 1)не є абсолютними. Наприклад, не всім перифразовим одиницям властивий емотивний зміст – логічні перифрази можуть його не мати: ***Місто республіканського підпорядкування***(заголовок; Севастополь; ДТ, 2008, № 22, с.5); *Розпочате в.о. головного редактора В. Грабовським, воно (засідання редколегії) вилилося у відверту й конкретну розмову про здобутки та промахи редакційного колективу, перспективи технічного переоснащення і виживання* ***письменницького тижневика*** («Літературна Україна»; ЛУ,

2009,№ 33, с.1); *Настання* ***теплої пори року*** *активізувало торговців розливним пивом* (весна;ВК, 2010, № 46, с.2); *Однак, на противагу своєму конкурентові, напередодні теледуелі* ***сенатор із Массачусетса*** *в національних масштабах залишався постаттю маловідомою* (Кеннеді; ДТ,2010, № 3, с.16). Відсутністю конотативного значення у перифразах такого типу зумовлена їхня неспроможність до фразеологізації. «Сутність фразеологізма від початку конотативна: фразеологізми виникають в мові не для позначення нових реалій, а для образно-емотивної оцінки уже названих явищ» [41, 113].

Доречно зауважити, що специфічною рисою перифразів порівняно з фразеологізмами є замінність назвою конкретного поняття (словом чи неоднослівною назвою). Фразеологізми «теж заміняють слово, але не замінні конкретним словом через властиву їм ознаку абстрактності. Так, фразеологізм «спустивши рукава» може бути замінений словом «погано», а також ліниво, знехотя, повільно та ін. …» [41, 25]. Отже, обґрунтованим є твердження про співвідношення перифраза з конкретним референтом, який у фразеологізмів має узагальнений характер. Саме тому, наприклад, можливе утворення перифразових номінацій, які заміняють у контексті власні назви (індивідуальні найменування предметів), назви конкретних подій тощо: *Здавалося б, «Як тебе не любити, Києве мій»–* ***лірично невичерпний шедевр, природно й остаточно оформлений у пам'яті мільйонів різних поколінь саме як ода столиці*** (ЛУ, 2007, № 8, с.3); *Цей актор –* ***проповідник вічних істин, закодованих в умовності театрального дійства*** (М. Мельник; ЛУ, 2007, № 8, с.2);*Не хотілося залишати цієї* ***святої місцини, де наснажувалась муза Тараса Григоровича*** (садиба братів Лизогубів; ЛУ, 2009, № 33, с.2); *Примхи* ***газового монополіста***(заголовок; НАК «Нафтогаз України»; МН, 2010, 27 лют., с.7); *У цьому переліку: і розграбування ландскнехтами 1527 року Рима –* ***міста «намісників Христа на Землі»****, і тотальна екзекуція, влаштована московськими опричниками вже століття як «приєднаним» новгородцям у 1570 році* (ДТ, 2010, № 20, с.15);***Оповідь про гігантську тубільну принцесу і її земного лицаря в інвалідній колясці****, тим часом, навіть в урізаному вигляді*

триває 162 хвилини (фільм «Аватар»; СП, 2010, 19 бер., с.5) та ін. У публіцистичних текстах таких перифразів особливо багато, оскільки основне завдання преси – повідомляти про конкретні події та певних людей.

Абсолютизувати названу ознаку також неправомірно, тому що доволі значною є група перифразів з абстрактним або узагальненим значенням: *Треба було мати мудрість і далекоглядність, як у пані Лариси, а ще таке відчуття* ***больових точок сучасності****, щоб саме сьогодні,… організувати у рамках фестивалю «Марія» міжнародну наукову конференцію, присвячену творчості Гарсіа Маркеса*(актуальні проблеми; ЛУ, 2008, 25 гр., с.5); *Мати* – ***душа родини***(заголовок; ТХ, 2010, № 12-13, с.7); *Майже всі почали носити хрестик* – ***символ християнської віри*** (МН, 2010, 27 лют., с.7); *Магазини, де товар стабільно дешевий, завжди відвідує найбільше покупців, а тому створюються уже звичні для багатьох черги* – ***пережиток радянських часів*** (МН, 2010, 20 бер., с.2).

Виокремлюють ще кілька відмінностей порівнюваних одиниць [41, 112–118]:

- фразеологізми викристалізовуються протягом тривалого часу, а перифразові найменування – мовні «сили швидкого реагування», які використовують з метою деталізувати, уточнити, дати оцінку тощо;

- відношення між компонентами фразеологічної одиниці змістовно-атрибутивні, перифразової – формально-атрибутивні;

- фразеологізм має неномінативну природу;

- компоненти фразеологізмів рівнозначні, жоден з них не є носієм основного смислового навантаження, у той час як перифраз має центр і периферію.

Окремі зауваження дослідниці дискусійні, зокрема щодотого, що синтаксичній і лексичній неподільності фразеологізму протистоїть синтаксична і лексична подільності перифраза. Це положення викликає певні зауваження. Видається обґрунтованішою думка, що перифразова одиниця синтаксично неподільнай виконує синтаксичну роль одного члена речення, що зумовлено її

семантичною цілісністю. Значення перифраза не є сумою значень його компонентів, а надбудоване над всією перифразовою конструкцією,наприклад: *Усі ці тексти створені Богом, а письменник, **«розумне перо» в Божих руках,** годен лиш наслідувати Божий чин creationexnehilo* (ЛУ, 2007, № 8, с.6); *Банківська система перенесла черговий **напад грошової ядухи***(інфляція; ДТ, 2008, № 16-17, с.1);*Мобільні телефони стануть **головним вікном в Інтернет***(К, 2010, 29 січ., с.28); *У пошуках кращої долі 13-річний Франсуа Спотюрно… подався до **міста навіжених і туристів, вітрил і щогл*** (Марсель; К, 2010, 29 січ., с.31). У наведених реченнях перифрази виконують роль одного члена речення, зокрема: відокремленої прикладки, прямого додатка, іменної частини складеного іменного присудка й обставини місця.

Попри наведені вище критерії розмежування фразеологізмів і перифразів чіткої межі між ними провести не вдається, однією з причин чого є їхня постійна взаємодія: перифрази можуть зазнавати фразеологізації та поповнювати фразеологічний фонд мови. Як зазначає Л. М. Синельникова, процес фазеологізації перифразової одиниці передбачає її «відрив» від первинної ситуації, втрату зв’язку з автором і, як наслідок, – здатність узагальнено називати цілу групу однорідних предметів, а не одиничний екземпляр [240, 7]. Отже, перехід перифраза у фразеологічну одиницю означає втрату ним конкретної віднесеності (узагальнення значення). Значну роль у цьому процесі відіграють такі чинники: частотність, регулярність, суспільна значущість і оцінка новоутворення. Наприклад, зазнали фразеологізації перифрази *біле золото* (бавовна[123, 18; 282, 1, 344]), *чорне золото* (вугілля, нафта [123, 115; 282, 1, 344]), *гарматне м’ясо* («солдати загарбницьких армій капіталістичних країн» [123, 30]; «ті, кого посилають на несправедливу загарбницьку війну» [282, 1, 515]); *зелена вулиця* (безперешкодний шлях[123, 46; 282, 1, 161]), *зелений змій* (алкоголь[123, 48; 282, 1, 339]), *морський вовк* (досвідчений моряк [123, 76; 282, 1, 139]), *п’ята колона* (люди, які займаються підривною, антидержавницькою діяльністю в країні [123, 93; 282, 1, 387]), які на сьогодні зафіксовані у «Фразеологічному словнику української мови». Проте

цей процес не означає повної втрати зв'язку з первинним перифразовим найменуванням: вихідне перифразове значення збережене в сформованому фразеологічному значенні, завдяки чому можливо встановити основу утворення фразеологічної одиниці. Наприклад, у фразеологізмах*біле золото* і *чорне золото* таким мотиватором є колір, *люди в зелених беретах / білих халатах* – елементи уніформи тощо.

Крім переходу перифразових номінацій у фразеологізми, частим є вживання останніх у ролі перифраза (іноді в трансформованому вигляді), наприклад: ***Буря в склянці води*** *чи провісник великих катаклізмів* (заголовок; паніка на світовому фондовому ринку; ДТ, 2008, № 3, с.8); *«Політична реформа»… воістину виявилася* ***міною сповільненої дії****, свідомо закладеною не лише під будівлю українського парламентаризму, а й під конструкцію державної влади загалом* (ЛУ, 2008, № 50, с.1); *Погортайте бодай періодику нашого краю, і ви відкриєте стільки* ***білих плям*** *на літературній мапі Приінгулля, що не на одну дисертацію вистачить* (невідомі письменники-степовики; ЛУ, 2009, № 33, с.8). Проте якщо перифрази можуть зазнавати повної фразеологізації, то фразеологізми набувають у контексті конкретної віднесеності, але до розряду перифразових номінацій не переходять.

Подібність перифразових номінацій та фразеологічних одиниць стали підставою для того, щоб М. П. Копиленко та О. С. Юрченко виокремили фразеологічні перифрази, які можуть набувати певної часової стійкості [129; 300], наприклад: ***Останній язичник (поганин) української поезії****, він таки поєднав у своєму буйноквітному слові дух материнської Лемковини та* ***міста Лева*** (Б.-І. Антонич; Львів; ЛУ, 2009, № 33, с.1); *Любі жінки! Наближається* ***свято кохання***(14 лютого; ТХ, 2010, № 12-13, с.8); *Залишивши секретарську посаду, він відправився в Грасс,* ***парфумерну столицю Франції***(К, 2010, 29 січ., с.31) тощо. Отже, фразеологічні перифрази – це загальномовні перифразові одиниці, які «стійкість вживання, фіксований характер номінації робить… заготовками фразеологізмів, потенційними фраземами» [162, 17].

1.4.3. Евфемістичні перифразові номінації

В українському мовознавстві усталеним є таке потрактування евфемізмів: «Евфемізм – слово або вислів, троп, що вживається для непрямого, прихованого, зокрема пом'якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій замість прямої їх назви (вже наявної при перейменуванні або логічно найбільш умотивованої при первинному найменуванні)» [263, 168]. Наведену дефініцію покладено в основу розмежування перифраза та евфемізма як засобів вторинної номінації. Сутність явища евфемії є значно ширшою і пронизує всі рівні мовної системи, протев контексті співвідношення з перифразами йтиметься саме про лексико-фразеологічну сферу та випадки евфемізації з повним заміщенням антецедента.

Отже, і перифраз, і евфемізм виконують ту саму функцію – повторно номінують певний денотат. У зв'язку з цим проблема співвідношення перифразів і евфемізмів остаточно не з'ясована.

Евфемізмам властиві ті ж ознаки, що і перифразовим одиницям: співвіднесеність з конкретним денотатом, замінність словом (аналітичною конструкцією), синонімічність стосовно первинної назви позначуваного, споріднена етимологія явищ, початкова належність до сфери мовлення, обумовленість соціальними й культурними чинниками, динамічність [31, 372] тощо. З огляду на це в основу розмежування перифразових і евфемістичних номінацій більшістю дослідників покладений функціональний критерій: на їхню думку, евфемізми виконують вужчу прагматичну функцію – пом'якшення висловлення при ігноруванні експресивного, емотивно-оцінного аспекту. На відміну від перифразових одиниць, як зазначає О. В. Євдокимова, евфемізми є не виражальними засобами мови, а лише своєрідними нейтралізаторами певних висловлень, небажаних з лінгвокультурологічного й соціального поглядів [94, 14]. Отже, якщо перифрази посилюють експресивність тексту, то евфемізми її, навпаки, послаблюють.

Таку думку поділяє й Т. І. Битєва, яка вважає неправомірним віднесення евфемізмів до різновиду перифразових найменувань, оскільки порівнювані одиниці мають різну прагматичну основу походження: для евфемізмів вона полягає в тому, що слово-корелят говорить забагато про денотат або надто виразно акцентує на його негативних рисах, а для перифразів – у тому, що слово-номінат даєзамало інформації або зовсім нічого не говорить про денотат такого, що відповідає комунікативним намірам мовця [41, 42].

Такий погляд на прагматичну природу перифразів видається звуженим, тому що перифраз як засіб вторинної номінації використовують не тільки з метою розширити уявлення про позначуване, дати більше інформації про нього, а часто й відволікти увагу від невигідних для реалізації авторської інтенції рис, що може бути досягнуто й через пом'якшення вислову, тому правомірним є виокремлення перифразів з евфемістичною функцією [183, 75]: ***Сувеніри з відпустки*** (заголовок; венеричні хвороби; ВЧ, 2009,№ 38, с.1); *Енергетик задумливо подивився на сусідні [труби] й похитав головою. Того, що він вимовив при цьому я не наводитиму, надто це* ***специфічна заводська термінологія*** (нецензурна лексика; ДТ, 2010, № 20, с.14); ***Приручена інспекція*** (заголовок; Держінспекція з контролю за використанням і охороною земель; ДТ, 2010, № 20, с.7) тощо. Як свідчать наведені приклади, евфемістичні перифразові найменування часто можуть набувати у відповідному контексті гумористичного або іронічного забарвлення.

Отже, у розв'язанні проблеми розмежування перифразових номінацій і евфемізмів доречною видається думка, що обсяги змісту цих понять перетинаються, оскільки існують перифразові найменування, призначені для пом'якшення висловлення. При цьому пом'якшення, забезпечене евфемістичними перифразами, не нейтралізує експресивність висловлення, а навпаки, є експресивно зарядженим, адже з контексту реципієнтові добре зрозуміло, яку номінатему заміщено, що стає засобом гумору або іронії. Поза межами евфемістичних перифразів залишають випадки використання синонімів, фразеологізмів, метафор тощо в ролі евфемізмів.

1.4.4. Співвідношення метафори й метафоричних перифразів

З'ясування проблеми співвідношення метафоричного перифраза та мовної метафори є актуальним питанням вивчення вторинної номінації. Вона виявляє себе, з одного боку, у необхідності їхнього розмежування як однорівневих одиниць, а з іншого – у потребі дослідження когнітивного механізму метафори як одного з основних чинників комбінування перифразових найменувань.

До розв'язання проблеми метафоризації й метафори як її результату зверталися О. О. Потебня, Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, Е. Кассієр, Е. МакКормак, Дж. Міллер, П. Рікер, А. Річардс, Р. О. Якобсон, В. М. Телія, С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, Л. В. Кравецьтощо. Однак у вітчизняному мовознавстві системної розробки теорії метафори досі немає.

Один з перших теоретиків метафори Аристотель визначив її як перенесення назви одного предмета, явища тощо на інший («з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією»), призначене для того, щоб «говорити незвичним чином про звичне». Джерело метафори філософ вбачав у вмінні помічати схожість між реаліями, а мету її утворення – у задоволенні від упізнавання позначуваного[10, 170].

На сьогодні потрактування метафори значно ширше. Традиційним для українського мовознавства є витлумачення її як: «1) семантичного процесу, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця; 2) похідного значення мовної одиниці, утвореного таким чином» [264, 334]. Крім власне лінгвістичних студій, метафору досліджують також у межах філософії, психології, когнітивістики, що зумовлює розуміння її не тільки як мовного явища та прийому утворення назв реалій, а й як процесу моделювання реальності свідомістю суб'єкта сприйняття, значну роль у чому відіграли праці

Дж. Лакоффа, М. Джонсона, М. Блека та ін.М. Блек сформулював основні підходи до потрактування метафори, серед яких він називає такі: 1) субституційний, згідно з яким метафору завжди вживають замість еквівалентного їй буквального виразу; 2) порівняльний (в основу метафори покладене згорнуте порівняння); 3) інтеракційний (механізм метафори полягає в накладанні на головного суб'єкта системи «асоційованих імплікацій», пов'язаних з допоміжним суб'єктом)[33, 162–167].

При з'ясуванні співвідношення метафоричного перифраза й метафори за основу взято інтеракційну теорію. Один з основних її постулатів полягає в тому, що комбінування метафори передбачає наявність у мовця двох думок про дві різні речі, які взаємодіють між собою в межах одного слова або виразу, значення якого є результатом цієї взаємодії [219, 46]. Отже, йдеться про двоплановість метафори, дія якої, за М. Блеком, ґрунтується на «системі загальноприйнятих асоціацій», спільній для представників однієї культури [33, 164]. Наприклад, «Український асоціативний словник» подає такі реакції на мовний стимул *влада* серед українців (чоловіків): уряд (7), брехня (5), держава, державна, Кучма, президент (3); дурна, злодії, злочин, можливість (2); Анархія!; безвілля, брехлії; Буш (ненадовго); велика; вигадка; вогню; володіння; вороги; впевненість; всевишнього; всім; гроші; дана; дбає лише про себе; Держава; держапарат; десь; директор; добре; жорстока; зажерливість; зло; імперія; кайдани; керівництво; кляне; король, Кучма бик; трон, скіпетр, держава; корумпована; корупція; країни; кримінал; криміналізована; має; маса; мені; міць; мужність; над кимось; над народом; найкраща; насильство; наша; не наша; не я; непотріб; несправедлива; олігархи; повна; президента; президентська; примус; продажність; рідна; сила; смерть; совість; терор; тиран; управитель; халтура; чесна; чесність [165, 1, 74]. Системою загальноприйнятих асоціацій значною мірою зумовлений характер метафор (і відповідно метафоричних перифразів), які використовують на позначення влади, владних структур, можновладців,наприклад: ***Совість на троні*** (прем'єр-міністр Ю. Тимошенко; МН, 2009, 26 лист., с.3); *Це* ***кадр зі старої обойми Леоніда***

Кучми**, він обіймав посаду міністра науки і технологій…* (В. Литвин; СП, 2010, 19 бер., с.5); ***Влада, для якої нас немає (український уряд; ДТ, 2010, № 3, с.9);*За нашою інформацією, стати **«англійською королевою»**Кличку запропонував сам **український цар**Віктор Янукович*(ДТ, 2010, № 21, с.2) тощо.

Метафора,як зазначає А. Річардс, – повсюдний принцип мови[219, 46].Причину постійного звернення до неї Е. МакКормак убачає в тому, що розум людини «шляхом… ієрархічно організованих операцій… зіставляє семантичні концепти, значною мірою незіставлювані», але поява метафори потребує не тільки певної подібності взначенні заміщеного компонента й того, який заміщує(оскільки вони мають бути зрозумілими), але водночас і відмінності, оскільки призначення метафор – витворювати новий зміст, бути сугестивними [161, 359]. З огляду на це сумнівною видається думка Д. Девідсона, що метафора означає не більше суми буквальних значень слів, які в неї входять, і змушує звернути увагу на певну подібність між двома та більше предметами, не маючи жодного додаткового змістового навантаження[88].

Пошук подібностей і відмінностей, здійснюваний шляхом порівняння й зіставлення, належить до операцій мислення, що дає підстави розглядати метафору як когнітивний процес. За такого підходу її доцільно витлумачувати як засіб поглиблення уявлення про світ. О. О. Потебня зазначав, що необхідність метафори виявляє себе особливо виразно, коли нею передають складні, важкі для розуміння думки [205, 205], тому що «пояснення, позбавлені метафоричності, були б складними, якщо не неможливими; адже для того, щоб описати невідоме, ми повинні вдатися до понять, які знаємо і розуміємо, і, отже, сутність метафори полягає в незвичному зіставленні знайомого й незнайомого» [161, 366].

У цьому контексті заслуговує на увагу твердження Х. Ортеги-і-Гассета про те, що метафора є тим знаряддям думки, завдяки якому вдається досягти найвіддаленіших закутків концептуального поля мовців [189, 72], і її поява «є лише ознакою глибшого пізнання поняття про певну реалію, тобто елементом вічного руху пізнання досі непізнаного»[99, 97]. Отже, як когнітивний процес

метафора, з одного боку, належить до контексту «ширшого еволюційного процесу пізнання», а з іншого – до сфери культури, яка «являє собою контекст, у якому через взаємодію з лінгвістичним оточенням виникають метафори», тобто є одночасно культурним процесом[161, 379].

Появу метафор Дж. Лакофф та М. Джонсон пояснюють метафоричною організацією понятєвої системи людини. Дослідники звернули увагу також на властивість, яка робить метафору цінним мовним засобом в умовах інформаційного суспільства: «Даючи змогу нам зосередитися тільки на одному аспекті поняття, метафоричне поняття може заважати зосередитися на інших його аспектах, несумісних з відповідною метафорою» [146, 392]. В. А. Маслова потрактовує метафору як один з фундаментальних когнітивних механізмів свідомості людини, який полягає в репрезентації одних смислів на основі інших [167, 35].

Як когнітивний процес, перебіг якого зумовлений особливостями організації людського мислення, зокрема рисами міфологічного світогляду, які збереглися в ньому, метафора є основою для творення не тільки власне метафор як номінативних мовних засобів, а й метафоричних перифразів, чим зумовлена складність розмежування цих одиниць. Основна відмінність між ними,на думку Н. Д. Арутюнової, полягає в тому, що метафора належить до сфери предикації, а метафоричний перифраз – до референції [15, 32]. Як зазначає О. С. Кубрякова, в основі процесів комбінування засобів вторинної номінації лежать правила й моделі синтаксису [142, 108], у зв’язку з чим метафору як когнітивний процес можна розглядати як згортання моделей синтаксичних конструкцій порівняння зі збереженням предикативного зв’язку, остаточна редукція якого веде до утворення мовних засобів референції. Отже, у моделюванні метафоричного перифразового найменування можна виокремити послідовні етапи (метафора як когнітивний процес – метафора як мовний засіб – метафоричний перифраз), а його комбінування в загальних рисах пояснити мовленнєвою тенденцією до збільшення інформативної насиченості висловлення при максимальному згортанні використовуваних семантико-синтаксичних моделей.

Розрізняють мовну та мовленнєву метафори, головна відмінність між якими полягає в тому, що мовна метафора зазвичай утворена на основі конотацій, які супроводжують слово в його «звичному» вживанні й закріплені за змістовим потенціалом цього слова мовним узусом. Мовленнєва ж метафора скомбінована відповідно до певного контексту й завжди з ним пов'язана: «Вона народжується й існує в ньому, розпадаючись разом з ним, оскільки конотативні ознаки, які були мотивом для переосмислення значення слова, фокусуються в рамках лише цього лексичного набору (у межах речення чи цілого тексту)» [268, 194].

Підґрунтям для комбінування метафоричних перифразів як одиниць мовлення здебільшого є мовленнєва метафора, що зумовлено моделюванням перифразового найменування для реалізації прагнення мовця надати висловленню більшої виразності за рахунок уведення нових, незвичних найменувань, які, відповідно, можуть бути створені лише на основі свіжих метафор. Проте трапляються випадки використання автором і узуальних метафор. Наприклад: *Уцілілий у* ***страшній м'ясорубці*** *солдат помер тяжкою смертю у 62 роки – від раку легень* (ДТ, 2010, № 3, с.14). Семантика номінатеми *страшна м'ясорубка*,вжитої для називання денотата *війна*, ґрунтується на перехрещенні змісту позначуваного поняття («організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо» [242, 1, 669]) та первинного значення стрижневої для вторинної назви лексеми *м'ясорубка* («ручна машинка або спеціальна машина для розмелювання м'яса на фарш» [242, 4, 839]). Уживання метафоричного перифраза дало змогу авторові посилити потенційну здатність висловлення впливати на свідомість реципієнта через уподібнення явища, про яке більшість сучасних читачів знають лише з фільмів, газет і розповідей (війни), та предмета побуту, функції якого загальновідомі, акцентувавши увагу на схожості наслідків війни для людини й результату пропускання продуктів через м'ясорубку. Варто зазначити, що така метафора не є авторською знахідкою, а закладена в його концептуальній картині світу, і можливість використання лексеми *м'ясорубка* зі значенням *бійня* є елементом

його мовної картини світу як носія української мови, опосередкованим доказом чого є закріплення такого її лексико-семантичного варіантав «Словнику української мови», маркованого як «переносне».

У працях деяких мовознавців (Г. З. Розанова, Л. М. Синельникова, Т. І. Битєва) зроблено спроби сформулювати основні критерії розмежування метафори та метафоричного перифраза як засобів вторинної номінації.

Окремі дослідники намагалися обґрунтувати їхню відмінність на основі суто структурних ознак, аргументуючи це тим, що перифраз – завжди описова, роздільнооформлена одиниця, а метафора – цільнооформлена, однослівна[49, 96; 186, 6].Такий підхід виводив з-поміж метафоричних сполук випадки неоднослівної, розгорнутої метафори. Його недоліки зумовлені також неврахуванням умов функціонування метафори, адже, як зазначає Г. П. Розанова, для того, щоб слово набуло статусу метафори, потрібно щонайменше ще одне слово [220, 38], сполучення з яким стало б сигналом семантичного зміщення. В. М. Телія пояснює утворення й розуміння метафоричного значення тим, що мовець замість вживання слова, яке є первинним найменуванням, використовує в певному контексті інше слово, подібне за значенням, а контекстуальне оточення усуває «неправильності» в змісті й трансформує семантику вжитого слова [268, 203]. Наведені аргументи змусили дослідників шукати критерії розмежування метафори й метафоричного перифраза в семантиці цих одиниць.

Для відокремлення метафоричного перифраза від власне метафори слід з’ясувати ті чинники, якими зумовлена їхня подібність. Як зауважує Г. П. Розанова, спільним знаменником для обох видів вторинних найменувань є «значеннєва двоплановість» [220, 37], зумовлена тим, що і метафора, і перифраз побудовані на основі семантичного зміщення. Цю думку трохи уточнює Л. М. Синельникова, яка зазначає, що в потрактуванні перифразової одиниці завжди є необхідність «виходу до третього змісту» (первинної назви денотата), тоді як при розкритті значення метафори такої потреби немає (тому що нема її повного заміщення)[239, 5]. Т. І. Битєва вважає, що основною ознакою

метафори є притаманність їй особливого, третього змісту, оскільки її семантика формується в процесі взаємодії двох семантичних планів, двох компонентів, результатом чого є третє значення [41, 79]. Наприклад: ***Агонія*** *фондового ринку триває уже кілька місяців* (ДТ, 2008, № 14, с.5). Метафора *криза – агонія*утворена на основі семантичного зміщення, яке відбулось через подібність перебігу агонії вістоти та кризи на фондовому ринку. Використана лексична одиниця *агонія* надає більшої експресії найменуванню, зумовлює семантико-стилістичне ускладнення її значеннєвої структури. У зв'язку з цим виникає потреба переходу до третього компонента – нового значення метафори як синтезу значень лексеми, яка метафоризує, і заміщеного прямого найменування. Отже, у випадку і перифраза, і метафори виникає потреба з'ясування семантики скомбінованого засобу номінації, яка є якісно відмінною від значень заміщуваної назви й суми значень лексичних одиниць, використаних для заміщення, тобто в обох випадках відбувається перехід до «третього смислу».

Концептуальна різниця між значенням метафори та метафоричного перифраза, як зауважує Г. П. Розанова, полягає в характері взаємодії прямого й переносного найменувань [220, 38], яка у випадку метафори виявляє себе в неповному заміщення першого другим, а для метафоричного перифраза таке заміщення є повним. Наприклад: *Погані патріоти… не оцінили належним чином спадщини Леха Качинського і явно не готові продовжити його шляхетну справу у вигляді відданого на майбутньому святі волевиявлення голосу за його рідного брата-близнюка, майбутнього* ***гідного керманича братової спадщини***(Я. Качинський; ДТ, 2010, № 21, с.7) – *Для розкручування* ***керманича партії*** *з-за океану вже виписано технологів із репутацією* (лідер партії «Наша Україна» В. Наливайченко; ДТ, 2010, № 22, с.1). Словосполучення *гідний керманич братової спадщини* є метафоричним перифразом, оскільки первинна назва денотата заміщена повністю; *керманич партії* – метафора (заміщення відбулось лише частково).

Окремі випадки вживання вторинних найменувань видаються суперечливими й належать до перехідних явищ між метафорою та метафоричним перифразом, наявність яких зумовлена утворенням обох засобів повторної номінації на основі одного й того самого когнітивного процесу (метафори). Наприклад: ***Олійна ковзанка*** (заголовок; експорт олії; ДТ, 2008, № 16-17, с.11);***Газовий монополіст*** (заголовок; НАК «Нафтогаз Україна»; МН, 2010, 27 лют., с.7); ***Кадрові подарунки*** (заголовок; посадові призначення; ДТ, 2010, № 22, с.2) та ін. Залежний компонент таких одиниць здебільшого є семантичним ключем до потрактування одиниці номінації йутворений на основі первинної назви денотата.

Доповнюють запропоновані Г. З. Розановою критерії розмежування перифразів і метафор зауваження, висловлені Л. М. Синельниковою. Вона зазначає, що між іменною бінарною метафорою та іменним перифразом відмінність полягає в семантичних функціях компонентів двох названих одиниць. У бінарній метафорі вони розподілені чітко: один метафоризує, інший метафоризований. Для витлумачення таких метафор «не потрібен вихід до третьої одиниці», водночас перифразові найменування співвідносні з третім членом – перифразованим словом [240, 4]. Це зауваження справедливе для випадків, коли компонент, який метафоризує, є залежним щодо метафоризованого. Наприклад: ***Багатообіцяльне падіння акцій*** (заголовок; падіння акцій на фондовому ринку України; ДТ, 2008, № 14, с.10); *І в тому, що він [К. Григоришин] буде безоглядно спонсорувати останній і рішучий бій зі* ***зголоднілими олігархами,****штабісти КПУ сумніваються* (ДТ, 2010, № 22, с.2). Наведені приклади ілюструють випадки бінарної метафори, тому що головний компонент метафоризованого словосполучення вжитий у прямому значенні, залежний метафоризує сполучення.

Складнішими є випадки розмежування перифраза та сполуки «метафора + означення» (метафоризованим є залежний компонент). Л. М. Синельниковазазначає, що у випадку, коли означення пов’язане зі значеннєвою структурою іменного компонента або перифразованого слова, то

вторинне найменування є перифразом. Наприклад: *Скажімо, тема національного нігілізму під пером Кудлика набуває самобутніх інтерпретувань, мабуть, завдяки* ***мовній одежі***, ***лексичній уніформі****, яка йому дуже до лиця* (мова; ЛУ, 2007, № 8,с.7); *Торік, у самісінький розпал тяжкого протистояння з бандитами, фармфірма не покинула фінансувати Міжнародний конкурс з української мови імені П. Яцика, а Володимир Загорій перманентно ним опікувався від першого до останнього дня* ***патріотичного марафону*** (ЛУ, 2008, № 50, с.6); *Люди, що очікували на маршрутку, спостерігали, як маленькі учні заходили по дорозі до кафе, а звідти, тримаючи в руках пакети з сухариками чи чіпсами, прямували до* ***храму знань*** (школа; МН, 2010, 20 бер., с.7). У наведених прикладах бінарні конструкції є перифразовими, тому що атрибутивний компонент передає ознаку позначуваного перифразом поняття, і, вжитий у прямому значенні, є семантичним ключем до змісту вторинного найменування. Метафорою ж можна вважати сполучення іменник + прикметник (або залежний іменник) у разі, якщо «значення останнього суто квантитативне або оцінне» [240, 4]. Наприклад: ***Незрівнянний майстер*** *продовжує свій тріумфальний хід* (П. Загребельний; ЛУ, 2007, № 15, с.11); *Він назавжди лишиться* ***великим патріархом*** *кіномистецтва* (О. Довженко; ДТ, 2008, № 18, с.23).

Доцільним видається також зауваження про те, що в перифразових найменуваннях стрижневе слово завжди виконує вторинну номінативну функцію, у той час як у метафорі компонентом, який метафоризує, часто є залежний [240, 5]. В. М. Телія зазначає, що у бінарній метафорі стрижневулексему зазвичай вжитов безпосередньому значенні й метафоризація відбувається на рівні предикації [268, 203], наприклад: *Так було, коли в 60-х роках Ольга Петрова удалася до Сервантесового безсмертного «Дон Кіхота» – у новому прочитанні* ***блискучого лицарського роману*** *незрівнянним перекладачем Миколою Лукашем* (ЛУ, 2009, № 33, с.1). У реченні наведені перифраз і метафора на позначення одного і того самого денотата. *Безсмертний «Дон Кіхот»*– метафора, у якій метафоризованим є стрижневий компонент

словосполучення, наділений антропоморфною ознакою (смертність / безсмертя). Словосполучення *блискучий лицарський роман*– метонімічне перифразове найменування, утворене на основі перенесення видової назви на одиничний референт, що містить у собі метафору.

Відмінним буде також результат входження до мовної системи порівнюваних мовних одиниць: перифразове найменування, зазнавши фразеологізації, поповнює фразеологічний фонд мови, а на основі метафори виникає новий лексико-семантичний варіант лексеми.

Метафоричні перифрази, які функціонують у публіцистичному дискурсі, є виразним підтвердження положення М. Блека про те, що метафора сама створює подібність, а не служить засобом її передачі: «Якщо в номінативному завданні переважає прагматична інтенція суб'єкта номінації, то мотив вибору мовної форми може відповідно до злету фантазії номінатора як завгодно далеко відійти від значення, яке опосередковує» [33, 140], тобто спільних ознак у зближуваних реалій може бути дуже мало або не бути взагалі,наприклад: ***Уранові тупики***(заголовок; родовища урану; ДТ, 2008, № 16-17, с.13); *Про* ***літературні «ями»*** (твори укрсучлітівців; ЛУ, 2008, № 50, с.4); *Хто сьогодні має ренту з наших* <u>*чорноземів*</u>*, адже це* ***кровотворна система всього українського народу****?* (ЛУ, 2008, № 50, с.3); *А в нас,* ***у джунглях Європи****, ми так звикли до мулів, що коли не муляє, ми ніби й не живемо* (Україна; ЛУ, 2008, № 50, с.8); *Є надія вдало закінчити сьогорічну передплатну кампанію з тим, щоб прийти до читача з гострими, цікавими творами й матеріалами, стати не тільки* ***надійним камертоном у суспільному хорі****, а й заспівувачем його* (передовим виданням; ЛУ, 2009, № 33, с.1); *Усе-таки для гурманів саме* <u>*кухня*</u> *–* ***основний магніт*** (К, 2010, 29 січ., с.29). Отже, переконливим видається твердження В. М. Телії, що метафора здатна нав'язувати тим, хто говорить певною мовою, специфічний погляд на світ [268, 135], що можна пояснити її властивістю породжувати «безліч асоціацій у зв'язку з актуалізацією периферійних сем» [34, 89]. Цю рису метафори передають одиницям номінації,

в основу утворення яких покладена метафора як когнітивний процес, зокрема відповідним перифразовим найменуванням.

Ускладнює проблему розмежування метафор і перифразів часте уведення до структури останніх тропів, переважно епітетів, гіпербол, мейозисів, метафор, оксюморонів та метонімій, використання яких посилює виразність вторинного найменування, робить його яскравішим, а тому таким, що краще запам'ятовується.

1.4.5. Метонімія як механізм моделювання перифразових найменувань

Значну групу в межах перифразових номінацій поряд із метафоричними становлять також метонімічні перифрази, співвідношення яких з власне метонімією як засобом вторинної номінації, з одного боку, і семантичним [265, 339] та когнітивним [161, 362] процесом, на якому ґрунтуються обидві номінативні одиниці – з іншого, є складним питанням теорії перифрастики.

Перифраз іноді витлумачують як розгорнуту метонімію[270, 292] або лише констатують певну подібність між цими одиницями [258, 88]. Підтвердженням такого погляду є усталена думка, що перифразові номінації позначають реалію через одну або кілька її ознак, важливих на думку мовця, що ріднить їхіз метонімією, механізм якої полягає в заміні одного слова іншим на основі суміжності ознак. Проте зводити перифраз лише до метонімії видається недоречним, оскільки, крім метонімічних, які наближені до логічних, значну групу перифразів становлять одиниці, утворені на основі метафори. Отже, основний аргумент, який заперечує тотожність понять перифразів і метонімії, полягає в розмежуванні останньої з метафорою.

Традиційним для функціонально-стилістичного підходу є диференціація метафори й метонімії на основі твердження, що метафора ґрунтується на подібності ознак і може бути розгорнута в порівняння, а метонімія передбачає їхню суміжність і тому здатності до трансформації не має [271, 254]. Така

думка знаходить відображення й у власне лінгвістичних розвідках. Наприклад, В. М. Телія зазначає, що відмінність між метафорою і метонімією можна звести до того, що метафора як прийом – це предикація нової властивості, а метонімія – це виокремлення уже наявної у предмета ознаки. Тому неоднаковим є і призначення цих одиниць у мові: «Мова надає перевагу метонімії в індикативній сфері, тому що вона виходить з того, що насправді існує, а метафору широко використовують у сфері дії експресивної функції мови» [268, 210–211]. Розвинула цю думку Н. Д. Арутюнова. Вона вважає, що метонімія тяжіє до позиції суб'єкта та інших референтних членів речення й не може бути використана в позиції предиката; метафора ж, навпаки, у своїй первинній функції пов'язана з предикативною позицією. У зв'язку з цим «метонімія звертає увагу на індивідуальну рису, даючи змогу адресату мовлення ідентифікувати об'єкт…, відрізнити від інших предметів, метафора ж дає сутнісну характеристику об'єкта»[15, 31]. Отже, за своїм функціональним призначенням (давати нову назву предмету) перифраз ближчий до метонімії, первинною функцією якої є номінація, ніж до метафори (основне функціональне навантаження – предикація).

Для метонімії, як і для перифраза, на відміну від метафори, характерне абсолютне заміщення антецедента, чим зумовлений її майже повний збіг з метонімічними перифразовими номінаціями. Зауважено, що «якщо метафоричний перифраз чітко протиставлений логічному, то метонімічний наближається до останнього іноді до повного збігу»[220, 44]. Це можна пояснити тим, що і метонімічні, і логічні перифразові найменування побудовані на логічних зв'язках і відношеннях між об'єктами,наприклад: *Отже, було що порівняти* ***неупередженому іноземцеві із далекої Сирії*** (П. Халебський; ЛУ, 2007, № 8, с.3); *Пильний інтерес саме до цих питань для* ***слобожанського філолога****, вочевидь, цілком природний, якщо вже брати до уваги традиції заснованої Потебнею Харківської філологічної школи* (Ю. Шевельов; ЛУ, 2007, № 8, с.6); *І я подався до того* ***загадково-блакитного озера****, до містечка Чолпон-Ати за 260 кілометрів від Бішкека, і був винагороджений тригодинним*

блуканням порожнім (бо не сезон!) берегом дивовижного озера(о.Іссик-Куль; ЛУ, 2008, № 50, с.4); ***Дуже особливий партнер НАТО*** (заголовок; Україна; ДТ, 2010, № 20, с.5); *Через 5 днів після першого туру президентських виборів у* ***місті сепаратистської слави****Сіверодонецьку від міської фракції АР відділилась більшість* (К, 2010,№ 3, с.18) тощо. У наведених прикладах перифрази скомбіновані на основі метонімії як «семантичного процесу, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної їх суміжності, дотичності (просторового, часового, атрибутивного, каузального та ін. характеру) при відображенні в свідомості мовця» [265, 339]. Як видно з наведених прикладів, основний прийом утворення метонімічних перифразів – синекдоха, тобто перенесення родової назви на вид. Частим є також перенесення назви частини на ціле: *Світ крізь* ***кольорові скельця*** (заголовок; сонячні окуляри; ВК, 2010, № 46, с.5); *Цікаво, що при цьому, за даними «К:», і Колесніков, і Азаров одночасно ведуть переговори з Віктором Ющенко, які поки що* ***хазяїн Банкової*** *сприймає винятково як якісь рухидля швидкого пришестя «по-справжньому українського» прем'єра, про що так багато говорив Віктор Андрійович перед першим туром* (К, 2010, № 3, с.2).

Неправомірним є також зведення будь-якої метонімії до перифраза на основі спільної здатності повністю заміщати антецедент. Доречне, але до певної міри абстрактне зауваження І. С. Олійника про те, що при значному наближенні до метонімії, перифразу завжди властивий оцінний компонент [258]. Наприклад, оцінне навантаження перифраза *кольоровіскельця* стає очевидним з контексту статті, у якій ідеться про те, що сонячні окуляри виготовляють з матеріалів, не здатних повною мірою захистити око людини від впливу ультрафіолету, а колірвикористаного скла значно спотворює зорове сприйняття й може викликати порушення зору. У заголовку ж *Світкрізь****кольоровіскельця*** оцінна конотація метонімічного перифраза не є очевидною. Перифраз *хазяїнБанкової* наголошує на тому, що, з одного боку, вплив президента не поширений на всю територію держави, а з іншого – він поводить себе не як

представник народу, а як власник, що також стає зрозумілим за умови прочитання матеріалу.

Такі випадки варто відрізняти від прикладів чистої метонімії, структурно переважно однослівної (термін умовний, тому що метонімічне значення слова може бути реалізоване тільки в поєднанні з іншим словом). Остання репрезентована здебільшого вживанням імені автора замість назви його твору (*читатиШевченка*, *роздивлятисяМоне*), назви матеріалу замість речі, виготовленої з нього (*купитизолото*, *ходитившовку*), вмістилища замість вмісту (*випитипляшку*, *з'їститарілку*), елемента одягу замість людини (*покоридоруходиличеревики*; *червонасукнясілаумашину*), помешкання (місця перебування) замість мешканців (*Київсвяткував*, *будинокспав*) тощо [271, 254–255]. Багатослівна ж метонімія за своїми функціонально-семантичними особливостями повністю збігається з перифразами, які кваліфікують як метонімічні. Наприклад: *До 143-річчя з дня народження* ***автора «Машини часу», «Війни світів» та інших книжок*** *у Великобританії засновано премію його імені* (Г. Велс; ЛУ, 2009, № 33, с.6); *Потім новообраний* ***главадержави*** *склав присягу* (президент; МН, 2010, 27 лют., с.1) тощо. Однак Б. В. Томашевський розрізняє багатослівну метонімію і перифразове найменування на основі того, що при комбінуванні останнього значення вжитих лексем не змінюється, а нової семантики набуває весь лексичний комплекс [273, 66].

Дослідники проблеми перифразових номінацій розглядають перифраз як зворот, який заміняє первинну назву денотата описом його ознак (ознаки) або властивостей (властивості), тому іноді постає потреба відмежування його від визначення (дефініції) поняття, яке фактично також є описовим зворотом, що наводить суттєві ознаки, властивості та зв'язки денотата. Перифразове найменування відмінне від дефініції як за обсягом відомостей про позначуване, які він передає, так і за змістом. З одного боку, перифраз є носієм додаткової прагматичної інформації (може виражати суб'єктивне ставлення автора до позначуваного, нести значний обсяг імплікованої культурної інформації,

зокрема за рахунок уведення інтертекстуальних покликань тощо), а з іншого – дає описове позначення денотата через одну або кілька рис, які можуть і не бути для нього суттєвими (тобто такими, які визначають його сутність),наприклад: *Попередні дослідження вказують на високу вірогідність виявлення* ***продуктів кімберлітового магматизму****(алмазів) потужністю 5-7метрів* (Т, 2006, № 1-2, с.3); ***Надзвичайно трудомісткий письменницький жанр*** *– історико-документальна проза – вимагав певного стилю життя, жорсткої самоорганізації…* (ЛУ, 2008, № 50, с.6); *Вважається, що* ***останній і найтепліший весняний місяць*** *названий за ім'ям римської богині Майї, матері Меркурія, яка уособлювала розквітаючу природу і родючість* (травень, «май»; СВ, 2010,14 тр., с.6); ***Час зустрічати птахів*** (заголовок; весна; МН, 2010, № 17, с.7); *Торгівля людьми* – ***найжахливіша форма злочинності*** (заголовок; ШВ, 2010, 25 лют., с.2). Дефініція ж передбачає перелік суттєвих, визначальних для дефінієндума ознак, наприклад: *алмаз – прозорий, звичайно безбарвний мінерал і коштовний камінь, що блиском і твердістю перевищує всі інші мінерали*[242,1, 34]; *весна – пора року між зимою і літом, яка характеризується подовженням дня, потеплінням, появою перелітних птахів, розквітом рослин і т.ін.*[242,1, 341].

Ще однією суттєвою диференційною ознакою, яка,проте,не стосується логічних перифразових найменувань, є те, що більшість перифразів має образну основу, а в дефініціях, які є одиницями логіки й тому побудовані за логічними законами, образність неприпустима. Наприклад: ***Третя релігія Туреччини*** (заголовок; економіка; ДТ, 2008, № 1, с.9); ***Запорука мистецького довголіття А. Бортняк***(заголовок; усвідомлення громадянського обов'язку; ЛУ, 2008, № 18, с.2);*Тож навряд чи навіть мова – цей* ***споконвічний скарб емігранта*** *– прив'язувала Шевельова до «рідної культури»*(ЛУ, 2008, № 50, с.5) тощо.

1.5. Етимологія та функціональне призначення перифразовиходиниць

Поява перифразових номінацій зумовлена екстралінгвальними чинниками. Витоки її варто шукати в міфологічному світогляді первісної людини з притаманною йому магією слова, яка полягає у вірі в існування реального зв'язку між вербальним позначенням і позначуваним, завдяки чому через слово можна так само вплинути на річ або людину, як і через безпосередній фізичний контакт [157, 156]. Саме з первісними забобонами пов'язане виникнення табу – заборони на вживання певних слів і, як наслідок, поява перших перифразувань первинних назв (евфемістичних). За Е. Бенвеністом, основна мета появи вторинної номінації на цьому етапі розвитку людства полягала в уникненні конфлікту з тим явищем, ім'я якого перифразовували [31, 202, 374].

На думку О. В. Євдокимової, у розвитку перифразування можна виокремититри хвилі. Перша пов'язана з уявленнями первісної людини, друга – з життям у суспільстві, яке вимагало уникати певних назв з метою дотримання встановлених етичних норм, третя – із сьогоденням, коли перифраз стає активним засобом мовного впливу [94, 21–23]. Варто трохи уточнити наведену періодизацію. Названа дослідницею друга хвиля стосується евфемістичних перифразових найменувань і випускає з уваги перифрази, які виконують інші функції. Функціонування перифразових номінаційу суспільстві зумовлене не тільки етичними потребами, виразним свідченням чого є античні теорії мови й стилю. Наприклад, у «Риториці до Геренія» зазначено, що вживання перифразів сприяє піднесеності стилю, красі висловлення (за умови, якщо вони позбавлені пихатості й бундючності) [9, 224], тобто має естетичну функцію. Оскільки за античних часів ритори вважали красу стилю одним з основних чинників впливу на аудиторію, то можна зробити висновок, що перифразові номінації вже тоді були одним з інструментів вербального впливу. Перифрази як елемент

прикрашення активно функціонували вчасикласицизму, позначеного особливою вимогливістю в доборі мовних засобів.

Подібність перифразових номінацій до загадки стала вагомим чинником активного їх використання в епоху бароко,серед характерних рис поетики якої відзначають інакомовність, тобто називання поняття новим і неочікуваним способом з метою подолання пасивності читача через залучення його до активного пошуку [173]. Для барокового стилю перифраз став не тільки засобом декору та описового називання предмета у випадку, якщо «забув слово» [168, 211], а й одним з чинників створення підтексту, «другого дна» твору [173], тобто передачі імпліцитної інформації.

Порівняно з попередніми періодами до причин активного функціонування перифразових номінаційсьогодні додано ще одну – виразний конотативний (зокрема оцінний) компонент їх значення. Наприклад, Н. М. Сологуб серед чинників комбінування перифразів називає такі: підсилення емотивно-оцінних якостей мовлення, поповнення арсеналу експресивних засобів, «освіження і збагачення виражальних ресурсів, збагачення змісту поняття, яке заміняють», вияв ставлення автора до позначуваного [248, 100]. Джерело поповнення засобів перифразової номінації вбачають у індивідуально-авторському, образному сприйнятті світу й особливостях мислення кожного індивіда [162, 25], тож закономірно, що чим важливішим для мовця і яскравішим є позначуване, тим більше оказіональних найменувань (зокрема перифразових) воно отримує.

Отже, появу перифразів стимулюють, як правило, екстралінгвальні, прагматичні чинники: прагнення до експресивного висловлення, потреба зосередити увагу реципієнта на певній властивості денотата, завуалювати (або навпаки підкреслити) його неприваблиі риси тощо.

Основна функція перифразових одиниць номінативна. Але на відміну від слова, яке може тільки називати певне поняття (*небо, земля, сонце, вікно, кімната, вхід* тощо), перифраз ніколи не виконує цю функцію ізольовано,

інакше зникає мотив використання перифразового найменування замість первинного.

Традиційно вважають, що перифрази поєднують номінацію з такими додатковими функціями[183, 74–75]:

- оцінною,наприклад: *Відвідав (П. Халевбський Україну – Ю. М.)через півтора року після славетної національно-визвольної війни козацтва на чолі з* ***талановитим і сміливим воїном,*** *але* ***безхребетним державником*** *за свободу, віру і за власну Батьківщину, та після переяславської ганьби і зради*(Б. Хмельницький; ЛУ, 2007, № 14, с.3); *Згадаймо і здригнімося над тим, чому* ***большевицький узурпатор****Ленін підписує 1918 р. указ про побудову в Москві пам'ятника нашому* ***поету-мученику, розіп'ятому на імперській Голгофі***(Т. Шевченко; С. Караванський, с.110);*Ці* ***обласкані Кремлем яничари*** *на дух не переносять критики на адресу суржику* (газетярі; С. Караванський, с.100);

- декоративною (поетичні перифрази):***Сафарі для Мельпомени***(заголовок; кінофестиваль «Золотий Лев»; ДТ, 2006,№ 37, с.16);***Ковчеги України***(заголовок; карпатські церкви; ДТ, 2006,№ 23, с.19);***Земля, поцілована Богом***(дельта Дунаю; Публіцистика, с.392);

- ігровою, комічною(наприклад, жартівливі перифрази): ***Весняний авітаміноз української нафтової галузі*** (щорічна бензинова криза; ДТ, 2008, № 14, с.1); *Близько місяця Одеса слухає* ***дивні арії з опери*** (адміністративні сварки; ДТ, 2010, № 22, с.14); ***Канал імені Володі Маленького*** (заголовок; СТБ; ДТ, 2011, № 12, с.13);

- естетичною (перифразові найменування,наприклад, дають змогу авторові уникнути тавтології): *Червоногвардійський поет Ігор Дах – автор десятка книжок. Половина з них для дітей, що дуже важливо в умовах кризи нашого книговидання. Не так давно І. Дах зробив ще один подарунок для* ***найменших читачів****: ...видав збірочку «Вересневі нотки»* (ЛУ, 2007, 19 кв., с.6);

- евфемічною (або криптологічною): ***Доросла хвороба*** *у дитячому закладі* (заголовок; сифіліс; ДТ, 2006,№ 1, с.6) чи навпаки дисфемічною (***Солодкий «лохотрон»***(ринок новорічних подарунків;ДТ, 2006,№ 1, с.11); ***Програма здирництва***(програма розвитку книговидання; ЛУ, 2007, №14, с.1));
- пояснювальною: *І* ***сучасний артфестиваль, досить високо оцінений у Європі****, опинився під дамоклевим мечем* (Гогольfest; ДТ, 2010, № 22, с.14); *Маю можливість порівняти «Марію» з іншими й можу сказати, що цей фестиваль –* ***свято діалогу культур, єднання творців різних напрямів і жанрів, свято мистецтв***(фестиваль «Марія»; ЛУ, 2008, № 50, с.5); *На Другий Київський міжнародний кінофестиваль на один день зазирнув Олексій Серебряков,* ***актор, кого по праву зараховують до головних облич сучасного російського кіно*** (ДТ, 2010, № 20, с.12).

Кожна перифразова одиниця виконує названі функції не окремо, а в комплексі, наприклад, перифраз***передова «валяльниця-прядильниця»*** (ДТ, 2010, № 49, с.10), використаний для називання письменниці Л. Дашвар, дає негативну оцінку її творчості, прирівнюючи останню до звичайного ремесла. Оскільки оцінка висловлена не прямо, а опосередковано, через асоціації, пов'язані з відповідними явищами радянської дійсності, то перифраз можна кваліфікувати як евфемістичний. Водночас перифразова одиниця містить і пояснення негативноте ставлення автора до творчості письменниці: означення *передова* вказує на те, що вона багато і швидко пише, а головний компонент *валяльниця-прядильниця*свідчить про якість її літературної продукції. Перифраз має іронічне забарвлення. Перифразова одиниця ***тренажер розуму та емоцій*** (книга;брати Капранові, с 65), з одного боку, передає авторську оцінку ролі денотата в житті людини та пояснює, що вона зумовлена великим значенням книги для розвитку інтелектуальних здібностей та духовних якостей, а з іншого – виконує ігрову функцію шляхом метафоричного зіставлення понять ідеальної та матеріальної сфер.

Названі стилістичні функції перифразових номінацій підпорядковані їх загальній прагматичній (маніпулятивній) спрямованості, яка полягає у впливі

на емоційно-вольову сферу реципієнта. Тому доречним видається зауваження О. В. Євдокимової про те, що в публіцистичному дискурсі основна мета використання перифразових найменувань полягає у висловленні осуду, оцінки схвалення тощо[94, 75]. Варто уточнити, що автор не тільки прагне висловити власне емотивно-оцінне ставлення, а й вплинути на формування відповідного стану або ставлення в читача. Особливу увагу О. В. Євдокимова звертає на перифрази, які виконують функцію звинувачення. Такі одиниці дають змогу авторові як висловити своє ставлення, так і «обережно, завуальовано звинуватити ту або іншу сторону… у певному негативному вчинку або ситуації» [94, 79]. Ступінь очевидності звинувачення може бути різним,наприклад: ***Суспільство споживання*** (кияни; ДТ, 2008 № 20, с.2); *Не тому шкода, що розкаялися, а тому, що шубовснули в нову пастку, в безоглядну віру* ***руйначам Вітчизни і слугам західної тьми****…* (політики «Нашої України»; ЛУ, 2007, № 8, с.3); *Тому коли сьогодні опозиціонери закликають до позачергових виборів, вбачаючи в них панацею від знищення країни, хочеться їх запитати: «…Ви плануєте знову взяти участь у* ***традиційному змаганні хто підкине бабусям кращий продуктовий набір або банкноту більшого номіналу****?»* (українські вибори; ДТ, 2010, № 20, с.14).

Отже, перифразові номінації виконують у тексті номінативну, стилістичну й прагматичну функції. При цьому суттєвою рисою перифразових одиниць є комплексна реалізація названого функціонального спектра. Стилістична та прагматична функції перифразів набувають конкретнішої реалізації в кожному окремому контексті.

Висновки до розділу1

У теорії перифразових номінацій досі є низка дискусійних питань, що стосуються не лише їх лінгвальної природи, а й видів, функцій та співвідношення з іншими засобами вторинного називання. Ці проблеми дослідники розв'язують у руслі двох основних підходів до потрактування перифразів: стилістичного, у межах якого їх розглядають як інструмент мовної виразності (стилістичний прийом, троп, фігуру), та номінативного, представники якого витлумачують перифразинасамперед як одиниці називання. Перифразові найменування визначено як різновид засобів вторинного інакомовного називання денотата, який є ситуативно зумовленим і передає оцінку позначуваного. За сукупністю ознак обов'язкової оцінності, синонімічності первинній назві, описовості, оказіональності, співвіднесеності з конкретним поняттямі повного заміщення антецедента перифразові одиниці протиставлені таким видам вторинної номінації, як метафори, метонімії, синоніми та фразеологізми, хоча межа між ними все ж лишається нечіткою з огляду на значну кількість перехідних явищ. Оказіональні перифразові найменування потрактовано як контекстуальні, фразеологічні – як неповні семантико-стилістичні синоніми.

Дослідники перифразових номінацій виокремлюють їхвиди за різними класифікаційними ознаками: ступенем засвоєння мовною системою, своєрідністю розкриття значення, деривaційними властивостями, наявністю / відсутністю в тексті слова, на позначення якого використаний перифраз тощо. Опрацювання мовного матеріалу дає підстави класифікувати перифразові найменування за маркером їх зв'язку з денотатом, виділяючи такі, що: 1) пов'язані гіпо-гіперонімічним зв'язком із замінюваним словом (перифраз називає родове поняття), 2) називають типову ознаку денотата (або містять означення, спільнокореневе з первинною назвою), 3) пов'язані з замінюваною лексемою винятково асоціативними відношеннями або аналогією.

Перифразові найменування належать до одиниць мовлення: мовець комбінує їх для певного контексту з метою одиничного позначення денотата, використовуючи наявні в його арсеналі мовні засоби, а не відтворює як готову мовну одиницю. За умови частого повторного вживання та втрати співвіднесеності з конкретним денотатом перифразові одиниці можуть зазнавати фразеологізації і поповнювати фразеологічний фонд мови.

Етимологія перифразових номінацій має давнє коріння: їх витоки потрібно шукати у вірі в магічні властивості слова та явищі евфемії, тому історично першими були евфемістичні перифразові найменування, які функціонували на місці табуйованих первинних назв. Сьогодні функції перифразів значно ширші. Крім власне номінативної, вони виконують низку стилістичних функцій: оцінну, декоративну, ігрову, естетичну, пояснювальну евфемістичну тощо, а отже, є одиницями не тільки номінативними, а й стилістичними зі значним прагматичним потенціалом.

РОЗДІЛ2
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ТА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРИФРАЗОВИХ НОМІНАЦІЙУ ПУБЛІЦИСТИЦІПОЧАТКУ XXI СТ.

2.1. Публіцистичний дискурс як сфера функціонування перифразових найменувань

Перифразові номінаціївживають у всіх функціональних стилях мовлення, але найповніше вони реалізують себе в мові художньої літератури та публіцистики завдяки властивій їм виразності, яскравості та новизні.

Сьогодні засоби масової інформації (телебачення, радіо, преса, ресурси мережі Інтернет) є важливою складовою повсякденного життя суспільства. ЗМІ фактично контролюють культуру, пропускаючи її через свої фільтри, виділяють окремі елементи з загальної маси й надають їм особливої ваги, підвищують цінність однієї ідеї, знецінюють іншу, так поляризуючи культурне поле. Те, що не потрапило в канали масової комунікації, майже не впливає на розвиток суспільства[108]. Закономірно, що ЗМІ стали об’єктом вивчення багатьох наук, зокрема виділяють окремуінтердисциплінарну науку – пресолінгвістику. Характерні особливості мови ЗМІ, зокрема друкованих, сформовані значною мірою внаслідок усвідомлення того, що «за допомогою мовної дії можна впливати на аудиторію і створювати атмосферу сприйняття або несприйняття нових суспільних явищ» [80, 148],тож сьогодні їхварто досліджуватив прагмалінгвістичному, соціо-, етно- та психолінгвістичному йлінгвокогнітивному аспектах.

Зачинателями вивчення мови української преси стали О. С. Маковей, І. С. Нечуй-Левицький, І. Я. Франко, О. С. Мартович, М. Д. Гладкий та ін. У подальші роки до дослідження мови публіцистики зверталися А. П. Коваль, М. А. Жовтобрюх, Т. С. Ярмоленко, М. М. Пилинський,

Г. Я. Солганик,С. Я. Єрмоленко, Д. Х. Баранник, Л. І. Житенева, К. В. Ленець, О. А. Сербенська, П. С. Дудик, Т. А. Коць, О. В. Шаповал, І. В. Онищенко, А. В. Белецька та ін. Такий жвавий інтерес до мови преси зумовлений тим, що її починають усвідомлювати «одним з найважливіших засобів пропаганди політичних ідей, поширення наукових знань, формування і вираження громадської думки, …одним з найсильніших засобів ідеологічного впливу на широкі маси» [101, 5]. Сьогодні мову ЗМІ визнають окремим функціональним стилем мовлення – публіцистичним,якому властиві емотивно забарвлена, піднесена мова з ознаками вольової оцінності (в цьому значенні виступає синонімом до понять «ораторський стиль», «риторичний стиль»)[93, 539]. Обґрунтовані такі його визначальні риси: 1) одночасна орієнтація на мовний стандарт і експресію; 2) соціальна оцінність і жанрова зумовленість мовних одиниць [245] та тенденції розвитку – «поліфункціональність преси вимагає від мови гнучкості, масовість – універсалізації, постійна динаміка розвитку суспільства – оновлення» [234, 21].

Традиційно серед ознак публіцистичного стилю називають також спрямованість на новизну; динамічність; інформаційність; політичну, суспільну, морально-етичну оцінність; синтез логізації та образності; документально-фактологічну точність; декларативність; закличність; емотивність, простоту й доступність; переконливість [169, 270].

Важливою рисою публіцистики є динамічність, яка зумовлена призначенням ЗМІ оперативно реагувати на останні події країни та світу[2]. Оскільки матеріали засобів масової інформації завжди динамічні, сучасні й сприймаютьсяучасниками комунікаціїв контексті подій, які відбуваються, це робить їх яскравою ілюстрацією поняття *дискурс*. За визначенням Т. ван Дейка, дискурс «є складною єдністю мовної форми, значення і дії, яка могла б бути найкраще схарактеризована через поняття комунікативної події або комунікативного акту» [76, 212]. У контексті розв’язання складної проблеми співвідношення дискурсу й тексту Н. Д. Арутюнова зазначає, що «під текстом розуміють здебільшого абстрактну, формальну конструкцію, під дискурсом –

різні види її актуалізації, які розглядають з погляду ментальних процесів і у зв'язку з екстралінгвальними чинниками» [16, 136]. Отже, вивчати дискурс неможливо без дослідження комунікативної ситуації й особливостей комунікантів.

Оскільки динамічність ЗМІ виявляється не тільки на інформативному зрізі, а й у використовуваних мовних засобах (на лексико-семантичному рівні йдеться, зокрема, про функціонування оказіональних одиниць номінації, скомбінованих для певного контексту, які повністю розкривають своє значення тільки за умови застосування читачем у процесі їх декодування своїх знань про особливості соціально-політичної, культурної ситуації в країні і світі, а тому при їх формуванні адресант зобов'язаний урахувати когнітивні особливості реципієнта), то й досліджувати їх доцільно не в межах ізольованого тексту, а із залученням дискурсивних категорій.

У зв'язку з цим доречним видається визначення дискурсу друкованих ЗМІ, запропоноване О. В. Євдокимовою: «Газетно-журнальний дискурс – це тексти журналів і газет у сукупності з прагматичними та соціокультурними чинниками; текст, який відображає уявлення нації про ситуацію в світі і який переломлює це уявлення для певної культури з погляду її менталітету й цінностей» [94, 64]. Така дефініціяґрунтується на думці про зумовленість дискурсу соціальними стосунками [308; 76;309; 144], що найяскравіше виявленов публіцистиці. Дискурс – це комунікативна взаємодія адресанта й адресата, міжособова активність, визначена соціальною метою, а текст – це аудіо- чи відеопослання [309,4]. Дискурс реалізує себе в текстах [308, 29], тому аналіз мовних засобів публіцистичного дискурсу має брати початок саме зі з'ясування їх призначення в конкретному тексті й продовжитись у аналізі їх у контексті дискурсивної події (соціальної ситуації, соціальних ролей комунікантів, їх спільних знань як представників певної соціальної та культурної спільності тощо) [76].

Сьогодні тексти публіцистичного дискурсу виявляють низку інноваційних рис, зумовлених зміною умов функціонування ЗМІ в суспільстві.

На зорі свого існування засоби масової інформації були прямолінійними у висловленні думки або оцінки явища. У ХХ столітті накопичений досвід, розвиток теорії маніпуляції й більша поінформованість, а тому й критичність мислення читача поставили перед ЗМІ нові завдання: не просто говорити читачеві, що добре, а що погано, а змусити певну групу людей діяти визначеним чином не замислюючись [108;51]. «Відмінною рисою новітньої журналістики стала відмова від відкритої пропаганди. На зміну пропаганді прийшло вміло завуальоване маніпулювання масовою свідомістю» [245]. У зв'язку з цим на часі дослідження мови публіцистики як «складного лінгвального, мовленнєвого (дискурсивного) та соціокультурного феномену, специфіка функціонування якого координується, з одного боку, станом і практикою національної мови в конкретний період, з іншого – певними соціальними, політичними, економічними умовами»[60, 11].

Напрацювання в галузі психології, зокрема розробка теорії біхевіоризму, показали, що прихованого впливу можна досягти шляхом використання стимулу, який викликає відповідну реакцію. На думку представників цього напряму (Е. Торндайка, Дж. Уотсона, Б. Скіннера та ін.), поведінка – «сукупність рухових і зведених до них вербальних і емоційних відповідей (реакцій) на впливи (стимули) зовнішнього середовища», що породжує ідею про можливість керування нею [279, 51]. Джерелом стимулу можуть стати одиниці будь-якого аспекту організації повідомлень ЗМІ: інформативного, композиційного, мовного. Дослідження особливостей лінгвального впливу посідає чільне місце в працях Г. Г. Почепцова, С. Г. Кара-Мурзи, Л. В. Завгородньої, Е. Аронсона, Є. Л. Доценка, Т. Ю. Ковалевської, Е. Р. Пратканіса, Є. В. Горіної, В. В. Різуна, І. М. Рудик та ін.

На лексичному рівні серед найпродуктивніших ознак мови публіцистики виділяють гетерономінативність [169, 281]: наявність різних назв одного й того самого денотата, через яку автори не просто уникають невиправданої тавтології, а й мають змогу різнобічно схарактеризувати позначуване, оскільки кожна назва доповнює інші, викликає нові асоціації і,

отже, розширює та поглиблює образ названого. Гетерономінативність є одним із прийомів повторення, який дає змогу реалізувати таку важливу категорійну ознаку преси як інтерпретація. Перевага використання гетерономінативних рядів полягає в тому, що «в них, як правило, до мінімуму зведені зовнішні ознаки повторення» [234, 23], що посилює вплив на аудиторію за рахунок зниження рівня його очевидності. Крім того, описовість перифразових одиниць, яка зумовлює їхню здатність виконувати пояснювальну функцію, є одним із чинників забезпечення доступностій зрозумілості газетного матеріалу для масової аудиторії, на яку він розрахований [23, 15]. Тому їх доречно витлумачувати як засіб створення «глибини» публіцистичного дискурсу, яку визначає «необхідна кількість пояснювальних трансформацій для однозначної інтерпретації тексту» [232, 81]

Матеріал для утворення гетерономінативних рядів – засоби вторинної номінації, продуктивним різновидом яких є перифразові найменування як оказіональні одиниці номінації, здатні передавати імпліцитну інформацію (зокрема оцінну), що робить їх інструментами формування суспільних стереотипів (ідеологем). Наприклад:

*Недавно прочитав у публіцистичній книжці, як Лев Миколайович Толстой, **великий письменник і в'їдливий дід**, одного разу вчепився російському соціуму в горлянку: «Заради чого?».*

*Мовляв, заради чого ви всі заметушилися, вихваляєтесь одне перед одним сумнівними «досягненнями»? Ех, винайшли вони телефон – а говорити про що? Придумали грамофон – «а що» на ньому записувати? Радіо вони провели! «А що» ж транслювати?» – не вгамовувався **«в'язень» Ясної Поляни**.*

*Тінь **бунтівливого старця** знову маячить перед очима…* (ДТ, 2011, № 12, с.13).

Наведенанизка перифразових номінацій дає змогу авторові схарактеризувати творчість, життєвий шлях та риси особистості письменника. Вжита перифразова одиниця*великий письменник і в'їдливий дід*містить оцінку творчості Л. Толстого, її значенняв літературному процесі й водночас

підкреслюєособистісні якості письменника (схильність глибоко проникати всутність суспільних явищ і бути ущипливим у своїх судженнях). Перифраз *«в'язень» Ясної Поляни* актуалізує знання реципієнта про біографію й філософські погляди письменника, що також посилює викривальну спрямованість статті. Перифраз *бунтівливий старець* скомпонований автором з метою наголосити на тому, що попри всі негаразди (суспільну ізоляцію та відлучення від церкви) письменник залишався непокірливим і виступав проти соціального пригнічення. Це дає змогу адресантові опосередковано вплинути на реципієнта, спонукати «пасивного споживача телевізійної попси» до протесту, «бунту» проти неякісної телевізійної продукції.

Особливості перифразових номінаційі частота їх вживання значною мірою залежать від жанрової належності публіцистичного тексту. На думку Г. П. Євсєєвої, «перифраза є важливою диференціальною одиницею, яка розмежовує жанри публіцистичного стилю… Більш частотні перифрази в таких жанрах, як стаття, інтерв'ю, кореспонденція, нарис, фейлетон… У жанрах передової статті, замітки, репортажу, хроніки та огляду частота використань перифраз нижча»[89, 148]. Різними також є якісні властивості перифразових найменувань у названих групах жанрів: у першій переважатимуть оказіональні, у другій –фразеологізовані.

Якісній кількісні відмінності перифразових номінацій у текстах різних жанрів публіцистичного стилю зумовлені завданнями, які останні мають реалізувати. Оскільки характерними ознаками перифразів є оцінний компонент значення та описовість, то закономірно, що частотнішим буде їх використання в аналітичних та художньо-публіцистичних текстах, головна мета яких – подати широке коло потрактованих, узагальнених фактів, поставити певну проблему й усебічно її розглянути й витлумачити [42; 128; 87]. Мовні засоби, які використовує автор у написанні матеріалу аналітичного характеру, мають передавати його позицію (або позицію видання), тому перевага буде за авторськими новотворами.

Мета інформативних жанрів полягає в повідомленні аудиторії про певну подію, при цьому автор має мінімізувати вияв власної позиції, тому в таких текстах переважають нейтральні мовні засоби.

Крім названих чинників, на вживання перифразових одиниць у публіцистиці впливає також цільова аудиторія (або так званий *імплікований адресат*) видання. Залежно від демографічних, соціальних, політичних особливостей читача, на якого розраховане друковане видання, змінюється частота використання одиниць вторинної номінації (зокрема перифразів) і їх якість (тематичні групи, оказіональність / узуальність, особливості експресивного забарвлення та рівень навантаженості імпліцитною інформацією). У друкованих періодичних виданнях невеликих міст і містечок (досліджено, наприклад, газети «Малинські новини», «Вісник Переяславщини», «Переяславська правда», «Шепетівський вісник» та ін.) використання перифразів є обмеженим (у середньому одне перифразове найменування на сторінку друкованого тексту), у той час як шпальти газет «Дзеркало тижня», «День», «Літературна Україна» тощо ними рясніють. Наприклад, середнє співвідношення частоти вживання перифразових номінацій у газетах «День» і «Шепетівський вісник» (з розрахунку на сторінку друкованого тексту) 4,2 : 1. Якщо в першому виданні переважають образні оказіональні перифрази, то у другому – логічні або метафоричні з майже стертою метафоричністю (штампи).

Основні тенденції розвитку перифразових номінацій публіцистики України 80-90-х років XX ст. окреслила Г. П. Євсєєва: 1) збільшення кількості перифразів з відтінками іронії та сарказму замість інтонації піднесення й пафосу, яка була характерна для перифразовихнайменувань минулих десятиліть; 2) зміна критеріїв вибору ознак для створення перифраза – «стало набагато менше перифраз, які виражають реалії західного світу і виголошують дефірамби вітчизняним реаліям»[89, 140]. Вони зумовлені насамперед екстралінгвальним чинником – новою соціально-політичною ситуацією в країні: розпадом радянської системи й поступовим утвердженням «свободи

слова», що й спричинило зміну емотивно-експресивних відтінків вторинних найменувань (появу іронії й сарказму).

Кризова ситуація, у якій опинилося українське суспільство на початку XXI століття, зумовлює нову хвилю активізації перифразових номінацій на шпальтах друкованих періодичних видань. Причина цього в значному прагматичному потенціалі перифразів, який дає змогу впливати на сприйняття реципієнтом номінованої реалії.

На сучасному етапі, крім появи нових об'єктів для номінації, у публіцистичних перифразових найменуваннях можна спостерігати такі тенденції:

1. Посилення іронічності. Сьогодні іронію вважають характерною рисою публіцистичного дискурсу [245]. Один із продуктивних засобів її створення – перифразові номінації,іронічне забарвлення яких виникає на основі контрасту 1) між позначуваним і семантикою вербальних засобів, використаних для комбінування вторинної назви, 2) між перифразом та контекстом, у якому він використаний, а також 3) шляхом зміни відтінків значення вихідних мовних одиниць. Наприклад: *Разом із іншими подався на* ***зерновий фронт*** *і інженер райсільгоспуправління Віктор Шпак* (жнива; Д, 2010,22-23 жовт., с.8); *На території Балки знову з'явилися десятки* ***хлопців «спортивної зовнішності»,*** *вони бадьоро порозпихували працівників заводів і швидко встановили над нею свій контроль* (рейдери; ДТ, 2010, № 21, с.9). У перифразі *зерновий фронт* об'єктом іронії стають поширені в радянські часи змаганнями робітників за кращий показник, які перетворювали мирну справу (збирання хліба) майже на битву. Підкреслює закладену у вторинній назві іронію контекст: головне слово перифразової одиниці «випадає» за тематикою (ЛСГ термінів військової справи) з тексту. У перифразовому найменуванні *хлопці «спортивної зовнішності»* іронічне забарвлення виникає через надання протилежного оцінного значення вихідному словосполученню (зміна позитивної оцінки на негативну, підкреслену графічно використанням лапок).

Витоки тенденції до посилення іронії в публіцистичному дискурсі вбачають у відміні цензури, що зробило розкутішою традиційно нормовану мову газети, відкрило можливості висловлювати оцінки, які в попередній період були неприйнятними. Г. П. Євсєєва виявила цю тенденцію в перифразових номінаціях минулого десятиліття (90-х років XX століття), на сьогодні аналіз мовного матеріалу дає підстави констатувати її посилення.

2. Зростання кількості перифразів негативної емотивно-оцінної маркованості. Названа риса зумовлена також екстралінгвальними чинниками. Реакцією на проголошення свободи слова після тривалого контролю, який виявлявся в настанові лише позитивно й піднесено писати про сьогодення й перспективи на майбутнє, стала настанова висловлювати тотальну негативну оцінку й критикувати. Сприяє цьому соціально-політична ситуація в Україні. Для чіткого висловлення оцінки друковані ЗМІ, які лише обмежено (порівняно з радіо та телебаченням) можуть використовувати невербальні засоби комунікації, послуговуються мовними одиницями з виразним оцінним компонентом значення, наприклад, перифразовими номінаціями. До того ж, використання перифразових найменувань дає змогу авторові не тільки передати потрібну оцінку, а й назвати оцінювану рису явища.

3. Збільшення кількості перифразів, які номінують політичні реалії або політиків. Положення про те, що криза веде за собою активізацію політичних метафор у дискурсі [24], справедливе і для метафоричних перифразових номінацій, які можна витлумачити як дієвий засіб навішування ярликів, формування стереотипів [104], що є важливою властивістю в умовах політичного протистояння. Наприклад, на шпальтах газети «Дзеркало тижня» (з розрахунку на один номер) у 2007 році зафіксовано додвох десятків образних перифразів до денотатів зі сфери політики, у 2009 році (напередодні виборів) – у середньому близько тридцяти.

4. Зростання кількості перифразових номінацій, що мають у своїй лексико-семантичній структурі сигнали інтертекстуальності, які є інструментами посилення експресії матеріалу, уведення до повідомлення

імпліцитної інформації, яку реципієнт сприймає на підсвідомому рівні,наприклад: «***Титанік» ентропійної цивілізації*** *мусить потонути* (економіка, залежна від нафти; ЛУ, 2008, № 50, с.3); *Хотілося б знати, що конкретно, крім виголошування* ***буддійських рефлексій****, а також патетичних гасел і продукування ґвалту робиться Президентом, урядом і парламентом для боротьби з кризою* (обіцянки політиків; ЛУ, 2008, № 50, с.3); ***Сучасним Мері Попінс*** *теж не позаздриш – вони, як можуть, «тримають марки», намагаються «не збивати» цін, але заробіток їхній – у державних, приватних дитсадках чи індивідуальний – нелегкий* (няньки; ДТ, 2010,№ 3, с.11). Перифраз *«Титанік» ентропійної цивілізації*залучає до змістого поля перифраза відомості про катастрофу, яка спіткала корабель «Титанік», наголошуючи цим на невідворотності руйнації старої системи економіки, масштабах майбутньої перебудови та розмірах можливих втрат. Перифразова одиниця *буддійські рефлексії* імплікує в собі інформацію про зміст промов політиків. Головними положеннями філософської системи буддизму є зречення світу, терпіння й заперечення спроб щось змінити в житті. Через цю імпліцитно уведену інформацію автор підкреслює відсутність реальних спроб покращити становище в країні з боку можновладців. Перифразова одиниця *сучасні Мері Попінс* актуалізує в пам’яті читачів відомий сюжет про няньку-чарівницю, мрію кожної дитини й матері. Через контраст, який виникає при зіставленні казкової героїні та сьогоднішніх вихователькок, автор посилює іронічне звучання статті, робить наочнішим той плачевний стан, у якому опинилися останні.

5. Використання перифразів з жаргонними компонентами та девіативними мовними одиницями з метою оцінювання, створення двозначності та натяків. Наприклад, у заголовку ***Мировий план*** (план урегулювання грузино-абхазького конфлікту; ДТ, 2008, № 24 с.5) перифраз має подвійне значення у зв’язку з тим, що лексема *мировий* вказує не тільки на його мету (забезпечити мир), а й функціонує в молодіжному сленгу зі значенням «дуже хороший». Експресивність перифраза ***Мерська комбінація***(заголовок; перевибори мера; ДТ, 2008, № 18, с.3) зумовлена порушенням словотвірної

норми: автор утворює присвійний прикметник за допомогою суфікса відносності *-ськ-*, що дає змогу не тільки вказати на авторство, а йсхарактеризувати, оцінити саму «комбінацію» завдяки фонетичній близькості новоствореної мовної одиниці до слова*мерзкий* (рос.).

На окрему увагу заслуговує дослідження функціонування перифразових номінацій у газетних заголовках.

Заголовок займає препозицію щодо тексту статті, тобто найвпливовішу позицію публікації: саме його читач переглядає, щоб обрати матеріал для прочитання. Тому з'ясуванню особливостей заголовків відведено значне місце в теорії публіцистичного стилю, зокрема в наукових розвідках І. О. Соколової, В. М. Абашиної, О. С. Подчасова, О. А. Мітчукта ін.

Як компонент композиційної структури тексту заголовок покликаний відобразити основну мету повідомлення, встановити контакт з читачем, привернути його увагу, викликати зацікавлення матеріалом, тому він актуалізує найважливішу інформацію і є дієвим засобом впливу на сприйняття її читачем [172, 266–267].

Функціонування заголовків успішне, якщо вони передбачають виконання читачем додаткових мисленнєвих операцій, наприклад: відновлення пропущеного рівня, виявлення додаткової інформації (шляхом врахування контексту, фонових і прагматичних знань), визначення підтексту тощо. Це забезпечує реалізацію в них принципу загадки, яка спонукає читача до пошуку відповіді, найкоротший шлях до чого лежить через прочитання матеріалу. Тому поширеним прийомом складання заголовків є уведення до їхньої структури одиниць перифразової номінації. У такому випадку вони «мають у газетному тексті подвійне навантаження: до експресії, закладеної у перифразовому висловлюванні його мовною природою, додається експресія заголовка як комунікативно значущої одиниці» [89, 149]. Наприклад, у заголовку *Повернення **«жовтого диявола»** на **Срібну Землю*** (золото; Закарпаття; ДТ, 2008, № 2, с.6) з метою посилення його виразності вжито два перифразових найменування: на позначення золота як дорогоцінного металу й території

Закарпаття. Перифраз *жовтий диявол* не є авторським новотвором. Його виникнення пов'язане з народними демонологічними уявленнями про зв'язок між золотом та нечистою силою йроль його в долі людей. У заголовку значення номінативної одиниці розширене: негативно оцінений вплив золота не на долю окремої людини, а на життя цілого краю, тому що його видобування знищує екосистему. Посилення експресивності перифраза досягнуто шляхом вербалізації релігійного концепту *диявол*, який викликає у християн забобонний страх. Боязнь *нечистого*, закладену на ментальному рівні віруючих, автор використовує, щоб переконати реципієнтів у згубності видобутку золота. Перифраз *Срібна Земля* з кінця 19 – початку 20 століття використовували як публіцистичну й поетичну назвуЗакарпаття. Його вживання не тільки забезпечує поетичність заголовка, а й формує протиставлення «золото – срібло»: перший компонент у народних повір'ях асоціюється з дияволом, а другий – з чистотою й праведністю, часто виступає засобом боротьби з нечистою силою. У читача ж, який не обізнаний з народними традиціями й особливостями топоніміки краю, виникає потреба внести ясність у розуміння перифразів, використаних у заголовку, що спонукає його до прочитання матеріалу.

У заголовку*П'ять днів на* ***«газову лічилочку»*** *з Росією* (перемовини про тарифи на газ; ДТ, 2008, № 44, с.6) перифраз має виразне іронічне забарвлення. Він утворений на основі метафоричного перенесення за подібністю поведінки учасників дитячої гри й політичного заходу. Ужитий перифраз оцінює поведінку політиків як несерйозну, невідповідну їхньому становищу через використана лексеми *лічилочка*, яка має первинне значення «віршик із лічбою в дитячій грі; гра, у якій використовується такий віршик» [242, 4, 533]. Цей прийом зацікавлює читача нестандартністю підходу до потрактування події, яку зазвичай розцінюють як одну з найпріоритетніших для держави.

Часто заголовки побудовані винятково на використанні перифраза. У такому разі його семантику можна визначити тільки приблизно, а для точного декодування необхідно ознайомитися з матеріалом. Наприклад: ***Подих***

Бога(вірші Богдани Матіяш; ЛУ, 2008, № 8, с.15). Перифраз ґрунтується на уявленні про те, що творчість – акт божественного творення, здійснюваний за посередництвом людини. Концепт *Бог* у свідомості християн поєднує в собі Істину та Досконаліть, і перифраз приписує ці якості денотату. Але визначити, про що саме йтиметься в статті лише за одним заголовком, неможливо, навіть якщо реципієнтові й відомо про релігійну тематику віршів поетки.

Отже, найрозповсюдженішими є випадки, коли заголовок цілком репрезентований одним перифразовим найменуванням, розшифруванню якого присвячений весь текст статті. Крім того, частотним є також комбінування заголовків із двома перифразовими найменуваннями, які позначають той самий денотат, але мають протилежне емотивно-оцінне забарвлення і створюють контраст, конфлікт протилежних думок, що й спонукає читача до прочитання матеріалу, щоб пристати до тієї чи тієї позиції. Крім того, трапляються випадки, коли до заголовка входять два (дуже рідко більше) перифраза на позначення різних денотатів. Такі приклади порівняно рідкісні, що зумовлено вимогами до мовного оформлення заголовка, які регламентують його стисліть і лаконічність, а декілька перифразових найменувань можуть перенавантажити його структуру.

Для уникнення неоднозначності або різночитань у потрактуванні перифразів, винесених у заголовок, автори зазвичай пояснюють їх у ліді (першому абзаці публікації) або в самій статті.

2.2. Функціонально-стилістичні властивостіперифразовиходиниць

Опис перифразів бере початок в античних риториках і теоріях стилю, тому традиційним є потрактування їх не стільки як різновиду номінативних одиниць, скільки як стилістичних засобів увиразнення мовлення. Функціонально-стилістичний підхід до вивчення перифразів є найпоширенішим в українському мовознавстві й репрезентований науковими працями М. П. Коломійця, І. О. Соколової, Є. С. Регушевського,

І. Ю. Кобилянського, Н. М. Сологуб, А. С. Єлізарова, В. С. Соловйової, О. А. Копусь та ін., основна увага в яких зосереджена саме на виражальних властивостях перифразових номінацій.

Перифрази використовують у всіх функціональних стилях мовлення, зокрема і науковому та офіційно-діловому, у яких вони здебільшого служать для тлумачення незрозумілих понять і позбавлені емотивної конотації.

Метафоричні перифразові одиниці та метонімічні перифрази, які містять у своїй структурі тропи, є стилістично маркованими засобами називання. Стилістичне забарвлення цих номінативних одиниць зумовлене їх експресивним забарвленням, аксіологічним та емотивним компонентами значення та естетичною місткістю. Основна сфера використання таких перифразових найменувань – публіцистичний та художній стилі, категорійною ознакою яких є експресивність, що дає змогу впливати на реципієнта. О. П. Єрмакова та О. А. Земська зазначають, що у випадку, коли в речення уведена дескрипція, воно передає два повідомлення. При цьому повідомлення, передане дескриптивним зворотом, є суттєвішим для реципієнта й привертає його увагу насамперед. Причина цього полягає в тому, що дескрипції властивий провокаційний характер: адресант зумисне «зачіпає» співрозмовника [96, 60].

Функціонування перифразових номінацій у публіцистичному стилі має два протилежні вияви, які відображають сутнісні й водночас взаємно протилежні особливості названого стилю. З одного боку, комбінування оказіональних перифразових одиниць є засобом створення експресивності, наприклад*: Незабаром розпочнеться* ***сатанинське свято****…* (вибори в Україні; ЛУ, 2007, № 14, с.1); *Зрештою, хто він (автор – Ю. М.) такий, як не* ***«розумне перо» в Божих руках***(ЛУ, 2007, № 8, с.6); *Коли* ***червоний дракон*** *почав нищити нашу мову в Україні, єдиним місцем, де могла зберігатися неспотворена українська мова, була еміграція* (більшовицька влада; С. Караванський, с.105); *Якщо вірити великому тлумачному словнику сучасної української мови…, то* *націоналізм* *– це* ***страхітливе й****, звісно ж,* ***огидне чудовисько, що вважає себе пупом Землі, вивищується над усіма націями, котрі ладне***

пожерти(Публіцистика, с.291); *Спад виробництва обернувся для пересічних американців масовим звільненням з роботи, «**вальсом етикеток»***(інфляція; ДТ, 2010, № 3, с.16). Водночас широке використання в публіцистичному стилі фразеологізованих перифразових найменувань зі стертою образністю є виявом його тяжіння до стандарту. Наприклад: *Його мрією було стати одним з **блакитних беретів**, але натомість довелося приміряти форму моряка* (десантники; ТХ, 2006, 23 кв., с.2); *Ухвалений парламентом закон про банківські кредити… – яскравий приклад «піклування» **народних обранців** про людей під час кризи* (ЛУ, 2008, № 52, с.3); *Можна зазначити… що й наша поема, наче прозоре скло, крізь яке можна, зокрема, зазирнути у глибину сиводимних віків, краще зрозуміти підвалини, на котрі спиралось, зростаючи, наше **красне письменство*** (література; ЛУ, 2009, № 33, с.6); *А як згадане вище Чорноморське пароплавство? Може, хоч воно примножує багатства незалежної України, її славу на **голубих дорогах планети**?* (водні транспортні шляхи; Публіцистика, с.62); *Очі – **дзеркало душі**: не даремно при знайомстві з новою людиною ми перш за все дивимося на неї* (МН, 2010, 20 бер., с.3);*Протягом п'яти місяців… звільнили 8 членів Нацради, декого навіть двічі, і тільки трьох змогли призначити… Що ж відбувається в органі, який контролює «**блакитний екран**»* (телебачення; ДТ, 2010, № 22, с.3); *Люди, що очікували на маршрутку, спостерігали, як маленькі учні заходили по дорозі до кафе, а виходили звідти, тримаючи в руках пакети з сухариками чи чіпсами, прямуючи до **храму знань*** (школа; МН, 2010, 20 бер., с.7). Перифрази типу *голубі дороги планети, блакитні берети, дзеркало душі, блакитний екран, красне письменство, храм знань, народні обранці* є прикладом мовних штампів, мовними стереотипами, які «за походженням є образними, але в результаті художньої невмотивованості і частої повторюваності втратили свою образність і стилістичну виразність [249, 806].

Функціонально-стилістичний підхід до вивчення перифразових номінацій, полягає у витлумаченні їх одиниць яктропів, стилістичних фігур або стилістичного прийому. Така неоднозначність у потрактуванні стилістичної

сутності перифразових найменувань пов’язана із різним витлумаченням їхньої лінгвальної природи. Важливою видається думка, що перифрази є синкретичним перехідним явищем і за своїми ознаками можуть бути віднесені до кожного з названих стилістичних засобів. Г. П. Євсєєва зазначає, що перифраз як одиниця стилістики поєднує в собі ознаки тропа, стилістичної фігури та стилістичного прийому [89, 77–78].

Аналіз сутності й особливостей використання перифразових номінацій у публіцистичному стилі дає підстави стверджувати, що з погляду стилістики перифраз за походженням належить до тропів (в основу його витворення здебільшого покладені метафора або метонімія, а їх експресивність ґрунтується на переосмисленні значення слів). За особливостями формальної репрезентації перифрази є стилістичними фігурами, а сама заміна первинної назви перифразовою є стилістичним прийомом, наприклад: *Цей Степ був* ***етнічним казаном****, що весь час «вихлюпував» хвилі навал кочівників* (Україна Incognita, с.29). Перифразова одиниця *етнічний казан*утворена на основі метафоричного перенесення «степ – казан» за подібністю процесів, які відбуваються на позначуваному просторі (змішування етносів) й у посудині, назву якої використано, під час приготування їжі. Отже, за ознакою характеристики денотата шляхом використання вторинних смислових значень, які виникають на основі переносного вживання мовних одиниць, перифраз є тропом [156, 695]. О. О. Потебня, зокрема, зазначав, що перифраз замість абстрактного слова ставить образ [205, 170], що є сутнісною ознакою тропа. Формальна нарізнооформленість (структурна організація за моделлю словосполучення) – ознака саме стилістичної фігури, оскільки троп, на відміну від неї, належить до сфери лексики. У цьому контексті актуальним є питання виокремлення в межах лексичної підсистеми мови лексичних одночленів та лексичних многочленів [231, 151] і співвідношення останніх з явищами синтаксичного рівня. Проте щодо перифразів більш доцільним видається витлумачення їх як семантичних словосполучень.

Використання перифразового найменування *етнічний казан* для повторного називання денотата *степ* є стилістичним прийомом («способом використання чого-небудь» [242, 7, 630]), який дає змогу адресанту схарактеризувати позначуване.

Як фігури якості, які постають на ґрунті зіставлення якостей і властивостей двох різнорідних предметів зі спільною для них якісною ознакою, кваліфікує перифрази Л. І. Мацько [169, 328]. Цим підкреслений тісний зв'язок перифразового найменування з порівнянням, яке часто потрактовують як основу виникнення всіх тропів (зокрема метафори як одного з механізмів комбінування перифраза)[271, 241–245]. Проте якщо порівняння вказує на певну схожість зіставлюваних понять (а метафора виникає на основі уподібнення), то підґрунтям появи перифразової одиниці є ототожнення двох явищ (тому йдеться про відношення денотативної тотожності перифраза й первинної назви).

Стилістичне значення перифразових номінацій часто посилюють уведенням до них тропів: епітетів, гіпербол, мейозисів, оксиморонів, іронії тощо. Це робить їх яскравішими, експресивнішими, підвищує їхню естетичну цінність.Наприклад, у перифразі, вжитому в заголовку ***Борг, який збудував*** (борг за газ; ДТ, 2010, № 22, с.1), використаний оксиморон, побудований на основі зіставлення слів з контрастним значенням: *борг* – це «те, що взяте в позику, позичене; сума непогашеного фінансового зобов'язання» [260, 71], що змушує боржника «передати своє майно» позикодавцю, тобто зменшує його достаток, а не «будує» (будівництво асоціюється зі зростанням достатку). *І місто розумілося як суцільний образ, як земна ікона* ***небесного міста*** *–* *Єрусалима* (Україна Incognita, с.29). Перифраз *небесне місто*, утворений на основі метонімії за моделлю атрибутивного словосполучення, містить у своїй структурі прикметник *небесний* як образне означення (епітет). *Знаменитий воїн, улюблений вождь козаків, оспіваний в українських піснях і думах, він був* ***грозою кримських татар і турок*** (Дмитро Корибут-Вишневецький; Україна Incognita, с.79). Перифраз *гроза кримських татар і турок* побудований на гіперболі.

Репрезентація Байди Вишневецького як «грози» правовірних перебільшує його історичну роль. До перифразової номінації, вжитоїв реченні*І цих* ***підсовєтських інтелектуалів*** *ніхто не редагує* (газетярі; С. Караванський, с.108), входить іронія: слово *інтелектуал*набулозначення, протилежного буквальному («людина з високорозвиненим інтелектом; людина інтелектуальної праці» [260, 365]).

Функціонуванням перифразів у публіцистичному стилі зумовлені певні їх особливості на формальному та структурно-семантичному рівнях.Л. І. Мацько називає перифразові номінації різновидом плеоназму як явища, яке полягає в «надмірності слів у фразі з погляду точної передачі думки» [169, 446], тому що перифраз здебільшого є «багатослівнішим» за первинну назву (але не завжди). Особливостями публіцистики зумовлене переважання двокомпонентних перифразових одиниць порівняно з тими, якіскомбіновані за моделями речення або складного словосполучення, що пов’язано з обмеженим обсягом публіцистичних матеріалів, потребою говорити стисло, але водночас експресивно, а використання багатокомпонентних перифразових найменувань часто зумовлює втрату експресивних властивостей та динамічності висловлення.

На семантичному рівні зорієнтованість публіцистичних текстів на експресивність, виразність, а не на впізнаваність, метою чого є «захоплення» уваги читача шляхом несподіваного потрактування явищ, зумовлює все частіше використання безсемних перифразів (у яких немає семантичного зв’язку між первинною назвою та компонентами вторинної назви). Наприклад: *основний магніт – кухня* (К, 2010, 29 січ., с.29), *вражаючий документ часу – настінні написи* (ДТ, 2010, № 20, с.15),*українська літня казка – «Євро 2012»* (ДТ, 2011, № 13, с.5) та ін.

У публіцистичних текстах перифразові номінації, як зазначає О. Д. Пономарів, здебільшого вживають для урізноманітнення тексту, уникнення монотонності викладу, набридливих повторів: адресант має постійно повторювати імена та посади людей, назви країн, міст, для чого утворює

перифразові найменування [203, 63]. Цим функції перифразових номінаційне обмежені. Перифраз є засобом створення колориту тексту: публіцистичний стиль поєднує в собі різнорідні ознаки, тому в ньому функціонують перифразові одиниці, притаманні різним колоритно-стилістичним різновидам мови [52, 26–27]:

- урочисто-піднесеному: *Античний храм –* ***футляр Бога****. До нього тільки жерці заходили* (Україна Incognita, с.34); *Кремлівська мафія мала тут неабиякий клопіт з народом, котрий, як показала історія, не мав найменшої охоти гнути шию в ярмі* ***новітніх Чингіз-ханів*** (радянські чиновники; С. Караванський, с.99); *Не дай Боже, щоб російському народові знову було наказано стати сторожем* ***збудованої царями та генсеками тюрми***(Російська імперія; ЛУ, 2009, № 33, с.2);

- офіційному: *На жаль, цього не скажеш про численних* ***представників іншої стороникультурно-мовної колізії*** (російськомовні українці; Публіцистика, с.79);

- інтимно-ласкавому: ***Маленьким нещасливцям*** *не судилося пізнати материнську любов* (сироти; МН, 2007, 23 черв., с.2);***Тендітній україночці*** *судилося стати великою турецькою султаншею* (Н. Лісовська; СВ, 2007, 12 кв., с.3); *Це* ***багатолітня фортеця боротьби маленького гірського народу*** (Чеченія; О. Пахльовська, с.189);

- жартівливому: ***Колишнім мавпочкам*** *вдалося все ж вижити і влаштуватися, до речі, доволі непогано* (люди; ШВ, 2006, 15 черв., с.3); *Так з* ***безтурботних vipperson Едему*** *народилися homosapiens* (Адам і Єва; Публіцистика, с.93);

- іронічному: *Переважна більшість матеріалів преси надходить з України, де й далі панує трохи підправлена* ***сталінська єрижка*** (суржик; С. Караванський, с.107); *Ці* ***навчені сталінської саламахи особи*** *привозять її з собою до діаспори* (газетярі; С. Караванський, с.107); *Незаперечним і жорстоким діагнозом нашої морально-політичної хвороби є так звана депутатська недоторканість – явище дивовижне і ніде у світі не бачене в*

таких страхітливих масштабах і формах. Це – ***шедевр нашого політичного порно*** (Публіцистика, с.96).

Перифрази виконують різноманітні стилістичні функції в тексті: оцінну, емотивно-експресивну, створення гумору, сатири, іронії, дають мовну характеристику позначуваного за зовнішніми ознаками, внутрішніми властивостями, лаконізації мовлення та синонімічного підсилення чи нагнітання ознак. Суттєвою перевагою перифразових найменувань є те, що характеристика й оцінка денотата за їх допомогою не виявляє прямо позицію автора, а має опосередковану, перифразову форму,наприклад: *Михайлова гора і особливості* ***національного альпінізму*** (патріотизм; Україна Incognita, с.160); *Так загинув вельможний пан Юрій Немирич – один із найцікавіших політичних авантюристів України 18 століття,* ***типова людина епохи Відродження*** (Україна Incognita, с.101). Перифраз *національний альпінізм* дає оцінку денотата *патріотизм* завдяки прирівнянню його до сходження на важкодоступні гірські вершини [260, 25]. Перифраз *типова людина епохи Відродження* передає характеристику Ю. Немирича завдяки фоновим знання реципієнта про особливості епохи відродження та ідеал ренесансної людини (активну особистість, яка прагне до постійного пізнання й самовдосконалення).

Отже, перифразові одиниці є засобом увиразнення мови публіцистики й знаряддям додаткової характеристики денотата. Крім того, перифрази дають змогу встановити міцніший контакт із реципієнтом, активізувати його увагу шляхом створення інтриги або представлення денотата в новому, несподіваному світлі.

2.3. Контекстуальна зумовленість перифразових номінацій

Перифразові найменування існують лишев певному контексті, який є необхідним середовищем їхнього функціонування, і поза ним (ізольовано) вони здебільшого втрачають своє значення. Це зумовлено тим, що саме контекст (якийвартовитлумачувати не тільки як словесне оточення, а й як соціально-

економічні, політичні, культурні та інші особливості ситуації спілкування) є головним ключем до розкриття їхнього значення: «Особливості її [перифрази] семантики, формальної структури, специфіка семасіологічної структури… роблять її, з одного боку, максимально автономною одиницею в плані семантичної достатності, а з іншого – у буквальному розумінні контекстуально зумовленою» [41, 134]. Тому поза контекстомперифраз втрачає свою семантичну єдність і перетворюється на беззмістовне сполучення слів. Варто уточнити, що це стосується здебільшого метафоричних перифразових найменувань, головним маркером яких є порушення правил семантичної сполучуваності при комбінуванні їх і, як результат, поєднання зазвичай несполучуваних лексем (часто одна з яких вказує на властивість денотата, а інша називає подібний, на думку мовця, предмет). За таких умов саме контекстуальне оточення вказує на ознаку, за якою відбулось перенесення назви, і наповнює змістом скомбіновану номінатему,наприклад: *безпритульний орган (печінка), паперовий тигр (Зімбабве), літературний туризм (діяльність Міжнародної асоціації письменницьких спілок), нотатки на маргінесах (україністика), здоровий мінімум творчої роботи (читання), друге падіння Берлінського муру (помаранчева революція), дикі вепри (браконьєри), різновидність інквізиції (галичанофобія)*та ін. Однак часто перифразові найменування зберігають упізнаваність і при їх уживанні поза контекстом (здебільшого метонімічні одиниці) завдяки наявним у реципієнта фоновим знанням. Тому варто говорити не стільки про можливу асемантичність сполучення слів, використовуваного як перифразове найменування, в ізольованій позиції, а про переважне комбінування перифразів для одиничного, а не повторюваного вживання.

Упізнаваність окремих перифразових номінацій при їх вживанні поза контекстом (наприклад, *голубі дороги планети – ріки, людина в футлярі – аутист, всесоюзна туберкульозна здравниця – Крим, царство Слова – мова, Батьківщина європейського Гуманізму – Італія*) дає підстави Т. І. Битєвій зауважити, що за умови фактично ізольованого використання перифразової

одиниці варто говорити не про відірваність від контексту, а про еліпсис тексту [41, 134]. Можливість розпаду семантики перифразового найменування дослідниця не визнає. Явище еліпсису полягає впропуску одного з компонентів синтаксичної конструкції, стійкого словосполучення, слова, який легко можна домислити, відновитизконтексту або ситуації мовлення. Тому еліпсис тексту видається сумнівним через його структурну масивність та складну організацію тематичної структури, що зумовлює неможливість більш-менш точного відтворення його, виходячи з лінгвального і екстралінгвального контекстів. Отже, йдеться не про еліпсис тексту, а про асемантичність (у випадку метафоричних перифразів) або семантичну аморфність перифразових номінацій поза межами контексту, для якого він створений, що зумовлює розпад конструкції. Наприклад, сполучення ***металевий потік*** поза контекстуальним оточенням є асемантичним, але навіть з мінімального контексту його значення можна встановити: *Рок-групи «Океан Ельзи», «Друга ріка», «Мандри» – продовження* ***металевого потоку****, популярного в Україні ще з 80-х років минулого століття* (фольк-рок; ДТ, 2008, № 15, с.24). Контекст підказує, що денотат перифраза – один з музичних напрямів, популярних в Україні з 80-х рр. ХХ ст., а перелік груп конкретизує, який саме. Сполучення слів ***князь Джунглів Європи*** поза контекстом позбавлене сенсу: у Європі немає джунглів, у джунглях немає князів. У перифразовому найменуванні відсутні безпосередні вказівки на денотат, єдине, про що інформує номінатема (через сему ‘очолювати’ у значенні лексеми *князь* та назву частини світу) – що це особа, наділена певною владою (реальною або уявною) у межах Європи: *Скільки тобі ще треба,* ***князю Джунглів Європи****, аби розбудити твою українську волячу національну гідність* (Президент України; ЛУ, 2008, № 50, с.8). З наведеного контексту можна зробити висновок, що йдеться про Україну (є ідентифікатор – *українська*); оскільки князь є носієм найвищої влади, то зрозумілим стає, що для України – це президент. Отже, перифрази, які в ізольованому вживанні стають асемантичними сполученнями, не мають у своїй структурі експліцитної

вказівки на денотат і утворені здебільшого на основі метафоричного перенесення чи індивідуальної асоціації.

Сполучення ***мовна чума*** поза контекстом є семантично аморфним: воно містить вказівку на сферу, до якої належить денотат, але позбавлене конкретності (може мати багато витлумачень), якої набуває лише в контексті: *Ця* ***мовна чума*** *заполонила все – вулиці, робочі та громадські місця, телебачення, естраду, не оминула навчальних закладів, вихлюпнулася на сторінки книжок… Здається, що немає таких місць, де б ти не почув лайки* (ЛУ, 2008, № 50, с.6). Таке перифразове найменування було бпотрактоване як асемантичне сполучення, оскільки при ізольованому вживанні може бути сприйняте як сполучення семантично непоєднуваних слів: *мовна* (що стосується мови як засобу спілкування) і *чума* (гостроінфекційне епідемічне захворювання). Але в мовній картині світу українців як один із значеннєвих варіантів лексеми *чума* закріплене значення «надзвичайно небезпечне, згубне суспільне явище» [242, 11, 382], тому видається доцільнішим говорити про семантичну невизначеність перифразового найменування.

У перифразі ***інший бік великого міста*** правила сполучуваності слів не порушені, тому формально воно могло б функціонувати й поза контекстом, але при цьому незрозумілою залишається його семантика: є безліч можливих варіантів витлумачення. Розкриває значення перифразової одиниці контекст, у якому наведена, зокрема, первинна назва позначуваного: *Молоді люди часто забувають про* ***інший бік великого міста***–*околицю* (Т, 2006, № 1-2,с.3). Отже, семантично аморфними є метафоричні перифрази, які мають нечітку вказівку на сферу, до якої належить денотат, чи називають несуттєву його ознаку, а також більшість метонімічних і логічних перифразів, значення яких можна визначити лише приблизно.

Ще одну групу перифразових номінацій становлять одиниці, зрозумілі реципієнтові й поза текстом через ситуативний контекст та пресупозицію, наприклад: *Якщо поглянути на історію* ***міста на Босфорі*** *з європейської дзвінниці, то відзначимо певний парадокс* (ДТ, 2010, № 20, с.15). Фонові знання з

географії дають змогу визначити денотат – м.Стамбул. Денотат перифраза, використаногов заголовку ***Батько нової Німеччини*** (К. Аденауер; ДТ, 2008, № 15, с.20), стає очевидним за умови наявності в реципієнта знань з історії Німеччини. Зрозумілим для більшості реципієнтів буде перифраз ***державна біжутерія*** на позначення урядових нагород, що зумовлено суспільною оцінкою справедливості їх надання.

Отже, повною мірою значення перифраза може бути реалізоване тільки в певному контексті (лінгвальному та екстралінгвальному (ситуативному)). Лінгвальний (або синтагматичний) контекст – це сукупність лінійних зв'язків і відношень, у яких виступає перифразове найменування (близькихі віддалених). Крім того, перифрази можуть вступати в синонімічні, антонімічні, тематичні зв'язки з іншими одиницями контексту, що формує парадигматичний контекст функціонування перифраза. Наприклад: *Клуб «Подільські оденьки»– це своєрідна* ***оаза духовності в місті, кришталеве джерельце, з якого струменить дух предків*** (СВ, 2010, 12 тр.,с.3). Перифразові одиниці *оаза духовності, кришталеве джерельце, з якого струменить дух предків* перебувають у синонімічному зв'язку. *Уливання в банківську систему інфляційних грошей – це чергова доза для наркоманів. Поради експертів, аналітиків обмежується на реанімації банків: так намагаються штучно підтримати роботу* ***серцево-судинної системи економіки*** *на донорській крові* (ЛУ, 2008, № 50, с.3). Перифразове найменування *серцево-судинна система економіки* та термінологічна одиниця *донорська кров* перебувають у тематичних парадигматичних зв'язках. У реченні*Після усіх цих скандалів навряджи хтось дасть відповідь на питання: то що ж це –* ***християнські святині*** *чи* ***зачаклований антикваріат****?* (ікони; ШВ, 2008, 16 жовт., с.5) перифрази *християнські святині* та *зачаклований антикваріат* мають спільне денотативне значення, але виражають протилежну конотацію (емотивно-оцінну), тобто вступають на сигніфікативному рівні в антонімічні відношення.

Екстралінгвальний контекст – це особливості ситуації мовлення та фонові знання реципієнта (історичні, соціально-економічні, політичні,

культурні, географічні тощо). Крім того, до екстралінгвального контексту слід відносити асоціативні реакції реципієнта на певні мовні одиниці як засоби позначення предметів позамовної реальності. Наприклад: *Мар'яна Садовська: **українська Бьорк**?* (ДТ, 2008, № 24, с.18). Для правильного розуміння перифразової номінатеми читач повинен мати такі фонові знання: Бьорк – ісландська співачка, актриса, композитор, лауреат багатьох міжнародних премій. Тільки за умови їх наявності буде зрозумілим оцінний зміст перифраза (вираження високої оцінки творчості української артистки), побудованого на згорнутому порівнянні.

У публіцистичному дискурсі контекст, у якому вжита перифразова одиниця, здебільшого містить первинну назву денотата, що дає змогу уникнути різночитань. Залежно від того, чи первинна назва розміщена в перифразовому мікроконтексті (у тому ж реченні) чи макроконтексті (у межах того ж тексту), перифрази класифікують на *контактні* та *дистантні*[183, 75]. Наприклад: *До речі, чому це комуністи, ці **«професійні** (коли треба язиком поплескати з трибути чи перед телекамерою) **захисники трудящих»**, підібгавши хвости, не розтуляють рота, попри те, що десятки тисяч людей опинилися на вулиці, без роботи?* (ЛУ, 2008, № 50, с.3). Початкова назва денотата перифразової одиниці *професійні захисники трудящих* наведена у тому ж реченні, отже, перифраз належить до контактних. *Хто він, Євген Товстуха? Насамперед – наш сучасник… Майже чверть мільйона душ, зміцнивши або повернувши собі здоров'я в унікальному фітоцентрі, називають його творця по-різному: **лікар-фітотерапевт, народний цілитель**, травознай, **шукач «живої води»**…* (ЛУ, 2009, № 33, с.8). Перифрази *шукач живої води, народний цілитель, лікар-фітотерапевт* є дистантними.

2.4. Синтаксичне функціонування перифразових найменувань

До питання про синтаксичне функціонування перифразових номінацій дослідники звертаються лише спорадично в контексті з'ясування можливих

моделей їх структурної організації. Окремі положення про особливості уведення перифразів у синтагматичний контекст є в працях Г. З. Розанової, Г. М. Моложай, Л. В. Шубіної, А. Б. Новикова, Т. І. Битєвої, М. О. Сиривлі. Проте однозначного витлумачення цієї проблеми в науковій літературі поки що немає. Це значною мірою пов'язано зі сплутуванням понять синтаксичного й лексико-семантичного рівнів мови, що в контексті перифразових номінацій зумовлено неоднозначним потрактуванням їх рівневої належності.

Перифраз – це семантично цілісна конструкція, яка в реченні виконує функцію одного члена речення. Синтаксична роль перифразових одиниць варіюється залежно від того, чи вжита первинна назва в близькому, чи у віддаленому контексті. Контактні перифрази здебільшого виконують роль іменної частини складеного присудка або прикладки, рідше – підмета або додатка.

Перифразові номінації виконують роль прикладки в реченнях:*Він узяв на себе обов'язок опікуватись батьківщиною Івана Тобілевича в селі Арсенівці, **тереном наймогутнішого українського драматурга*** (ЛУ, 2009, № 33, с.8); *На думку деяких членів президії політради ПР, реальним кандидатом на посаду глави майбутнього уряду є лише Борис Колесніков, що представляє інтереси **головного партійного фінансиста** Рената Ахметова*(К, 2010, № 3, с.2); ***Залізний канцлер**, князь Отто фон Бісмарк поклав лаври своїх воєнних перемог… до ніг представників найгуманнішої у світі професії* (ДТ, 2010, № 20, с.15). Варто зауважити, що така синтаксична функція типова здебільшого для перифразів, які замінюють власні назви. Це зумовлено тим, що вони дають читачеві необхідну для розуміння тексту інформацію про позначувану особу, місце, об'єкт, тобто «знайомлять» його з тим, про що йдеться, й одночасно характеризують позначуване.

Щодо функціонування перифразів у синтаксичній позиції прикладкового компонента Г. М. Моложай зазначає, що в таких перифразових одиницях «означальна функція виступає на перший план, а номінативна послабляється, бо предмет, явище щойно були названі у контексті… Номінативна функція

посилюється, якщо перифрастична прикладка знаходиться у препозиції» [162, 12].

Визначальну роль для синтагматичних відношень перифраза,на думку Т. І. Битєвої, має його лінгвістична природа: багатокомпонентність, модульованість та семасіологічна структура, тому для нього неможливе заміщення певних синтаксичних позицій, зокрема прикладки та іменної частини складеного іменного присудка [41, 143]. На підтвердження такої думки наведене положення про кваліфікативну функцію прикладки як різновиду означення, яка чітко відмежовує її від означуваного з його номінативною функцією. Тому перифраз, первинна функція якого полягає в номінації предмета, опинившись у позиції прикладкового компонента, синтезував би кваліфікативне й номінативне значення, що для нього неможливо. Таку думкуподіляє І. З. Ільїна, однак аргументує їїтільки тим, що перифразове найменування не вживають у безпосередньому контакті з первинною назвою, хоча воно може входити до того ж речення [107, 114].

Подібне твердження видається суперечливим, оскільки воно не враховує особливої природи прикладки як різновиду означення, репрезентованого іменником і узгоджуваного з опорним словом у формі відмінка. Вираження апозиціїіменником, основна функція якого полягає в називанні реалії, визначає особливості її лінгвістичної сутності: прикладка й означуване слово позначають один і той самий предмет; ознака або властивість означуваного приписана йому через посередництво іншого предмета як друга назва; у реченні атрибутивний прикладковий компонент, на відміну від прикметникового означення, виявляє більшу автономність, виражає другорядну предикацію [200, 58–72]. З огляду на сказане, немає підстав заперечувати можливість виконання перифразом ролі прикладки. Крім того, видається доцільним зауваження, що номінативна функція перифраза має певні особливості. Головна з них полягає в тому, що перифразова одиниця позначає реалію через певну ознаку, тобто певною мірою також виконує кваліфікативну функцію. Тож здебільшого пояснювальні конструкції, які повторно називають предмет іншими лексико-граматичними

засобами (тобто прикладки, як відокремлені, так і невідокремлені) і перебувають з пояснюваним компонентом у відношеннях тотожності, доцільно витлумачувати як перифразові найменування, завдання яких – «домогтися належного (кращого) порозуміння в акті мовлення (в дискурсі, тексті) зі співрозмовником (адресатом)» [199, 8].

Функції метафоричнихі логічних перифразових найменувань у синтаксичній позиції прикладки трохи різняться. Логічні перифрази покликані увести в речення додаткову інформацію про денотат з метою пояснити читачеві про кого (або про що) буде йтися (головною є інформативна функція), наприклад: ***Американський екс-чемпіон світу*** *Майк Тайсон* *і* ***власники трьох чемпіонських поясів з Україні****брати Клички пов'язують своє майбутнє з телебаченням* (СлП, 2010, 19 бер., с.5). Для метафоричних перифразових номінацій головними є емотивно-оцінні конотації, прагматична інформація, призначення якої – впливати на читача. Наприклад: *Зрештою, розуміння тексту*, ***цієї таїни волоченого Слова****, веде авторку далеко-далеко за межі власне філософії літератури* (ЛУ, 2007, 5 кв., с.6); *Книжка про Каменяра, написана академіком Миколою Жулинським, стала наслідком тривалих роздумів про спадок Івана Франка*, ***велетняукраїнського духу*** (ЛУ, 2008, № 50, с.5); *Запитання досі залишається риторичним, і деякі українці продовжують вірити в діаспору*, ***особливий ешелон України*** (ДТ, 2010, № 22, с.15).

У синтаксичній позиції іменної частини складеного іменного присудка або його ускладненої моделі перифрази вживають з метою метафоричного визначення первинної назви: *А якщо сюди долучити й решту книжок письменника, тоді творче надбання Бориса Поліщука можна вважати* ***«Енциклопедією людського сміху»***(ЛУ, 2007, 5 кв., с.6); *Фізична економія – це* ***надійний рятівний пліт*** (ЛУ, 2008, № 50, с.3); *…Саме з театру розпочався його ранній політ. Сердюк –* ***справжнє дитя лаштунків*** (ДТ, 2010, № 20, с.12), *КПУ – це* ***пережитки комунізму у свідомості людей*** (Д, 2010, 1 кв., с.4); *Друга світова війна була* ***тріумфом українського патріотичного визвольного руху*** (СлП, 2010, № 26, с.5). Протеокремі дослідники заперечують можливість

виконання перифразовою одиницею функції іменної частини складеного присудка, зазначаючи, щосполучення, які могли би бути перифразовими, не є ними через те, що виступають у ролі присудка. У такій синтаксичній позиції вони виконують не функцію іносказання, властиву перифразовим одиницям, а функцію прирівнювання до іншого або порівняння з іншим. До того ж «роль присудка вимагає вираження словом (сполученням) часової ознаки й об'єктивної модальності, що неможливо для перифразових сполучень, яким властива суб'єктивна модальність» [41, 148–149].

Цю думку поділяє Г. З. Розанова, яка стверджує, що немає підстав вважати випадки типу *Китай* – ***комуністична кузня багатіїв*** (ДТ, 2008, № 2, с.11); *Синьоока Волинь* – ***край озер і річок****, які вважають одними з найчистіших у Європі,* ***край дрімучих лісів, неполоханих звірів і птахів***(СлП, 2010, № 26, с.15); *Нова версія Конституції* – ***політтехнологічний механізм у боротьбі з українською державою*** (СлП, 2010, № 26, с.2) перифразами, оскільки вони належать до *речень тотожності*. Головний аргумент дослідниці полягає в тому, що «у випадку перифрази маємо справу не з експліцитним вираженням як референта, так і агенса, а з імпіцитним ототожненням двох предметів або явищ, що експліцитно виражено в заміщенні одного слова іншим» [220, 43]. Отже, згідно з її позицією, контактне вживання перифраза й перифразованого слова неможливе. Такий підхід є певною мірою формалізованим, адже сутність перифразових номінацій визначена не їхнім розміщенням щодо первинної назви в реченні, а можливістю повторно номінувати предмет реальності. Тому витлумачення Г. З. Розановою речень тотожності (як двоскладних речень, обидва складники яких співвідносні з одним і тим самим референтом і мають нейтралізовані морфологічні відмінності, унаслідок чого потенційно кожен з них може виконувати функцію як підмета, так і присудка) не заперечує можливості репрезентації одного з його компонентів перифразовою номінатемою, а тотожність референтів, навпаки, є аргументом, який її підтверджує. Тому обґрунтованішою є позиція О. М. Кожина, який серед прикладів перифразових найменувань наводить не

тільки випадки уживання їх у реченнях тотожності, а й функціонування в ролі іменної частини складених іменних присудків з дієсловом*називати* [119, 90-92], наприклад: *Тож не дивно, що Даніеля Дефо називають* ***великим експериментатором епохи відродження*** (ЛУ, 2008, № 16, с.21); *Прикарпаття гуцули називають* ***«Серцем Карпат»***(СлП, 2010, № 26, с.15); *Журналісти називають його (Суслова – Ю. М.)****Великим батьком з Буків*** (ЛУ, 2010, № 32, с.8); *Теперішню епоху називають по-різному, наймилозвучнішим епітетом, мабуть, буде епоха індустріалізації та інформаційних технологій, адже наш час називають ще й* ***часом примітивізації і споживацтва*** (Д, 2010, 22-23 жовт., с.1).

Отже, немає достатніх підстав заперечувати можливість виконання перифразом функції іменної частини складеного присудка,насамперед тому, що інакомовлення так чи інакше створює ситуацію прирівнювання одного предмета до іншого, навіть у позиції підмета або додатка,наприклад: *Та й сам відхід* ***політичного важкоатлета*** *Кремлю довелося випереджати розкриттям низки зловживань в органах влади республіки* (М. Шамієв; К, 2010, 29 січ., с.3). У наведеному перифразі президент Татарстану Шаймієв прирівняний до важкоатлета за подібністю тих навантажень, які обом вдавалося витримувати.

Компаративне значення внутрішньо притаманне перифразовій одиниці: денотат завжди сприймають крізь призму порівняння з предметом, назва якого стала основою для утворення вторинного найменування. Напевне, правомірним є положення, що «перифраз, використаний у ролі предиката, є виразнішими щодо характеристики денотата» [162, 12]. До того ж намагання потрактувати певну одиницю як перифразову / неперифразову, виходячи з її синтаксичної позиції, видається сумнівним і зумовленим неврахуванням особливостей номінативної сутності перифразових номінацій.

Підтвердженням несуперечності предикативної позиції природі перифразових одиниць є їхня предикативна сутність. О. С. Кубрякова зазначає, що правила називання за своїми витоками синтаксичні. «Кожного разу, коли

йдеться про створення нової одиниці номінації, ми звертаємося до синтаксису і використовуємо взяте з нього деривaційне правило, модель утворення необхідної одиниці» [142, 109]. Отже, кожна номінативна одиниця, зокрема перифразова, яка не відтворена, а скомбінована адресантом мовлення, передбачає звернення до синтаксичних схем, а значить предикативність їй внутрішньо властива.

Щодо твердження Т. І. Битєвої про необхідність вираження часової ознаки, то загальновідомо, що у складених іменних присудках її носієм є допоміжне дієслово-зв'язка, а іменна частина передає основне значення.

Рідше, за умови розміщення в препозиції відносно замінюваної назви, контактні перифрази можуть виконувати функцію підмета (у реченнях тотожності): ***Найяскравіша сторінка української душі й українського духу*** – *козаччина* (ЛУ, 2007, 5 кв., с.3); ***Вражаючий документ часу*** – *лискучі від дотиків мільйонів рук мармурові стіни* (ДТ, 2010, № 20, с.15); ***«Блакитна мрія» російських політиків*** – *щоб у нас була парламентськареспубліка, щоб ми були неймовірно послаблені…* (парламентська республіка в Україні; СлП, 2010, № 26, с.2).

Щодо дистантних перифразів, то для них типовими є синтаксичні функції підмета: *Здається, цим учинком* ***упосліджений радянською наукою метр*** *висловив своє остаточне ставлення також до її «незалежних» нащадків* (Ю. Шевельов; ЛУ, 2008, № 50, с.5); *Навіть якби нас перекрив своїм кинжальним крилом* ***світовий фінансовий смерч****, спровокований безконтрольністю інстинктів людства…* (економічна криза; ЛУ, 2009, № 1, с.1) та додатка: *Мало кому відомо, що самим своїм існуванням ці такі далекі й різні країни (Канада і Київська Русь – Ю. М.) зобов'язані* ***одному непосидючому народові*** (вікінги; ДТ, 2010, № 20, с.15); *Тобто стає очевидним, що* ***бронзовому призерові першого туру президентських виборів*** *в уряді «регіоналів» якась серйозна роль не світить* (В. Тигипко; К, 2010, № 3, с.2). Значно рідше вони виконують функцію обставини: *На жаль, сам ювіляр до 80-річчя не дожив: 10 червня цього року, коли знімали документальний фільм* ***на***

***землі предків матері Чингіза Торекуловича**, у нього стався напад ниркової недостатності* (Татарстан; ЛУ, 2008, № 50, с.4).

Крім того, перифрази можуть виступати в позиції головного члена односкладного речення. Це здебільшого номінативні називні речення – заголовки статей,наприклад: ***Друга столиця світу***(заголовок; м.Чернівці; ДТ, 2008, № 15, с.23); ***Дарунки від предків***(заголовок; археологічні знахідки; ЛУ, 2008, № 35, с.1); ***Податок на «не пощастило»*** (заголовок; АКС; ДТ, 2008, № 2, с.7); ***Люди доброї волі*** (волонтери; ДТ, 2011, № 12, с.13). Використання перифразових одиниць у такій позиції є поширеним явищем.

Дистантні дієслівні перифрази виконують функцію присудка або головного члена односкладного дієслівного речення, наприклад: *Чого ще можна чекати, якщо **сидітиме на троні** гіпертрофований до республіканського рівня середньостатистичний маленький українець* (ЛУ, 2007, № 12, с.5); *Усіхвиборців цікавить одне: чи зможе він знову **пробігти 100-метрівку з перешкодами*** (перемогти на виборах; СВ, 2007, 25 тр., с.4); *І до того незначна довіра до вітчизняних банків зменшується, адже українці бояться, щоб знову не **випорожнили їхні матраци*** (обікрали; СВ, 2009, 12 черв., с.3).

Отже, перифразові номінаціїв синтагматичному контексті можуть виконувати синтаксичні функції будь-якого члена речення, оскільки їхню сутність визначає не синтаксична роль, а вторинність номінації. Певна синтаксична позиція може посилити атрибутивний або номінативний компонент значення перифразової одиниці, але не змінити її природу.

2.5. Семантико-синтаксична структура перифразових одиниць

Семантико-синтаксичну природу перифразових номінацій досліджували Г. З. Розанова, Г. М. Моложай, В. Д. Вовчок, М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський, І. Ю. Кобилянський, Н. М. Сологуб, В. П. Москвин, Т. І. Битєва та ін. Протевизначеності щодо можливої структурної організації

перифразів досі немає. Дискусійною є проблема можливості формального співвідношення перифразової одиниці зі словом, словосполученням чи реченням.

Більшість дослідників стверджує, що перифразове найменування не може на формальному рівні бути репрезентованим словом. Наприклад, Г. М. Моложай зазначає, що «перифраза за своєю структурою менш економна, ніж окреме слово» [162, 19], що зумовлено більшою складністю семантики цієї одиниці порівняно з окремою лексемою. Т. І. Битєва вважає визначальною рисою синтаксичної організації перифразових номінаційїх співвіднесеність зі словосполученням[41, 95].

Твердження про неможливість вираження перифраза словом ґрунтується на тому, що воно (слово) позначає поняття узагальнено і є відтворюваною в мовленні одиницею мови, а перифразова номінатема позначає конкретний референт, і її не відтворюють, а компонують у процесі мовлення. З огляду на це мінімальною структурною моделлю перифраза має бути словосполучення як одиниця з конкретнішим значенням, яка разом з номінативною виконує кваліфікативну функцію.

Вживання слова як вторинної назви визначають переносним або, у випадку використання його в прямому значенні, лексичним паралелізмом,наприклад: ***Інопланетянин***(заголовок; Еймунтас Някрошюс; ДТ, 2008, № 12, с.19);***Хранителі***(заголовок; музейні працівники; ЛУ, 2008, № 42, с.16);***Епікуреєць***(заголовок; С. Завгородній; ЛУ, 2008, 8 тр., с.7);***Шедевр*** *повертається у новій версії* (Російсько-український академічний словник; ЛУ, 2008, № 13, с.2);***Маестро***(заголовок; Фуат Мансуров; ДТ, 2008, № 17, с.2);*Праця* ***патріарха***(В. Здоровега; ДТ, 2008, № 16-17, с.20); *Індія:* ***перезавантаження*** (заголовок; духовне оновлення; ДТ, 2008, № 22, с.23). Наведені приклади ілюструють випадки вторинної номінації за допомогою метафори та частково метонімії.

Заперечуючи можливість співвідношення перифраза зі словом, більшість мовознавців поширюють це і на деривати. Наприклад, іноді заперечують

можливість функціонування утвореньна зразок*багач (багата людина), сибіряк (мешканець Сибіру)* як перифразових номінацій: «Тут немає явища власне перифразування, а є різне вираження (різними способами) одних і тих самих граматичних або словотвірних значень – морфемою чи словом» [41, 100].

Доцільною видається думка, що перифрази можуть бути репрезентовані складними словами, утвореними на основі словосполучень шляхом осново- та словоскладання. Семантика композитів та юкстапозитів ширша порівняно з непохідними лексемами (або утвореними іншими способами словотвору), оскільки поєднує в собі значення твірних основ (тобто передбачає процес семантичної компресії значення кількох лексем у межах однієї): «Основну функцію композитів вбачають у виділенні об'єкта з-поміж йому подібних, другий конституент експлікує слот, що називає клас об'єктів, до якого належить найменоване поняття, а перший називає одну з його характеристик, яка виступає прагматично значимою для мовця» [217, 97]. Наприклад: ***вогнеборці***(пожежники; ТХ, 2010, № 10,с.4),***птахолов***(Р. Балаян; ДТ, 2008, № 21, с.1), ***зомбоящик*** (телевізор; ДТ, 2011, № 12, с.13). Перифраз *вогнеборець* репрезентований складним іменником, мотивованим дієслівним словосполученням *борець з вогнем*, з якого складне слово утворене шляхом основоскладання за допомогою інтерфікса *-е-*. Перифразова одиниця *птахолов*скомбінована шляхом додавання до іменникової основи суфіксоїда *-лов* за допомогою сполучного голосного *-о-*. Перифраз *зомбоящик*утворений на основі словосполучення *ящик для зомбування*. Слід зауважити, що композити можна вважати перифразами тільки за умови, що основою їх утворення є метафоризовані сполучення. Композити на зразок*змієлов* – 'ловець змій', *птахолов* у значенні 'ловець птахів', як зауважує Т. І. Битєва, не є перифразами (перифразова одиниця *птахолов*(Р. Балаян) скомбінована на основі метафоризації складного іменника).

Утворення перифразових найменувань можливе також способом юкстапозиції на основі словосполучень прикладкового типу: ***цар-гармата***(кластер; ДТ, 2006, № 46, с.14), ***диво-ніж***(гамма-ніж; ДТ, 2008, № 1,

с.15). З огляду на сказане вартотрохи уточнити твердження Є. С. Регушевського, що суть перифраза визначена не структурою, а вторинністю номінації, емотивно-оцінним називанням уже названого, тому ним може бути й окреме слово, якщо воно містить оцінку зображуваного [215, 41]: у деривaційному аспекті лексема, якою репрезентований перифраз, має бути композитом або юкстапозитом, інакше не уникнути повного ототожнення перифразових одиниць з синонімами та метафорами.

Твердження про можливістьспіввідношення перифраза з композитами та юкстапозитами не заперечує описовості як його диференційної ознаки, оскільки, як зауважує Д. М. Шмельов, такі деривaційні одиниці важко відмежувати від словосполучень, на основі яких вони (деривати) утворені. Він зазначає, що цілісна оформленість складних слів не суперечить наявності синтаксичного зв’язку між їхніми складниками, які у випадку юкстапозитів навіть сприймаються як самостійні лексичні одиниці [294, 61–62].

Як близькі, але не тотожні перифразовим номінаціям можна потрактувати окремі випадки оказіональних префіксальних дериватів, наприклад: *Затроєщина* (заголовок; передмістя; ДТ, 2008,№ 41, с.9). Подібні назви не належить до відтворюваних одиниць мовної системи (не тільки на лексико-семантичному, а й на власне формальному рівні) і скомбіновані автором на основі наявного в мові власного найменування способом префіксації.

Більшість дослідників (Г. З. Розанова, А. П. Свашенко, Д. П. Вовчок, Н. М. Сологуб, В. І. Дороган, А. Б. Новиков, Г. Дж. Усенбаєва, Т. І. Битєва, М. О. Сиривля) закріплює поняття «перифраз» за словосполученням (елементарною структурою перифразової одиниці вважають двокомпонентну), іноді розширюючи його до речення. Наприклад, А. П. Свашенко відносить до перифразів переважно дво- і трикомпонентні словосполучення з атрибутивними відношеннями, але зауважує, що іноді кількість складників може сягати восьми одиниць [227]. А. Б. Новиков вважає, що перифрази можуть бути репрезентовані тільки словосполученнями із головним

компонентом, вираженим іменником або субстантивованим словом. Він пояснює це тим, що «перифразовані денотати – предмети і явища зовнішнього світу – позначаються іменниками, тому й опорний компонент перифраз… у переважній більшості випадків – іменник» [186, 6]. Л. М. Синельникова зазначає, що механізмом утворення перифразових номінацій є семантизація (і лексикалізація) синтаксичних конструкцій (тобто словосполучень і речень)[239, 7].

Аналіз мовного матеріалу засвідчує, що основною синтаксичною моделлю реалізації перифразових одиниць є словосполучення. Можна уточнити, що сам перифраз – це не вільне синтаксичне словосполучення, а семантичне, значення якого не еквівалентне сумі значень його компонентів: «Перифрази структурно організуються на синтаксичній основі, звичайно це словосполучення. Вільне словосполучення позначає предмети і їхні ознаки, дії і їх об'єкти роздільно, а перифрази, маючи ту саму структуру, семантично неподільні й називають з'яви життя всім словесним комплексом» [162, 8]. Подібну думку висловлює Л. М. Синельникова: «Якщо вільні сполучення – узуальні сполучення слів з механічним сумуванням смислів, то перифраза, як правило, створена завдяки незвичайній сполучуваності слів. У перифразі знімаються будь-які обмеження на сполучення елементів мови… Незвичні в семантико-стилістичному відношенні словосполучення є конкретним лексичним середовищем для утворення перифразів» [240, 8]. Це спостереження дослідниці стосується передусімобразних або метафоричних перифразів. Наприклад: *Всі ми – **Божі займенники*** (люди; ЛУ, 2007, 19 кв., с.6); ***Візит до предків***(заголовок; відвідування кладовища; ДТ, 2008, № 24, с.20); *То звідки ж у цих зерноторговців стільки грошей? Ці **«ентропійні фантики»** їм позичають банки під кругленький відсоток* (ЛУ, 2008, № 50, с.3); ***Зелений пояс Київщини*** (заголовок; приміська зона; ДТ, 2009, № 21, с.23);*У різний час у зв'язку з А. Чеховим у моїх нотатниках залишалися такі **незабутні окрушини** – записки-нотатки*(ДТ, 2010, № 3, с.13). У наведених прикладах перифразові

одиниці побудовані на порушенні закономірностей сполучуваності лексем, що є сигналом їхньої метафоричності.

Іноді в метафоричних перифразових номінаціяхвідхилень від правил поєднання слів немає: перифразова одиниця співвідносна з вільним словосполученням, яке має дещо іншу семантику, наприклад: *Наголосимо, що для французів трапеза – це* ***особливий ритуал*** (К, 2010, 29 січ., с.29); *Магазини, де товар стабільно дешевий, завжди відвідує найбільше покупців, а тому створюються уже звичні для багатьох черги –* ***пережиток радянських часів*** (МН, 2010, 20 бер., с.2); *Обкладинка –* ***половина видавничого успіху*** (заголовок; ДТ, 2010, № 20, с.10); *Книжка сьогодні –* ***дуже дороге задоволення*** (ДТ, 2010, № 20, с.10); *Побори чиновників – це* ***другий бюджет*** (ДТ, 2010, № 20, с.9). Словосполучення *половина видавничого успіху, дуже дороге задоволення, особливий ритуал, пережиток радянських часів* побудовані без порушень закономірностей лексичної сполучуваності, і тому реципієнт не сприймає їх як такі, що позбавлені змісту.

У логічних перифразах порушень сполучуваності немає, вони співвідносні з вільними словосполученнями: *Напередодні сьомого за ліком розіграшу* ***третього за рангом футбольного призу України*** *очільники ПЛ ухвалили рішення провести косметичну реформу: перший варіант суперкубка замінили новим* (суперкубок України; УФ, 2010, 6 лип., с.2); *Дослідники встановили, що броколі разом з іншими хрестоцвітими овочами… містять* ***сильний антираковий хімічний компонент****–сульфорафан* (ВК, 2010, № 46, с.4); *А французька письменниця Сидоні-Габріель Колетт,* ***автор знаменитих любовних романів****, шаленіла від аромату Jasmine de Corse* (К, 2010, № 3, с.31); *Як повідомляє керівництво* ***фінського телекомунікаційного магната****, користувачам смартфонів Nokia уже зараз пропонують карти 180 країн, навігаційні підказки для водіїв і пішоходів по 74 країнах 46-ма мовами* (компанія «Nokia»; К, 2010, № 3, с.28). Узяті поза контекстом, такі словосполучення не втрачають зв’язку з денотатом, вторинною назвою якого вони є, і за умови наявності в реципієнта певних фонових знань, можуть

лишатися зрозумілими. Це зумовлено тим, що вони побудовані як описові конструкції, у яких прямо названі окремі ознаки позначуваного.

Перифрази в публіцистичному стилі представлені словосполученнями з підрядним типом синтаксичного зв'язку. Серед них переважають семантико-синтаксичні об'єднання двох лексично повнозначних слів (тобто прості словосполучення). Проте для субстантивних словосполучень характерна майже необмежена можливістьструктурної конкретизації, уточнення головного слова, а також залежних від нього слів-іменників. Особливо виразно вона виявлена всубстантивнихсловосполученнях з детермінантами, вираженими безприйменниковими іменниками здебільшого у формі родового відмінка (інколи орудного) та іменниками з прийменниками *з, в (у)* і деякими іншими в різних формах непрямих відмінків [274, 163]. Тому поширеними є також перифразові одиниці, представлені складними (три- і чотиричленними) словосполученнями.

Заперечує можливість перифразових найменувань багатокомпонентної структуриТ. І. Битєва. Зокрема вона зазначає: «ПС [перифразові сполучення] за кількісним складом компонентів і видів підрядного зв'язку цілеспрямовано прості: це винятково двокомпонентні конструкції з одним підрядним зв'язком» [41, 97]. Такий погляд звужує уявлення про можливу формальну репрезентацію перифразових номінацій і залишає поза їх межами значну кількість одиниць, які відповідають решті критеріїв (1.1.).

Найпродуктивнішими в українській мові є субстантивно-субстантивні та субстантивно-ад'єктивні словосполучення з атрибутивним типом відношень. Серед субстантивно-субстантивних переважають безприйменникові конструкції,залежне слово вяких може виступати у формі родового, давального або ж орудного відмінка. Цим зумовлені і структурні особливості комбінування перифразових номінацій.

Найпродуктивнішою моделлю утворення перифразів є словосполучення $N_1 + N_2$: ***зона поразки***(нерозкриті кримінальні справи; ДТ, 2008, № 37, с.5),***бог танцю*** (С.Лифар; ЛУ, 2007, 12 кв., с.2), ***володар настрою*** (А. Кугай; ЛУ, 2007,

№ 14, с.4), ***ринок парадоксів***(фондовий ринок України; ДТ, 2008,№ 6, с.11), ***програма здирництва***(програма розвитку книгодрукування; ЛУ, 2008, № 14, с.1),***суспільство споживання***(кияни; ДТ, 2008, № 20, с.2),***пришестя правди***(прихід нової влади; ЛУ, 2008, № 39, с.3),***музей життя***(етнографічна виставка, присвячена Чорнобильській зоні; ДТ, 2009, № 3, с.1), ***мученик науки***(студент; ЛУ, 2009, № 14, с.16), ***система добротворення***(державний апарат; ЛУ, 2009, 20 тр., с.1),***аристократка духу*** (О. Кобилянська; Україна Incognita, с.212), ***батько гвинтокрилів*** (І. Сікорський; Публіцистика, с.417), ***епоха порнократії*** (сучасність; Публіцистика, с.93), ***індекс борщу*** (показник інфляції; Д, 2010, 15-16 жовт., с.1),***земля вікінгів*** (Норвегія; ДТ, 2011, № 13, с.14)тощо.Продуктивність такої моделі зумовлена тим, що така схема творення субстантивно-субстантивних словосполучень є найпродуктивнішою в сучасній українській літературній мові. Семантико-синтаксичні відношення міжелементами словосполучень атрибутивні, форма граматичного зв'язку – безпосереднє керування.

Перифразові номінації іноді вибудовують за моделлю словосполучень прикладкового типу, у яких другий компонент є виразником прагматично важливої для мовця ознаки номінованого поняття: ***лорд-в'язень***(Дж. Арчер; ДТ, 2006, № 8, с.5),***місто-жертва, місто-легенда, місто-феномен***(Львів; ДТ, 2006, № 37, с.1),***професори-невидимки***(викладачі, які зараховані до штату навчального закладу, але фактично там не працюють; ДТ, 2008,№ 34, с.5), ***лев-самітник***(В.Барка; ЛУ, 2009, № 39, с.1), ***чоловік-галасун*** (О. Кушанашвілі; ДТ, 2011, № 12, с.1). Їхні компоненти пов'язані між собою граматично-смисловим зв'язком кореляції й атрибутивними відношеннями. Основною відмінністю таких перифразових одиниць від перифразів-юкстапозитів є можливість трансформувати їх в атрибутивне субстантивно-ад'єктивне словосполучення без спотворення змісту. Наприклад, спроба трансформувати юкстапозит *цар-гармата* змінює значення конструкції: у словосполученні *царська гармата* атрибутив виражає не якісну, а відносну (або присвійну) ознаку. При трансформації прикладкового словосполучення *лев-самітник* у

словосполучення *самотній лев* значення збережене, залежний компонент передає якісну ознаку опорного.

Як зазначає Г. М. Удовиченко, «у так званих синтаксично-симетричних субстантивних словосполученнях, в основі яких лежать атрибутивно-об'єктні відношення, лексичні значення обох елементів можуть семантично поширюватися залежними від них словами. Останні здебільшого є виразниками ознак, істотних для семантичної структури даної моделі словосполучень» [274, 169]. Наприклад: ***кримський концерт інноваційної самодіяльності***(Конференція українських інноваторів; ДТ, 2006, № 36, с. 1), ***політична провінція нетоталітарної Росії*** (Україна; О. Пахльовська, с.256), ***досвідчена акула рейтингових боїв*** (А. Пугачова; ДТ, 2011, № 12, с.13)тощо. Структурасубстантивно-субстантивних безприйменникових словосполучень безмежна у своїй конкретизації, тому вживаними є перифрази, співвідносні зі словосполученням тричленної та чотиричленної структури.

Поширені перифрази, утворені за моделлю складних тричленнихсловосполучень, третій компонент яких виражений іменником, прикметником або числівником. Він може бути головним: ***архітектор українських столиць***(С. Григор'єв; ДТ, 2006, № 21, с.5),***майстер мудрих компромісів***(В. Здоровега; ДТ, 2006, № 21, с.13),***робінзони дельти Дунаю***(мешканці о.Анкудимів; ДТ, 2008, № 42, с.23),***скляних справ майстер***(А. Бокотей; ДТ, 2008, № 15, с.12),***берегиня духовного храму*** (О. Замостян; ДТ, 2008, № 1, с.14),***альтернатива хаосу Степу*** (Софія Київська; Україна Incognita, с.29), ***архітектор перебудови Петра I*** (Ф. Прокопович; Україна Incognita, с.139)або залежним ***(восьме диво світу***(Російська Федерація; ДТ, 2006, № 26, с.3),***заручники чужих помилок і прогулів***(вітчизняні підприємства; ДТ, 2008, № 18, с.12),***світовий переклик українства***(зібрання президії УВКР; ЛУ, 2008, № 14, с.1),***великий маг України***(М. Гоголь; ЛУ, 2008, № 35, с.3),***духовний провідник України***(О. Гончар;ЛУ, 2008, № 14, с.7),***друга столиця світу***(Чернівці; ДТ, 2008, № 15, с.23), ***найсуперечливіший проект телесезону*** («Великий

українець»; Публіцистика, с.138), ***всесоюзна туберкульозна здравниця*** (Крим; ДТ, 2010, № 22, с.15) та ін.).Та функціонування багатокомпонентних перифразів у публіцистичних текстах порівняно з двокомпонентними є обмеженим через те, що надмірна поширеність перифразових найменувань ускладнює лінійну структуру речення й робить його важчим для розуміння та сприйняття, тобто затемнює зміст, що є небажаним.

Перифразові номінації,вираженісубстантивно-субстантивними словосполученнями з прийменниково-іменниковими конструкціями, здебільшого репрезентовані синтаксичними моделями N_1 + {*без, у, для*} + N_2; N_1 + {*із, за*} + N_5; N_1 + N_6тощо, які можуть бути ускладнені або поширені додатковими компонентами. Форма граматичного зв'язку в таких словосполученнях – опосередковане керування. Відношення між їхніми компонентами порівняно з попередньою групоюрізноманітніші. Найчисельнішими серед них є ті, компоненти яких виражають такі типи відношень:

атрибутивні: ***монополія у квадраті***(ДП «Укрспирт»; ДТ, 2006, № 5, с.11), ***будинок із химерами***(український туризм; ДТ, 2006, № 37, с.23),***сейф із секретом*** (компанії-реєстратори; ДТ, 2008, № 14, с.3)та ін.;

атрибутивно-об'єктні: ***мисливець за мікробами***(С. Виноградський; ДТ, 2006, № 36, с.17),***гра для сміливих*** (хокей; ЧГ, 2007, № 28, с.4),***паливо для інтелекту***(препарат «Мемоплант»; ДТ, 2008, № 46, с.15),***шоу для фонду та інвестицій***(оскарження висновку про бездіяльність Держаного агентства з інвестицій та інновацій; ДТ, 2008, № 16-17, с.13),***рятівні острови для геніїв***(центри науки в Україні; ДТ, 2008, № 1, с.20),***марафон із дитиною***(шкільна освіта; ДТ, 2008, № 16-17, с. 30),***спецрежим для дози***(обмеження на продаж ліків; ДТ, 2008, № 22, с.14)тощо;

атрибутивно-просторові: ***диваки на острові***(фестиваль «Золота Хортиця»; ДТ, 2006, № 37, с.16),***гроші з минулого***(заощадження; ДТ, 2008, № 2, с.19),***гонки по вертикалі***(реформування місцевого самоврядування; ДТ, 2008, № 2, с.4),***зірки в законі***(Ю. Костенко, І. Заєць; ДТ, 2008, № 3, с.19),***Гашка з***

Гуляйполя(Г. Кузьменко; ДТ, 2008, № 21, с.11),***звір з безодні*** (А. Гітлер; ЛУ,2008, № 50, с.8), ***поет із пекла***(Т. Осьмачка;ЛУ, 2008, 13 лист., с.11).

Твердження, що для семантико-синтаксичної структури перифразових найменувань характерні лише атрибутивні відношення, є сумнівним. Не можна заперечувати того, що відтінок атрибутивного значення більшою чи меншою мірою притаманний кожному перифразу з огляду хоча б на те, що перифраз – це описова конструкція, а головною рисою опису є називання певних ознак, якостей, властивостей денотата. Проте на ці відношення можуть бути нашаровані також об'єктні і (значно рідше) просторові значення.

Атрибутивні відношення в конструкціях, якими репрезентовані перифразові найменування, іноді визначають як «формально-атрибутивні», аргументуючи це тим, що в синтаксичному словосполученні йдеться про предмет і його ознаку, а в перифразовому – про певний предмет і ознаку іншого предмета. Проте твердження про їхню формальність є умовним, тому що для контексту, у якому вжита перифразова одиниця, вони є не формальними, а актуальними. Поза межами певного контексту ці відношення справді стають формально-атрибутивними, тому що семантична цілісність розпадається. Наприклад, у перифразі ***періодичне панство*** (ДТ, 2008, № 23, с.19), використаному на позначення денотата *літературознавча періодика*, граматично стрижневою є лексема *панство*, яка набула метафоричного значення за подібністю між поведінкою представників історичного класу українського суспільства й політикою провідних літературознавчих періодичних видань. Атрибутив *періодичне* вказує на безпосередню ознаку денотата (частотність видання). Залежний компонент є семантичним ключем до значення перифразової одиниці. За закономірностями лексичної сполучуваності ці слова непоєднувані, тож поза контекстом словосполучення справді можна розглядати як таке, у якому наявні формально-атрибутивні відношення: граматично залежний компонент позначає ознаку, стрижневий – предмет, але семантичного наповнення немає. У контексті, для якого створений перифраз, він є семантично наповненою, цілісною одиницею. Атрибутив

звичайно не називає ознаки поняття, позначення якого є головним призначенням граматично опорного слова, але останнє вжите не у своєму первинному значенні. Тож функціонування перифраза з тією семантикою, якої йому прагне надати автор, можливе тільки за умови поєднання саме цих лексичних одиниць, і заміна однієї з них призведе до зміни значення перифразової номінатеми (або ж до зміни акцентів у ній), тому формальність атрибуції є умовною.

У публіцистиці іноді вживають також перифрази, скобіновані за моделлю прийменникових субстантивно-субстантивних словосполучень складної структури: ***місто з одним недоліком***(м.Сан-Франциско; ДТ, 2006, № 44, с.23),***віконце з найчистішого у світі скла***(переклади В. Річ; ЛУ, 2008, № 1, с. 12),***критянин з українським акцентом***(С. Пателарос; ДТ, 2008, № 1, с. 12),***новорічна мішень для шампанського***(око; ДТ, 2008, № 1, с.15), ***акциз на нетверезу голову***(податок на спиртні напої; ДТ, 2008, № 16-17, с.1),***музей без жодного гвіздка***(Музей побуту та народної архітектури під відкритим небом; ДТ, 2008, № 24, с.23), ***стародавнє село на березі Псла*** (с.Великі Сорочинці; ЛУ, 2009, 1 січ., с.2), ***боротьба двох світових хижаків за право володіти Україною*** (Друга світова війна; С. Караванський, с.111), ***соціальний ліфт для обслуговування кадрів*** (Болонський процес; ДТ, 2010, № 22 с.15),***безпрецедентна можливість для милосердя*** (смерть; Д, 2010, 8-9 жовт., с.19) тощо. Таку структурну модель використовують за умови, що значення головного або залежного слова потребує конкретизації, без якої буде неможливим адекватне розуміння перифраза. Наприклад, якщо видалити атрибутивну частину в перифразовій одиниці *віконце з найчистішого у світі скла*й позбавити її гіперболічного значення, то словосполучення може бути не тільки незрозумілим, а й не сприйнятим як вторинне найменування («віконце зі скла»). У перифразі *критянин з українським акцентом* атрибутив конкретизує родову ознаку (національну) і називає прагматично важливу для мовця рису, що має заінтригувати читача (представник іншої нації має щось спільне з українством).

Велику групу серед перифразових найменувань, співвідносних зі словосполученнями, становлять субстантивно-ад'єктивні перифрази N + A (форма граматичного зв'язку – узгодження, смислові відношення атрибутивні): ***медійний віз***(українські медіа; ДТ, 2007, № 3, с.20),***смачні фестивалі***(фестивалі національної кухні; ДТ, 2008, № 23, с.20),***галицька кістка***(галичани; ЛУ, 2008, № 49, с. 3),***примусова екскурсія***(ув'язнення неповнолітніх; ДТ, 2008,№ 1, с.6),***багатообіцяльне падіння***(криза на фондовому ринку; ДТ, 2008, № 14, с.10),***показовий миротворець***(Росія; ДТ, 2008, № 16-17, с.6),***червоний директор***(Ю. Кистяковський; ДТ, 2008, № 16-17, с.15),***жовтоводський феномен***(завод металургійного виробництва в Жовтих Водах; ДТ, 2008, № 19, с.12),***регуляторний дисконект***(відсутність державного регулювання; ДТ, 2008, № 2, с.8),***Залізний Гаррі***(Г. Трумен; ДТ, 2008, № 15, с.22),***торгове велелюддя***(українська культура; ЛУ, 2008, № 24, с.6),***академічний абсурд***(система освіти; ДТ, 2008, № 1, с.14),***паперовий тигр***(Зімбабве; ДТ, 2008, № 24, с.5),***демагогічна полова*** (промови політиків; ЛУ, 2008, № 50, с.3), ***жорстокий експеримент*** (українська еміграція; ЛУ, 2008, 25 гр., с.5), ***довга пісня***(внесення змін до Конституції України; ЛУ, 2009, № 15, с.2),***багатообіцяюча інвестиція***(відкриття металургійного заводу в Чорноморському регіоні; ДТ, 2009, № 18, с.13),***весела султанша***(Н. Лісовська; ЛУ, 2009, № 20, с.23),***уранові тупики***(уранові родовища; ДТ, 2009, № 16-17, с.13), ***багатотисячолітні хлібороби*** (українці; УФ, 2010, № 96-97, с.16), ***відроджений Рейх*** (Російська Федерація; ЛУ, 2008, № 50, с.6), ***внутрішні дзеркала*** (очі; МН, 2010, 20 бер., с.3), ***газовий монополіст*** (НАК «Нафтогаз Україна»; МН, 2010, 27 лют., с.7), ***голубі перлини*** (ріки; ЛУ, 2010, 30 вер., с.6), ***золота акція*** (картка депутата; ДТ, 2010, № 21, с.2), ***київська грація*** (А. Безсонова; УФ 2010, № 96-97, с.9),***духовний материк*** (мистецтво; Публіцистика, с.288), ***етнічне майбутнє*** (молодь; Публіцистика, с.299) тощо. Ад'єктивно-субстантивна модель комбінування перифразових найменувань може бути поширена до складної тричленної (рідше чотиричленної) конструкції, утвореної шляхом ускладнення простих субстантивно-

ад'єктивних. Третій складник зазвичай виражений іменником або прикметником. Іменник може виконувати роль головного компонента, а структурний компонент N + A словосполучення залежить від нього, наприклад: ***кінозірка прибалтійської національності***(Р. Адомайтіс; ДТ, 2006, № 42, с.17),***хамелеони політичних джунглів***(політичні «перебіжчики»; ДТ, 2006, № 33, с.21),***хранителька післячорнобильської бібліотеки***(Т. Гундорова; ДТ, 2006, № 4, с.20),***чарівник із театрального космосу***(О. Шейнцис; Т, 2006, № 29, с.17),***берегиня духовного храму***(О. Замостян; ДТ, 2008, № 1, с.14),***камертон музичного дому***(В. Лукашев; ЛУ, 2008, № 16-17, с.19),***країна неляканих крапок***(українська політика; ЛУ, 2008, № 6, с.10),***пірати будівельних майданчиків***(активісти, які блокують будівництво в Києві; ДТ, 2009, № 37, с.7),***місто республіканського підпорядкування***(м.Севастополь; ДТ, 2009, № 22, с.5), ***майстри сміхотворчого цеху*** (гумористи; Г. Гайовий, с.47) та ін.

Якщо ускладнює модель перифраза прикметник, то він виконує роль залежного компонента й конкретизує значення іменника: ***один розгніваний чоловік***(О. Горбунов; ДТ, 2006, № 41, с.19), ***цепні тварини демократії***(журналісти; ДТ, 2006, № 11, с.9),***останній антиукраїнський бастіон***(книжковий ринок; ДТ, 2006, № 31, с.17),***єдиний студентський телеканал***(ОВТМ; ДТ, 2006, № 36, с.16), ***маленькі заручники долі*** (сироти; ЛУ, 2007, 5 кв., с.6), ***новий український архіваріус***(О. Удод; ДТ, 2008, № 15, с.21),***одна резонансна справи***(смерть пацієнта в ужгородській медичній установі; ДТ, 2008, № 19, с.6), ***могутня стихія природи*** (вогонь; ТХ, 2010, 30 січ., с.1), ***найжахливіша форма злочинності*** (торгівля людьми; ШВ, 2010, № 22-23, с.2), ***національний кулінарний бренд*** (борщ; Д, 2010, 15-16 жовт., с.1) та ін.

Можливе також утворення іменних перифразових найменувань за моделлю субстантивно-прономінативних словосполучень $Pron_1 + N_1$ та $N_1 + \{в\} + Pron_6$. У ролі залежного слова в таких словосполученнях виступають займенники прикметникового типу (*Маестро на* ***нашій вулиці***(Україна; ДТ,

2008, № 2, с.17)) та зворотний займенник *себе* (***Річ в собі***(заголовок; «Укрзалізниця»; ДТ, 2006, № 27, с.11)). Смислові відношення вних атрибутивні, граматична форма зв'язку – узгодження та прийменникове керування. Але такі моделікомбінування перифразів не продуктивні. Перифразові одиниці містять здебільшого слова, які виконують номінативну, а не дейктичну функцію, що зумовлено їхнім призначенням повторно називати, а не вказувати. З огляду на сказане конструкції з опорним словом, вираженим займенником (наприклад, *той, що греблі рве; той, що в скалі сидить*), не є власне евфемістичними перифразовими найменуваннями, а належать до сфери евфемії.

Серед перифразів, утворених за моделлю складних словосполучень, є такі, що мають комбінований тип синтаксичного зв'язку: сурядно-підрядний (***хвостаті лікарі та психотерапевти***(домашні тварини; ДТ, 2008, № 46, с.22)) і підрядно-сурядним (***правильні і неправильні ветерани***(ветерани Червоної армії та УПА; ДТ, 2008, № 39, с.21),***заручники чужих помилок і прогулів*** (вітчизняні виробники; ДТ, 2008, № 18, с.12), ***берегиня роду і народу*** (мати; СВ, 2010, 14 тр., с.5), ***злочин проти землі і неба*** (Голодомор 1932-33 рр.;ЛУ, 2010, 9 вер., с.1)). Перифрази другого типу мають узагальнювальний характер: вони позначають два референти, відмінні за певною ознакою.

Зрідка залежний компонент перифразового найменування може бути виражений дієприкметником з пояснювальним словом: ***хвороби, породжені ліками***(ятрогенні хвороби; ДТ, 2006, № 39, с.15); ***зґвалтований нікотином орган*** (легені; ШВ, 2006, 26 тр., с.4); ***збудована царями та генсеками тюрма*** (Росія; ЛУ, 2009, № 33, с.2); ***фантоматична дисципліна, обмежена ідеологічними стереотипами*** (україністика; О. Пахльовська, с.13);***земля, овіяна козацькими легендами*** (Шар-гора; ДТ, 2010, № 23, с.16). Така модель утворення перифразових одиниць також є малопродуктивною. Дієприкметниковий зворот є відокремленим компонентом простого ускладненого речення.Уведення до структури речення номінатеми з

дієприкметниковим зворотом зумовлює ускладнення тексту, робить важчимдля читача сприйняття його змісту.

Розглянуті перифрази за морфологічною належністю граматично опорного слова належать до субстантивного типу словосполучень. Щодо виокремлення інших типів перифразових одиниць, зокрема дієслівних, то в мовознавстві одностайності з цього приводу немає: Л. В. Шубіна, Г. М. Моложай, В. В. Похмельних, О. С. Юрченко вважають їх виокремлення доречним.О. С. Юрченко називає дієслівними перифразами одиниці на зразок*кирпу гнути, скакати в гречку, затинати басом, робити аналіз, ходив був, співала була.*Проте конструкції *кирпу гнути, скакати в гречку, затинати басом, робити аналіз* належать до фразеологізмів (фразеологічних зрощень і фразеологічних сполучень); випадки *ходив був, ходила була* є аналітичними формами дієслів давноминулого часу. В. В. Виноградов відносить до фразеологічних єдностей одиниці *одержать победу (победить), принять решение (решить), вести переговоры*[45, 151], утворені шляхом перифразування. Напевно, в останньому випадку варто говорити про трансформацію, а не про утворення вторинної назви.Т. І. Битєва зазначає, що вирізнення дієслівних перифразів є суперечливим: сполучення, віднесенідеякими дослідниками до дієслівних перифразів, у більшості випадків можуть бути потрактовані як 1) деривaційні сполучення типу *ставати повним – повніти, працювати теслею – теслювати*; 2) звичайні номінативні кореляти окремого слова:*лопатися від заздрощів – заздрити*; 3) дієслівні конструкції з іменним перифразом типу *почити вічним сном – померти* або інші дієслівні сполучення [41, 97–98].

Отже, значну частину лексичних сполучень, які вважають дієслівними перифразами, можна розподілити на два типи: фразеологічні єдності та деривaційні сполучення. Виокремлення «дієслівних конструкцій з іменним перифразом» може бути результатом неправильного семантичного членування. З метою вторинної номінації процесуальної ознаки здебільшого використовують метафору, оскільки можливість розширення семантики

дієслівної лексеми значно більшав зіставленні з іменними. Та це не дає підстав заперечувати можливість комбінування дієслівних перифразових найменувань.Г. М. Моложай розглядає серед дієслівних перифразів сполучення *снувати думки – думати, вибратися на погост – померти, записати в пам'ять – запам'ятати, міряти землю – ходити, ворушити старечу пам'ять – згадувати, одягтися у дерев'яний кожух – померти, пити келих життя – жити*[162, 46-51]. Та не всі з наведених прикладів репрезентують дієслівні метафоричні перифрази. Наприклад, конструкції *міряти землю* і *вибиратися на погост* утворені на основі метафори, а не перифраза – *ходити по землі / міряти землю, класти на погост / вибиратися на погост*.

Основними моделями утворення дієслівних перифразів, зафіксованих у текстах публіцистичного стилю, є V + N_4 (***знайти*** [гідний] ***сховок*** (вкрасти; К, 2007, 15 черв., с.7), ***заливати горе*** (пити; ЧГ, 2009, 13 черв., с.1),***роздавати пташине молоко*** (обіцяти нездійсненні речі; СВ, 2009, 14 кв., с.15), ***бачити Всесвіт*** [в іншій людині] (любити; СВ, 2009, 14 вер., с.4),***дірявити ауру*** (брехати; ЛУ, 2009, № 51, с.12);V + {в, за} + N_4 (***заходити за колону*** (сторонитися; СВ, 2008, 14 тр., с.1), ***грати в солдатики*** (воювати; К, 2009, 15 серп., с.1),***грати в українську рулетку*** (брати участь у виборах; СВ, 2009, 15 бер., с.2),***схопити політичного круп'є за руку*** (викрити підтасовування виборів; СВ, 2010, 13 вер., с.3); V + N_6 (***стояти на стільці*** [в туалетній кімнаті] (підслуховувати; ТХ, 2009, 14 вер., с.2), ***сидіти на престолі*** [країни] (керувати країною; ЛУ, 2008, № 49, с.13)). Здебільшого такі конструкції ускладнені поширювальним компонентом (означенням або додатком). Крім словосполучень з об'єктними та об'єктно-обставинними відношеннями, дієслівні перифрази можуть бути репрезентовані словосполученнями з власне обставинними відношеннями: ***вийти з тіні в туман*** (емігрувати; СВ, 2007, 15 кв., с.2), ***співати соловейком [за трибуною]*** (брехати; СВ, 2009, 14 кв., с.15).

Крім іменникових та дієслівних словосполучень, на думку О. С. Юрченка, перифразові номінації можуть бути співвідносні з прислівниковими, числівниковими, прикметниковими, прийменниковими,

сполучниковими, вигуковими конструкціями [300, 24–25]. Щодо вигукових, сполучникових та прийменникових, то саму можливість їхнього існування заперечує вже те, що такі частини мови, як сполучник, прийменник та вигук не можуть утворювати словосполучень і номінативної функції не виконують. Приклади, які наводить автор *(під час реформи – за реформи, в напрямку села – до села, тому що – бо, через те, що – оскільки, для того щоб – аби, щоб, цур тобі– ой леле – щоб я із цього місця не зійшов)* репрезентують випадки синонімії службових частин мови та вигуків. Конструкції, які автор відносить до прикметникових перифразів *(святий та божий, ще кращий)*, є епітетами-синонімами та поєднанням вищого ступеня порівняння прикметника з підсилювальною часткою. Класифікуючи перифразові номінації за лексичним значенням, автор відносить до ад'єктивних перифразів ще й конструкції на зразок*як лялечка, як нова копійка, на одне лице*, які є порівняльними зворотами і до перифразових номінацій не належать, оскільки не можуть замінити первинну назву. Щодо числівникових перифразів, то вони справді можливі, хоча й рідковживані, наприклад: *Вже* ***сто без одного*** *року виповнилося цій будівлі* (99 років; МН, 2007, 24 бер., с.2).

Перифрази-речення в публіцистичному стилі представлені складнопідрядними синтаксичними конструкціями. Переважно це складнопідрядні речення нерозчленованої структури з підрядним присубстантивно-атрибутивним. Засобом зв'язку предикативних частин у таких конструкціях є сполучні слова-займенники *який, котрий, що*. Наприклад: ***жінка, яка співала про синю хустку***(К. Шульженко; ДТ, 2006, № 10, с.19);***залізна леді, яка створила свій власний «изм»*** (М. Тетчер; ДТ, 2006, № 29, с.20);***місце, де письменників сприймають усерйоз***(Університет штату Айова; ДТ, 2006, № 28, с.18);***українець, який підкорив Пітер сміхом***(А. Аверченко; ДТ, 2006, № 12, с.13); ***українець, який так і не став малоросом***(М. Драгомиров; ДТ, 2006, № 36, с.21);***майстер, у якого треба вчитися***(В. Дерчак; ЛУ, 2007, № 48, с.7); ***країна, котра здивує і зачарує***(Королівство Таїланд; ДТ, 2006, № 38, с.23);***обвинувачений, який***

виїхав(В.Цушко; ДТ, 2007, № 15, с.6); ***примарна доріжка, якою наші сподівання перебігають у спогади*** (час; ЛУ, 2007, 5 кв., с.6); ***партійний функціонер, який спробував дати соціалізму людське обличчя***(А. Дубчек; ДТ, 2008, № 16-17, с.17);***книжка, якій судилося щасливе майбутнє***(повість Я. Федорчука «Волиняни»; ЛУ, 2008, № 13, с.2);***працелюб, яким пишаємось***(М. Шудря; ЛУ, 2009, № 14, с.6); ***сигнальна система, якою спілкуємось*** (мова; С. Караванський, с.105); ***підлісок, без якого не буде лісу*** (малий бізнес; ДТ, 2010, № 49, с.9) тощо. Головна частина таких перифразів називає родове поняття, яке потребує конкретизації. Підрядна предикативна частина здебільшого є ключем до їх розуміння, «підказкою», у якій названо найважливіші в певній мовленнєвій ситуації ознаки денотата.

Попри формальну нарізнооформленість, перифразові номінації є семантично цілісними засобами вторинного найменування. Перифрази, які використовують у публіцистичних текстах, можуть бути співвідносні як зі словом (композитом або юкстапозитом), так і реченням та словосполученням. Найпродуктивнішими моделями утворення перифразових найменувань є прості підрядні ад'єктивно-субстантивні та субстантивно-субстантивні словосполучення з атрибутивними відношеннями, які іноді можуть зазнавати поширення.

2.6. Семантичні класи перифразів українського публіцистичного дискурсу початку XXI ст.

Науковий інтерес у межах теорії перифразовихнайменуваньстановитьїх семантична («тематична») класифікація. При цьому як критерій автори пропонують семантичну класифікацію первинних назв денотатів (Д. П. Вовчок, Є. А. Макаренко, Н. М. Сологуб, Г. П. Євсєєва, М. О. Сирівля та ін.) або опорних слів перифразового найменування (Г. З. Розанова). Як зауважує О. С. Юрченко, укласти єдину класифікацію перифразів за значеннєвим критерієм неможливо з огляду на різні підходи дослідників до виокремлення

лексико-семантичних груп. Проте це не заперечує необхідності такої класифікації, оскільки вона дає змогу простежити тенденції розвитку перифразових номінацій на певному хронологічному етапі в суспільстві (кількісне співвідношення перифразових найменувань різних лексико-семантичних груп, появу нових семантичних різновидів, основні лексичні засоби комбінування перифразів певної групи тощо).

Перифразові найменування є засобом вторинного найменування і мають оказіональну природу, тому їхню семантичну класифікацію варто вибудовувати на основі тематичних груп денотатів, первинні назви яких вони заміщають. Розроблена в дисертації класифікація перифразових одиниць ґрунтується на структуруванні лексичної системи, запропонованому в «Русском семантическом словаре» за редакцією Н. Ю. Шведової [223; 224], у якому дослідниця розрізняє лексичні класи, лексичні множини й підмножини та лексико-семантичні ряди. За аналогією до запропонованої авторкою ієрархічної організації лексичної системи в межах перифразових номінаційможна вирізнити семантичні класи, семантичні групи й підгрупи та семантичні ряди, що більше відповідає природі перифразових одиниць, яка виходить за межі власне лексики.

Отже, серед перифразових найменувань, що мають конкретне предметне значення (співвідносні за своїм значенням з конкретними іменниками), можна виокремити такі семантичні класи: «Назви осіб», «Назви тварин, птахів, комах та мікроорганізмів», «Назви тіла, його частин та органів», «Назви рослин», «Назви Космосу, Землі, небеснихоб’єктів», «Назви населених місць, доріг, географічних об’єктів», «Назви матеріальних продуктів праці», «Назви організацій, установ, підприємств, партій, товариств, армій». Оскільки перифрази – це номінативні одиниці, співвідносні з конкретним референтом, отже, переважно конкретної семантики, то всі перифразові одиниці з абстрактним значенням можна об’єднати в семантичний надклас «Назви абстрактних понять», у межах якого виокремлено три семантичні класи –

«Назви фізичних станів, хвороб та властивостей живих істот», «Назви почуттів» та «Назви абстрактних понять з різних сфер суспільного життя».

В основу класифікації дієслівних перифразів покладено функціонально-семантичну класифікацію дієслів В. М. Русанівського, який виокремив серед них 41 групу [28, 325]. Дієслівні перифразові одиниці становлять незначну частину загального обсягу дослідженого матеріалуй не репрезентують усіх виокремлених дослідником функціонально-семантичних груп. Це зумовлено тим, що більшість вторинних найменувань процесуальних ознак представлені метафорами. Перифрази, опорним компонентом яких є дієслова, належать до таких семантичних груп: «Уникання», «Зміна місцезнаходження», «Спрямування на об'єкт», «Ставлення до об'єкта», «Розмови і мовлення», «Взаємодії».

Іменні перифразові найменування.

1.Назви осіб. Серед перифразів цього семантичного класу можна простежити чітку диференціацію на такі семантичні групи:

1.1. Найменування історичних осіб:*космополітичний націоналіст* (С. Рудницький; ДТ, 2006, № 13, с.21),*український поліщук світового виміру* (І. Фещенко; ДТ, 2006, № 3, с.14),*великий експериментатор епохи Просвітництва* (Д. Дефо; ЛУ, 2007, № 16, с.21), *найвидатніший спілчанський тамада* (П. Осадчук; ЛУ, 2007, 19 кв., с.6), *корифей українського театру* (М. Старицький; ЛУ, 2007, 12 кв., с.11), *дама з пушкою* (В. Козак; ЛУ, 2007, 19 кв., с.6), *зірки в законі* (Ю. Костенко та І. Заєць; ДТ, 2008, № 3, с.19), *немодний мер* (Л. Черновецький; ДТ, 2008, № 21, с.3), *легендарний дотепник* (Дж. Б. Шоу; ЛУ, 2008,№ 28, с.20),*патріарх українського перекладу* (Г. Кочур; ЛУ, 2008,№ 27, с.8), *винищувач ідеологічних догм у літературознавстві* (Ю. Шевельов; ЛУ, 2008, № 50, с.5),*батько гвинтокрилів*(І. Сікорський; Публіцистика, с.417), *буковинська чарівниця* (О. Кобилянська; Україна Incognita, с.213), *великий український композитор, котрий так і не сказав останнього слова* (М. Березовський; Україна Incognita, с.155),*забутий аристократ духу* (М. Максимович; Україна Incognita, с.159),*обличитель людей*

неситих (М. Вовчок; Україна Incognita, с.194), *безнадійний анахронізм* (І. Суслов; ЛУ, 2010, 9 вер., с.8), *директорсько-інститутський СНГусь, новий Валуєв* (К. Затулін; ЛУ, 2010, 30 вер., с.2), *донька синьоокої Білорусі* (О. Грязєва; ЧГ, 2010, 27 січ., с.3), *імператриця Тунісу* (Л. Трабелсі; Країна, 2011, № 2, с.23), *інтелектуал-християнии* (Нестор; Україна Incognita, с.58), *історик хутора «Мозамбік»* (Т. Магелан; ЛУ, 2008, № 50, с.6), *князь тьми і темників* (Л. Кучма; Публіцистика, с.183), *людина з двома серцями і чотирма легенями* (А. Дем'яненко; УФ, 2010, № 96-97, с.8), *один із найплодовитіших веселих прозаїків* (В. Чемерис; СВ, 2010,12 тр., с.2)тощо.

Семантична група перифразів – назв реальних осіб є однією з найпродуктивніших, що зумовлено властивістю перифразових номінацій характеризувати позначуване й давати розширену інформацію про нього. Власні імена позначають окрему особу (індивіда), вирізняють її з-поміж інших, але не дають про нею жодної інформації. Тому, якщо персоналія невідома або маловідома читачеві, використання перифраза для її називання дає змогу компенсувати нестачу фонових знань реципієнтачерез коротку характеристику, підкреслення певної риси або заслуги. Крім того, власні імена не передають жодних емоцій чи експресивного значення, чим зумовлене часте вживання перифразових одиниць для їх заміни, оскільки останні завжди оцінно марковані.

Позначення перифразовими найменуваннями відомих осіб вмотивоване прагненням схарактеризувати їхню діяльність, певний вчинок тощо. При цьому опорнимив перифразах такого типу здебільшого стають слова *патріарх, маестро, майстер, легенда, корифей, батько* та ін., які мають виразну оцінну семантику, а також лексеми на позначення національності (наприклад, *українець*), професії або роду занять (*поет, архітектор, мисливець, революціонер* тощо), статевої належності (*чоловік, жінка*) або загальна назва виду (*людина*).

1.2. Назви осіб з вродженими чи набутими вадами: *людина, що може* (інвалід; ДТ, 2006,№ 10, с.20).

1.3. Назви осіб за спорідненістю: *душа родини* (мати; ТХ, 2010, 4 лют., с.7), *берегиня роду і народу, хранителька Життя* (мати; СВ, 2010,14 тр., с.5).

1.4. Перифрази на позначення сукупності осіб (за властивими їм ознаками).

1.4.1. За родовою та віковими ознаками:*божі займенники* (люди; ЛУ, 2007, 19 кв., с.6), *подоби найвищого Автора, Творця неба і землі* (люди; ЛУ, 2007, 5 кв., с.3), *приречені жертви розлучення* (діти; ДТ, 2008,№ 16-17, с.3),*найменші читачі* (діти; ЛУ, 2008, № 50, с.9),*потужний трансформатор суспільства* (молодь; О. Пахльовська, с.277).

1.4.2. За політичними вподобаннями, належністю до певної політичної партії, організації, армії:*борці за волю України* (бійці УПА; ЛУ, 2008, № 35, с.3), *професійні захисники трудящих* (комуністи; ЛУ, 2008, № 50, с.3), *вождики блошиних партій* (лідери політичних партій, які не пройшли відсотковий бар'єр; ЛУ, 2008, № 50, с.8).

1.4.3. За професією, родом занять, соціальним статусом, культурними вподобаннями:*служитель Вакха, мученик науки* (студент; ДТ, 2006, № 1, с.20), *пильні охоронці радянської системи* (редактори; ЛУ, 2007, 5 кв., с.7), *нечисленні славолюби постісторії* (читачі літератури постмодернізму; ЛУ, 2007, 5 кв., с.3), *«розумне перо» в Божих руках* (письменник; ЛУ, 2007, 5 кв., с.6), *лицарі Мельпомени* (корифеї українського театру; ЛУ, 2008,№ 1, с.7), *цепні тварини демократії* (журналісти; ДТ, 2008,№ 11, с.9),*засуджені до війни* (політики; ДТ, 2008, № 20, с.3), *хранителі історії* (музейні працівники; ЛУ, 2008, № 42, с.16), *чародії слова* (письменники; ЛУ, 2009, № 33, с.8), *переробник кілобайтів та друкованих знаків* (інтелігенція; брати Капранові, с.61), *інформаційний пролетаріат* (інтелігенція; брати Капранові, с.61), *шукачі дармовоїіндульгенції від усіх гріхів* (кандидати в депутати; Публіцистика, с.97), *хлопці у камуфляжі* (охоронці; ДТ, 2010, № 20, с.9), *сівачі «розумного, вічного»* (вчителі; МН, 2010, 6 бер., с.2), *камікадзе смертельного гумору* (письменники-гумористи радянського періоду; СВ, 2010,12 тр., с.2), *майстри ключки й шайби* (хокеїсти; УФ, 2010, № 96-97, с.8*),*

представник найгуманнішої професії (вчитель; ДТ, 2010, № 20, с.15), *свіча у руках нації*(інтелігенція; В. Яворівський, с.280) тощо.

1.4.4. За релігійними переконаннями:*Христові невісти* (черниці; ДТ, 2006, № 37, с.21).

1.4.5. За місцем проживання, національністю, належністю до певної народності:*робінзони дельти Дунаю* (мешканці о.Анкудимів; ДТ, 2006, № 42, с.23), *літературні вигнанці* (письменники-емігранти; ЛУ, 2008, № 50, с.5), *невдячні учні* (українці; Публіцистика, с.333), *неспокійні кочові сусіди* (печеніги; Україна Incognita, с.53).

2. Назви тварин, птахів, комах та мікроорганізмів: *хвостаті лікарі та психотерапевти* (домашні тварини; ДТ, 2006,№ 46, с.22), *кам'яні гості* (нанобактерії; ДТ, 2008, № 46, с.15), *божі комахи* (бджоли; УМ, 2008, № 54, с.18), *крилаті важковаговики* (пелікани; Публіцистика, с.381), *добровільний розвідник* (біла чапля; Публіцистика, с.381), *невиправні космополіти* (птахи й тварини; Публіцистика, с.382).

3. Назви тіла, його частин та органів:*безпритульний орган* (печінка; ДТ, 2006, № 13, с.15), *новорічна мішень для шампанського* (око; ДТ, 2008,№ 1, с.15), *розумна частина тіла* (голова; К, 2009, 15 лют., с.6), *внутрішні дзеркала* (очі; МН, 2010, 20 бер., с.3).

4. Назви рослин та грибів:*червоний галюциноген* (мухомор; ШВ, 2008, 13 вер., с.2), *запорізька ягода* (черешня; УМ, 2008, № 106, с.12),*гриб гейш, гриб струнокості* (маїтаке; ШВ, 2010,25 лют., с.15), *милі скромні квіти з терпкувато-полиновим запахом* (чорнобривці; ЧГ, 2010, 27 січ., с.3).

5. Назви космосу, Землі, небесних об'єктів:*джерело життя* (Сонце; ТХ, 2007, 5 черв., с.2), *божі віконця* (зірки; СВ, 2008, 11 тр., с.3), *планета, з якої походять жінки* (Венера; СВ, 2008, 11 тр., с.3), *боже творіння, яке не має меж* (Всесвіт; СВ, 2008, 11 тр., с.4), *блакитна планета* (Земля; МН, 2009, 15 тр., с.2), *колиска каналізації* (Земля; ДТ, 2011, № 12, с.15).

6. Назви природних явищ: *карпатська катастрофа* (повінь; СВ, 2008, 14 жовт., с.3),*повторення всесвітнього потопу* (повінь у Карпатах; СВ, 2008, 14 жовт.,с.3),*температурний катаклізм* (спека; К, 2010, 16 лип., с.2).

7. Назви держав, населених пунктів, вулиць, доріг та географічних об'єктів. У межах перифразових найменувань цього семантичного класу доцільно виокремити такі семантичні групи:

7.1. Назви країн, держав, місцевостей, населених пунктів та їх частин:*біле місто над Дністром* (м.Білгород-Дністровський; ДТ, 2006, № 31, с.19),*мистецьке село* (с. Фурси; ДТ, 2006, № 47, с.24), *місто з тисячею облич* (м.Мюнхен; ДТ, 2006, № 1, с.24), *місто урбаністичної кризи* (м.Київ; ДТ, 2006, № 38, с.16),*поліський Стоунхендж* (с.Камінне; ЛУ, 2007, № 34, с.5), *місто з одним недоліком* (м.Сан-Франциско; ДТ, 2008,№ 44, с.23), *курортна столиця* (м.Ялта; ДТ, 2008,№ 45, с.11),*країна тюльпанів* (Нідерланди; УМ, 2008, № 96, с.8), *південна Пальміра* (м.Одеса; УМ, 2008, № 54, с.23), *екзотична область Росії* (Україна; Публіцистика, с.326), *невідомий відомий сусід* (Туреччина; Україна Incognita, с.83), *окраса Буковини й Поділля* (м.Хотин; Україна Incognita, с.87), *інертний додаток до російської мафіозної економіки* (Україна; О. Пахльовська, с.256), *один із найблискучіших інтелектуальних центрів Європи* (Австрія; О. Пахльовська, с.189), *батьківщина європейського гуманізму* (Італія; О. Пахльовська, с.13), *володіння Царя Полоза* (Урал; ШВ,2010, 28 січ., с.11), *батьківщина диктатора* (м. Гора; Д, 2010, 22-23 жовт., с.20), *волинська столиця* (м.Луцьк; ЛУ, 2010, 30 вер., с.5), *край дрімучих лісів, неполоханих звірів і птахів, край озер і річок* (Волинь; СП, 2010, № 26, с.15), *місто намісника Христа на Землі* (м.Рим; ДТ, 2010, № 20, с.15), *місто сепаратистської слави* (м.Сіверськодонецьк; К, 2010,№ 3, с.18),*місто, яке постало на кістках невільників-українців* (м.Ленінград; ЛУ, 2010, 30 вер., с.5), *перлина Старої Європи* (м.Брюге; Д, 2010, 8-9 жовт., с.22), *почесний цвинтар старого трамвая* (Поштова площа; Д, 2010, 22-23 жовт., с.8), *винний край* (Кахетія; Країна, 2011, № 2, с.47), *країна чудових музичних традицій* (Норвегія; ДТ, 2011, № 13, с.14) тощо.

Поряд з перифразовими одиницями на позначення реальних осіб перифрази – назви населених пунктів є однією з численних семантичних груп перифразових номінацій. Хоча велику частину номінатем цієї семантичної групи становлять перифрази, утворені на основі метафори (*окраса туманного Альбіону* (м.Лондон; ЛУ, 2009, 1 січ., с.6), *головний трофей* (м.Київ; ДТ,2010, № 19, с.3),*клекотливе перехрестя цивілізацій* (м.Стамбул; ДТ, 2010, № 20, с.15),*почесний цвинтар старого трамвая* (Поштова площа; Д, 2010, 22-23 жовт., с.8) тощо), проте більшість – метонімічні перифрази з опорними словами-назвами родових понять *місто, країна*, до складу яких можуть входити метафори.

7.2. Назви кордонів:*кордон, який не ділить* (польсько-словацький кордон; ДТ, 2008,№ 2, с.11), *кордон абсурду* (українсько-польський кордон; ДТ, 2008,№ 34, с.5),*кордон, завислий над вакуумом історичної пам'яті, кордон амнезії* (кордон Чечні; О. Пахльовська, с.189).

7.3. Назви географічних об'єктів(морів, річок, озер, гір тощо): *український Байкал* (о.Скала; ДТ, 2006, № 39, с.23),*вершина українського світу* (г. Говерла; ЛУ, 2007, 25 черв., с.13), *море, яке оздоровлює Україну* (Чорне море; ШВ, 2007, 11 тр., с.3),*місце, де міфи оживають* (Карпати; СВ, 2009, 11 лист., с.4), *могутня ріка* (Дунай; Публіцистика, с.379).

8. Назви матеріальних продуктів праці та творів мистецтва:

8.1. Назви складних механізмів, приладів: *засіб врятувати в собі жінку* (посудомийна машина; К, 2009, 2 бер., с.11),*домашній пекар* (хлібопічка; К, 2009, 2 бер., с.11),*портативний всезнайка* (iBook; К, 2010, 11 вер., с.6), *балакуча скринька* (телевізор; ДТ, 2010, № 21 с.1), *навіжений ящик* (телевізор; ДТ, 2011, № 12, с.13).

8.2. Назви рідин, напоїв, ліків, хімічних елементів*:основа життя* (вода; ДТ, 2007,№ 16, с.15), *зелений змій* (алкоголь; ДТ, 2008,№ 2, с.14), *паливо для інтелекту* («Мемоплант»; ДТ, 2008, № 46, с.15), *напій, який повертає здоров'я* (зелений чай; ДД, 2010, 12 черв., с.2), *еліксир для червоних кров'яних тілець* (червоне вино; ДТ, 2009, № 18, с.17), *золотий стандарт препаратів*

(«Ібупрофен»; ДД, 2010,25 лют., с.4), *могутній антираковий хімічний елемент* (сульфорафан;ВК, 2010, 1 кв., с.4).

8.3. Назви кінофільмів, книг, друкованих видань, законів та законопроектів:*невідкриті острови* (переклади Г. Кочура; ЛУ, 2008,№ 12, с.4), *ровесник незалежності* (часопис «Над Бугом і Нарвою»; ЛУ, 2008,№ 34, с.21),*заручник персональних політичних амбіцій* (Конституція України; ЛУ, 2008, № 50, с.1), *віконце з найчистішого у світі скла* (переклади В. Річ; ЛУ, 2008,№ 1, с.12),*«історичний паспорт» української землі* («Історія України-Руси» М. Грушевського; Україна Incognita, с.240), *документ, який має дуже мало спільного з нормами права* (Закон України «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики»; ДТ, 2010, № 20, с.2).

8.4. Назви деталей одягу, аксесуарів: *кольорові скельця* (сонячні окуляри; ЛУ, 2008,№ 50, с.4), *жіноча прикраса, яка відходить у минуле* (спідниця; СВ, 2007, 12 тр., с.7), *засіб подовжити жіночі ноги* (каблуки; СВ, 2007, 12 тр., с.7), *колишній чоловічий привілей* (штани; СВ, 2007, 12 тр., с.7).

8.5. Назви музичних творів та напрямів:*пісні, які вітали народження сонця* (колядки; СВ, 2007, 16 серп., с.5), *металевий потік* (український фольк-рок; ДТ, 2008,№ 15, с.24), *пісні моря* (баркароли; ЛУ, 2008,№ 24, с.5).

8.6. Назви творів малярства:*алегорія майбутнього України* («Чорний квадрат»; ДТ, 2006, № 24, с.13), *листи у майбутнє* (наскельні малюнки; СВ, 2008, 14 тр., с.5).

8.7. Назви архітектурних споруд:*скляні потвори* (будівлі в стилі хай-тек; ЛУ, 2007, 21 лист., с.9), *кам'яні велетні* (замки; ДТ, 2008, № 35, с.17), *транслятор античної традиції в Східну Європу, альтернатива хаосу Степу* (Софія Київська; Україна Incognita, с.30), *місце поховання апостола Матвія* (фортеця Гоніо; Країна, 2011, № 2, с.48).

8.8. Назви історичних пам'яток:*дарунки від предків* (археологічні знахідки; ЛУ, 2007, № 35, с.1), *вражаючий документ Часу* (мозаїки Софії Київської; ДТ, 2010, № 20, с.15).

9. Назви сировин, матеріалів, речовин: *закам'яніла смола,соснова сльоза* (бурштин; ДТ, 2006, № 46, с.6),*продукти кімберлітового магматизму* (алмази; Т, 2006, № 1-2, с.3), *жовтий диявол* (золото; ДТ, 2008,№ 2, с.6), *чорне золото* (вугілля;ДТ, 2008, № 22, с.3).

10. Назви організацій, установ, підприємств, політичних партій та державних посад.

10.1. Назви державних посад:*новоспечений фюрер* (Президент Російської Федерації; ЛУ, 2008, № 50, с.6), *речник нації* (президент; Публіцистика, с.298), *гіпертрофований до республіканського масштабу середньостатистичний маленький українець* (Президент України; ДТ, 2010, № 20, с.14), *англійська королева* (мер Києва; ДТ, 2010, № 22, с.2), *перша особа держави* (президент; ДТ, 2011, № 12, с.1).

10.2. Назви політичних та суспільних інституцій, угруповань, партій, армій:*ковалі президента* (секретаріат президента; ДТ, 2006, № 36, с.1), *армія нескорених* (УПА; ДТ, 2008,№ 20, с.11), *відштовхувальна нога президента* («Єдиний центр» В. Балоги; ДТ, 2008, № 24, с.3),*армія європейського зразка* (ОУН УПА; СлП, 2010, № 26, с.5), *потужний обмежувач* (Конституційни суд; ЛУ, 2010, 8-9 жовт., с.5),*владний двір* (Верховна рада України; ДТ, 2010, № 20, с.14).

10.3. Назви установ, організацій, підприємств:*шоковий орган* (Національна рада з питань охорони здоров'я; ДТ, 2006,№ 23, с.16),*флагман національної фармацевтики* (АТ фармфірма «Дарниця»; ЛУ, 2008, № 50, с.6), *сухопутне пароплавство* (Чорноморське пароплавство; ДТ, 2008,№ 32, с.10),*орган, який контролює блакитний екран, павільйон для зйомок серіалу* (Нацрада України з питань теле- і радіомовлення; ДТ, 2010, № 22, с.3),*організація, котра могла показати вхід у прокуратуру* (комітет народного контролю; Д, 2010, 22-23 жовт., с.8), *флагман в аграрній галузі Кіровоградщини* (сільгосппідприємство «Україна»; СВ, 2010, 14 тр., с.2), *ракетно-космічний гігант* («Південмаш»; Д, 2010, 8-9 жовт., с.2).

10.4. Назви закладів освіти та науки:*розумовий центр країни* (НАН України; ЛУ, 2007, 15 січ., с.11), *політична маріонетка* (школа; Т, 2010, 12 тр., с.2), *центр передової думки і науки* (університет; ДТ, 2010, № 22, с.12).

10.5. Назви закладів культури:*музей без жодного гвіздка* (Музей побуту та народної архітектури під відкритим небом; ДТ, 2008, № 24, с.23),*будинок адміністративних суперечок* (Одеський оперний театр; ДТ, 2010, № 22, с.2).

10.6. Назви медичних закладів:*оселя пітьми* (божевільня; ЛУ, 2008,12 черв., с.7).

11. Назви культурних заходів, презентацій, фестивалів, виставок, спортивних змагань: *смачні фестивалі* (фестивалі національної кухні; ДТ, 2008, № 23, с.20), *одноразова акція до Дня науки, важливий інформаційний продукт на допомогу інноваційному розвитку країни* (випуск новин порталу «Наука Інформ»; ДТ, 2008, № 18, с.16), *світовий переклик українства* (з'їзд президії УВКР; ЛУ, 2008, № 14, с.1), *свято діалогу культур* (Міжнародний фестиваль моновистав ім. М. Заньковецької; ЛУ, 2008, № 50, с.5).

12. Назви нагород, премій: *непроста премія* (премія ім. Дж. Конрада; ДТ, 2008,№ 1, с.19), *державна біжутерія* (урядові нагороди; ЛУ, 2008, № 50, с.4).

13. Назви ігор: *гра, у яку грає весь світ* (футбол; УФ, 2009, 16 тр., с.3), *всесвітній спортивний улюбленець* (футбол; УФ, 2009, 17 вер., с.2), *серцевина спорту* (футбол; УФ, 2009, 17 вер., с.3),*елітна гра* (теніс; К, 2009, 15 кв., с.6),*гра для сміливих* (хокей; К, 2009, 15 кв., с.6), *справжній вуличний спорт* (паркур; Х, 2010, 1 кв., с.14).

Назви абстрактних понять.

1. Назви фізичних станів, хвороб та властивостей живих істот: *мозковий удар* (інсульт; ДТ, 2006, № 36, с.15), *доросла хвороба* (сифіліс; ДТ, 2008, № 1, с.6), *джин із пляшки* (кір; ДТ, 2008,№ 19, с.1), *сувеніри з відпустки* (венеричні хвороби; ЛУ, 2008,№ 50, с.4), *один із найгучніших медичних скандалів століття* (пандемія грипу A/H1N1; ДТ,2010, № 3, с.14).

2. Назви почуттів: *вічні почуття* (любов і добро; ЛУ, 2008,№ 12, с.4), *запорука мистецького довголіття* (усвідомлення громадського обов'язку; ЛУ, 2008, № 18, с.2).

3. Назви абстрактних понять з різних сфер суспільного життя:

3.1. Зі сфери економіки:*велика годівниця* (податок на додану вартість; ДТ, 2006, № 30, с.7),*справжній господарських злочин* (банкрутство сільскогосподарських підприємств; Т, 2006, № 1-2, с.4), *космічний візник* (ракетно-космічна індустрія України; ДТ, 2006, № 43, с.11),*територія абсурду* (ринок житла; ДТ, 2006, № 37, с.12), *український фантом* (туризм; ДТ, 2006, № 3, с.23),*значна подія, велика авантюра* (ревальвація гривні; ДТ, 2008, № 19, с.1), *програма здирництва* (програма розвитку книгодрукування; ЛУ, 2008, № 14, с.1), *елітний сегмент* (ринок кахлю; ДТ, 2008, № 23, с.11), *ринок парадоксів* (фондовий ринок України; ДТ, 2006, № 6, с.11),*основа енергетичної безпеки України* (вугільна промисловість; ДТ, 2008, № 14, с.8), *єгипетський тигр* (туризм; ДТ, 2009, № 3, с.23), *смугастий ринок* (ринок меду; ДТ, 2009, № 31, с.1), *відворотне слівце, яке плямувало авторитет молодої держави* (корупція; Публіцистика, с.58), *святий обов'язок кожного* (сплата податків; Публіцистика, с.61), *аркан для малого бізнесу* (податки; ДТ, 2010, № 22, с.10), *справа, побудована на інтуїції* (видавничий бізнес; ДТ, 2010, № 20, с.10), *чорнобильський синдром* (антиекологічне ведення господарства; ДТ, 2011, № 12, с.1), *паперове цунамі* (емісія; ДТ, 2011, № 12, с.1)тощо.

3.2. Зі сфери політики:*ігри столичного розуму* (тарифна політика; ДТ, 2006, № 40, с.2), *пришестя правди* (прихід нової влади; ЛУ, 2008, № 39, с.3), *гонки по вертикалі* (реформи місцевого самоврядування; ДТ, 2008, № 2, с.4), *шоу для фонду та інвестицій* (оскарження висновку про бездіяльність Державного агентства з інвестицій та інновацій; ДТ, 2008, № 16-17, с.13),*коричневі галюцинації* (український націоналізм; ЛУ, 2008, № 50, с.4), *війна непримиренних* (курдська війна; ДТ, 2008, № 33, с.1),*система добротворення* (державний апарат; ЛУ, 2009, 20 тр., с.1), *Євророзлучення-2012* (українсько-польські відносини; ДТ, 2009,№ 12, с.5), *різновидність інквізиції*

(галичанофобія; Публіцистика, с.81),*важкий тягар тоталітаризму* (терор; Україна Incognita, с.283), *політичне весілля країни* (вибори; Публіцистика, с.333), *духові інструменти суспільного розвитку* (політика; брати Капранові, с.73), *атавізм радянщини* (заідеологізованість; Д, 2010, 8-9 жовт., с.13), *броунівський рух українських політиків* (політична діяльність; Д, 2010, 22-23 жовт., с.11), *політичне малокрів'я* (нездатність до рішучих реформ; ШВ, 2010, № 22-23, с.1)тощо.

3.3. Зі сфери науки, освіти та мистецтва:*чарівна гора* (акторська майстерність; ДТ, 2006, № 14, с.18), *любов до воплоченого слова Христа* (філологія; ЛУ, 2007, 5 кв., с.6), *пільгова ковзанка* (правила вступу до ВНЗ; ДТ, 2008, № 3, с.14), *зимова наука* (кріологія; ДТ, 2008,№ 1, с.14), *косметичний ремонт* (удосконалення програми з української літератури; ДТ, 2008,№ 1, с.13), *фантоматична дисципліна, обмежена ідеологічними стереотипами* (україністика; О. Пахльовська, с.13), *нотатки на маргінесах русистики* (україністика; О. Пахльовська, с.101).

3.4. З соціальної сфери:*слов'янський хрест* (старіння нації; ДТ, 2006, № 37, с.1),*український медійний віз* (медіа; ДТ, 2008, № 19, с.12), *торгове велелюддя* (українська культура; ЛУ, 2008, № 24, с.6), *примусова екскурсія* (ув'язнення підлітків; ДТ, 2008, № 1, с.6), *четверта влада, останній бастіон* (ЗМІ; ДТ, 2008, № 23, с.20), *щеплення проти українства* (змагання за єдину державну мову; ЛУ, 2008, № 13, с.3),*підлий час фарисеїв і лихварів* (сучасність; ЛУ, 2008, № 50 с.3), *епоха мертвої води* (сучасність; ЛУ, 2009, № 4, с.12).

Поряд з назвами осіб та населених пунктів чисельною групою перифразових номінацій є назви понять політичної та економічної сфер, що пов'язано зі значною політичною заангажованістю українського суспільства, яка зумовлює переважне висвітлення в ЗМІ тем цієї групи, та тісним зв'язком економіки й політики в України.

Дієслівні перифразові найменування.

Уникання: *ходити в інший бік* (уникати; ЛУ, 2007, 15 лют., с.14), *засекретити місце перебування* (ховатися; ДТ, 2008, № 23, с.10), *заходити за*

колону (сторонитися; СВ, 2008, 14 тр., с.1), *набувати кольору декорацій* (ховатися; СВ, 2009, 27 січ., с.3).

Зміна місцезнаходження:*вийти з тіні у туман* (емігрувати; СВ, 2007, 15 кв., с.2),*возитися з коробками по країні* (переїжджати; ЧГ, 2008, 13 серп., с.3).

Ставлення до об'єкта:*бачити Всесвіт в іншій людині* (любити; СВ, 2009, 14 вер., с.4),*бачити в людині чорну діру* (ненавидіти; СВ, 2009, 14 вер., с.4).

Спрямування на об'єкт:*знайти гідний сховок*[…для бюджетних грошей] (вкрасти; К, 2007, 15 черв., с.7),*сидіти на престолі* [країни] (керувати країною; ЛУ, 2008, 13 гр., с.13),*поливати квіти майбутнього* (сприяти молоді; МН, 2008, 13 тр., с.2), *схопити політичного круп'є за руку* (викрити підтасовування виборів; СВ, 2010, 13 вер., с.3).

Взаємодії: *грати в солдатики* (воювати; К, 2009, 15 серп., с.1),*розрубати сімейну сіть* (розлучитися; СВ, 2009, 21 черв., с.3),*прослухати марш Мендельсона* (одружитися; СВ, 2009, 21 черв., с.3).

Розмови і мовлення:*розкидати політичну полову* (дискутувати; Т, 2008, 23 січ., с.3), *дірявити ауру* (брехати; ЛУ, 2009, 24 гр., с.12), *роздавати пташине молоко* (обіцяти; СВ, 2009, 14 кв., с.15); *заливатися соловейком*[за трибуною](брехати; СВ, 2009, 14 кв., с.15).

Висновки до розділу2

Однією зі сфер найактивнішого функціонування перифразових номінацій є публіцистика. Як засоби увиразнення мови, характеристики денотата й водночас носії оцінної конотації, перифрази є важливими компонентами прагматичного коду публіцистичного дискурсу. Частота комбінування перифразових найменувань зумовлена жанровими особливостями подачі матеріалу й значно вища в художньо-публіцистичних та аналітичних текстах порівняно з інформаційними.

Перифразові номінації української публіцистики початку XXI століття мають низку особливостей порівняно з попередніми періодами, що значною мірою зумовлено зміною соціально-політичної ситуації в країні. Серед основних: посилення іронії; збільшення кількості перифразів з негативним емотивно-оцінним забарвленням; зростання частки перифразових найменувань політичних та економічних понять; використання перифразів як засобів створення двозначності та натяку.

Дослідження семантико-синтаксичних особливостей перифразових номінацій на матеріалі публіцистичних текстів засвідчує, що основною структурною моделлю їх комбінування є прості субстантивно-ад'єктивні й субстантивно-субстантивні словосполучення з атрибутивними відношеннями, що пов'язано з кількома чинниками: з одного боку, з найвищою продуктивністю таких моделей в українській мові, а з іншого – з настановою авторів не ускладнювати без потреби синтаксичну структуру тексту. Крім того, перифрази можуть бути репрезентовані реченнями (переважно складнопідрядними означальними) та окремими словами (композитами і юкстапозитами).

Перифразові одиниці функціонують винятково в певному контексті, поза яким вони здебільшого перетворюються або на беззмістовне сполучення слів, або на словосполучення невизначеної денотативної віднесеності. У

синтагматичному контексті перифрази можуть виконувати синтаксичні функції будь-якого члена речення, оскільки їхню сутність визначає не синтаксична позиція, а вторинність номінації.

Серед перифразів, що мають конкретне предметне значення, виокремлено такі семантичні класи: «Назви осіб», «Назви тварин, птахів, комах та мікроорганізмів», «Назви тіла, його частин та органів», «Назви рослин», «Назви Космосу, Землі, небесних об'єктів», «Назви населених місць, доріг, географічних об'єктів», «Назви матеріальних продуктів праці», «Назви організацій, установ, підприємств, партій, товариств, армій». Серед назв абстрактних понять виокремлено семантичні класи «Назви фізичних станів, хвороб та властивостей живих істот», «Назви почуттів» та «Назви абстрактних понять з різних сфер суспільного життя». Серед останніх найпродуктивнішими є підгрупи перифразових найменувань понять зі сфери економіки та політики. Перифрази, структруно опорний компонент яких виражений дієсловом, поділено на такі семантичні групи: «Уникання», «Зміна місцезнаходження», «Ставлення до об'єкта», «Спрямування на об'єкт», «Взаємодії» та «Розмови і мовлення».

Виокремлення семантичних класів і груп перифразів на підставі тематичної класифікації денотатів засвідчує, що найпродуктивнішими на шпальтах вітчизняних друкованих ЗМІ є перифрази, які називають реальних осіб або позначають політичні та економічні поняття. Заміна імен осіб перифразами зумовлена прагненням авторів публіцистичних текстів не тільки назвати, а й схарактеризувати їх, подати про них певну інформацію, що особливо актуально у випадку, якщо особа невідома широкому загалу або відомі не всі аспекти її діяльності. Продуктивність перифразів на позначення політичних та економічних понять пов'язана з політичною заангажованістю українського суспільства та переважною зорієнтованістю друкованих періодичних видань на певну політичну силу, що позначається на тематиці матеріалів та способі їх представлення.

РОЗДІЛ 3
КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНА ПРИРОДА ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРИФРАЗОВИХ НОМІНАЦІЙ

3.1. Когнітивні механізми комбінування перифразів

Загальна спрямованість сучасної лінгвітики позначена відродженням принципу антропоцентризму, який ставить у центр досліджень людину. Вивчення мови як самодостатньої системи поступилося місцем дослідженню її як продукту людської діяльності, як інструменту, який існує для задоволення комунікативних потреб. У зв'язку з цим увагу лінгвістів привертає когнітивний аспект вивчення мовних засобів, який виходить з положення про зв'язок когнітивних процесів людини з мисленням і, зокрема, про мовлення як ословлення цих процесів [167, 21]. Особливий інтерес для лінгвокогнітивних досліджень становлять факти нестандартного слововживання, які є виявом специфічних операцій зі знаннями, зокрема засоби вторинного найменування. Тому перифразові номінації в руслі когнітивної лінгвістики варто потрактовувати як особливий прийом переробки й трансляції знань мовцем.

У мовознавстві є значні напрацювання в галузі лінгвокогнітивного аналізу фразеології[6; 269; 276 та ін.] та метафори [15; 33; 88; 109; 147 та ін.], проте дослідження когнітивних механізмів та ономасіологічних моделей комбінування перифразів, яке б враховувало якісну відмінність останніх від фразеологічних одиниць з огляду на їхню невідтворюваність таоказіональність, досі немає.

Перифрази як утворення індивідуального мовлення мають яскраво виражений суб'єктивний чинник. Їх специфіка зумовлена психофізіологічними рисами мовця, його внутрішніми настановами, мовною компетенцією,

уявленнями про адресата мовлення та спільний фонд знань співрозмовників і характеристиками комунікативної ситуації (статусом комунікантів, національною психологією, настроями та ціннісно-нормативними настановами суспільства тощо). Особливу роль на всіх етапах моделювання вторинної назви відіграє номінативно-прагматична інтенція суб'єкта назвотворення, оскільки повторне номінування передбачає зумисну витрату мисленнєвих і мовленнєвих зусиль для подолання автоматизму у виборі засобів з-поміж уже готових [269, 140] при загальній мовній тенденції до економії мовленнєвих зусиль. Названі чинники впливають на особливості когнітивного процесу переосмислення та комбінування мовних знаків, які стають будівельним матеріалом для перифразових найменувань.

У загальному розумінні утворення перифразових одиниць ґрунтується на визначених ще Ф. де Сосюром операціях комбінуваннята селекції мовних одиниць[250, 165], проте їм передують складні когнітивні процеси.

Комбінування номінативної одиниці починається з апперцепції явища позамовної дійсності, тобто його сприйняття, формування індивідуального чуттєвого образу та уявлення про позначуване [229, 30], що має яскраво виражений індивідуальний характер і визначене психофізіологічними особливостями суб'єкта сприймання. Цей процес супроводжують мисленнєві операції аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, на основі яких і відбувається відображення реалії у свідомості мовця (спочатку в предметно-чуттєвих образах, а потім у поняттях і судженнях) та виникає відчуття подібності певних реалій. Спостережена схожість шляхом індукції та інтерференції (тобто взаємного підсилення / послаблення ознак при накладанні предметно-чуттєвих образів) стає основою для встановлення між ними асоціативного зв'язку. «Наша думка безупинно асимілює, асоціює, порівнює та протиставляє елементи мовного матеріалу» [21, 30], завдяки чому і стає можливим комбінування нових назв через використання уже наявних в мові номінатем.

Варто зауважити, що асоціація як зв'язок кількох явищ, уявлень, об'єктів [136, 13] не є результатом тільки мисленнєвої діяльності мовця, вона певною мірою ситуативно зумовлена, тобто підказана контекстом мовлення (у широкому його витлумаченні) [21, 34]. Наприклад, асоціація, яка стала основою утворення перифраза *кровотворна система всього українського народу*(ЛУ, 2008, № 50, с.3), ужитого на позначення *чорнозему*, виникла на основі подібності значення номінованої реалії для економіки України та кровотворної системи для життєдіяльності організму людини. Перифраз *паперове цунамі* (ДТ, 2011, № 13, с.10),скомбінований для номінації*емісії*, ґрунтується на асоціативному зв'язку між природнім явищем та економічними наслідками, які зумовлює додатковий випуск грошей.

Основою для виникнення асоціативного зв'язку між відображеними у свідомості мовця реаліями є наявність спільних елементів у відповідних концептах його свідомості (оперативних змістових одиницях пам'яті, ментальному лексиконі, концептуальній системій мові мозку, тобто всій картині світу, відображеній у людській психіці [136, 32]). Дотримання широкого підходу до потрактування джерел формування концептів (за яким вони виникають не безпосередньо з семантики слова, а є результатом перетину значення слова з особистим і народним досвідом, тобто є посередниками між словами й дійсністю [167, 43]), дає підстави стверджувати, що їхня змістова наповненість має індивідуальні для кожного носія мови елементи йтрохи відмінну ієрархічну організацію, чим зумовлена індивідуальність асоціацій і, відповідно, можливість комбінування індивідуально-авторських засобів номінації.

Модель побудови вторинного найменування відрізняється від ономасіологічної моделі утворення первинних номінативних одиниць. У процесі компонування перифраза мовець переважно спирається на сформоване у свідомості уявлення про позначуване, його зв'язки та відношення з іншими реаліями, а не на логічне поняття про нього, тому що значення перифраза, на відміну від дефініції первинної номінатеми, –це відображення не суттєвих

властивостей денотата, а вагомих для мовця в конкретній комунікативній ситуації. Перифразова одиниця визначає об'єкт через елемент значення – одну ознаку, одну рису, яка може і не входити до змісту поняття, але бути складником відповідного концепту й у певному контексті ставати головною. Наприклад, перифраз *надзвичайно трудомісткий письменницький жанр* (ЛУ, 2009, 12 бер., с.11), використаний на позначення історико-документальної прози, не відображає суттєвих властивостей денотата, а ґрунтується на особливостях уявлення про нього мовця, у свідомості якого саме трудомісткість виходить на перший план.

Виокремлення тієї риси позначуваного, яка має лягти в основу перифразового найменування, стає підґрунтям для вибору мотиваційної основи його творення. Мотиваційну основу перифраза визначають особистий та засвоєний соціальний досвід номінатора, його уявлення про пресупозицію реципієнта, комунікативно-прагматичні настанови, які залежать від особливостей комунікативної ситуації, зокрема від очікуваних результатівреалізації мовленнєвого акту, тобто перлокутивного чинника. Наприклад, на позначення України в публіцистичному дискурсі використані перифразові одиниці*жовто-синій птах з чорнобильською ознакою* (ДТ, 2008, № 16-17, с.11), *нетуристичний квартал* (ДТ, 2008, № 15, с.23), *країна без ока* (ДТ, 2008, № 2, с.3)та *джунглі Європи* (ЛУ, 2008, № 50, с.8).В основу перифраза *жовто-синій птах з чорнобильською ознакою* покладено знання державної символіки та історії України. Названа перифразова одиниця репрезентує випадок псевдомотивації, оскільки в семантиці *Українийптаха* немає спільних компонентів, які могли б зумовити подібну асоціацію, тож використання цього образу пов'язане з особливостями авторського категоризації реальності. Проте зрозуміло, що образний відгук *птах* на мовний подразник *Україна* не був первинним і пройшов складний шлях селекції, зумовлений бажанням надати мовленню особливої експресії, піднесення, посилити вплив на реципієнта через емотивну реакцію на образність номінатеми – тобто зумовлений комунікативними намірами та комунікативною ситуацією (автором статті є

політик Володимир Шандра, який хоче репрезентувати себе як патріота, якому болить доля України, тому він прагне до створення пафосного образу).

У перифразі *джунглі Європи* автором обрана інша ознака для його утворення – на передній план виведена відсутність законодавчого регулювання майже всіх сфер життя України, недотримання основних положень Конституції. Діапазон знань індивіда дає змогу для виникнення на цій основі асоціації «Україна – джунглі» («густі важкопрохідні тропічні й субтропічні вічнозелені ліси» [242,2, 263]), основою якої є сема ‘важкопрохідні’, тобто дикі.

Обидва перифразискомбіновані на основі когнітивного процесу метафоризації, який, з одного боку, дає змогу пристосовувати засоби мовної системи до потреб вербалізації індивідуальної картини світу, а з іншого – «має здатність нав’язувати… специфічний погляд на світ» реципієнту [269, 134].

Перифразова одиниця*нетуристичний квартал* має змішану мотивацію. Ознака денотата, яка лягла в основу її творення, – нерозвиненість інфраструктури країни. Механізмом комбінування перифраза є метонімія, оскільки відбулося перенесення позначення частини (кварталу за придатністю / непридатністю для відвідування його туристами) на ціле (країну з нерозвиненою інфраструктурою, отже, непридатну для розвитку туризму). Крім того, перифраз має і модусну мотивацію: він ґрунтується на негативній оцінці мовцем відповідної сфери послуг України.

Перифразове найменування, вжите на позначення України в заголовку *Три гетьмани і країна без ока*, утворене на основі трансформації російської паремії *У семи нянек дитя без глаза*, яка означає незадовільне виконання справи, якщо за неї беруться одразу багато людей. Перифразова номінатема є прикладом асоціативно-модусної мотивації.

Важливу роль в утворенні перифраза відіграє також уявлення про спільний фонд знань співрозмовників. Отже, до когнітивних механізмів компонування перифразового найменування входить операція прогнозування його розуміння реципієнтом. Наприклад, перифраз *невгнутий Зоїл* (ЛУ, 2008, № 50, с.5), вжитий про Юрія Шевельова, залишиться незрозумілим для читача,

якщо в нього немає таких фонових знань: Зоїл – античний письменник, який знайшов у творах Гомера протиріччя та помилки, за що гостро їх критикував; через це його ім’я стало символом уїдливого, прискіпливого критика.

Особливості переведення позамовного змісту в мовну форму (перифразове найменування) зумовлені мовною компетенцією комуніканта та уявленням про те, чи входить використана одиниця (чи той лексико-семантичний варіант, у якому її вживає мовець) до лексичного фонду реципієнта. Наприклад, перифраз *мовна полуничка* (ДТ, 2008, № 50, с.7)скомбінований для позначення «Короткого словника жаргонної лексики української мови» Л. О. Ставицької. Використання лексеми *полуничка* на позначенняречей«непристойних, еротичних, нескромних» започатковане ще М. Гоголем у «Мертвих душах», і хоча це значення в словниках не зафіксоване, проте входить до активної лексики мовців. Утворення евфемістичного перифраза на її основі дає авторові змогу уникнути вживання вульгаризму чи слова з негативною експресією і, через таке пом’якшення, викликати вчитача не осуд, а зацікавленість, заінтригованість статтею.

Для опису когнітивних механізмів інтерпретації перифразових найменувань реципієнтом і відповідно об’єктивного передбачення труднощів, які виникають під час їх декодування, важливим є розуміння, що адресат мовлення є не тільки чинником коригування мовленнєвої діяльності адресанта, а й співтворцем змісту, інтерпретатором, здатним відшуковувати нові смислові виміри повідомлення [54, 357–359], які можуть бути далекими або навіть протилежними закладеним у повідомленні мовцем. Це вимагає посилення уваги до використання засобів вторинної номінації, оскільки ускладнює прогнозування реакції реципієнта на отриманий мовний стимул.

У з’ясуванні особливостей когнітивних операцій витлумачення вторинного найменування вихідним є положення, що процес комунікації є «зустрічним рухом» комунікантів: «Мовець починає свій шлях від референта, одночасно здійснюючи процедуру концептуалізації і створюючи на основі прототипу типовий образ, знаходить ім’я, значення якого відповідає його

номінативному задуму… Слухач же починає мовленнєво-мисленнєву діяльність від імені, значення якого веде його від прототипу до типового образу, до розуміння і співвіднесення його з референтом» [269, 98]. Варто такожзважати на те, що під час сприйняття кожної частини повідомлення людина зіставляє отриману інформацію як з власним фондом знань («апперцептивною масою»), так і з внутрішнім наповненням попередніх частин повідомлення [172, 237].

У процесі сприйняття мовлення є три рівні: сенсорно-моторний (сприйняття фонемного складу, ритмічної організації мовлення тощо), лінгвістичний або лексико-граматичний (сприйняття вербальної репрезентації висловлення) та психологічний (розуміння образності, підтексту та мотивів мовця) [285]. Усвідомлення мовного комплексу як перифразового найменування і з’ясування його значення відбувається на останньому, психологічному, рівні перцепції, в основі якого лежить вторинний аналіз змісту висловлення. Отже, реципієнт у сприйманні перифраза проходить шлях від відтворення первинного значення кожного його вербального компонента (й актуалізації у свідомості відповідних контексту фреймів концепту) до осягнення цілісного образного (вторинного) значення відповідної структури. Проміжними етапами є співвіднесення даних первинного сприйняттямовних одиниць з власним досвідом (мовним і позамовним) та попереднім контекстом і «схоплення» основи творення вторинної назви (яке часто відбувається неусвідомлено, без витрати мисленнєвих зусиль через спільну когнітивну базу комунікантів як представників одного лінгвокультурного простору).

Розуміння висловлення передбачає формування у свідомості мовця предметного образу його змісту, який, попри значний загальний компонент, є індивідуальним, тому при використанні перифразів як оказіональних одиниць мовлення, які не мають закріпленого в мові й тому однакового для всіх її носіїв значення, важливо, щоб асоціативні й образні реакції реципієнтів на мовний подразник відповідали інтенції автора [150].Для того, щоб інтерпретація номінатеми адресатом узгоджувалася з очікуваною адресантом, необхідна

наявність у її вербальній структурі або впервинному змісті ключа до правильного розшифрування (яким може бути типова ознака, родове поняття, подібність актуалізованих первинною і вторинною назвами образів, «гра» на соціальних стереотипах чи загальних мовних асоціаціях тощо). Через фреймову організацію когнітивного простору, яка має конвенційний характер, тобто до певної міри спільна для представників однієї національної спільноти [307, 214–215], існує певна спільність у розумінні цих «ключів» адресатами мовлення. Отже, більш-менш однакове витлумачення значення перифразових номінацій реципієнтами можливе черезфреймову пресупозицію. Наприклад, ядерний компонент перифраза, вжитого в реченні *Родовища* ***законсервованої мільярдами попередніх років енергії Сонця*** *виснажуються і уже не можуть повністю задовольнити потреби світової економіки…* (ЛУ, 2008, № 50, с.8), утворений на основі метонімічного перенесення «один з чинників утворення – результат», що є вказівкою на денотат. Структура перифразового найменування ускладнена метафоричним перенесенням «перетворена енергія – законсервована енергія». Передбачений автором мінімум фонових знань реципієнта – відомості про роль сонячної енергії у формуванні родовищ нафти й газу. Названі чинники визначають особливості вербалізації сформованого в авторській свідомості образу, яка стає вихідною точкою для реципієнта. Адресат спершу сприймає кожне слово перифразового найменування в його прямому значенні. Порушення усталених правил поєднання слів у сполуці *законсервована енергія Сонця* є сигналом про образність її змісту. Крім контексту, у якому йшлося про поклади нафти й газу, підказує реципієнтові вторинне значення номінатеми наявність у концепті *нафта* фреймів «формування протягом століть», «становити природні поклади», «утворитися під впливом природних сил». Перифраз, ужитий у заголовку *Гімн* ***невідспіваному покійнику***(ДТ, 2008, № 24, с.1),скомбінований на основі метафоричного перенесення «Конституція України – покійник», основою для якого стало невиконання приписів КУ (закони не діють – значить є мертвими). Така метафора передає імпліцитну інформацію: згідно з християнськими

уявленнями, душа невідспіваного небіжчика не може знайти спокою й блукатиме землею, допомагаючи або вчиняючи шкоду живим, доки не настане Страшний Суд. Це дає змогу наголосити на тому, що невиконання конституційних законів матиме погані наслідки. Перифраз позначений виразним експресивним забарвленням, наданим йому словосполученням *невідспіваний покійник*, за яким історично закріплена негативна емотивно-оцінна реакція. Очікуваний автором перлокутивний ефект – переконати реципієнта в абсолютному ігноруванні приписів Конституції владою. Особливості процесу сприймання перифраза адресатом зумовлені його вживанням у абсолютній препозиції. Вербальна репрезентація вторинної назви не містить підказки для розшифрування, попередній контекст відсутній, тому спектр інтерпретації номінатеми реципієнтом дуже широкий. Відсутність ключа для правильного розшифрування є прийомом зацікавлення реципієнта, активізації психологічних механізмів пошуку відповіді на цю «загадку», а оскільки людині притаманне прагнення до економії когнітивної енергії, вона йде найлегшим шляхом для отримання потрібної інформації – читає повідомлення, у якому є відповідь. Перифразова одиниця***Кайдашева сім'я – 2*** (український уряд; ДТ, 2008, № 14, с.1) утворена на основі обігрування назви відомої соціально-побутової повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» на манер сучасних назв кінострічок. Мета використання перифраза – показати політичну діяльність уряду на побутовому рівні, применшити її значення. Автор досягає цього через прийом згорнутого порівняння та перенесення: риси характеру й особливості поведінки персонажів повісті спроектовано на українських політиків, здійснене своєрідне травестування. У свідомості адресата, що сприймає назву, ще до з'ясування денотата вторинногонайменування актуалізуються знання про зміст твору, зокрема фрейми «персонажі постійно сваряться», «сварки спалахують з найдрібніших приводів», і відповідні емотивно-оцінні реакції, пов'язані з персонажами та описаними подіями. Через це авторові вдається, оминувши раціональну сферу читача, уплинути на його емоційне ставлення до описуваного.

Аналіз наведених прикладів свідчить, що цінність метафоричних перифразів для публіцистики зумовлена їхньою здатністю створювати усвідомості реципієнта яскравий образ, крізь призму якого буде сприйнято інформацію: «Образні перифрази тим і цінні, що примушують читача щось уявити, додумати, ніби підключають його до творчого процесу письменника. Але необхідно, щоб автор ніколи не забував про те, які асоціації може викликати перифраза, і скеровував читача на правильний шлях роздумів. В іншому випадку в мовному викладі виникають недоречності» [162, 66]. Здатність до образної реакції на мовний подразник є універсальною рисою людини [59]. Образ – це первинний відгук на мовний стимул. Він привертає увагу до позначуваного, робить інформацію конкретнішою та особистою, спрямовує думку в потрібному мовцеві напрямі й фокусує мислення на визначених ним проблемах, а також забезпечує краще запам’ятовування матеріалу [211, 94–102].

3.2. Особливості семантики перифразових найменувань

Семантичну структуру перифразових одиниць досліджували Г. З. Розанова, Л. М. Синельникова, В. П. Москвин, Т. І. Битєва та ін. Вихідним положенням для дослідників стало твердження про денотативну тотожність перифразового й відповідного первинного найменувань при сигніфікативному їх незбігові.

На думку Л. М. Синельникової, серед перифразів, які перифразовують конкретні назви (таких більшість), можна виокремити дві групи: *семні номінативи*та*безсемні предикативи*[239, 6]. Семні номінативи називають властиву денотату ознаку чи кілька ознак і мають у своїй семантичній структурі сему перифразованого слова, наприклад: *Коли ми й надалі будемо віддавати усі* ***мовні перлини*** *росіянам чи ще комусь іншому, то скоро залишаться українці зі своєю мовою, як з обпатраною куркою* (ЛУ, 2007, 5 кв., с.8); *Кожен представник «чужої віри» був ворогом не залежно від обставин (взимку 1619 р.*

*радикальні протестанти мало не знищиливнутрішнє оздоблення величного храму святого Віта – **символу чеської духовності**...)* (Україна Incognita, с.126); *Люди регулярно переглядають оголошення в Інтернеті, підключають **сарафаннерадіо**, звертаються до кадрових агенств і спеціальних фірм з відбору нянь* (ДТ, 2010, № 3, с.11); *Коли дивитися в корінь, суспільство мало б примусити пройти **політичний «рентген»** того, хто панічно боїться постати перед мільйонами виборців «голим королем»* (ДТ, 2010, № 3, с.16); ***Дива ручної роботи*** (заголовок; МН, 2010, 17бер., с.3).*Мовні* перлини – слова (сема, яка вказує на належність до певної системи); символ *чеської духовності* – храм святого Віта (семи, які вказують на відношення до певної нації та сферу суспільного життя); *сарафанне* радіо – сусідки-пліткарки (сема, яка вказує на зовнішні прикмети);*політичний* рентген – теледебати (сема, яка вказує на сферу відносин); дива *ручної роботи* – вироби з бісеру (сема, яка вказує на спосіб виготовлення). Найпоширенішими є випадки вживання перифразових семних номінативів, які називають родове поняття (тобто метонімічних перифразів): *Але тим напохитнішою була його (М. Костомарова – Ю. М.) воля: створивши біографію **гетьмана, проклятого офіційною імперською ідеологією та історіографією**, завершити грандіозну галерею історичних портретів великих людей України* (І. Мазепа; Україна Incognita, с.127); *Адже прибутки від **«димової» контрабанди** такі великі, що порушників закону не лякають ні адміністративні стягнення, ні конфіскація транспортного засобу, ні кримінальна відповідальність* (контрабанда тютюну; ДТ, 2010, № 3, с.14); *Клюєва свого часу також звинуватили в підкупі Олександра Мороза. Казали, начебто він вручив **головному соціалісту** 300 мільйонів доларів* (СП, 2010,19 бер., с.4).

Безсемні предикативи відображають зв'язки предмета, позначуваного перифразованим словом, з іншими об'єктами, але не мають у своїй семантиці семи цього слова [240, 6]: *Константинополь / Стамбул – **предмет бажань усього світу*** (заголовок; ДТ, 2010, № 20, с.15); *Спад виробництва обернувся для пересічних американців масовими звільненнями з роботи, **«вальсом***

етикеток»(інфляція; ДТ, 2010, № 3, с.16); ***Новорічна мішень для шампанського*** (око; заголовок; ДТ, 2008, № 1, с.15); ***Крок у безодню*** (кримінальний злочин; заголовок, ШВ, 2010, № 22-23, с.5); ***Примусова екскурсія*** (заголовок; строк для підлітків; ДТ, 2008, № 1, с.6). Основна відмінність між названими різновидами перифразових одиниць полягає в тому, що семні номінативи описово називають предмет, а безсемні предикативи виражають якісну оцінку предмета й виконують предикативну функцію [239, 7] (у семантичному розумінні предиката як «приписуваної суб'єктові ознаки» [47, 518]). Це дає підстави зробити висновок, що перша група репрезентована здебільшого перифразами, утвореними на основі метонімії, а друга – метафоричними.

Якщо визнати правомірним погляд, що семантична організація перифраза подібна до значення слова, зауваживши, однак, що це стосується функціонування в межах конкретного дискурсу, то доцільно розрізняти в його семантичній структурі денотат, сигніфікат і конотат [41, 92]. Особливості когнітивних механізмів компонування перифразових найменувань зумовлюють специфіку репрезентації сигніфікативного та конотативного значеннєвих рівнів, що виявляє антропоцентричний характер перифразової одиниці. Якби семантика перифраза не мала нічого нового порівняно зі значенням однослівної назви, то його утворення й використання не було б виправдане. Тому доречним видається твердження про те, що попри денотативну тотожність перифраза й замінюваного слова, на рівні сигніфікатів вони виявляють значні відмінності, зумовлені тим, що в основу комбінування перифразових найменувань покладене передусім суб'єктивне уявлення мовця про позначуване, а пряме значення лексеми, яка є первинною назвою, має узусний характер. Тотожність сигніфікатівсвідчила б про те, що йдеться не про перифраз, а про лексичний паралелізм (дублет).

Сигніфікат перифраза – це синкретичне утворення. У вторинних найменуваннях «асоціативно-образна основа виступає як образна гешальт-структура, тобто той редукований типовий образ, який зберігається у новому

найменуванні як спадок його попереднього значення» [269, 130]. Наприклад, перифраз *споконвічний скарб емігранта*, утворений на основі метафоричного перенесення й ужитий для позначення мови. Сигніфікат первинної номінатеми *мова* – «1) здатність людини говорити, висловлювати свої думки; 2) сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок» [242, 4, 768]. Та в основу метафоризації покладений фрейм (тобто одиниця знання про певне поняття, котра, на відміну від асоціацій, містить відомості про суттєве, типове або можливе для цього поняття [136, 188]), не відображений у семантиці цієї лексеми: «зв'язувати з Батьківщиною, предками», «ідентифікувати національну належність». Значення перифразового найменування буде відрізнятися, оскільки в ньому перетинаються фрейми концептів *мова*,*скарб* і *емігрант*. Дифузія їх при одночасній частковій редукції метафори, яка покладена в основу перифраза, є основою для утворення власного значення перифразової одиниці.

Якщо сигніфікат перифраза має спільне смислове підґрунтя з сигніфікатом первинної назви, то конотат є результатомвинятково антропологічних чинників.

Акт вторинноїномінації зумовлений прагненням мовця надати назві певного емотивного, експресивного або оцінного забарвлення – тобто конотативного значення, не закріпленого в семантичній структурі первинної номінатеми. Конотат як компонент семантичної структури перифраза є виявом індивідуального образного бачення світу та ставлення до нього комуніканта. Наприклад, перифраз *сумна доба державного самогубства*(Україна Incognita, с.105), утворений дляназивання доби Руїни в українській історії, не тільки передає негативну оцінку позначуваного, а й виконує обвинувальну функцію: підкреслює, що винуватцем занепаду козацької держави стало не стільки втручання держав-сусідів, скільки постійні міжусобиці й невміння керувати країною самих українців. Автор досягає цього через використання лексеми

самогубство («позбавлення себе життя; …можлива власна загибель, ймовірне знищення самого себе, зумовлені ризикованою дією, відчайдушним вчинком і т.ін.» [242, 9, 33]), яка, крім того, шляхом метафоризації («самоліквідація – самогубство») дає змогу «перекласти» складне політичне поняття на побутову мову, що робить його зрозумілішим для читача й викликає сильнішу емоційну реакцію. Останнє значною мірою пов'язано з позамовним чинником – зростанням кількості суїцидів в Україні протягом кількох десятиліть (особливо серед молоді). Перифраз *лакмусова ознака нації* (Публіцистика, с.398), використаний для повторного називання мови, через вживання лексеми*лакмусовий* (лакмусовий папір – «1) просякнутий розчином лакмусу фільтрований папір, що вживається як індикатор на кислоти і луги; 2) щось, за допомогою чого можна перевірити когось, щось» [260, 439]) оцінює значення денотата для національної самоідентифікації людини, підкреслює, що стан мови виявляє наявність у суспільстві «кислот», які «роз'їдають» націю. Перифразове найменування *країна голохвастових* (Україна; ДТ, 2011, № 12, с.13) передає негативну оцінку культурної ситуації, яка склалася в Україні. Те саме модусне значення могло бути передане йчерез використання лексеми з безпосереднім оцінним значенням, наприклад, *безкультур'я*, однак такими засобами не був би досягнутий бажаний перлокутивний ефект. Вживання в перифразі як загальної назви імені головного героя сатиричної комедії М. Старицького «За двома зайцями» дає опосередковану оцінку населенню країни, характеризуючи мешканців як недоучок (про що свідчить «споживання» ними низькоякісних телепередач) та культурних покручів (сліпих наслідувачів усього російського). Крім того, перифразова одиниця дає характеристику і власників українських телеканалів, які, як і С. Голохвастов, намагаються пускати пил в очі, запрошуючи російських телеведучих, щоб відволікти від власної неспроможності вигадати оригінальний телепроект. Скомбінований автором перифраз уводить цю імпліцитну інформацію в текст з максимальною економією мовних засобів.

У контексті проблеми особливостей семантики перифразового найменування мовознавці намагаються визначити співвідношення значення лексичних складників перифраза та його власної семантики. В. П. Москвин пропонує розрізняти в семантичній структурі перифраза дві частини: *ядерну* та *ключову*[183, 74]. Ключовий компонент (або конкретизатор) безпосередньо називає характерну ознаку позначуваного йчерез це дає змогу встановити значення перифразової одиниці; ядерний компонент вказує на позначуваний об'єкт опосередковано, метафорично або через ширше за значенням слово (зокрема родову назву). Наприклад: *У домівках багатьох із нас стоїть* ***хвойна красуня****, прикрашена різноманітними іграшками та гірляндами* (Т, 2006, № 12, с.9);***Антиутопія з недалекого майбутнього, яку Люк Бессон змоделював для Парижа****, дуже актуальна для України* (ДТ, 2010, № 22, с.1). Ключовою частиною перифраза *хвойна красуня* (ялинка) є залежний компонент – атрибутив *(хвойна)*, а ядерна частина метафорично називає позначуваний об'єкт («красуня – ялинка» – перенесення рис людини на рослину). У перифразовому найменуванні *антиутопія з недалекого майбутнього, яку Люк Бессон змоделював для Парижа* (фільм «13-ий район») ключовою є підрядна частина, у якій вказано автора антиутопії, а в ядерній частині названо родове поняття.

Аналіз зібраного фактичного матеріалудає змогу конкретизувати підхід В. П. Москвина до розуміння розподілу семантичного навантаження між компонентами перифразової одиниці. У лексико-семантичній структурі перифразових найменувань виразно виділяється ключ до їх витлумачення, який є семантичним центром перифраза. Він може мати різний ступінь інформативності, його призначення – указати сферу пошуків можливого денотата. Таким ключовим компонентом може бути певна загальновідома ознака, властивість, зв'язок з іншим явищем, вказівка на локалізацію денотата тощо, а також родове поняття. Але іноді він є недостатньо інформативним (особливо, якщо виражений гіперонімом), і в такому випадку розшифрувати перифраз можна тільки через контекст: *Щодня на нього (туберкульоз – Ю. М.) занедужують 80 українців, а 30 від нього вмирають. Із кожним роком – більше*

й більше, а от місць, де можна лікувати цю ***підступну недугу*** *чимраз менше* (ДТ, 2010, № 22, с.15). Перифраз *підступна недуга*, використаний для вторинного називання туберкульозу, не має достатньо інформативної ключової частини: у ній подано родове стосовно пневмонії поняття – *недуга*, але атрибутив (конкретизатор) не називає її характерних ознак, тому поза контекстом перифраз *підступна недуга* фактично може стосуватися будь-якого захворювання. Крім того, є перифрази, у лексико-семантичній структурі яких немає ключа до розуміння, – у такому випадку значення може бути встановлене тільки з контексту й говорити варто про «псевдоключовий компонент» (здебільшого це стосується метафоричних перифразів; але зазвичай автори, уводячи у свої статті такі перифрази, називають денотат у найближчому контексті). Важливою є думка, що семантично опорним для декодування перифраза може бути як головний, так і залежний компоненти синтаксичної структури, якою репрезентований перифраз. Наприклад: *Фізична економія – то* ***надійний рятівний пліт*** (ЛУ, 2008, № 50, с.3); ***Феномен, яким хочеться пишатися*** (заголовок; проф. В. Дончик; ЛУ, 2007, 19 кв., с.6); *Київ:* ***рай для нелегалів*** (ДТ, 2008, № 21, с.6).Щодо ономасіологічного контекстуВ. М. Телія зазначає, що оскільки більшість опосередкованих вторинних найменувань формується на основі номінативних контекстів, які на синтаксичному рівні реалізації відповідають словосполученню, то їх поняттєву основу потрібно витлумачувати, виходячи з атрибутивної структури означального й означуваного, на якій ґрунтуються так звані ономасіологічні структури. В ономасіологічних структурах означуваний компонент позначає певний поняттєвий клас (родове поняття) і є ономасіологічною базою, а означальний компонент, який є носієм уточнювальної, диференційної інформації про предмет у межах класу, є ономасіологічною ознакою [268, 181].

Решта компонентів перифраза (периферійних або уточнювальних) здебільшого покликані звузити коло можливих денотатів шляхом називання ознаки, властивої меншому колу предметів, або є виразниками суто конотативного значення перифраза, носіями прагматичної інформації, і тому

такі складники важливі не стільки для визначення денотативноїсемантики перифразової одиниці, скільки для реалізації авторської інтенції. Проте розшифрування перифраза стає можливим тільки через поєднання обох, ключового та периферійного, компонентів. З цього приводу Г. М. Моложай зазначає: «Опорне слово без залежного компонента, як і залежний компонент без опорного слова не розкриває значення перифрази. Сенс перифрази зумовлений значенням усіх компонентів виразу» [162, 9]. Наприклад: ***Кров економіки*** (заголовок; нафта; ЛУ, 2008, № 50, с.3). Ключовий компонент перифраза – вказівка на сферу функціонування. Його периферія, виражена лексемою *кров*, є носієм оцінного конотативного значенняй водночас вказує на значення денотата для тієї сфери, до якої він належить (подібна до значення й функцій крові в організмі людини). Пор. також: *Повернути імена та твори* ***славетних чародіїв слова*** *у нашу інтелектуальну та художню скарбницю…* (письменники-класики; ЛУ, 2009, № 33, с.8). Ключовий компонент перифразової одиниці називає основний «інструмент», яким послуговуються «чародії», що дає змогу визначити сферу їхньої діяльності, якою є література. Периферія виконує функції оцінки й характеристики їхніх творчих досягнень на літературній ниві.

3.3. Лінгвокультурологічні особливості перифразових номінацій української публіцистики початку XXI ст.

Особливості утворюваних на позначення певних реалій дійсності перифразових найменувань зумовлені не тільки психофізіологічними чинниками (вибірковістю сприйняття, особливостями мислення та концептуальної картини світу тощо), а й належністю мовця до певної культури, оскільки «мова окремої людини, з одного боку, виступає онтологічно-комунікативним відбиттям стрижня буття, а з іншого – генеральною лінією розвитку колективної свідомості» [99, 43]. Це пов’язано з тим, що осмислення буття індивідом завждисуб’єктивне і, відповідно, він висловлюватиме його

властивим лише йому способом (чим зумовлене, зокрема, і комбінування вторинних назв для явищ реальності), але водночас мовець є носієм певної мови, яку він успадкував від попередніх поколінь і яка абсорбувала в собі особливості світосприйняття і світорозуміння відповідного етносу, засобами якої він і послуговується у комунікації.Про те, що мова вбирає в себе переживання й уявлення багатьох попередніх поколінь і передає їх нащадкам, «зберігає їхнє живе дихання», писав В. фон Гумбольдт [74, 167–173]. Водночас кожна особистість (хоча і різною мірою) засвоює надбання світової культури, що також позначається на особливостях її індивідуального мовотворення (зокрема на особливостях номінування фрагментів реальності).

Дослідження мовних одиниць у лінгвокультурологічному аспекті (тобто як засобів репрезентації й збереження культурно значущої інформації) набуває особливої актуальності у зв'язку з антропологічною спрямованістю мовознавства й усвідомленням того, що «кожна мовна особистість є одночасно і культурною особистістю» [166, 30].

Лінгвокультурологічному (зокрема етнолігвістичному) дослідженню лексико-фразеологічних засобів мови присвячені наукові праці О. О. Потебні, Є. М. Верещагіна, В. М. Телії, Н. Д. Арутюнової, В. Г. Гака, М. Ф. Алефіренка, В. А. Маслової, В. В. Жайоронка, В. І. Кононенка, О. В. Євдокимової та ін. Дослідження перифразових номінацій українських друкованих ЗМІ в цьому аспекті ще немає. Його цінність полягає в тому, що перифрази є вдячним матеріалом для спостереження впливу культурного чинника на особливості індивідуального мовотворення (вторинні найменування є одним з найяскравіших прикладів внеску окремого індивіда в розвиток мовної системи), а отже, яскравою ілюстрацією тверджень О. О. Потебні, що «мова як діяльність… передбачає не лише творчість минулих поколінь… кожної хвилини вона належить двом: мовцеві і співрозмовникові, причому і мовець і співрозмовник – представники всього народу» [206, 31], і В. фон Гумбольдта про те, що в мові «дух завжди може відкрити щось невідоме, а почуття – завжди по-новому сприйняти щось ще не відкрите» [74, 173].

Особливий інтерес у контексті лінгвокультурологічного аналізу перифразових номінацій українського публіцистичного дискурсу початку XXI століття становлять виокремолені В. А. Масловою дев'ять основних лінгвокультурологічних одиниць, серед яких у перифразових найменуваннях представлені «особливі національні слова й вирази, які мають лінгвокраїнознавчу маркованість», міфологізовані мовні одиниці, паремії, фразеологія, стереотипи, символи, метафори й образи, важливі для певної культури. У них культурна інформація може міститися на рівні культурних сем (компонентів значення), культурного фону (відношення до певних явищ соціального життя та історичних подій), культурних концептів (стійких уявлень певної культури, репрезентованих назвами абстрактних понять) та культурної конотації (емотивно-оцінних та експресивних відтінків значення) [166, 36–43, 47–50]. Крім того, об'єктом дослідження є культурні універсалії, спільні для представників різних культур.

У комбінуванні перифразових найменувань автори публіцистичних текстів активно звертаються до вживання прецедентних імен (пов'язаних з загальновідомими текстами або ситуаціями) та покликань на прецедентні тексти (важливі для певної особистості й загальновідомі) чи інші твори мистецтва, як власне українські, так і світової культури, наприклад: *Українське село руйнується і не має жодної підтримки від держави, а головне – втратило відчуття своєї значущості… тому сьогодні в українських селах живуть* ***воли, які уже не ревуть*** (селяни; СВ, 2008, 15 вер., с.2); *А* ***новочасний Беруля*** *все не залишає своєї мрії здобути урядове дворянство* (В. Мороз; СВ, 2008, 15 вер., с.2); *Коли ж* ***українська попелюшка*** *нарешті стане принцесою?* (дитяча література; ЛУ, 2008, 30 жовт., с.5); ***Поліський стоунхендж*** (заголовок; с. Камінне; ЛУ, 2008, 6 лист., с.11); *Не хотілося залишати цієї* ***святої місцини, де наснажувалася муза Тараса Шевченка*** (садиба братів Лизогубів; ЛУ, 2009, № 33, с.2); *Максим Березовський:* ***трагедія «українського Моцарта»*** (заголовок; Україна Incognita, с.392); ***Український Дон Кіхот*** (заголовок; Є. Чикаленко; Україна Incognita, с.225); ***«Чорний квадрат» Януковича***

(заговок; український уряд; ДТ, 2010, № 21, с.1); *Урал* – ***місце оповідей Бажова, царство Хазяйки Мідної Гори, володіння Царя Полоза*** (ШВ, 2010, 28 січ., с.11) та ін. Такий прийом дає змогу авторові поглибити значення скомбінованої номінатеми за рахунок залучення до нього (на асоціативному та образному рівнях) частини змісту прецедентного тексту (або емотивно-оцінного ставлення до нього), що посилює прагматичний потенціал перифразової одиниці.

Роль прецедентних імен (і власних назв загалом) у розширенні значеннєвих меж перифразового найменування особливо велика, оскільки вони є засобами «проекції» реалії «на ті чи ті історичні, культурні факти» [179, 209]. Крім того, значна частина онімів, набувши під впливом суспільно-політичних та культурних чинників образно-смислового потенціалу, актуалізують його в тексті [179, 217; 192].

Покликання на прецедентні тексти в перифразових одиницях набувають вигляду інтертекстуальних сигналів (алюзій та ремінісценцій), які відсилають реципієнта до тих чи тих текстів[193]. Адресат певним чином реагує на знайомий подразник: його пам’ять актуалізує знання про відповідний твір, образ, проблему, емоційний стан-почуття, що був викликаний сприйняттям цього твору мистецтва чи інформацією про подію, а також пов’язану з ними культурну настанову (усталену оцінку з погляду народної шкали цінностей). Унаслідок цього відбувається часткове перенесення емоції-ставлення та оцінки на денотат перифразового найменування (тобто часткова підміна об’єктів емоційної реакції).

Тож апелювання до текстів, які відомі широкому загалу й стали знаковими для певної культури, до світових культурних надбань, а також пов’язані з ними стереотипи дають змогу авторові не тільки повніше схарактеризувати позначуване, а й точніше спрогнозувати реакцію реципієнта на новотвір. Наприклад, прецедентним текстом для перифраза *воли, які уже не ревуть* є історично-побутовий роман Панаса Мирного та Івана Білика «Чому ревуть воли як ясла повні», у якому зображено закріпачення українського села

та появу «пропащої сили» – людей, які попри значні здібності не можуть реалізувати себе в нових умовах і стають на шлях грабунку йубивства. Частково цю інформацію акумулює скомбінована перифразова одиниця (така ж доля спіткала й селян у XXI ст.), але набуває якісно нового змісту: якщо в описуваний у романі період селяни ще були спроможні на колективний або індивідуальний бунт, то сьогодні і з порожніми «яслами» вони «не ревуть» (автор досягає цього за рахунок перефразування назви роману). Крім того, важливу роль у змістовому наповненні перифразової одиниці відіграють етнокультурні уявлення українців, за якими *віл* символізує важку працю, покору, терпіння, повільність, невибагливість [98, 95]. Про збереження такого символічного значення свідчать асоціативні реакції українців на цей мовний подразник, серед яких: віл; плуг; повільність; покірний; потягне; початок; працює; праця; пригнічений; раб; робітник; роботяга; робочий; сильний; сніп; спокій; стадо; трудяга; тягти; українець [165, 1, 71].

Прецедентним текстом для перифраза *новочасний Беруля* є соціально-побутова драма І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля». Автор вдається до варіанта прізвища Беруля (вжитого й у тексті п’єси як такий, що спричинив плутанину і трагедію головного героя) з метою створення двозначності (через співзвучність з формою теперішнього часу першої особи однини дієслова*брати*), яку підказує загальновідома політична ситуація в країні. Крім того, перифразове найменування зумовлює часткове перенесення на позначувану особу рис персонажа: амбіції, гонитва за підвищенням свого соціального статусу, зарозумілість, запобігання перед тими, хто знаходиться вище на соціальній драбині, прагнення до збагачення.

Перифраз *українська попелюшка* апелює до казки Ш. Перро «Попелюшка». Сюжет їїшироковідомий: мачуха з дочками знущається над доброю і працьовитою дівчиною, яка наприкінці винагороджена за свої старання й терпіння – вона виходить заміж за принца. Алюзія на цей текст дає змогу авторові досягти часткового накладання такої моделі розвитку подій на майбутнє вітчизняної дитячої літератури. Тож з максимальною економією

вербальних засобів авторові вдається, з одного боку, схарактеризувати сучасний стан дитячої літератури в Україні, викликати співчуття до цієї проблеми (оскільки Попелюшка є одним з улюблених персонажів дитячих казок, за якого діти завжди переживають), а з іншого – наголосити на її потенційних можливостях зайняти гідне місце у світовій літературі відповідного жанру.

У зв'язку з бурхливим розвитком кіномистецтва, роль якого в житті, зокрема дозвіллі, людей зростає, поширеними стають перифрази, прецедентними «текстами» для яких є популярні фільми. Наприклад: ***Операція «пільги»*** (заголовок; пільгова політика уряду; ДТ, 2008, № 1, с.3);*На жаль, ці* ***«термінатори» у бронежилетах*** *виявляються малоефективними в охороні від рейдерів* (охоронці; ВК, 2008, 13 черв., с.6); ***Прикордонні потрошителі****поводяться зі своїми жертвами не надто ввічливо* (митники; ЧГ, 2008, № 13, с.16);***Іронія долі*** *або* ***Лазневий цикл української політики***(створення коаліції; ДТ, 2008, № 14, с.4) тощо. Перифраз *операція «пільги»* скомпонований шляхом трансформації назви популярної радянської кінокомедії «Операція «И». Цей прийом дає змогу вказати на «жанр» політичної операції (комедія) і встановити асоціативний зв'язок між політиками та персонажами фільму. У такий спосіб автор дає виразну опосередковану оцінку політичній акції. Перифразова одиниця «*термінатори» у бронежилетах* містить алюзію на американську кінострічку «Термінатор», головний герой якої – досконала бойова машина. Ці ознаки спроектовано на денотат, що підсилює зміст висловлення: навіть спеціально навчені бійці виявляються безсилими перед загрозою рейдерства.

Перифразові номінації, скомбіновані на використанні лексем на позначення «специфічних для певної культури явищ, які є продуктом кумулятивної функції мови і можуть бути потрактовані як вмістилища фонових знань» [166, 37] (тобто слів і виразів, які є предметами вивчення лінгвокраїнознавства), характерні тим, що в них використані здебільшого «знаки» інших (неукраїнських) етнокультур. Наприклад: ***Земельний Клондайк***

у глибинці (приміська зона Тернополя; ДТ, 2008, № 20, с.6); *Незламний дух* ***історичного патрона Запорізької Січі*** (заголовок; Д. Корибут-Вишневецький; Україна Incognita, с.79); ***Політичний мушкетер****Юрій Немирич* (заголовок; Україна Incognita, с.98); ***Карибські «козаки»*** *та* ***дніпровські «флібустьєри»***(заголовок; флібустьєри; козаки; Україна Incognita, с.112); *За нашою інформацією, стати «****англійською королевою****» Кличку запропонував сам* ***український цар*** (Президент України; ДТ, 2010, № 22, с.2);*Тобто, за офіційним визначенням, українські радянські письменники… першого ешелону – своєрідні* ***камікадзе смертельного гумору*** (СВ, 2010, 12 тр., с.2); *Відверта або мимовільна ставка організаторів не на «мистецтво кіно», а на фестивальну, або навколофестивальну, мішуру. На тусу. На* ***«персонажів» з колгоспу імені Каті Осадчої*** (український бомонд; ДТ, 2010, № 23, с.15). У перифразі*український цар* використана лексема *цар* на позначення самовладного глави держави в Російській імперії. Наявність культурної семи в її значенні дає змогу авторові опосередковано схарактеризувати зовнішню політику Президента України як таку, що зорієнтована на зближення з Російською Федерацією. У перифразі *камікадзе смертельного гумору* вжита лексема, яка номінує явище, властиве японській культурі: *камікадзе* – «льотчик-смертник у японській армії під час другої світової війни, який гинув разом із атакуючим мету літаком» [185, 279]. Через це перифразове найменування авторові вдається без розлогих пояснень та прямих оцінних суджень схарактеризувати українських письменників як таких, які безстрашно жертвували собою в ім’я Батьківщини й були приречені на загибель (українській культурі явище *камікадзе*не властиве і, відповідно, питомо українського лексичного засобу його найменування немає). Перифраз ***земельний Клондайк у глибинці*** містить лексему на позначення реалії культурного простору: Клондайк – регіон на північному заході Канади, який став відомим у зв’язку з клондайкською золотою лихоманкою 1897 року. Саме названий культурний фон дає змогу провести паралелі між тогочасними подіями й ситуацією в Тернополі. Репрезентація денотата крізь призму

названого явища дає змогу натякнути, що тернопільська приміська зона стала золотим дном для можновладців.

Комбінування перифразових одиниць на основі міфологізованих мовних одиниць є розповсюдженим явищем. Здебільшого автори звертаються до міфологем античної міфології та біблійних текстів, оскільки вони відомі ширшому загалу, хоча доволі частими є алюзій на міфи інших культур. Наприклад: *Тому й відтворює артист життя в* ***умовних формах Мельпомени****, гранично загострюючи, гіпертрофуючи душевні стани своїх героїв* (п'єси; ЛУ, 2007, 5 кв., с.2); *Зрештою, розуміння тексту як* ***таїни воплоченого слова*** *веде авторку далеко-далеко за межі власне філософії літератури* (ЛУ, 2007, 5 кв., с.6); ***Донбаська гідра:*** *Чорні добувачі «чорного золота»* (шахта ім. К. Маркса; ДТ, 2008, № 22, с.3);*Чому так сталося? Чому саме ці бездарні персонажі* ***повидряпувалися на політичний Олімп****?* (стали членами уряду; ЛУ, 2008, № 50, с.5); ***Епоха мертвої води*** (заголовок; сучасність; ЛУ, 2008, 11 гр., с.1); ***Ковчеги України*** (заголовок; дерев'яні церкви; ДТ, 2008, № 23, с.19); ***Останній язичник (поганин) української поезії,*** *він таки поєднав у своєму буйноквітному слові дух материнської Лемковини та міста Лева* (Б.-І. Антонич; ЛУ, 2009, № 50, с.1) тощо. Перифраз *донбаська гідра* має «знак» (термін В. В. Жайворонка [98]) античної культури: гідра – «у старогрецькій міфології – потвора з тілом змії і головами дракона» [242, 2, 65]. Згідно з давньогрецькими міфами, ця істота вбила багатьох людей. Названа культурна сема стала основою для виникнення асоціації «гідра – шахта». Накладання образу, актуалізованого лексемою *гідра*, на денотат перифразового найменування дає змогу викликати потрібну авторові емоційну-оцінну реакцію читача, зумовлює міфологізацію образу шахти, у якій, як у боротьбі зпотворою, гинуть шахтарі. З давньогрецькою міфологію пов'язаний і перифраз *політичний Олімп* на позначення уряду, оскільки Олімп – «гора, на якій, за віруваннями стародавніх греків, жили боги»[242, 5, 690], що характеризує членів уряду як недосяжних для «простих смертних» і «глухих» до їхніх потреб. Джерело перифразової одиниці *епоха мертвої води* в українській етнокультурі, для якої

мертва вода – фольклорний образ: вода, яка забирає сили йубиває казкових героїв [98, 107]. Використання цієї міфологеми опосередковано, але виразно характеризує сучасність як таку, що не тільки не сприяє, а шкодить життю людей. Перфираз *таїна воплоченого слова* апелює до біблійних текстів і релігійних вірувань у можливість втілення Слова Божого, набуття ним матеріальної форми. Відповідно перифраз акумулює в собіуявлення, особливо популярне в середньовічну епоху, що текст є творінням самого Господа, а автор – лише медіатор між Творцем і людьми, отже, у кожному тексті наявна частка Божого.

Одним із засобів увиразнення перфиразових номінацій є використання в її комбінуванні мовних одиниць на позначення культурних символів, які часто можуть бути модифіковані, але все ж залишаються впізнаваними для читача завдяки культурній пам'яті мовної одиниці (тим асоціаціям, які визначає мовна одиниця і які «тягнуться» за нею з минулих вживань [166, 57]). Наприклад: *Проведення обіцяної реформи шкільної освіти для старшокласників – такі* ***очікувані двері у доросле життя***… (ВЧ, 2010, 13 бер., с.3). *Двері* в українській етнокультурі – символ вільного виходу, шляху кудись, межі [98, 168–169]. Тож скомбінований на основі цієї лексеми перифраз репрезентує номіновану реформу як таку, що усуває перешкоди на шляху одинадцятикласників, відкриває шлях у майбутнє, дає змогу переступити межу між дитячим і дорослим світами. Перифраз ***Сокира миру*** (заголовок; політичні заяви лідера БЮТ; ДТ, 2008, № 15,с.1) пов'язаний з культурним символом американських індіанців, у яких існував обряд викурювати люльку на знак укладання миру. Автор перифраза трансформує вислів («схрещує» його з протилежним за семантикою *сокира війни*): лексема *люлька* замінена лексемою *сокира*, яка позначає знаряддя, що здавна служило холодною зброєю, і є емблемою війни взагалі [98, 559]. Метою такої трансформації є вказівка на те, що заяви лідера БЮТ під час політичного зібрання, метою якого було налагодити політичну співпрацю, мали ворожий характер.

Цінним матеріалом для лінгвокультурологічних досліджень є перифразові найменування, утворені на основі трансформації фразеологічних одиниць, оскільки вони несуть у собі «культурну пам'ять» мовних одиниць, які стали їхньою основою. При цьому вартозважати на особливості сутності фразеологізмів і паремій, які «виникають не стільки для того, щоб описати світ, скільки для того, щоб його інтерпретувати, оцінити і виражати до нього суб'єктивне ставлення...» і «ніби нав'язують носіям мови своє бачення ситуації» [166, 82]. Цю здатність впливати на сприйняття фрагмента дійсності, позначеного за допомогою фразеологічних одиниць, вони передають і мовним засобам, утвореним на їх основі, зокрема перифразам. Наприклад, перифазове найменування ***лівійський пиріг*** (лівійський нафтовий ринок; ДТ, 2008, № 15, с.5) скомбіноване на основі паремії *Відхопити чималий шмат пирога*.Згадку про таке минуле вживання лексеми *пиріг*актуалізує пам'ять носія української мовної картини світу при її сприйнятті. Цим автор виразно натякає на те, що нафтовий ринок Лівії є ласим шматком для багатьох держав. Перифразова одиниця, вжита в заголовку ***Улюблені граблі*** *та Конституційний суд* (затвердження державного бюджету; ДТ, 2008, № 20, с.1), апелює до приказок *Наступити на ті самі граблі* (повторити ту саму помилку); *Немає граблів, щоб від себе гребли*; *Вилами по воді писано, а граблями скороджено*, що дає авторові змогу схарактеризувати денотат, оскільки *граблі* – це ще й символ егоїзму та захланності [98, 152]. У заголовку ***Три гетьмани*** *і* ***країна без ока*** вжито перифразові одиниці на позначення лідерів трьох найвпливовіших політичних партій України та власне України як держави. У перифразі *три гетьмани* лексема *гетьман*актуалізує у свідомості мовця не тільки знання про те, що гетьман – «в Україні XVI ст. – найвищий виборний старшина козацького війська Запорозької Січі»[98, 134], а й виниклу пізніше, в епоху Руїни, позначену старшинськими міжусобицями і боротьбою за гетьманську булаву, приказку *Де два козаки – там три гетьмани,* і характеризує їх як таких, що шкодять цілісності держави. Перифраз *країна без ока* утворений на основі російської приказки *У семи нянек дитя без глаза*, значення якої у тому, що,

коли забагато людей виконують одну справу, сама справа опиняється поза їхньою увагою. Залучення до номінатем значенняприказок дало змогу авторові повно схарактеризувати діяльність лідерів політичних партій і її наслідки за значної економії мовних засобів (лише через імплікованув перифрази інформацію).

3.4. Комунікативно-прагматична зорієнтованість перифразових найменувань

Антропологічна спрямованість наукових розвідок зумовила відродження принципу антропоцентризму в лінгвістиці, який ставить у центр мовознавчих досліджень людину. Вивчення мови як самодостатньої системи поступилося місцем дослідженню її як продукту людської діяльності, як інструменту, який існує для задоволення її комунікативних потреб. У зв'язку з цим у процесі комунікації виокремлюють два рівні: інформативно-смисловий та надбудований над ним прагматичний, який охоплює одиниці попереднього рівня, наділені властивостями впливати на реципієнта, виразним конотативним значенням, здатністю передавати імпліцитну інформацію тощо. Тому увагу мовознавців привертають мовні засоби з яскравими антропоцентричними характеристиками, у використанні яких найповніше виявляє себе мовна особистість, зокрема засоби вторинної номінації, в утворенні яких роль суб'єктивного фактора головна[268, 185], оскільки їх комбінування є виявом прагматичної компетенції мовця й зумовлене його прагматичною інтенцією.

Дослідженням з лінгвопрагматики присвячені праці Т. ван Дейка, Н. Д. Арутюнової, О. В. Падучєвої, В. З. Дем'янкова, Г. Г. Почепцова, В. Г. Гака, Ю. Д. Апресяна, Ф. С. Бацевича, Т. І. Битєвої, О. В. Євдокимової та ін. Проте лінгвістичних розвідок з питань прагматичного потенціалу власне перифразових номінацій на матеріалі української мови ще немає. Як одиниці вторинної номінації, перифрази виявляють значну залежність від особливостей суб'єкта та адресата мовлення, національної психології та культури, ціннісно-

нормативних настанов суспільства та соціальної ситуації в країні – отже, є прагматично маркованими.

Незаперечною видається теза, що перифразові номінації, поряд з метафорами, є одним з носіїв найвиразнішого прагматичного значення, підтвердженням чого є хоча б сам факт уживання непрямого найменування предмета замість відтворення його початкової назви. Тому важливо виявити не тільки семантику перифразів, а і їхній комунікативний зміст.

У зв'язку з цим виникає потреба розмежувати сфери семантики й прагматики. Л. П. Рижова на основі аналізу напрацювань французьких дослідників прагмалінгвістики вбачає основну відмінність між ними в тому, що семантика – обов'язковий складник мовних одиниць; прагматичні ж особливості виникають та існують як результат множинності вживань [226, 30]. Ф. С. Бацевич конкретизує це твердження: «Семантичні компоненти мовних явищ повідомляються, тобто мають стверджувальний характер; прагматичні ж – виражаються (як емоції, почуття, волевиявлення тощо), або мають характер пресупозиції, фонових знань» [27, 27]. Отже, прагматичні компоненти значення мовних одиниць залежні від ситуації спілкування і «не прораховуються, а впізнаються, переживаються» [27, 28], тому не підлягають окремим раціональним операціям, зокрема запереченню. Остання властивість – один з основних чинників функціонування прагматично маркованих мовних засобів у публіцистиці з її настановою впливати на реципієнта.

Прагмалінгвістичний аналіз перифразових номінацій передбачає з'ясування їхніх особливостей у зв'язку з суб'єктом мовлення (інтенцією мовця, ілокутивними силами, його оцінкою пресупозиції та фонових знань реципієнта, ставленням до повідомлюваного тощо), адресатом (інтерпретацією висловлювання й особистісними смислами, яких надає йому інтерпретатор, впливом на адресата та реагуванням останнього на повідомлюване), відношеннями між учасниками комунікації та ситуацією спілкування [17].

Функціонування перифразових одиниць як дієвого вербального інструменту маніпулювання суспільною свідомістю зумовлене тим, що вони є

засобом непрямого нав'язування бажаних для мовця емоційних станів та оцінних реакцій, тобто забезпечують прихований вплив. З огляду на сказане ці номінативні одиниці є важливим компонентом прагматичного коду публіцистичного тексту (розставляють акценти в сприйнятті інформації реципієнтом, роблять її важливою для нього через надання емотивно-оцінного забарвлення, впливають на формування ставлення до сприйнятого тощо).

У психології розрізняють два основні види впливу: навіювання (або сугестію) і переконання. Перифразові номінації – засоби навіювання, оскільки мають на меті не аргументувати певну позицію, а вплинути на ірраціональну сферу свідомості адресата.Б. Ф. Поршнєв стверджує, що первинною функцією слова була саме сугестія (вплив на реципієнта через почуття, які викликає у нього отриманий вербальний стимул), щостановить невід'ємний компонент людського спілкування, але часто може виступати і як спеціально організований вид маніпулятивної комунікації [204]. Сугестія – вплив на психічну сферу людини, пов'язаний зі зниженням рівня усвідомлення й критичності в сприйнятті повідомлення та відсутності цілеспрямованого активного його розуміння, розгорнутого аналізу й оцінки [218, 7]. Отже, це вплив на ірраціональну сферу свідомості реципієнта (на некогнітивні сфери: емоції, почуття), який не може бути проаналізований, а аналіз – необхідна умова раціонального заперечення чи прийняття інформації. Читач здатний відкинути зовнішній вплив, але у ньогомайже немає можливості боротися проти впливу на несвідоме, чим зумовлена чутливість психіки людини до словесногонавіювання[209]. Його маркерами в тексті є прагматично позначені засоби мови й мовлення, зокрема перифрази.

Сугестивний потенціал перифразів зумовлений їхньою здатністю здійснювати активний вплив на емоційно-вольову сферу реципієнта через певні асоціації, образи, стереотипи, різні типи імпліцитної інформації тощо. Названі чинники є стимулами, які викликають емоційно-оцінні реакції, що стають тлом для подальшого сприйняття інформації та впливають на формування ставлення до неї. Наприклад: ***Про армію нескорених*** – *мовою світлин* (заголовок; УПА;

ДТ, 2008, № 20, с.21). Мета автора – сформувати героїчний образ бійців Української повстанської армії, задля чого він комбінує таку вторинну номінатему, що акцентує рису, яка викликає захват у людей незалежно від обставин (*нескорений* – «який не хоче коритись кому-небудь, якого не підкорили» [242, 5, 383]). Оскільки концепти *свобода / неволя* відіграють важливу роль в українській культурі, то за їхніми вербальними сигналами історично закріпилися відповідні емоційно-оцінні реакції. Тому незалежно від ставлення до денотата перифразова одиниця, яка до того ж вжита у сильній позиції (претекстовій – у заголовку) і ще не декодована читачем, актуалізує схвальну оцінку й позитивні емоції, крізь призму яких реципієнт, за задумом автора, і має сприйняти предмет повідомлення. Крім того, лексема *нескорені* є засобом посилення експресивності найменування через тяжіння до високого, урочистого стилю, що також є прагматичним чинником. Використаний у заголовку ***Оселя пітьми*** (божевільня;ЛУ, 2008, 12 черв., с.7) перифраз побудований на основі вкоріненого у свідомості людей уявлення про те, що розум – це світло, а божевілля – морок. Він має виразне експресивне забарвлення і є сильним емоційним подразником. Це зумовлено тим, що однією з основних асоціативних реакцій реципієнтів на подразник *темрява* є *страх*[165, 1, 316]. Крім того, вона асоціюється з невідомістю, незнанням, сумом, тугою та злом.

Перифраз ***узаконена епідемія*** (туберкульоз; ДТ, 2008, № 23, с.1) скомпонований на основі знань адресанта мовлення про те, що 1995 року ВООЗ оголосила про епідемію туберкульозу в Україні (сьогодні країна посідає перше місце за рівнем смертності через цю хворобу). Нормативно-правова база профілактики й лікування туберкульозу в державі нібито забезпечена, але насправді проведені запобіжні заходи недостатні. Традиційним у суспільстві є уявлення про те, що у разі розпалу епідемії держава має задіяти всі можливі ресурси на її припинення. Щоб підкреслити аномальне ставлення до цієї проблеми в Україні (зокрема, бездіяльність уряду), автор компонує вторинне найменування, яке контрастує зі стереотипним уявленням. Означення

узаконена має подвійний зміст: з одного боку, говорить про те, що у зв'язку з цією проблемою прийнято багато нормативно-правових актів, а з іншого, стверджує, що бездіяльністю уряду дано офіційний «дозвіл» на поширення епідемії.

Як зазначає О. О. Леонтьєв, вплив на свідомість реципієнта з метою змінити його ставлення до певного фрагмента реальності здійснюють трьома основними способами: а) повідомленням реципієнтові нової інформації про позначуване, на основі якої він змінить свою думку; б) встановленням зв'язку реалії з іншими явищами, у світлі яких автор хоче, щоб її сприймав адресат; в) зміною перспективи сприйняття певної реалії без уведення нових відомостей про неї[153]. Аналіз перифразових номінацій засвідчує, що вони дають змогу реалізовувати кожен з названих способів впливу.

Відсутність безпосереднього зворотного контакту з адресатом зумовлює потребу враховувати під час комбінування нового найменування того, що «не будь-яке словесне навіювання сприймається як таке, тому що в більшості випадків наявна зустрічна психічна активність, яку називають… контрсугестією, або протинавіюванням, яка містить у собі способи захисту від мовленнєвого впливу» [164, 192]. Захисні механізми активізуються в тих випадках, коли закладена автором прагматична інформармація надто суперечить позиції реципієнта. Тому щоб уникнути висловлення безпосередньої оцінки адресанти вдаються до оцінки опосередкованої, яку здатні передавати перифразові найменування реалій. Наприклад: *Однак іншого вигляду набуває сценічне мистецтво, коли йдеться про* ***зворотний бік місяця*** (театральне господарство; ДТ, 2008, № 22, с.18). Підґрунтям для утворення перифраза стала ідіома *зворотний бік медалі* («протилежна сторона чого-небудь»; вживається переважно з негативним значенням [282, 1, 29]), а також уявлення про темний бік місяця як щось невідоме. Оцінне значення вихідної фразеологічної одиниці акумульоване в перифразовому найменуванні, вживання якого вмотивоване також поширеним уявленням, що театр – інша, неземна реальність (це досягнуто за рахунок порівняння «театр – місяць»),

частина якої (прихована від ока глядача) є доволі буденною, непривабливою. Перифраз заголовка ***Лікарня без лікаря*** (українська медицина; ДТ, 2008, № 20, с.14) ґрунтується на парадоксі, який полягає у тому, що автор «позбавляє» медичний заклад для лікування хворих головного атрибута – «осіб з вищою медичною освітою, які лікують хворих» [242, 4, 512], а отже, заперечує її спроможність здійснювати свою головну функцію – лікувати хворих – і дає негативну оцінку медичних закладів України.

Властивість перифразових одиниць викликати емоції до позначуваного потенційно здатна робити денотат особистісно важливим для адресата, впливає на формування ставлення до нього. Крім того, «емоції тісно пов'язані з іншими психологічними процесами, зокрема з пам'яттю. У переважної більшості людей саме емоційна пам'ять (окрім зорової) має стійкий характер і працює за принципом приємно / неприємно, сподобалося / не сподобалося» [278, 352]. Отже, одне з основних призначень перифразів полягає не стільки в номінуванні денотата, скільки в створенні його емоційного образу в реципієнта:деталі швидко забуваються, але довго зберігається враження. Здатність людської психіки встановлювати відповідність між емотивною та смисловою інформацією робить емоції носієм або джерелом знань про реалію, якою вони викликані. Через це перифрази (особливо ті, що знаходяться в препозиції до тексту повідомлення, тобто розміщені в заголовку) нав'язують певну думку про позначуване, і адресат стає упередженим щодо денотата ще до того, як сприйме все повідомлення [212, 85–136].

Отже, функціонування перифразових номінацій є дієвим засобом мовноговпливу та ілюструє відоме твердження про те, що мова не меншою мірою є засобом маніпуляції, ніж засобом передачі інформації. Г. Г. Почепцов зазначає, що ефективного впливу досягають «або шляхом підключення до емоційної сфери, яка слабо піддається запереченню з боку сфери раціональної, або прагненням вивести людину на автоматизм її реакцій, коли раціональна сфера також ніби вимкнена, але вже з іншої причини. Приймаючи повідомлення…, ми на іншому рівні отримуємо повідомлення ідеологічне, яке

носить фоновий характер. А на фонове повідомлення неможливо відповідати раціонально» [209, 128–129].Тож маніпулятивні потенції перифразів зумовлені апелюванням їх до некогнітивних структур та стереотипів.

Більшим прагматичним потенціалом позначені метафоричні перифрази, оскільки вони здатні формувати у свідомості адресата яскравий образ і через це скеровують його увагу в потрібне русло. Яскраві назви зачіпають когнітивні реакції людини щонайменше чотирма можливими способами: 1) така інформація привертає увагу, що дає змогу виокремити її в інформаційному потоці; 2) яскравість надає інформації конкретності та особистої значущості; 3) яскраве позначення робить предметом думки ті риси, які автор вважає важливішими й фокусує увагу на них; 4) емотивна маркованість зумовлює краще запам’ятовування матеріалу.

Логічні перифрази реалізують свої маніпулятивні властивості шляхом надання адресатові додаткової інформації, яка є суттєвою з погляду мовця і впливатиме на оцінку ним позначуваного, оскільки надає йому більшої ваги.

Використання перифразів, утворення яких ґрунтується на незвичному поєднанні лексичних компонентів, – дієвий чинник подразнення психіки читача, що сприяє некритичності у сприйнятті позначуваного й готує підсвідомість до навіювання. Наприклад, перифраз *літературні ями*, вжитий на позначення творів сучасної української літератури, передає виразну негативну оцінку денотата й виконує криптологічно-маскувальну функцію. Те саме модусне значення могло бути передане шляхом використання оцінного означення *поганий, неякісний*, але такими засобами не був би досягнутий бажаний перлокутивний ефект. Метафоричне перенесення «маловартісний твір – яма» створює емотивну конотацію, яка має ілокутивну силу, тобто здатна впливати на співрозмовника шляхом апелювання до почуттів, а не до раціональної сфери [269, 122]. Крім того, важить і асоціація з романом О. Купріна «Яма», яку в статті розкриває сам автор і яка зумовлює актуалізацію емоційного досвіду від сприйняття змісту книги. Передача перифразом цієї імпліцитної інформації дає підстави розглядати його як мікротекст, створений з

максимальною економією мовних засобів для функціонування в межах конкретного дискурсу, поза яким він або втрачає своє значення або, увійшовши до мовної системи, продовжує функціонувати як фразеологічна одиниця. Перифраз *флагман дитячої книжки*, яким автор статті в «Літературній Україні»(2008, № 50, с.6) номінував українське видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», через лексему*флагман* – «1) командуючий великого з'єднання бойових кораблів, що має право підняти прапор на кораблі, на якому він перебуває; 2) головний (ведучий) корабель (літак), де перебуває командир ескадри, загону, з'єднання кораблів (літаків або флоту)» [242, 10, 603] – високо поціновує значення діяльності видавництва у справі видання дитячої книги. Ознакою, яка стала основою для метафоричного перенесення, є авторська асоціація «поліпшувати стан книговидання – підняти прапор на кораблі».

За теорією Ч. У. Морріса, перифразове найменування слід розглядати як одиницю, складниками якої є знак (форма вираження), інтерпретанта (яка виникає у свідомості під впливом сприйняття знака), об'єкт (денотат) та інтерпретатор [181, 37–38]. Інтерпретанта Ч. У. Морріса може бути потрактована не тільки як відтворення поняття, на позначення якого використана номінатема, а й як предметно-чуттєвий образ, який його супроводжує і «відображає індивідуальний життєвий досвід та унікальні перцептивні здібності саме цієї особистості і ніколи не є тотожним тому образу, який цей же вираз викличе у свідомості іншого»[59, 285]. Якщо ж мовна одиниця не викликала образного відгуку в реципієнта, то вона «виявляється втраченою як факт мовної комунікації»[59, 274]. Так само комунікативно нереалізованими є перифразові найменування, які не викликали образної реакції вчитача через те, що він був не в змозі декодувати їх.

Дослідження прагматичних особливостей перифразових номінацій у публіцистичному дискурсі потребує врахування певних особливостей комунікативної ситуації: мовець і реципієнт незнайомі, контакт між ними опосередкований і зворотний зв'язок фактично неможливий. Ініціатором комунікації є автор публіцистичного тексту, він має змогу безпосередньо

втілити у своєму висловлюванні власні погляди, переконання,спрямувати комунікативний акт у бажаному напрямі. Роль адресата мовлення при цьому не є пасивною: він опосередковано визначає будову та складність тексту, мовні засоби, навіть манеру висловлення, адже якщо автор прагне, щоб комунікативний акт був успішним, то повинен зважати на рівень цільової аудиторії, її інтереси та ціннісні настанови: «… Мовленнєвий акт розрахований на певну модель адресата. Відповідність пресупозиції адресата – одна з найважливіших умов його ефективності» [13, 358].

Адресат є також активним співтворцем смислів повідомлення. «Позначення об'єкту дає мовець, але вибір ним форми номінації відображає не тільки ставлення суб'єкта до об'єкта, але і відношення суб'єкта до адресата, загальні умови мовленнєвого акту, а також відношення адресата до предмета мовлення. Адресат безпосередньо в конкретному акті номінації участі не бере, але він – необхідний компонент акту мовлення, без нього мова не виконує своєї комунікативної функції» [55, 278-279]. Сприймаючи та інтерпретуючи, він здатний наділяти її особистісними значеннями залежно від особливостей свого світогляду, контексту комунікації тощо. Ця індивідуальна інформація може суттєво різнитися від тієї, яку закладав адресант. Тому завдання останнього полягає в доборі та комбінуванні таких мовних засобів, які якнайповніше відповідають його комунікативному наміру й можуть мати щонайменше різночитань (особливо щодо емотивно-оцінного забарвлення використаної одиниці, оскільки найсильніший вплив справляє емотивна інформація), що зумовлює й особливі вимоги до побудови перифразових найменувань: вони мають бути не тільки яскравими й експресивними, а й містити вказівку або виразний натяк на денотат ібути виразно емотивно та оцінно забарвленими за одночасного препозиціювання та включення в їхню значеннєву структуру імплікатур.

Пресупозиція як «спільний фонд знань, спільний досвід, спільні попередні відомості про явище, подію, стан речей тощо, якими володіють комуніканти; зона перетину когнітивних просторів учасників комунікації, яка

актуалізується в процесі спілкування» [26, 352] є важливою умовою адекватного декодування перифразової одиниці. Помилкове прогнозування пресупозиції адресата мовцем зумовлює нерозуміння перифраза, сприйняття його як семантично аномального, недоречного, тому не тільки не буде реалізована інтенція мовця, а й не відбудеться передача основної інформації (тобто ідентифікація денотата), що може зумовити затемнення або спотворення змісту всього повідомлення. Наприклад, для повного розуміння перифраза ***кабала для Кабміну*** (законопроект про Кабмін; ДТ, 2008, № 2, с.1) потрібна наявність у реципієнта знань про те, що кабала – «у Київській Русі – боргове зобов'язання, що передбачало особисту залежність боржника від позикодавця і внаслідок цього особливий вид рабства – довічну залежність» [98, 265]. За умови відповідності його фонових знань реципієнт зможе зрозуміти особливості нового законопроекту про Кабмін, який ставить номінований орган влади в повну залежність від Президента України. Історична пам'ять про кабалу як вид рабства зумовлює відповідну оцінку та ставлення до реалії, позначуваної цією лексемою. Отже, перифраз, з одного боку, характеризує зміст і мету нового законопроекту, а з іншого – впливає на оцінку й формування громадської думки щодо нього.

Апелювання до фонових знань адресата «може породжувати додаткові смисли, але сприймання тексту відбувається у заданому комунікантом напрямку» [131, 9]. Наприклад, лексема *кабала* може актуалізувати у реципієнта знання не тільки про боргове зобов'язання, а й про різновид чорної магії: середньовічне іудейське містичне вчення, представники якого шукали основи всіх речей у цифрах та літерах єврейського алфавіту, а засоби зцілення – в амулетах та формулах. Протезнання політичної ситуації в країні коригує витлумачення перифраза. Це робить зрозумілішим імпліцитний смисл повідомлення, який «виводиться слухачем (читачем) із значення мовних одиниць під впливом конкретної ситуації та контексту спілкування» [26, 343].

Як зазначає Н. І. Бойко, «номінатор добирає лексичні засоби для найадекватнішого позначення номіната, кодуючи в ньому свої суб'єктивні

висновки. Адресат здійснює декодування повідомленого номінатором, одержуючи інформацію не лише про об'єкт, а й про почуттєву напругу, емоційний стан суб'єкта мовлення, які закладені в експресивному потенціалі лексеми» [34, 81], тому скомпонована номінатема «інколи… більше характеризує самого адресанта, ніж суб'єкт або об'єкт оцінювання» [34, 167]. До того ж вона характеризує рівень обізнаності самого мовця з особливостями позначуваного, його загальний інтелектуальний рівень та належність певній культурі.

Загалом інтерпретація перифраза як носія певного повідомлення підпорядковане загальним принципам розуміння вербальних повідомлень. Дж. Міллер зазначає, що головним чинником у цьому є навіть не стільки фонові знання реципієнта, скільки знання умов уживання відповідних найменувань [172, 245]. Умови вживання слід витлумачувати не тільки як контекст чи конкретні умови комунікації, а й як соціальну, культурну, політичну ситуацію в країні,наприклад: *Продуктовий цінник* – ***ліки від ілюзій*** (ДТ, 2008, № 21, с.7).Перифраз утворений на основі метафоричного перенесення «цінник – ліки», яке вмотивоване подібністю здійснюваного ними на людину впливу: лікувати хворобливий стан. У його комбінуванні адресант виходив з особливостей економічної та політичної ситуації: в умовах настання економічної кризи, яка вже охопила частину країн, уряд не вживає жодних заходів, щоб запобігти її важким наслідкам. Як наслідок – ілюзія, що економічна криза пройде повз, запереченавказівкою на постійне стрімке зростання цін на продовольчі товари.

Перифраз, вжитий у заголовку***Акциз на нетверезу голову*** (податок на алкогольні напої; ДТ, 2008, № 16-17, с.1), покликаний вплинути на формування позитивної оцінки нової податкової політики держави. З цією метою в комбінуванні перифраза автор вдався до позначення суттєвої проблеми сучасного українського суспільства – алкоголізму. Оскільки стан алкогольного сп'яніння оцінений більшою частиною суспільства негативно, то чергове

підвищення податків (у якому перифраз акцентує увагу на підвищенні податку саме на алкоголь) має бути сприйняте прихильніше.

В основі перифраза***третя релігія Туреччини*** (економіка; ДТ, 2008, № 1, с.9) поширене серед турків твердження, що в Туреччині існує дві релігії: іслам та футбол. Умовою правильного його розшифрування є знання про те, що Туреччина переживає економічний злет. Оскільки мусульмани відомі своїм серйозним, майже фанатичним ставленням до релігії, то перифразова одиниця має підкреслити, що великого значення турки надають і проблемі економічного зростання, яке є запорукою повноцінного входження держави у світовий економічний простір.

Отже, реалізація прагматичного потенціалу перифраза залежить від багатьох чинників, оскільки для того, щоб його осмислити, реципієнт має мобілізувати свої фонові знання, до яких прямо чи опосередковано апелює перифразове найменування, пережити численні асоціації, які пов'язані з ним і «розмивають» його межі і обриси. До того ж кожен реципієнт сприймає перифразові номінації по-своєму, залежно від особливостей ситуації сприйняття, емоційного, психологічного і фізичного стану, ступеня зацікавленості і «просто в силу випадковості того, що згадалося і не згадалося, виявилося поміченим і непоміченим» [59, 261] у момент сприйняття.

3.5. Експресивність перифразів як чинник мовного впливу

Експресивні одиниці мови є засобами зумисного навіювання, вдале використання яких значною мірою визначає силу впливу на адресата мовлення [241, 77], а отже, тісно пов'язані з прагматикою мовлення. Оскільки перифрази (за винятком логічних перифразових найменувань) – це емотивно-експресивні одиниці, що дають змогу досягти виразності за допомогою комбінування невеликої кількості лексичних засобів [240, 7], то суттєвим аспектом з'ясування їх лінгвопрагматичних особливостей є дослідження природи експресивності цих одиниць номінації.

Традиційно поняття експресивності розглядають у межах стилістики. Однак на сьогодні доцільнішим видається кваліфікувати її як мовно-стилістичне явище, оскільки вона пов'язана з реалізацією внутрішньослівних, синтагматичних, асоціативних і парадигматичних зв'язків лексико-семантичної системи мови. За визначенням С. Я. Єрмоленко, експресивність – це «властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емотивний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови»[92, 170]. Вона виявляється в «особливому ситуативно-контекстуальному статусі лексичної одиниці» і пов'язана з «уживанням слова в стилістично нетиповому для нього контексті, невластивому мовному оточенні» [34, 93]. У комунікативній лінгвістиці експресію мовлення визначають як «насиченість повідомлень мовними і позамовними засобами вираження суб'єктивного ставлення адресанта до адресата або змісту комунікації, їх оцінки» [26, 340].

У лексиці експресивність може бути внутрішньо притаманною лексемі, тобто закріпленою в її семантиці (інгерентною), або зумовленою переносним вживанням (адгерентною). Структура експресивної конотації перифразового найменування порівняно з експресивністю слова має складнішу природу, що дає підстави Т. І. Битєвій кваліфікувати перифраз як *суперекспресивну* одиницю номінації. Вонарозрізняє три ступені експресивності перифраза: номінативну (як специфічної одиниці найменування); інгерентну (експресивність власне перифразового найменування) та адгерентну (експресивність опорного слова, зумовлена сполучуваністю) [41, 67-68].

Аналіз зібраного мовного матеріалу дає підстави виокремити в перифразових номінаціях такі рівні експресивності:

1. *Номінативний,* зумовлений вторинністю та оказіональністю перифраза як засобу номінації, заміщенням первинної назви предмета. Тож номінативна експресивність внутрішньо притаманна перифразовій одиниці через незвичність нового найменування, якезорієнтоване на підкреслення (або вуалювання) певної риси позначуваного. Наприклад: ***Революціонер, який***

ніколи не просив про помилування (П. Дятлів; ДТ, 2008, № 19, с.13); ***Ботанік серед «любомудрів»*** (М. Максимович; Україна Incognita, с.161); ***Філософ, якого «не спіймав світ»*** (Г. Сковорода; Україна Incognita, с.145); ***Бранці інформаційного простору*** (заголовок; діти; ДТ, 2010, № 22, с.13); *Саме* ***«балакуча скринька»****,як стверджують соціологи, найбільше впливає на уми людей* (телевізор; ДТ, 2010, № 21, с.3); *У минулому столітті це була* ***всесоюзна туберкульозна здравниця*** *– у Криму працювало понад 3 десятки протитуберкульозних санаторіїв* (ДТ, 2010, № 22, с.15).

2. *Компонентний.* Експресивна виразність перифраза може бути зумовлена також експресивністю лексичних одиниць, які є його складниками. Її показниками є «хронологічні, соціальні, територіальні, іностильові чи інокультурні ознаки, які актуалізуються в зв'язку з входженням лексичної одиниці в інші пласти, що зумовлює стилістичний контраст, невідповідність щодо усталених норм слововживання щодо доцільності, можливості, доречності» [34, 95]. Експресивність перифразового найменування може бути посилена також уведенням до нього лексем, які позначають аномальні явища, що не відповідають усталеному стандарту або стереотипу і тому викликають емоційну реакцію мовця, звертають на себе увагу. Наприклад, експресивна виразність перифраза ***бранці інформаційного простору*** підсилена стилістичною маркованістю лексеми *бранець* («полонений, військовополонений»), яка у Словнику української мови позначена як «народно-поетичне»[242, 1, 226]. У перифразі ***балакучаскринька*** вжито лексему на позначення вищої від звичайної інтенсивності вияву ознаки – *балакуча* (балакучий – «який любить багато балакати; який багато говорить»[242, 1, 94]). У перифразі ***революціонер, який ніколи не просив про помилування*** носіями експресивного значення є слова *революціонер* та *помилування*, тому що за ними в суспільстві закріплені певні почуття-ставлення, зумовлені історичними чинниками. До того ж лексема *помилування* набуває урочистого, піднесеного звучання, тобто маркована високим стилем. Експресивність перифраза ***час фарисеїв і лихварів*** (сучасність; ЛУ, 2008,

№ 50,с.1) зумовлена використанням слів *фарисей* та *лихвар*, які марковані високим стилем, зумовлюють інтертекстуальність заголовка й відсилають читача до біблійних текстів, апелюють до його релігійних почуттів.

3. *Дистрибутивний.* На цьому рівні експресивність перифраза зумовлена нетиповою сполучуваністю слів. Наприклад, у перифразовій одиниці ***бранці інформаційного простору***експресивність породжена персоніфікацією простору: йому надано властивості «брати в полон». Такий же прийом наділення предмета антропоморфною ознакою використаний і у вторинному найменуванні ***балакучаскринька***.

4. *Функціональний.* Названий рівень експресивності властивий тільки метафоричним перифразам і зумовлений метафоризацією значення опорного слова. Чим незвичнішою є авторська асоціація, тим більшу експресивну забарвленість матиме перифраз, наприклад: ***Весняний авітаміноз української нафтової галузі*** (заголовок; щорічна бензинова криза; ДТ, 2008, № 14, с.1). Перифразове найменування утворене шляхом метафоричного перенесення «криза – авітаміноз» за спільною ознакою нестачі чогось, що дає змогу показати щорічну бензинову кризу як хронічну хворобу нафтової галузі, а з іншого боку – надає висловлюванню сатиричного забарвлення. Перифраз ***Дотаційний зашморг*** (заголовок; ДТ, 2008, № 16-17, с.10) виник на основі метафоричного перенесення «дотаційна політика – зашморг» за властивістю обох «затягуватися», що акцентує увагу реципієнта на результатах такої політики.

Як зауважує М. О. Сиривля, уведення до тексту експресивно-емотивних перифразів не гарантує адекватного емоційного ефекта, але підвищує можливість прагматичного впливу шляхом програмування відповідної намірам автора емоційної реакції адресата мовлення [241, 146].

Експресивність як властивість мовних одиниць виражати суб’єктивне ставлення мовця й викликати певну емоційно-оцінну реакцію в реципієнта, невіддільна від оцінного значення. «Оскільки категорія оцінності пов’язана з відображенням у мові окремих фрагментів концептуальної картини світу через

призму власного «я», цей компонент дуже часто супроводжується емоціями, почуттями, а вияв емоцій завжди передбачає оцінку, є наслідком оцінювання, що й зближує ці два важливі складники семантики експресивних лексичних одиниць» [34, 156-157].

Оцінний компонент (здебільшого імпліцитний) є важливим складником значення перифразів, які, через згорнуте порівняння (метафоричні перифрази) реалізують основну умову його виникнення:зіставлення суб'єктів, предметів, явищ, ознак, дій, станів та ін. Наприклад: *Вугільна промисловість*: ***чорна діра державного бюджету*** *чи* ***основа енергетичної безпеки України****?* (ДТ, 2008, № 14, с.8). Заголовок побудований на прийомі антитези: зіставленні двох перифразових одиниць, які виражають протилежну оцінку одного явища. Перший перифраз ґрунтується на метафорі «вугільна промисловість – чорна діра», яка акцентує увагу на тому, що, попри фінансування з бюджету, прибутку відповідна промислова галузь не приносить (фінансування зникає, як у «чорній дірі») і, отже, передає негативну оцінку денотата. Позитивне оцінне значення перифраза *основа енергетичної безпеки України*вмотивоване соціально закріпленою позитивною маркованістю поняття *безпека*. Перифраз ***програма здирництва*** (заголовок; ЛУ, 2008, № 14, с.1), використаний для номінації розробленої програми розвитку книговидання, має виразну негативну оцінку, виражену через відповідну маркованістьвжитої лексичної одиниці*здирництво*.

Одиниці з аксіологічним значенням зазвичай використовують з метою не лише оцінювання, а й впливу на почуттєву сферу реципієнта, тобто вони мають і емотивний компонент. Окремі дослідники вважають, щодоречніше говорити про емоційний складник, але емотивність краще відображає призначення перифраза, яке полягає в тому, щоб «реалізувати певний ілокутивний намір, викликаючи у випадку комунікативного успіху відповідний перлокутивний ефект» [269, 118]. Тож перифразові номінації не стільки виражають емоції мовця (хоча й емоційне значення їм властиве), скільки спрямовані на те, щоб викликати в реципієнта певну емоційну реакцію, яка вплине на поведінку.

Наприклад, перифраз ***солодкий «лохотрон»*** (ДТ, 2008, № 1, с.11), використаний на позначення ринку новорічних подарунків, скомбінований автором, щоб викликати в читача негативні емоції (образу, обурення тощо) щодо денотата. Мету досягнуто шляхом метафоричного перенесення «ринок – лохотрон». Вульгаризм *лохотрон* належить до інвективної лексики й у свідомості мовців асоціюється з обманом, у якому обмануті – нерозумні, які «купилися» на дешевий трюк. Його вживання викликає у читачів, котрі нещодавно самі були покупцями на ринку новорічних подарунків, відчуття, що вони були ошукані,й обурення, що має вплинути на їхню купівельну поведінку наступного року.

Висновки до розділу3

Комбінування перифразового найменування засноване на складних когнітивних операціях порівняння, метафоризації, селекції та прогнозування, які залежать від особливостей сприйняття мовцем позначуваної реалії, емоційно-оцінного ставлення до неї та індивідуального й соціального досвіду, а вербальне вираження перифраза визначене мовною компетенцією адресанта мовлення та передбаченим рівнем фонових знань реципієнта.

Когнітивні механізми утворення перифразових одиниць як засобів вторинної номінації якісно відмінні від процесу відтворення первинного позначення. Виникаючи на основі асоціативних зв'язків або порівняння, зіставлення, вони, з одного боку, потребують більшої витрати когнітивної енергії на їх комбінування, а з іншого – дають змогу її заощадити шляхом унаочнення пояснюваного та імпліцитного вираження емотивно-оцінного компонента, що усуває потребу побудови поширених висловлень.

Моделювання перифразових номінацій на всіх етапах підпорядковане інтенції суб'єкта мовлення, яка визначає основні ознаки внутрішньої та зовнішньої організації новоутворених структур. Названі особливості дають підстави стверджувати, що перифраз – антропоцентрична одиниця мовлення, у якій відображені мовна картина світу комуніканта та його комунікативні настанови. Тому особливості перифразів зумовлені й входженням адресанта до певної культурної спільноти, що значною мірою визначає його світобачення, коло прецедентних імен та текстів, стереотипи й емоційно-оцінні настанови сприйняття реалій.

Вагомим чинником активного використання перифразів у публіцистичних текстах є особливості сприйняття їх реципієнтом, що передбачає когнітивні операції переходу від первинної семантики використаних мовних одиниць до новоутвореного вторинного значення.

Семантика перифраза є синтетичним утворенням, яке виникає на основі накладання значень первинної назви та значень лексем-складників.

Одночасно з декодуванням перифраза відбувається засвоєння реципієнтом імпліцитної інформації, навіювання йому певних емоцій, що спрямовано на забезпечення потрібного емоційно-оцінного ставлення до позначуваного, формування особистістно значущого образу та задіяння автоматизованих емоційних реакцій за неусвідомлюваної реципієнтом підміни подразника, що дає підстави кваліфікувати перифрази як засіб мовного впливу.

Вагомим чинником у реалізації прагматичного потенціалу перифразової одиниці є її експресивність, яка стає сильним подразником ірраціональної сфери свідомості адресата й тому може бути кваліфікована як одна з прагматичних властивостей номінатеми.

ВИСНОВКИ

1. Перифразам як засобам вторинної номінації реалії властиві повне заміщення первинної назви, описовість та оцінна конотація. Крім розширеної номінативної та стилістичної (естетизації тексту), вони виконують низку прагматичних функцій, чим зумовлена їх продуктивність у мові публіцистики. Особливості вживання перифразових одиниць у публіцистичних текстах пов'язані з характером комунікативно-прагматичного спрямування останніх: поданням змістово-фактологічної інформації й одночасним впливом на аудиторію. У зв'язку з цим в українській публіцистиці початку XXI ст. переважають метафоричні перифразові найменування, які сильніше впливають на ірраціональну сферу свідомості читача, ніж логічні, що змодельовані на основі метонімії і виконують пояснювальну функцію.

2. Активне використання перифразових номінацій у публіцистичному стилі є виявом дії у ньому двох протилежних тенденцій: тяжіння до стандартизації та до посилення експресивності висловлення. Один із виявів стандарту – функціонування в публіцистиці фразеологічних перифразів (або штампів). З метою посилення експресивних властивостей тексту автори вдаються до комбінування оказіональних перифразових найменувань поряд із стандартизованими. Вторинне називання предмета шляхом моделювання перифраза – один з поширених стилістичних прийомів, а власне метафоричний перифраз являє собою стилістичний засіб, сутність якого синкретична: за семантичними особливостями він є тропом, за формальними – стилістичною фігурою. Значною мірою частотність вживання та якісні особливості перифразових номінацій у публіцистичному тексті визначені його жанровою належністю: в інформативному тексті їх функціонування обмежене, а нечисленні випадки вживання репрезентовані здебільшого фразеологічними

перифразами; в аналітичних жанрах перифразових найменувань значно більше, переважно вони є авторськими новотворами.

Перифразові номінації української публіцистики початку XXI століття мають низку особливостей, зумовлених специфікою економічної, соціально-політичної та культурної ситуації в країні. Це стосується, наприклад, їх вживання з метою посилення іронічності текстів, що супроводжується зростанням кількості перифразових одиниць, скомбінованих із використанням лексем, що мають виразну емотивно-оцінну конотацію (або набувають її в контексті), жаргонізмів, вульгаризмів, девіативних мовних одиниць та сигналів інтертекстуальності.

3. Перифрази виконують функцію розширеної номінації певного денотата, тому основна синтаксична модель їх комбінування – словосполучення. Більшість зафіксованих у публіцистичних текстах перифразових одиниць на семантико-синтаксичному рівні співвідносна з простими субстантивними словосполученнями з атрибутивними відношеннями. Дієслівні ж перифразові номінації мовці використовують значно рідше. Вторинне найменування процесуальних ознак переважає в дієслівних лексемах на метафоричній основі.

Рідше перифрази комбінують за моделлю речення (переважно складнопідрядного з підрядним присубстантивно-атрибутивним) або окремого слова (композита чи юкстапозита).

Перифразовим одиницям незалежно від структурної організації властива семантична цілісність. Виконуючи роль одного члена речення, перифрази займають позиції об’єкта, суб’єкта, предиката, а також атрибутива (прикладки).

У перифразових номінаціях української публіцистики початку XXI століття виокремлено 13 класів назв конкретних понять і 3 – абстрактних. Найпродуктивнішою семантичною групою перифразових найменувань з конкретним значенням є назви реальних осіб, що зумовлено інформативною недостатністю власних імен, які тільки позначають особу, але не дають про неї відомостей і не мають оцінного значення (крім зменшено-пестливих

(демінутивних) або збільшено-згрубілих (аугментативних) форм). Серед перифразових найменувань, які мають абстрактну семантику, інтенсивно поповнюються групи назв економічних та політичних понять, що пов'язано з кризовою ситуацією в країні та світі (зокрема економічною кризою) і бурхливим політичним життям (виборами, достроковими виборами, перевиборами), чим зумовлена політична заангажованість як ЗМІ, так і читацької аудиторії.

4. Комбінування перифразової одиниці вимагає значно більшої витрати когнітивної енергії порівняно з відтворенням первинної назви, оскільки ґрунтується на складних психічних, зокрема мисленнєвих, процесах. Моделювання різних номінатем на позначення однієї реалії зумовлене, з одного боку, вибірковістю сприйняття мовця, особливостями його універсальної та індивідуальної концептосфер, а з іншого – прагматичною настановою та вмінням спрогнозувати пресупозицію реципієнта. Підґрунтям для комбінування метафоричних перифразових одиниць є здебільшого асоціативна сутність мислення людини, однак часто їх творять і на основі аналогії. При цьому нова номінатема має той самий денотат, що й первинна назва, але сигніфікативне значення суттєво різниться, оскільки воно синтезує семантику початкової назви та первинне значення використаних для моделювання перифраза лексем. Первинний зміст останніх є вихідним у витлумаченні перифразової одиниці реципієнтом, який на основі контексту та сигналів метафоричності або метонімічності (порушення правил семантичної сполучуваності, встановлення зв'язків за суміжністю або родо-видових відношень) має з'ясувати її вторинне значення. Декодування перифраза часто супроводжується асоціативним та емоційно-оцінним відгуком адресата на вжиті мовні одиниці, що підсвідомо переноситься на новий денотат.

5. Використання культурних сем, концептів, культурного фону в комбінуванні перифразових найменувань дає змогу посилити їхній прагматичний потенціал впливу на свідомість реципієнтів завдяки уведенню імпліцитної інформації та активізації автоматизованих емоційно-оцінних

реакцій, закладених у світогляді мовців як представників певного етносу тощо. У зв'язку з цим автори моделюють перифразові одиниці на основі прецедентних імен та алюзій на прецедентні тексти, уводять міфологеми, символи та культурні метафори, апелюють до стереотипів та вдаються до трансформації фразеологічних одиниць.

6. Моделювання перифразових найменувань зумовлене низкою прагматичних чинників: особливостями комунікантів (їхнім соціальним статусом, вподобаннями, настановами, культурною, політичною належністю тощо), відношеннями між ними та комунікативною ситуацією. Тому перифразові номінації, з одного боку, є засобами реалізації інтенції автора, а з іншого – носіями інформації про нього й одиницями номінації, інтерпретаціяяких залежить від знання й розуміння контексту.

Перифрази є дієвим засобом мовного впливу на реципієнта, що зумовлено їхніми сугестивними властивостями: здатністю впливати на ірраціональну сферу свідомості (емоційно-вольову), викликати асоціації та яскраві образи. Комунікативно вдалим використання перифразового найменування можна вважати лише за умови потрактування його реципієнтом відповідно до авторського задуму. Умови адекватної інтерпретації перифраза – правильне прогнозування мовцем пресупозиції реципієнта та врахування останнім контексту (як лінгвістичного й комунікативного, так і соціально-політичного та культурного).

Одна з основних властивостей перифразових найменувань, якою визначено їхній вплив на реципієнта, – це експресивність як здатність мовних одиниць бути засобом суб'єктивного увиразнення мови. Перифразові номінації можуть мати кілька рівнів експресивності: номінативний, компонентний, дистрибутивний та функціональний.

Маніпулятивний потенціал перифразових номінацій є визначальним чинником їх активного використання в публіцистичному дискурсі.

Подальше дослідження функціонування перифразових номінацій у текстах публіцистичного стилю, враховуючи дискурсивні категорії, сприятиме

глибшому з’ясуванню їхнього комунікативного навантаження й причин комунікативних невдач, пов’язаних з їх використанням, а також докладнішому вивченню особливостей комбінування перифразових одиниць, в основу якого покладено складні лінгвокогнітивні механізми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абашина В. М. Виразність газетної публікації і структура заголовка / В. М. Абашина // Українська філологія : зб. наук. праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів, 1999. – Ч. 2. – С. 230–234.
2. Александрова О. В. Язык средств массовой информации как часть коллективного пространства общества / О. В. Александрова // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования [Електронний ресурс] : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 89–99. – Режим доступу до посіб.: http://www.evartist.narod.ru/text12/01.htm
3. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / Алефіренко М. Ф. – Х. : Вид-во при Харківському державному університеті видавничого об’єднання «Вища школа», 1987. – 136 с.
4. Алефіренко М. Ф. Лінгвокреативні процеси формування фразеологічної семантики / Алефіренко М. Ф. // Мовознавство. – 1988. – № 5. – С. 35–41.
5. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики /Алефиренко Н. Ф.– М. : Гнозис, 2005. – 326с.
6. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм/ Алефиренко Н. Ф. – М. : ООО Изд-во «Элпис», 2008. – 271 с.
7. Анисимова Т. А. Лингвистические характеристики публицистического текста (на материале аналитических статей современной британской прессы) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т. А. Анисимова. – М., 1998. – 18 с.
8. Анненкова И. В. Язык современных СМИ как система интерпретации в контексте русской культуры (попытка риторического осмысления) /

И. В. Анненкова // Язык современной публицистики : сб. статей / [сост. Г. Я. Солганик]. – М. : Флинта : Наука, 2005. – С. 99–114.

9. Античные теории языка и стиля : [антология / перевод с древнегреч. и лат., общ. ред. О. М. Фрейденберг; вступит. ст. М. Троцкого, С. Меликовой-Толстой]. – Спб. : Алетейя, 1996. – 362, [1] с. – (Античная библиотека : исследования).
10. Аристотель. Риторика. Поэтика / Аристотель; [пер. с древнегреч. О. Цыбенко, В. Аппельрот]– М. : Лабиринт, 2000. – 224 с. – (Классическая библиотека; Греческая классика).
11. Артамонова Ю. Д. Герменевтический аспект языка СМИ / Ю. Д. Артамонова, В. Г. Кузнецов // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования [Електронний ресурс] : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 89–99. – Режим доступу до посіб.: http://evartist.ru/text12/04.htm
12. Арутюнова Н. Д. Номинация и текст / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация (Виды наименований) / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 304–357.
13. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата/ Н. Д. Арутюнова // Известия Академии наукСССР. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 356–367.
14. Арутюнова Н. Д.Лингвистичекие проблемы референции / Н. Д. Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XIII Логика и лингвистика (Проблемы референции) / [состав., ред. и вступ. статья Н. Д. Арутюновой]. – М. : Радуга, 1982. – С. 5–40.
15. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.

16. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 136–137.
17. Арутюнова Н. Д. Прагматика / Н. Д. Арутюнова // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 389–390.
18. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Арутюнова Н. Д. – [2-е изд., испр.]. – М. : «Языки русской культуры», 1999. – 896 с.
19. Бабич Н. Мовні стереотипи, «ноу хау» та естетичність сучасних ЗМІ / Н. Бабич, О. Жук // Теле- та радіожурналістика : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2010. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 175–182.
20. Бадрак В. В. Фактори ефективності впливу друкованих ЗМІ (преси) на електорат : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / В. В. Бадрак. – К., 2000. – 20 с.
21. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французкого языка / Шарль Балли; [пер. с франц. Е. В. Вентцель, Т. В. Вентцель / под ред. Р. А. Будагова]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1955. – 416 с.
22. Балли Ш. Французская стилистика / Шарль Балли; [пер. с франц. К. А. Долинина / под ред. Э. Г. Эткинда]. – М. : Издательство иностранной литературы, 1961.– 394 с.
23. Баранник Д. Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації / Баранник Д. Х. // Мовознавство. – 1983. – № 6. – С. 13–17.
24. Баранов А. Н. Политическая метафорика публицистического текста : возможности лингвистического мониторинга / Баранов А. Н. // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования [Електронний ресурс] : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 105–167. – Режим доступу до посіб.: http://www.evartist.narod.ru/text12/01.htm

25. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.
26. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – [2-е вид., доп.]. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
27. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
28. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підручник / Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
29. Белецька А. В. Лексична сугестія публіцистики друкованих ЗМІ України дискурсу політичного протистояння 2004-2006 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій : спец. 14.01.33 «Теорія та історія соціальних комунікацій» / А. В. Белецька. – К., 2008. – 20 с.
30. Бельчиков Ю. А. Перифраза / Ю. А. Бельчиков // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 371.
31. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист / [ред. Ю. С. Степанов]. – М. : Изд-во «Прогресс», 1974. – 448 с.
32. Беринда Памво. Лексикон словенороський Памви Беринди / Памво Беринда / [відп. ред. К. К. Цілуйко; підгот. тексту В. В. Німчука]. – К. : Вид-во АН УРСР. – 272 с. – (Пам’ятники української мови XVIIст.).
33. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. –С. 153–172.
34. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика : семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти / Бойко Н. І. – Ніжин : Аспект – Поліграф, 2005. – 552 с.

35. Бойченко Н. О. Стійкі словосполучення в газетному мовленні (на матеріалі перифрастичних одиниць) / Н. О. Бойченко // Ономастика і апелятиви : зб. наукових праць / [за ред.В. О. Горпинича]. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет, 2001. – Вип.14. – С.17–22.
36. Брагина А. А. Неологизмы в русском языке : пособие [для студентов и учителей] /А. А. Брагина. – М. : Просвещение, 1973. – 224с.
37. Будагов Р. А. Человек и его язык / Р. А. Будагов. – М. : Изд-во Московского университета, 1974. – 429 с.
38. Будагов Р. А. Что такое развитие и совершенствование языка? / Р. А. Будагов. – М. : Наука, 1977. – 264 с.
39. Бурбан О. Ф. Сукупність та функції національно-культурного компонента лексичного значення реалії / О. Ф. Бурбан // Мовознавство. – 1986. – № 4. – С. 56–57.
40. Быков А. А. Анатомия терминов : 400 словообразовательных элементов из латыни и греческого [Електронний ресурс] / А. А. Быков. –М. : НЦ ЭНАС, 2007. – Режим доступу до вид. : http://www.ereading.org.ua/bookreader.php/131391/Bykov_Anatomiya_terminov._400_slovoobrazovatel%27nyh_elementov_iz_latyni_i_grecheskogo.html
41. Бытева Т. И. Очерки по русской перифрастике / Т. И. Бытева. – М. : Элипс, 2008. – 303, [1] с.
42. Вакуров В. Н. Стилистика газетных жанров : учеб. пособие / Вакуров В. Н., Кохтев Н. Н., Солганик Г. Я. – М. : Высш.школа, 1978. – 183 с.
43. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство / З. Вендлер // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. Лингвистическая прагматика. – М. : «Прогресс», 1985. – С.238–250.
44. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. В. Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 255 с.

45. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Избранные труды. Лексикология и лексикография / Виноградов В. В. – М. : Наука, 1977. – С. 140–161.
46. Винокур Т. Г. Синонимия в функционально-стилистическом аспекте / Т. Г. Винокур // Вопросы языкознания. – 1975. – № 5. – С. 54–65.
47. Вихованець І. Р. Предикат / І. Р. Вихованець // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 518–519.
48. Вовк О. Б. Семантична структура образної номінації / О. Б. Вовк // Мовознавство. – 1985. – № 5. – С. 64–68.
49. Вовчок Д. П. Метафорические парафразы в языке газеты (к постановке вопроса) / Д. П. Вовчок // Актуальные проблемы лексикологии и лексикографии : материалы IX зональной конференции кафедр рус. яз. вузов Урала. – Пермь : Гос. ун-т имени М. А. Горького, 1972. – С. 95–99.
50. Вовчок Д. П. Одна из доминант языка газеты / Д. П. Вовчок // Актуальные проблемы лексикологии и лексикографии : материалы IX зональной конференции кафедр рус. яз. вузов Урала. – Пермь : Гос. ун-т имени М. А. Горького, 1972. – С. 99–102.
51. Володина М. Н.Язык СМИ – основное средство воздействия на массовое сознание [Електронний ресурс] / М. Н. Володина // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 9–31. – Режим доступу до посіб. : http://www.evartist.narod.ru/text12/01.htm
52. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова (Вступ. Фонетика. Орфоепія. Графіка і орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Словотвір) / О. Т. Волох. – [вид. 2-е, перероб. і доповн.]. – К. : Гол. вид-во ВО «Вища школа», 1986. – С. 26–28.

53. Выготский Л. С. Манипулирование и речь // Избранные психологические исследования / С. Выготский. – М. : АПН РСФСР, 1956. – С. 39–388.

54. Гадамер Г.–Г. Істина і метод / Ганс-Георг Гадамер; [пер.з нім. О. Мокровольський]. – К. : Юніверс, 2000. – (Філософська думка). Т. 1 : Герменевтика І : Основи філософської герменевтики. – К. : Юніверс, 2000. – 464 с.

55. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация (Общие вопросы) / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 230–293.

56. Галаганова М. Способы создания заголовков-аллюзий (на материале еженедельника «Культура») / М. Галаганова // Российские региональные СМИ. Информационный потенциал и коммуникативные технологии : сб. науч. тр. / [под ред. А. С. Сычева]. – Омск : Омск. гос. ун-т, 2000. – С. 195–198.

57. Галич О. А. Теорія літератури : підручник / Галич О. А., Назарець В. М., Васильєв Є. М. / [за наук. ред. О. Галича]. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.

58. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – С. 185.

59. Гаспаров Б.М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования / Б.М.Гаспаров. – М. : «Новое литературное обозрение», 1996. – 352 с.

60. Герман І. С. Запорізька преса 20-40-х рр. ХХ ст. : жанрово-стильові особливості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / І. С. Герман. – К., 2003. – 22 с.

61. Глазунова О. И. Логика метафорических преобразований / О. И. Глазунова. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 190с.

62. Горина Е. В. Газета в аспекте речевого воздействия на личность : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Е. В. Горина. – Екатеринбург, 2004. – 20 с.

63. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць / Городенська К. Г. –

К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.

64. Гоцинець І. Л. Взаємодія асоціативності та образності в структурі слова / І. Л. Гоцинець // Філологічні науки : зб. наук. праць. – Суми : Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 20–26.
65. Грехнева Л. В. Перифраза как лингвистическое явление : на матер. русской литературы конца 18 – начала 19 века : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. н. : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Л. В. Грехнева. – Н. Новгород, 1999. – 20 с.
66. Григораш А. М. Трансформація складу фразеологізмів у газетних текстах / А. М. Григораш // Система і структура східнослов'янських мов : міжкаф. зб. наук. пр. –К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 1997. – С. 36–61.
67. Григораш А. М. Розширення складу фразеологічних одиниць як засіб творчого використання сталих словосполучень / А. М. Григораш // Система і структура східнослов'янських мов : міжкаф. зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 1998. – С. 60–64.
68. Григорьев В.П. Слово – образ – денотат. К проблеме перифразы / В. П. Григорьев // Н. А. Некрасов и русская литература : тезисы докл. и сообщений Межвузов. науч. конф. – Кострома : КГПИ, 1971. – С. 122–125.
69. Григорьев В. П. К проблеме перифразы / В. П. Григорьев // Сб.докладов и сообщений лингвистического общества. – Т. IV. – Калинин : КГУ, 1974. – С. 158–174.
70. Григорьева О. Н. Публицистический стиль в системе функциональных разновидностей языка / О. Н. Григорьева // Язык средств массовой информации : учеб. пособие / [под ред. М. Н. Володиной]. – М. : Академич. проект; Альма Матер, 2008. – С. 355–365.
71. Грицюк Л. Ф. Номінативна багатоплановість змістових елементів заголовка / Л. Ф. Грицюк // Мовознавство. – 1988. – № 3. – С. 63–65.
72. Гукова Л. Н. Семантика и структура топонимической перифразы

[Електронний ресурс] / Гукова Л. Н., Фомина Л. Ф. // Материалы IX Междунар. науч. конф. русистов [«Русистика и современность»].– Одесса : Одесский нац. ун-т им. И. И. Мечникова, 2006. – Режим доступу до ст. : http://www.rusist.od.ua/members.php

73. Гукова Л. Н. Топонимическая перифраза : введение в проблему [Електронний ресурс] / Гукова Л. Н., Фомина Л. Ф. // Λογος όνομαστική – 2006. – № 1. – С. 72–80. – Режим доступу до ст. : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Onomn/2006_1/L1_PDF/GukFomina.pdf
74. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Гумбольдт В. фон; [пер. с нем., ред. Г. В. Рамишвили]. – М. : Прогресс, 2000. – 400 с.
75. Давидова Т. В. Проблема ономасіологічних досліджень на сучасному етапі : когнітивний аспект / Т. В. Давидова // Філологічні науки : зб. наук. праць. – Суми : Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 27–32.
76. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк ван Т. А. – Б. : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
77. Демський М. Т. Лексичні та граматичні особливості українських іменникових фразеологізмів / М. Т. Демський // Мовознавство. – 1981. – № 2. – С. 35–41.
78. Демський М. Т. Суть фраземи, її ономасіологічні функції й особливості номінації (Матеріали до ідеографічного Словника українських фразем) / М. Т. Демський // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів : Наукове тов. ім. Т. Шевченка, 1992. – Т. CCXXIV. – (Праці Філологічної секції).
79. Демьянков В. З. Прагматические основы интерпретации высказывания / В. З. Демьянков // Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1981. – Т. 40. – № 4. – С. 368–377.

80. Денисова С. Специфіка мови засобів мови масової комунікації на сучасному етапі / С. Денисова // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. – Кіровоград : Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89 (5). – С. 146–150.

81. Добрыднева Е. А. Деятельностный принцип в методологии коммуникативно-прагматической фразеологии / А. Е. Добрыднева // Коммуникативно-прагматическая семантика : сб. науч. трудов / [отв. ред. Н. Ф. Алефиренко]. – Волгоград : «Перемена», 2000. – С. 43–51.

82. Довгалевський М. Поетика (Сад поетичний) / Митрофан Довгалевський; [пер. В. П. Маслюка]. – К. : Мистецтво, 1973. – С. 319–320. – (Пам’ятки естетичної думки).

83. Дороган В. И. Функционирование именной перифразы в газетно-публицистическом стиле (на материале молдавских республиканских газет) : автореф. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.10 «Журналистика» / В. И Дороган. – Минск, 1992. – с.19.

84. Доценко Е. Л.Психология манипуляции : феномены, механизмы и защита / Доценко Е. Л. – [3-е изд., испр., перераб.]. – СПб. : Речь, 2003. – 292 с.

85. Дудик П. С. Про мовностилістичні аспекти публіцистики / П. С. Дудик // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – К. : НПУ, 2001. – С. 191–198.

86. Дудик П. С. Стилістика української мови : навч. посіб. / Дудик П. С. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с. – (Альма-матер).

87. Дускаева Л. Р. Принципы типологии газетных речевых жанров / Л. Р. Дускаева // Язык современной публицистики : сб. статей / [сост. Г. Я. Солганик]. – М. : Флинта : Наука, 2005. – С. 115–143.

88. Дэвидсон Д. Что означають метафоры / Д. Дэвидсон // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 172–193.

89. Євсєєва Г. П. Перифрази в мові сучасних газет (на матеріалі українських газет 80-90 років ХХ століття) : дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Євсєєва Галина Петрівна. – Д., 2002. – 219 с.
90. Ємельянова Є. С. Галліцизми в сучасній українській сільськогосподарській термінології : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Ємельянова Є. С. – Х., 2009. – 20 с.
91. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
92. Єрмоленко С. Я. Експресивність / С. Я. Єрмоленко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 170–171.
93. Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 539–540.
94. Евдокимова Е. В. Прагматический и лингвокультурологический аспекты перифраз и сходных стилистических приемов в газетно-журнальном дискурсе (на материалепрессы Великобритании и США) : дис. … канд. филол наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Евдокимова Елена Владимировна. – Иркутск, 2008. – 172 с.
95. Елизаров А. С. Перифразы в стиле Н. М. Карамзина : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / А. С. Елизаров. – М., 1993. – 24 с.
96. Ермакова О. Н. К построению типологии коммуникативных неудач (на материале естественного русского диалога) / О. Н. Ермакова, Е. А. Земская // Русский язык в его функционировании. Коммуникативно-прагматический аспект. – М. : Наука, 1993. – С. 90–157.

97. Есменская Н. А. Текстовая перифраза и её функционирование в связном дискурсе в современном французскомязыке : на материале текстов массовой коммуникации : дис. … канд.филол.наук : спец. 10.02.05 «Романские языки» / Есменская Наталья Александровна. – Москва, 2005. – 145 с.

98. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / Н. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.

99. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.

100. Житенева Л. И. Фразеологизмы – средство газетной выразительности / Л. И. Житенева // Русская речь. – 1984. – № 5. – С. 69–73.

101. Жовтобрюх М.А. Мова української преси (до середини 90-х рр. XIX століття) / М. А. Жовтобрюх. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 413 с.

102. Жулинская Л. М. Значение перифрастических устойчивых сочетаний / Л. М. Жулинская // Русский язык в школе. – 1975. – № 2. – С.93–96.

103. Забуранна О. В. Антропоцентризм фразеологічної семантики (на матеріалі фразеологічних одиниць української, польської, японської мов зі значенням відносного часу) : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О. В. Забуранна. – К., 2003. – 18 с.

104. Завгородня Л. В. Перифрази як засіб стереотипізації соціальної інформації // Наукові записки Інституту журналістики : зб. наук. праць. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. – Т. 7. – С. 75–78.

105. Завгородня Л. В. Стереотипи породження та сприймання журналістського твору (на матеріалі газетних текстів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Л. В. Завгородня. – К., 2003. – 20 с.

106. Зарубанна О. Антропоцентричні механізми конструювання значень / О. Зарубанна // Антропоцентричний підхід у дослідженні мови :

матеріали VII міжнародних Карських читань (13-14 травня 1998 р.). – Ніжин : ТОВ «Наука-сервіс», 1998. – С. 76–77.

107. Ильина И. З. Перифраз и его стилистические функции в произведениях английской художественной литературы : дис. … канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ильина И. З. – М., 1954. – 216 с.
108. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / Кара-Мурза С. Г.– [перераб. изд.]. – М. : Эксмо; Алгоритм, 2007. – 857 с.
109. Кассиер Э. Сила метафоры / Э. Кассиер // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 33–43.
110. Катаева О.Ф. Риторические функции перифраза в газетном тексте : на материалеанглоязычной прессы : дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Катаева Ольга Федоровна. – М., 2002. – 152 с.
111. Китиця О. В. Комунікативно-прагматичні та мовностилістичні особливості публіцистичного стилю / О. В. Китиця // Наука і сучасність : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. – Вип. 1. – Ч. 3.– С. 221–227.
112. Кібенко В. А. Конотація як засіб вираження оцінки в газетно-публіцистичних текстах / В. А. Кібенко // Взаємодія одиниць різних рівнів германських, романських і слов’янських мов : зб. наук. праць. – К. : КДПІІМ, 1991. – С. 126–131.
113. Кобилянський І. Ю. Перифраза як засіб емоційно-образного висловлення думки / І. Ю. Кобилянський // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 1. – С. 51–55.
114. Кобозева И. М. Лингво-прагматические аспекты анализа языка СМИ / И. М. Кобозева // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования [Електронний ресурс] : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С. 64–82.– Режим доступу до посіб. :

http://evartist.ru/text12/04.htm

115. Ковалевська Т. Ю. Лінгвістичні параметри комунікативної сугестивності / Т. Ю. Ковалевська // Система і структура східнослов'янських мов : сучасні тенденції розвитку східнослов'янських мов / [ред. В. І. Гончаров]. – К., 2003. – С. 283–287.
116. Ковалевська Т. Ю. Архітектоніка впливу в сучасному медіапросторі : психолінгвальний аспект / Т. Ю. Ковалевська // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – № 3 (23). – С. 154–167.
117. Коваль А. П. Мовні засоби української прогресивної публіцистики кінця XIX – початку XX ст. : дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук / Коваль Алла Петрівна. – К., 1954. – 329 с.
118. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови : підруч. [для студентів філол. ф-тів ун-тів]/ А. П. Коваль. – К. : Вид-во Київськ. ун-ту, 1967. – 400 с.
119. Кожин А. Н. Перифрастическое построение в языке советской эпохи / А. Н. Кожин // Русский язык в школе. – 1977. – № 4. – С. 89–94.
120. Кожина М. Н. Стилистика русского языка : учебник [для студентов высш. учеб. заведений] / Кожина М. Н., Дускаева Л. Р., Салимовский В. А. – М. : Флинта, 2008. – 462, [1] с.
121. Колоколова А. О. Лінгвокогнітивний аспект дослідження вторинної номінації / А. О. Колоколова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – Харків, 2010. – Вип. 60., Ч. І. – С. 184–189.
122. Коломієць М. П. Перифрази в сучасній українській мові / М. П. Коломієць // Дослідження з граматики і граматичної стилістики української мови. – Дніпропетровськ, 1984. – 117 с.
123. Коломієць М. П. Короткий словник перифраз / Коломієць М. П. , Регушевський Є. С. – К. : Рад. школа, 1985. – 152 с.
124. Колосков П. И. Перифразы как одно из средств развития речи учащихся / П. И. Колосков // Русский язык в школе. – 1962. – № 3. – С. 77–80.

125. Колшанский Г. В. Лингво-гносеологические основы языковой номинации / Г. В. Колшанский // Языковая номинация (Общие вопросы) / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 99–146.
126. Кононенко В. І. Словесні символи в семантичній структурі фраземи / В. І. Кононенко // Мовознавство. – 1991. – № 6. – С. 30–36.
127. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Кононенко В. І. – К. : Вища школа, 2008. – 328 с.
128. Конурбаев М. Э. Филологическое обеспечение связей с общественностью : основы PR-деятельности [Електронний ресурс] / М. Э. Конурбаев // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования [Електронний ресурс] : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – Режим доступу до підруч. : http://www.evartist.narod.ru/text12/01.htm
129. Копиленко М. П. Фразеологічні перифрази української літературної мови / М. П. Копиленко, О. С. Юрченко // Мовознавство. – 1987. – № 2. – С. 32–38.
130. Копусь О. А. Перифрази у творах О. Гончара : структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аспекти : дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Копусь Ольга Антонівна. – К., 2001. – 205 с.
131. Корнєєв В. М. Експлікація прихованого впливу публіцистичного тексту : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.08.02 «Журналістика» / В. М. Корнєєв. – К., 2002. – 17 с.
132. Костенко Н. Культурні парадигми та перспективи українських мас-медіа / Н. Костенко // Політологія посткомунізму : політичний аналіз посткомуністичного суспільства. – К., 1995. – С. 82–85.
133. Коць Т. А. Функціонування лексичних варіантів у засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х р.) / Т. А. Коць // Мовознавство. – 1997. – № 6. – С. 56–63.

134. Кочерган М. П. Слово и контекст (Лексическая сочетаемость и значение слова) / М. П. Кочерган. – Львов : Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1980. – 184 с.
135. Кравець Л. В. Текстотвірний потенціал метафори / Л. В. Кравець // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія «Проблеми граматики і лексикології української мови». – Вип. 4. – 2008. – С. 409–415.
136. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Филол. ф-т МГУ, 1996. – 245 с.
137. Крепель В. І. До проблеми фразеологічної номінації / В. І. Крепель // Мовознавство. – 1985. – № 5. – С. 73–75.
138. Крысин Л.П. Эвфемистические способы выражения в современном русском языке / Л. П. Крысин // Русский язык в школе. – 1994. – № 5. – С. 76–82.
139. Крысин Л.П. Иноязычное слово в роли эвфемизма / Л. П. Крысин // Русский язык в школе.– 1998. – № 2. – С. 71–74.
140. Крысин Л .П. Современный русский язык. Лексическая семантика. Лексикология. Фразеология. Лексикография : учеб. пособие [для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений] / Л. П. Крысин. – [2-е изд., стер.]. – М. : Издательський центр «Академия», 2009. – 240 с.
141. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразование / Е. С. Кубрякова // Языковая номинация (Виды наименований) / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 222–303.
142. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 156, [2] с.
143. Кулаков А. Н. Заголовок и его оформление в газете / А. Н. Кулаков. – Ленинград : Изд-во Ленинградского гос. ун-та,1982. – 87 с.

144. Кулик В. Дискурс українських медій : ідентичності, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. – К. : Вид-во «Часопис» Критика», 2010. – 656 с.
145. Кульбабська О. Імпліцитність як особливий спосіб відображення ситуації та її елементів / О. Кульбабська // Антропоцентричний підхід у дослідженні мови : матеріали VII міжнародних Карських читань (13-14 травня 1998 р.). – Ніжин : ТОВ «Наука-сервіс», 1998. – С. 218–219.
146. Лакофф Дж. О порождающей семантике / Дж. Лакофф; [пер. с англ. Н. В. Перцова] // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. X. Лингвистическая семантика. – М. : Прогресс, 1981. – С. 302–349.
147. Лакофф Дж., Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон; [пер. с англ. Н. В. Перцова] // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–415.
148. Ленець К. В. Лексичні зміни та їх відображення в мові сучасної преси / К. В. Ленець // Мовознавство. – 1988. – № 6. – С. 41–47.
149. Лєснова В. В. Однослівна й багатослівна номінація, їхнє функціональне співвідношення / В. В. Лєснова // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філологічні науки. – 1998. – № 9. – С. 74–81.
150. Леонтьев А. А. Восприятие речи / А. А. Леонтьев // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 86–87.
151. Леонтьев А. А. Порождение речи / А. А. Леонтьев // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.] – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 386–387.
152. Леонтьев А. А.Речевая деятельность / А. А. Леонтьев // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.] – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 412.
153. Леонтьев А. А. Психолингвистические особенности языка СМИ [Електронний ресурс] / А. А. Леонтьев // Язык СМИ как объект

междисциплинарного исследования : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – Режим доступу до посіб. : http://www.evartist.narod.ru/text12/01.htm

154. Лісничий Д. В. Трав'янисті рослини як денотати перифрастичних найменувань : семантико-функціональний аспект / Д. В. Лісничий // Наука і сучасність : зб. наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К., 2003. – С. 228–234.
155. Лісничий Д. В. Дендронімічні денотати у системі перифрастичних найменувань : семантико-функціональний аспект (на матеріалі поетичних творів першої половини ХХ століття) / Д. В. Лісничий // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету. – К., 2004. – Вип. 8. – С. 61–68.
156. Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – С. 546–547.
157. Лосев А. Ф. Философия имени / А. Ф. Лосев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 272 с.
158. Макаренко Є. А. Образний зворот, а не газетний стереотип / Є. А. Макаренко // Журналістика України. – 1983. – № 9. – С. 41–47.
159. Макаренко Е.А. Функционирование перифразов в современной украинской советской прессе (на материале республиканских и областных газет УССР 80-х годов) : дис. … канд.филол.наук : спец. 10.01.10 «Журналистика» / Макаренко Евгения Анатольевна. – К.,1984. – 204 с.
160. Макаровский Д. А. Человек как объект мифологизации и манипуляции в культуре XX века : автореф. на соискание уч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / Д. А. Макаровский. – СПб., 2009. – 25 с.
161. МакКормак Э. Когнитивная теория метафоры / Э. МакКормак; [пер. с англ. А. Д. Шмелева] // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр.,

нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 358–386.

162. Малажай Г. М. Сучасная беларуская мова : Перыфраза [вучэб. дапаможнік для філал. фак. пединститутаў] / Г. М. Малажай // [пад рэд. Ф. М. Янкоўскага]. – Мн. : Выш. школа, 1980. – 96 с.
163. Малински Т. Возникновение новых фразеологических единиц [Електронний ресурс] / Т. Малински // Русистика. – Берлин, 1992. – № 2. – С. 67–76. – Режим доступу до ст. : http:www.philology.ru/linguystics2/malinski-92.html
164. Манькова Л. А. Речевое воздействие газетных заголовков (на материалах Крымской прессы) / Л. А. Манькова // Культура народов Причерноморья. – 1998. – № 3. – С. 192–195.
165. Мартінек С. В. Український асоціативний словник: у 2 т. / С. В. Мартінек. – [2-е вид., стереотипне]. – Львів : ПАІС, 2008. – –
Т. 1. : Від стимулу до реакції. – Львів : ПАІС, 2008. – 344 с.
Т. 2 : Від реакції до стимулу. – Львів : ПАІС, 2008. – 468 с.
166. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие / В. А. Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 208 с.
167. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие / В. А. Маслова. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – Минск : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
168. Маслюк В. П. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII століття та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні / В. П. Маслюк. – К. : Наукова думка, 1983. – 236 с.
169. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. / [за ред. Л. І. Мацько]. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
170. Медушевський А. П. Лексичні, фразеологічні і синтаксичні словосполучення (лінгвістико-методологічний аспект) / А. П. Медушевський // Мовознавство. – 1972. – № 6. – С. 60–66.

171. Милехина В. И. Перифраз как тип фразеосочетаний (на материале русских писателей) / В. И. Милехина, З. Д. Попова // Образование и функционирование фразеологических единиц : сб. статей. – Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1981. – С. 38–44.
172. Миллер Дж. Образы и модели, уподобления и метафоры / Дж. Миллер; [пер. с англ. В. В. Туровского] // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 236–283.
173. Михайлов А. В. Поэтика барокко : завершение риторической эпохи [Електронний ресурс] / А. В. Михайлов // Историческая поэтика : Литературные эпохи и типы художественного сознания : сб. статей / отв. ред. П. А. Гринцев. – М. : Наследие, 1994. – С. 326–391. – Режим доступу до ст. : http://www.philol.msu.ru/forlit/Pages/Biblioteka_Mikhailov_Baroque.html
174. Михайлова О.А. Содержание понятия эвфемизм. К постановке проблемы / О. А. Михайлова, Н. Е. Якименко // Слово. Фраза. Текст. – М. : Азбуковник, 2002. – С. 280–284.
175. Мітчук О. Мовностильові засоби увиразнення заголовкового комплексу газети (на прикладі газети «Вільне слово») / О. Мітчук // Теле- та радіожурналістика : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2010. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 266–272.
176. Мовчун Л. В. Народжене сьогоденням : Про зміни в лексиці сучасної мови / Л. В. Мовчун. – Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 43–45.
177. Мойсієнко А. К. Символ як явище аперцепції / А. К. Мойсієнко // Мовознавство. – 1993. – № 3. – С. 40–45.
178. Мойсієнко А. К. Перифрази в Шевченковому тексті / А. К. Мойсієнко // Дивослово. – 1997. – № 3. – С. 23–26.
179. Мойсієнко А. Мова як світ світів. Поетика текстових структур / Мойсієнко А. К. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2008. – 280 с.

180. Мокієнко В. М. Лексичне і фразеологічне значення / В. М. Мокієнко // Мовознавство. – 1988. – № 4. – С. 10–12.
181. Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Ч. У. Моррис // Семиотика : сб. статей / [сост. Ю. С. Степанов]. – М. : Радуга, 1983. – С. 37–89.
182. Морозов В. В. Взаємодія лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів у процесі лексичної номінації / В. В. Морозов // Мовознавство. – 1986. – № 4. – С. 58–61.
183. Москвин В. П. О разновидностях перифразы / В. П. Москвин // Русский язык в школе. – 2001. – № 1. – С. 74–77.
184. Москвин В.П. Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования / В. П. Москвин // Вопросы языкознания. – 2001. – № 3. – С. 58–70.
185. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом’як, А. А. Дем’янюк; за ред. Л. І. Шевченко. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.
186. Новиков А. Б. Словарь перифраз русского языка (на материале публицистики) / А. Б. Новиков. – М. : Рус. яз., 1999. – 224 с.
187. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Онищенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с.
188. Орлова В. И. Субстантивные перифразы в современном русском языке / В. И. Орлова // Русский язык в школе. – 1982. – № 3. – С. 81–84.
189. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х. Ортега-и-Гассет; [пер. с исп. Н. Д. Арутюновой] // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68–81.
190. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. Теория речевых актов / [сост. и вступ. ст. И. М. Кобозевой, В. З. Демьянкова]. – М. : Прогресс, 1986. – С. 22–129.

191. Падучева Е. В. Пресуппозиция / Е. В. Падучева // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 396.
192. Пасік Н. М. Власні назви в українській фразеології та пареміології : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова»/ Н. М. Пасік. – К., 2000. – 20 с.
193. Переломова О. С. Типи взаємодії текстів : види і форми інтертекстуальності / О. С. Переломова // Філологічні науки : зб. наук. праць. – Суми : Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, 2008. – С. 112–120.
194. Петров В. В. Философские аспекты референции / В. В. Петров // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XIII. Логика и лингвистика (Проблемы референции) / [состав., ред. и вступ. статья Н. Д. Арутюновой]. – М. : Радуга, 1982. – С. 406–414.
195. Пилинський М. М. Експресивність стилю масово-політичної інформації / М. М. Пилинський // Мовознавство. – 1977. – № 5. – С. 35–46.
196. Пирогова Ю. К. Имплицитная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных PR-сообщений) / Ю. К. Пирогова // Проблемы прикладной лингвистики : сб. статей / отв. ред. А. И. Новиков. – М. : «Азбуковник», 2001. – С. 209–227.
197. Пінчук О. Цілепокладання в масовій комунікації / О. Пінчук // Теле- та радіожурналістика : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 237–242.
198. Плющ М. Я. Експресивно-оцінне значення повтору / М. Я. Плющ // Культура слова. – Вип. 20. – К.: Наукова думка, 1981. – С. 43–46.
199. Плющ М. Я. Лінгвістичне трактування категорії пояснення / М. Я. Плющ // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – Вип. 5. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 7–9.

200. Плющ М. Я. Проблема відокремлення і відокремлених компонентів речення (семантико-синтаксичний і комунікативний аспекти) : навч. посіб. / М. Я. Плющ. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – 92 с.
201. Подчасов А.С. Дезориентирующие заголовки в современной газете / А. В. Подчасов // Русская речь. – 2000. – № 3. – С. 52–55.
202. Подчасов А. С. Функционально-стилистические особенности газетных заголовков (на материале росийских и британских газет второй половины 1980-1990 годов, синтаксический аспект) : дис. … канд. филол. наук : 10.01.10«Журналістика» / Подчасов Алексей Сергеевич. – М., 2001. – 187 с.
203. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь. – 1993. – 248 с.
204. Поршнев Б. Ф. О начале человеческой истории (Проблемы палеопсихологии) [Електронний ресурс] / Б. Ф. Поршнев. – М. : Мысль, 1974. – 487 с. – Режим доступу до вид.: http://lib.ru/HISTORY/PORSHNEW/paleopsy.txt
205. Потебня А. А. Теоретическая поэтика : учеб. пособие [для студ. филол. фак. вузов] / А. А. Потебня / [ред. и вступ.ст. А. Б. Муратова]. – М. : Высш. шк., 1990. – 342 с.
206. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – М. : Лабиринт, 2007. – 248 с. – (Серия «Психолингвистика»).
207. Похмельных В.В. Глагольно-именные перифрастические обороты современного русского языка : дис. … канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Похмельных Валентина Васильевна. – М., 1985. – 273 с.
208. Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации (От речей президентов до переговоров с террористами) / Г. Г. Почепцов. – М. : Центр, 1998. – 352 с.
209. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века / Г. Г. Почепцов. – М. : «Рефл-бук», К. : «Ваклер», 1999. – 348 с.

210. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов. – М. : «Рефл-бук», К. : «Ваклер», 2000. – 576 с.
211. Прадід Ю. Ф. Структурно-граматичні типи фразеологізмів та їх різновиди / Ю. Ф. Прадід // Українське мовознавство. – 1989. – Вип. 16. – С. 28–35.
212. Пратканис Э. Р. Эпоха пропаганды : Механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление / Пратканис Э. Р., Аронсон Э.; [пер. на рус. И. Н. Волков, Е. Н. Волков]. – [3-е междунар. изд.]. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 381 с. – (Проект «Психологическая єнциклопедия»).
213. Прищепа В. Є. Метафора як ефективний засіб мовної економії / В. Є. Прищепа, О. В. Прищепа // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – Житомир, 2005. – С. 98–100.
214. Радченко О. Ю. Види концептуальної метафори : підстави класифікації / О. Ю. Радченко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Х. : Константа, 2003. – № 586. – С. 141–144.
215. Регушевський Є. С. Перифрази в українській мові / Є. С. Регушевський // Українська мова та література в школі. – 1984. – № 4. – С. 41–42.
216. Регушевський Є. С. Перифраз / Є. С. Регушевський // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 471.
217. Рись Л. Ф. Фреймова семантика субстантивних композитів / Л. Ф. Рись // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Вип. 23. Філологічні науки. – Луцьк, 2007. – № 4. – С. 96–102.
218. Різун В. В. Лінгвістика впливу : монографія / Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. М. – К. : Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2005. – 148 с.
219. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс; [пер. с англ. Р. И. Розиной] // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. /

вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 44–67.

220. Розанова Г. З. Перифраз и его функционирование в прессе ГДР и ФРГ : дис. … канд. филол. наук / Розанова Галина Зиновьевна. – М., 1973. – 203 с.
221. Рудик І. М. Мовні знаки як інструменти маніпуляції й вербальної агресії в політичному дискурсі / І. М. Рудик, І. С. Муратова // Вісник Житомирського державного університету. Вип. 40. Філологічні науки. – Житомир : ЖДУ, 2008. – С. 186–189.
222. Русанівський В. М. Життя слова / В. М. Русанівський, С. Я. Єрмоленко. – К. : Вища школа, 1978. – 190 с.
223. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизир. по классам слов и значений : в 4-х тт. / РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова / [под общей ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Изд-во Ин-та рус. яз. им. В. В. Виноградова, 2002. – –.
Т. 2. – 2002. – 672 с.
224. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизир. по классам слов и значений : в 4-х тт. / РАН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова / [под общей ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Изд-во Ин-та рус. яз. им. В. В. Виноградова, 2003. – –.
Т. 3. – 2003. – 629 с.
225. Рут М. Э. Образная номинация в русском языке / М. Э. Рут. – Екатеринбург : Издательство УрГУ, 1992. – 148 с.
226. Рыжова Л. П. Французская прагматика / Л. П. Рыжова. – М. : КомКнига, 2007. – 240 с.
227. Свашенко А. П. Перифрази та їх стилістичні функції в творчості Лесі Українки / А. П. Свашенко // Леся Українка. Публікації. Статті. – К. : Наукова думка. – 1973. – С. 193–202.
228. Сгалл П. Значение, содержание и прагматика / П. Сгалл // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. Лингвистическая прагматика. – М. :

«Прогресс», 1985. – С. 384–398.

229. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология / Е. А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.
230. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : Напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : «Довкілля-К», 2008. – 712 с.
231. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – [2-е вид., переробл. і доповн.]. – К. : АТ «ОКО», 1996. – 416 с.
232. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти : на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу) : дис. … доктора філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Серажим Катерина Степанівна. – К., 2003. – 408 с.
233. Серебренников Б. А. Номинация и проблема выбора / Б. А. Серебренников // Языковая номинация (Общие вопросы) / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 147–187.
234. Сербенська О. А. Мова газети в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства / О. А. Сербенська // Мовознавство. – 1988. – № 4. – С. 21–26.
235. Сербенська О. А. Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства : дис. … доктора філол. наук / Сербенська Олександра Антонівна. – Львів, 1991. – 419 с.
236. Серебренников Б. А. Номинация и проблема выбора / Б. А. Серебренников // Языковая номинация (Общие вопросы) / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 147–187.
237. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке : Язык и мышление / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1988. – 242 с.
238. Серль Дж. Метафора / Дж. Серль; [пер. с англ. В. В. Туровского] // Теория метафоры : [сб. статей; пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. / вступ. ст. и

сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 307–341.

239. Синельникова Л. Н. О взаимодействии тропов (метафор, перифраз, сравнений) в контексте стихотворения / Л. Н. Синельникова // Вопросы синтаксиса и лексики современного русского языка : сб. трудов. – М. : МГПИ, 1973. – С. 220–231.
240. Синельникова Л. Н. Именная перифраза в языке современной советской поэзии (структурно-семантическая и стилистическая характеристика) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Л. Н. Синельникова. – М., 1975. – 22 с.
241. Сиривля М. А. Перифраз как экспрессивное средство языка газеты : семантико-прагматический аспект : дис. … канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Сиривля Мадина Александровна. – Костанай, 2007. – 193 с.
242. Словник української мови : в 11-и тт. – К. : Вид-во «Наукова думка», 1970–1980.
243. Смерчко А. А. Фразеологічні інновації як відображення сприйняття світу : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. А. Смерчко. – К., 1997. – 22 с.
244. Соколова І. О. Перифрази в рекламних заголовках / І. О. Соколова // Культура слова. – Вип. 27. – К. : Наукова думка, 1984. – С. 31–38.
245. Солганик Г. Я. О языке и стиле газеты [Електронний ресурс] / Г. Я. Солганик // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования : учеб. пособие / отв. ред. Володина М. Н. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – Режим доступу до посіб. : http://www.evartist.narod.ru/text12/01.htm.
246. Солганик Г. Я. О структуре и важнейших параметрах публицистической речи (язык СМИ) / Г. Я. Солганик // Язык современной публицистики : сб. статей / [сост. Г. Я. Солганик]. – М. : Флинта : Наука, 2005. – С. 13–30.
247. Соловьева В. С. Система перифраз в романе А. С. Пушкина «Евгений

Онегин» : структурно-функциональный аспект : автореф. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В. С. Соловьева. – М., 1995. – 36 с.

248. Сологуб Н. М. Перифрази // Мовний світ Олеся Гончара / Н. М. Сологуб. – К. : Наукова думка, 1991. – С. 100–110.
249. Сологуб Н. М. Штамп / Н. М. Сологуб // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 806.
250. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Фердинанд де Сосюр; [пер. з франц. А. Корнійчука та К. Тищенка]. – К. : Основи, 1998. – 328 с..
251. Способы номинации в современном русском языке / [отв. ред. Д. Н. Шмелев]. – М. : Изд-во «Наука», 1982. – 296 с.
252. Стасинска П. Перифраз(а) или парафраз(а)? / П. Стасинска // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. – Вип. 21. – Львів, 2001. – С. 274–277.
253. Степаненко М. І. Публіцистична спадщина Олеся Гончара (мовні, навколомовні й деякі інші проблеми) / М. І. Степаненко. – Полтава : АСМІ, 2008. – 396 с.
254. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. – Воронеж : Кварта, 2001. – 252 с.
255. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Стишов. – К., 2003. – 35 с.
256. Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения / Ч. Стивенсон // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. Лингвистическая прагматика / [состав. и вступ. ст. Н. Д. Арутюновой, Е. В. Падучевой]. – М. : «Прогресс». – С. 129–154.
257. Строссон П. Ф. О референции / П. Ф. Строссон // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XIII. Логика и лингвистика (Проблемы референции) /

[состав., ред. и вступ. статья Н. Д. Арутюновой]. – М. : Радуга, 1982. – С. 55-86.

258. Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 88–89.
259. Сучасна українська літературна мова : Стилістика / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1973. – 588 с.
260. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 тисяч слів / [за заг. ред. В. В. Дубічинського]. – Х. : ВД «Школа», 2006. – 1008 с.
261. Тараненко О. О. Метафоричні моделі у світлі прагматики / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 1976. – № 5. – С. 24–29.
262. Тараненко О. О. Місце метафори в словотворчих процесах / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 1986. – № 3. – С. 11–16.
263. Тараненко О. О. Евфемізм / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 168–169.
264. Тараненко О. О. Метафора / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 334–337
265. Тараненко О. О. Метонімія / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 339–342.
266. Тараненко О. О. Номінація / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 417–419.
267. Тараненко О. О. Синоніми / О. О. Тараненко // Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін]. – [2-

е вид., випр. і доп.] – К. : Вид-во «Укр. Енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 585–588.

268. Телия В. Н. Вторичная номинация и её виды // Языковая номинация (Виды наименований) / [отв. ред. Б. А. Серебренников, А. А. Уфимцева]. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 129–221.
269. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288с.
270. Телия В. Н. Номинация / В. Н.Телия // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1998. – С. 336–337.
271. Ткаченко А. О. Мистецтво слова : Вступ до літературознавства : [підруч. для студ. гуманітар. спеціальностей вищих навч. закл.] / А. О. Ткаченко. – [2-е вид., випр. і доповн.]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с.
272. Тодор О. Г. Порівняльні фраземи у психолінгвістичному сприйнятті / О. Г. Тодор // Мовознавство. – 1994. – № 2–3. – С. 64–69.
273. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика : учеб. пособие [для студ. вузов] / Б. В. Томашевский. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 334 с.
274. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові / Г. М. Удовиченко. – К. : Наукова думка, 1968. – С. 94–202.
275. Ужченко В. Д. Внутрішня форма фразеологізму в зв’язку з внутрішньою формою слова / В. Д. Ужченко // Мовознавство. – 1993. – № 3. – С. 23–30.
276. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. / Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
277. Усенбаева Г. Д. Языковая природа перифраз (на материале казахского языка): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.06 «Тюркские языки» / Г. Д. Усенбаева. – Алматы, 1995. – 23 с.
278. Федоренко О. Емоційна ефективність рекламного повідомлення / О. Федоренко // Теле- та радіожурналістика : зб. наук. праць. – Львів :

Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 351–356.

279. Философский словарь : основан Г. Шмидтом / [общ. ред. В. А. Малинина]. –[22-е изд., перераб. под ред. Г. Шишкоффа]– М. : Республика, 2003. – 575 с.
280. Фоменко И. В. Заглавие литературно-художественного текста как филологическая проблема / И. В. Фоменко // Лексические единицы и организация структуры литературного текста : сб. статей / [отв. ред. В. П. Вомперский]. – Калинин : КГУ, 1983. – С. 84–99.
281. Фоменко Ю. В. Человек, слово и контекст / Ю. В. Фоменко // Концепция человека в современной философской и психологической мысли : материалы Межвуз. гуманитар. конф. / [ред. Р. В. Шамолин]. – Новосибирск : Новосиб. кн. изд-во, 2001. – С. 164–168.
282. Фразеологічний словник української мови : в 2-х кн. / НАН України; Інститут української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наукова думка, 1993.—
Кн. 1. – К. : Наукова думка, 1993. – 530 с.
Кн. 2. – К. : Наукова думка, 1993. – 458 с.
283. Фридрак В. Б. Синонімія складних слів / В. Б. Фридрак // Мовознавство. – 1987. – № 2. – С. 32–38.
284. Хэар Р. М. Дескрипция и оценка / Р. М. Хэар // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVI. Лингвистическая прагматика / [состав. и вступ. ст. Н. Д. Арутюновой, Е. В. Падучевой]. – М. : «Прогресс». – С. 183–195.
285. Цветкова Л. С. Нейропсихологическая реабилитация больных :речь и интеллектуальная деятельность : [учеб. пособ.] / Л. С. Цветкова. – М. : Изд. дом Рос. акад. образования, 2004. – 420, [1] с.
286. Цицерон М. Т. Три трактата об ораторском искусстве / М. Т. Цицерон / [под ред. М. Л. Гаспарова]. – М. : Науч.-изд. центр «Ладомир», 1994. – 472 с.

287. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія / Чабаненко В. А. – Запоріжжя : Вид-во Запорізького держ. ун-ту, 2002. – 351 с.
288. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии / Н. М. Шанский. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1959. – 247с.
289. Шаповал О. В. Фразеологізми та перифрази як засіб вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці / О. В. Шаповал // Es professo : зб. наук. праць. – Вип. 3. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2001. – С. 473–478.
290. Шаповал О. В. Комунікативно-стильові параметри вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Шаповал. – Д., 2003. – 21 с.
291. Шевченко Л. І. Взаємозв’язок мовних засобів експресії та стандарту / Л. І. Шевченко // Мовознавство. – 1979. – № 6. – С. 80–84.
292. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення : монографія / В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – 272 с.
293. Шмелев А. Д. Русский язык и внеязыковая действительность / А. Д Шмелев. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 496 с.
294. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – [изд. 3-е]. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 280 с.
295. Шубина Л. В. Глагольные перифрастические обороты в современном русском языке : автореф. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Шубина Л. В. – М., 1973. – 22 с.
296. Шубина Л. В. К вопросу о перифразе и структурных особенностях ее глагольного компонента / Л. В. Шубина // Русский язык в национальной школе. – 1973. – № 2. – С. 75.
297. Шубина Л. В. О специфических особенностях функционирования перифраз и однокоренного глагола-синонима / Л. В. Шубина // Русский язык в школе. – 1973. – № 12. – С. 89–92.

298. Шубина Л. В. К вопросу о месте перифразы в микросистеме, вырабатывающей эмоциональные чувства / Л. В. Шубина // Проблемы теории и истории русского языка / [под ред. К. В. Горшковой]. – М. : МГУ, 1980. – С. 138–148.

299. Эрвин-Трипп С. М. Язык. Тема.Слушатель. Анализ взаимодействия / С. М. Эрвин-Трипп // Новое в лингвистике. Вып. VII. Социолингвистика / [общ. ред. С. М. Чемоданова]. – М. : Прогресс, 1975. – С. 336–362.

300. Юрченко О. С. Фразеологічні перифрази української літературної мови : навч. посібник / О. С. Юрченко. – Х. : ХДУ, 1983. – Ч. 1. – 119 с.

301. Языковая деятельность в аспекти лингвистической прагматики : сб. научно-аналитических обзоров / [отв. ред. В. И. Герасимов]. – М. : ИНИОН АН СССР, 1984. – 222 с.

302. Ярмоленко Т. Стиль і мова газети / Т. Ярмоленко. – К. : Політвидав, 1965. – 119 с.

303. Bach K. The Semantics-Pragmatics Distsnction : What It Is and Why It Matters / K. Bach // Pragmatik. Implicaturen and Sprechakte. – Opladen, 1997. – P. 33–50.

304. BańkoM. Peryfrazywnaszym życiu / M. Bańko// PoradnikJęzykowy. – № 9. – 2002. – S. 3–23.

305. BańkoM. Słownikperyfraz, czyliwyrażeń omownych / M. Bańko. – Warszawa : WydawnictwoNaukowePWN, 2002. – 344 s.

306. Carston R. Thoughts and Utterances : the Pragmatics of Explicit Communication / R. Carston. – London, 2002. – 178 p.

307. Dijk T. A. van. Context and Cognition : Knowledge Frames and Speech Act Comprehension / T. A. van Dijk // Journal of pragmatics. – 1977. – № 1. – P. 211–-232.

308. Kress G. Ideological Structures of Discourse / G. Kress // Handbook of Discourse Analyses. – Vol. 4. – London : Academic Press, 1985. – P. 27–41.

309. Mills S. Discourse / S. Mills. – London, New York : Routledge, 1997. – P. 3–115.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Періодичні видання за 2006-2011 рр.

1. Ваше здоров’я (газета МОЗ України і галузевої профспілки), м. Київ.
2. Вечірній Київ (щоденна газета киян), м. Київ.
3. Вечірні Черкаси (щотижнева газета для всієї родини), м. Черкаси.
4. Високий замок (тижневик), м. Київ.
5. Вісник Переяславщини (суспільно-політична газета), м. Переяслав-Хмельницький.
6. Газета по-українськи (щоденна газета для всієї родини), м. Київ.
7. Голос України (газета Верховної Ради України), м. Київ.
8. Демократична Україна (Всеукраїнська громадсько-політична газета), м. Київ.
9. День (щоденна Всеукраїнська газета), м. Київ.
10. День днем (обласний інформаційно-аналітичний тижневик), м. Шепетівка.
11. Дзеркало тижня (міжнародний громадсько-політичний тижневик), м. Київ.
12. Діловий Переяслав (газета), м. Переяслав-Хмельницький.
13. Київська правда (громадсько-політична газета), м. Київ.
14. Коментарі (громадсько-політичний і діловий тижневик), м. Київ.
15. Країна (тижневий журнал по-українськи), м. Київ.
16. Літературна Україна (газета письменників України), м. Київ.
17. Малинські новини (районна газета), м. Малин.
18. Переяславська правда (газета міської ради), м. Переяслав-Хмельницький.
19. Сільські вісті (газета захисту прав селян України), м. Київ.
20. Слово Просвіти (культурологічний тижневик Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка), м. Київ.

21. Соборна площа (малинська міжрайонна газета), м. Малин.
22. Товариш (газета захисту інтересів громадян), м. Київ.
23. Трибуна хлібороба (Христинівська районна громадсько-політична газета), м. Христинівка.
24. Україна молода (щоденна інформаційно-політична газета), м. Київ.
25. Українська літературна газета (тижневик), м. Київ.
26. Український тиждень (щотижневий ілюстрований суспільно-політичний журнал), м. Київ.
27. Український футбол (тижневик), м. Київ.
28. Урядовий кур'єр (газета центральних органів виконавчої влади України), м. Київ.
29. Хрещатик (київська муніципальна газета), м. Київ.
30. Чорноморський гудок (газета Одеської залізниці), м. Одеса.
31. Шепетівський вісник (міськрайонна громадсько-політична газета), м. Шепетівка.

Неперіодичні видання

31. Апокрифи Клари Ґудзик / [за заг. ред. Л. Івшиної]. – К. : ЗАТ «Українська прес-група», 2005. – 448 с.
32. Гайовий Г. Сурми бурлеску під шатами сатиричної ліри : літературно-публіцистичні розвідки / Гриць Гайовий. – К. : Гарт, 2005. – 64 с.
33. Гайовий Г. Українське задзеркалля : з публіцистики вічного опозиціонера / Гриць Гайовий. – К. : Просвіта, 2007. – 299 с.
34. Капранов В. Закон Братів Капранових : збірка статей / В. Капранов, Д. Капранов. – К. : Зелений пес, 2007. – 240 с.
35. Караванський С. Книга-журнал одного автора / Святослав Караванський. – Л. : БаК, 2010. – 240 с.
36. Пахльовська О. Є.-Я. Ave, Europa! : статті, доповіді, публіцистика (1998-2008) / Оксана Єжи-Янівна Пахльовська. – К. : Пульсари, 2008. – 656 с.

37. Публіцистика незалежної України : хрестоматія / [упоряд. О. К. Глушко, В. О. Карпенко]. – К. : Ун-т «Україна», 2009. – 505 с.

38. Україна Incognita / [за заг. ред. Л. Івшиної]. – Вид. 4-е, стереотипне. – К. : ЗАТ «Українська прес-група», 2005. – 400 с.

39. Яворівський В. О. Твори : у 5 т. / Володимир Олександрович Яворівський. – К. : Фенікс, 2008. – –.

Т. 5. : Що ж ми за народ такий? – К. : Фенікс, 2008. – 940 с.

Додаток А

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ПЕРИФРАЗІВ

№	Перифраз	Денотат	Джерело
1.	Академічний абсурд	фінансування науки	ДТ, 2008, № 1, с.14
2.	Актриса, для якої театр є не тільки професією, а стилем життя	Н. Птушкіна	ДУ, 2010, 2 лип., с.19
3.	Акциз на нетверезу голову	податок на алкогольні напої	ДТ, 2008, № 16-17, с.1
4.	Алмазна столиця Заходу	Антверпен	Країна, 2010, № 34, с.36
5.	Альтернатива хаосу Степу	Софія Київська	Україна Incognita, с.29
6.	Амбітна імперська пухлина	СРСР	ЛУ, 2009, № 25, с.3
7.	Англійська королева	мер Києва	ДТ, 2010, № 22, с.2
8.	Антитендерне ноу-хау «Нафтогазу»	попередній договір	ДТ, 2010, № 49, с.9
9.	Антиукраїнська дрімучість	російський шовінізм	Д, 2010, 22-23 жовт., с.20
10.	Антиутопія з недалекого майбутнього	фільм Л. Бессона «13-й район»	ДТ, 2010, № 22, с.1
11.	Аристократка духу	О. Кобилянська	Україна Incognita, с.212

12.	Аркан для малого бізнесу	податки	ДТ, 2010, № 22, с.10
13.	Армія європейського зразка	ОУН-УПА	СП, 2010, № 26, с.5
14.	Армія нескорених	ОУН УПА	ДТ, 2008, № 20, с.21
15.	Археологія дрібниць	мемуари	ЛУ, 2008, № 50, с.5
16.	Архітектор перебудови Петра І	Ф. Прокопович	Україна Incognita, с.139
17.	Архітектор українських столиць	С. Григор'єв	ДТ, 2006, № 21, с.5
18.	Ассирія з танками замість колісниць	СРСР	ДТ, 2011, № 12, с.15
19.	Атавізм радянщиши	заідеологізованість	Д, 2010, 8-9 жовт., с.13
20.	Атомний секонд-хенд	українські АЕС	Д, 2010, 31 бер., с.5
21.	Африканські велетні	слони	УТ, 2011, № 11, с.64
22.	Багатолітня фортеця боротьби маленького гірського народу	Чечня	О. Пахльовська, с.189
23.	Багатообіцяльне падіння	криза на фондовому ринку	ДТ, 2008, № 14, с.10
24.	Багатообіцяюча інвестиція	металургійний завод в Чорноморському регіоні	ДТ, 2008, № 18, с.13
25.	Багатотисячолітні хлібороби	українці	УФ, 2010, № 96-97, с.16
26.	Байстрюк фальшивої комуно-космополітичної ідеї	лібералізм	ЛУ, 2007, № 4, с.3

27.	Балакуча скринька	телевізор	ДТ, 2010, № 21, с.1
28.	Балтійська труба	Північноєвропейський газопровід	СВ, 2008, 28 січ., с.4
29.	Барометр революції	молодь	Д, 2010, 1 кв., с.4
30.	Батьківщина диктатора	м.Гора	Д, 2010, 22-23 жовт., с.20
31.	Батьківщина європейського гуманізму	Італія	О. Пахльовська, с.13
32.	Батько гвинтокрилів	І. Сікорський	Публіцистика, с.417
33.	Батько нової Німеччини	К. Аденауер	ДТ, 2008, № 15, с.20
34.	Батько Шерлока Холмса	І. Масленніков	ДТ, 2006, № 40, с.17
35.	Бачити Всесвіт [в іншій людині]	любити	СВ, 2009, 14 вер., с.4
36.	Безвізова країна	мистецтво	ВЗ, 2010, 1 лип., с.7
37.	Безмежний континент духу	Європа	Україна Incognita, с.213
38.	Безнадійний анахронізм	І. Суслов	ЛУ, 2010, 9 вер., с.8
39.	Безперервна ода життю	пташиний спів	Д, 2010, 1 кв., с.1
40.	Безпрецедентна можливість для милосердя	смерть	Д, 2010, 8-9 жовт., с.19
41.	Безпритульний орган	печінка	ДТ, 2006, № 13, с.15
42.	Безтурботні vip-персони Едему	Адам і Єва	Публіцистика, с.93
43.	Безцінний скарб	земля	ЛУ, 2008, № 50, с.1

44.	Бельгійська Венеція	м.Брюгге	Д, 2010, 8-9 жовт., с.22
45.	Берегиня духовного храму	О. Замостян	ДТ, 2008, № 1, с.14
46.	Берегиня роду і народу	мати	СВ, 2010, 14 тр., с.5
47.	Битва за врожай	жнива	Д, 2010, 22-23 жовт., с.8
48.	Біле місто над Дністром	м.Білгород-Дністровський	ДТ, 2006, № 31, с.19
49.	Більшовицька імперія	СРСР	ЛУ, 2007, 12 кв., с.1
50.	Біологічна бойова машина	солдат	ДТ, 2010, № 3, с.14
51.	Блакитна планета	Земля	МН, 2009, 15 тр., с.2
52.	Близнюк «Титаніка»	корабель «Британік»	Країна, 2010, № 43, с.17
53.	Бог танцю	С. Лифар	ЛУ, 2007, 12 кв., с.2
54.	Божественний дар, даний нам у тимчасову оренду	життя	ЛУ, 2007, № 4, с.1
55.	Божі віконця	зірки	СВ, 2008, 11 тр., с.3
56.	Божі займенники	люди	ЛУ, 2007, 19 кв., с.6
57.	Божі комахи	бджоли	УМ, 2008, № 54, с.18
58.	Больові точки сучасності	актуальні питання	ЛУ, 2008, № 50, с.5
59.	Большевицький узурпатор	В. Ленін	С. Караванський, с.110
60.	Боротьба двох світових хижаків за право володіти Україною	Друга світова війна	С. Караванський, с.111

61.	Борці за волю України	воїни ОУН УПА	ЛУ, 2008, № 35, с.3
62.	Бранці інформаційного простору	діти	ДТ, 2010, № 22, с.13
63.	Бризки живої води	книги-інтерв'ю «Одержимість», «Українська поезія під судом КГБ»	ЛУ, 2007, 8 бер., с.6
64.	Броунівський рух [українських політиків]	діяльність	Д, 2010, 22-23 жовт., с.11
65.	Буддійські рефлексії	обіцянки українських політиків	ЛУ, 2008,№ 50, с.3
66.	Будинок із химерами	український туризм	ДТ, 2006, № 37, с.23
67.	Буковинська чарівниця	О. Кобилянська	Україна Incognita, с.213
68.	Бунтівливий старець	Л. Толстой	ДТ, 2011, № 12, с.13
69.	Буря в склянці води	паніка на світовому фондовому ринку	ДТ, 2008, № 3, с.8
70.	Важкий тягар тоталітаризму	політичний терор	Україна Incognita, с.283
71.	Вальс етикеток	інфляція	ДТ, 2010, № 3, с.16
72.	Ванільна пудра для десерту	український бомонд	ДТ, 2010, № 20, с.15
73.	Вартові держави і слова	члени Ліги українських меценатів	ЛУ, 2007, № 15, с.1
74.	Ведмедячий кут Латинської Америки	Парагвай	Д, 2010, 15-16 жовт., с.22
75.	Велетень українського духу	І. Франко	ЛУ, 2008, № 50, с.5
76.	Велика годівниця	Податок на додану	ДТ, 2006, № 30, с.7

		вартість	
77.	Велика матір цивілізованої Індо-Європи й слов'янського союзу «народів-братів»	давня Україна	ЛУ, 2009, № 25, с.2
78.	Великий Батько з Буків	І. Суслов	ЛУ, 2010, 9 вер., с.9
79.	Великий Бібліофіл	М. Лукаш	ЛУ, 2009, № 36, с.8
80.	Великий експериментатор епохи Просвітництва	Д. Дефо	ЛУ, 2008, № 16, с.2
81.	Великий маг України	М. Гоголь	ЛУ, 2008, № 35, с.3
82.	Великий письменник і в'їдливий дід	Л. Толстой	ДТ, 2011, № 12, с.13
83.	Великий суспільний сад	держава	ЛУ, 2009, № 25, с.3
84.	Великий трудар на ниві української культури	Ю. Хорунжий	ЛУ, 2008, № 50, с.6
85.	Великий український композитор, котрий так і не сказав останнього слова	М. Березовський	Україна Incognita, с.155
86.	Вершина українського світу	г.Говерла	ЛУ, 2007, 25 черв., с.13
87.	Весела султанша	Н. Лісовська	ДТ, 2008, № 20, с.23
88.	Весняний авітаміноз української нафтової галузі	щорічна бензинова криза	ДТ, 2008, № 14, с.1
89.	Взятися за перо	почати писати	ЛУ, 2009, № 36, с.8
90.	«Вибухонебезпечний» комбінат	«АрселорМіттал Кривий Ріг»	Д, 2010, 31 бер., с.2

91.	Видатний поет-воїн	Ш. Петефі	УЛГ, 2010, № 2, с.4
92.	Виконувач сатанинських плясок на прахові Тараса Шевченка і Лесі Українки	О. Бузина	ЛУ, 2007, № 16, с.1
93.	Винищувач ідеологічних догм у літературознавстві	Ю. Шевельов	ЛУ, 2008, № 50, с.5
94.	Винний край	м.Кахетія (Грузія)	Країна, 2011, № 2, с.47
95.	Вирафінована республіка слова	класична література	ЛУ, 2009, № 28, с.7
96.	Високий професіонал, відданий принципам медичної етики	В. Ткач	Д, 2010, 15-16 жовт., с.11
97.	Вияв волі українського народу	проголошення незалежності України (1917 р.)	С. Караванський, с.111
98.	Відворотне слівце, яке плямувало авторитет молодої держави [України – Ю. М.]	корупція	Публіцистика, с.58
99.	Відроджений рейх	Російська Федерація	ЛУ, 2008, № 50, с.6
100.	Відштовхувальна нога президента	«Єдиний центр» В. Балоги	ДТ, 2008, № 24, с.3
101.	Візит до предків	відвідування могил	ДТ, 2008, № 24, с.20
102.	Війна непримиренних	курдський конфлікт	ДТ, 2006, № 33, с.1
103.	Віконце з найчистішого	переклади В. Річ	ЛУ, 2008, № 1, с.12

	у світі скла		
104.	Вічна тема лірики	кохання	ЛУ, 2009, № 36, с.7
105.	Вічний бунтар і аутсайдер студійної системи	Т. Гілліам	Х, 2010, № 36, с.5
106.	Влада, для якої нас нема	український уряд	ДТ, 2009, № 3, с.9
107.	Владний двір	Верховна рада України	ДТ, 2010, № 20, с.14
108.	Внутрішні дзеркала	очі	МН, 2010, 20 бер., с.3
109.	Вогнеборці	пожежники	ТХ, 2010, 30 січ., с.1
110.	Водна магістраль	ріка	Україна Incognita, с.44
111.	Вождики блошиних партій	лідери політичних партій, які не пройшли відсотковий бар'єр	ЛУ, 2008, № 50, с.8
112.	Вождь синьо-білого братства	лідер партії регіонів	ДТ, 2010, № 3, с.1
113.	Воїн над Пслом-рікою	Меморіал Вічної Слави в Сумах	СВ, 2010, 12 тр., с.3
114.	Воли, які не ревуть	українці	СВ, 2008, 15 вер., с.2
115.	Волинська столиця	м.Луцьк	ЛУ, 2010, 30 вер., с.5
116.	Воляча нація	українці	СВ, 2008, 15 вер., с.2
117.	Володар бюджетних дір	Т. Вайгель	ДУ, 2010, 2 лип., с.5
118.	Володар настрою	А. Кугай	ЛУ, 2007, № 14, с.4
119.	Володар слова	Я. Павлюк	ЛУ, 2009, № 36, с.7
120.	Володіння Царя Полоза	Урал	ШВ, 2010, 28 січ., с.11
121.	Восьме диво світу	Російська Федерація	ДТ, 2006, № 26, с.3
122.	Вражаючий документ	мозаїки Софії Київської	ДТ, 2010, №20, с.15

	Часу		
123.	Вселенський базар на берегах древнього Борисфена	вибори	ЛУ, 2007, 12 кв., с.1
124.	Всемогутній маг	В. Лобановський	УФ, 2010, № 96-97, с.9
125.	Всеросійський Буратіно	В. Путін	ЛУ, 2009, № 25, с.3
126.	Всесвітній спортивний улюбленець	футбол	УФ, 2009, 17 вер., с.2
127.	Всесоюзна туберкульозна здравниця	Крим	ДТ, 2010, № 22, с.15
128.	Всеукраїнський титан мислі й праці	І. Огієнко	ЛУ, 2007, № 17, с.1
129.	Всюдисущий трудоголік-галерник	М. Слабошпицький	УЛГ, 2010, № 2, с.8
130.	Втілення софійності світу	античність	Україна Incognita, с.28
131.	Газета, що виборює українську Україну	газ.«Народне слово»	ЛУ, 2009, № 36, с.3
132.	Газова лічилочка з Росією	перемовини про газ	ДТ, 2008, № 44, с.6
133.	Газовий монополіст	НАК «Нафтогаз Україна»	МН, 2010, 27 лют., с.7
134.	Галузь, що продукує абсолютну додаткову вартість	сільське господарство	ЛУ, 2008, № 50, с.3
135.	Гарячий медіум	Дж. Кеннеді	ДТ, 2010, № 3, с.16
136.	Гашка з Гуляйполя	Г. Кузьменко	ДТ, 2008, № 21, с.11

137.	Генуезький слід у Криму	фортеця Солдайя	Україна Incognita, с.353
138.	Геополітичний шок України	розташування між Європою та Росією	О. Пахльовська, с.156
139.	Герої 27-го квітня	українські депутати	ДТ, 2010, № 19, с.2
140.	Герой свого часу	Ю. Немирич	Апокрифи, с.258
141.	Гетьман, проклятий офіційною імперською ідеологією	І. Мазепа	Україна Incognita, с.127
142.	Гіпертрофований до республіканського масштабу середньостатистичний маленький українець	Президент України	ДТ, 2010, № 20, с.14
143.	Гніздо козацької вольниці	Запорізька Січ	В. Яворівський, с.604
144.	Головна зброя гумористів та сатириків	мова	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
145.	Головна зброя покупця	підвищена увага	МН, 2010, 10 бер., с.2
146.	Головне вікно в Інтернет	мобільний телефон	К, 2010, 29 січ., с.28
147.	Головний дегустатор термінологічних систем	науковець	ЛУ, 2007, № 4, с.1
148.	Головний ленінець	М. Чечетов	ЛУ, 2009, № 34, с.7
149.	Головний руйнівник грошово-фінансової системи України	Нацбанк України	ДТ, 2010, № 3, с.1
150.	«Головний ткач» матеріальної тканини	Є. Чикаленко	Україна Incognita, с.225

	нашої історії		
151.	Головний трофей	м.Київ	ДТ, 2010, № 19, с.3
152.	Голубі дороги планети	ріки	Публіцистика, с.62
153.	Голубі перлини	ріки	ЛУ, 2010, 30 вер., с.6
154.	Гонки по вертикалі	реформа місцевого самоврядування	ДТ, 2008, № 2, с.4
155.	Гончар, який ліпив епоху	О. Гончар	ЛУ, 2008, 16 жовт., с.8
156.	Горе-реформатори	урядовці	ДТ, 2008, № 22, с.6
157.	Гормон чоловічої сили та молодості	тестостерон	УК, 2010, 22 черв., с.24
158.	Гра для сміливих	хокей	ЧГ, 2007, № 28, с.4
159.	Гра номер один	футбол	УМ, 2008, № 116, с.10
160.	Гра, у яку грає увесь світ	футбол	УФ, 2009, 16 тр., с.3
161.	Грандіозне літературно-лінгвістичне господарство	переклади М. Лукаша	ЛУ, 2009, № 36, с.8
162.	Грати в солдатики	воювати	К, 2009, 15 серп., с.1
163.	Грати в українську рулетку	брати участь у виборах	СВ, 2009, 15 бер., с.2
164.	Гриб гейш, гриб струнокості	маїтаке	ШВ, 2010, 25 лют., с.15
165.	Громадянин світу з Манасом у душі	Ч. Айтматов	ЛУ, 2008, № 50, с.4
166.	Громадянин своєї осени	В. Міняйло	ЛУ, 2009, № 36, с.2
167.	Гросмейстер	російський імператор	Апокрифи, с.223

	католицького ордену		
168.	Гроші з минулого	повернені заощадження	ДТ, 2008, № 2, с.19
169.	Дама з пушкою	В. Козак	ЛУ, 2007, 19 кв., с.6
170.	Дарунки від предків	археологічні знахідки	ЛУ, 2008, № 35, с.6
171.	Дев'яностолітній правдошукач	В. Міняйло	ЛУ, 2009, № 36, с.2
172.	Дельтова країна	екосистема Дунаю	Публіцистика, с.383
173.	Демагогічна полова	промови політиків	ЛУ, 2008, № 50, с.3
174.	День вальпургієвої солідарності	1-е травня	ДТ, 2008, № 16-17, с.27
175.	Депо естрогенів	жировий прошарок	ДД, 2010, 18 лют., с.16
176.	Депресивний шматочок глобуса	Україна	УТ, 2011, № 15, с.58
177.	Державна біжутерія	урядові нагороди	ЛУ, 2008, № 50, с.4
178.	Державний кордон у інформаційному просторі	мова	Брати Капранові, с.20
179.	Джентельмени невдачі	жебраки	Апокрифи, с.155
180.	Джерело базової культури й мудрості	книга	Д, 2010, 1-2 жовт., с.9
181.	Джерело життя	сонце	ТХ, 2007, 5 черв., с.2
182.	Джерело кровотворення	абсолютна додаткова вартість	ЛУ, 2008, № 49, с.3
183.	Джерело невичерпної життєвої енергії	Урал	ШВ, 2010, 28 січ., с.11
184.	Джин із пляшки	кір	ДТ, 2008, № 19, с.1
185.	Джунглі Європи	Україна	ЛУ, 2008, № 50, с.8
186.	Дива ручної роботи	вироби з бісеру	МН, 2010, 17 бер., с.4

187.	Диваки на острові	фестиваль «Золота Хортиця»	ДТ, 2006, № 37, с.16
188.	Дивні арії з опери	сварки адміністраторів оперного театру Одеси	ДТ, 2010, № 22, с.1
189.	Директорсько-інститутський СНГусь	К. Затулін	ЛУ, 2010, 30 вер., с.2
190.	Дірявити ауру	брехати	ЛУ, 2009, № 51, с.12
191.	Дітище Путіна	Митний союз	УТ, 2011, № 15, с.13
192.	Дніпровські «флібустьєри»	козаки	Україна Incognita, с.112
193.	Добровільний вигнанець	М. Мірошниченко	УЛГ, 2010, № 13, с.1
194.	Добровільний розвідник	біла чапля	Публіцистика, с.381
195.	Довга пісня	внесення змін до Конституції України	ДТ, 2008, № 15, с.2
196.	«Дозований» екстрим	радіаційне опромінення	Д, 2010, 1 кв., с.1
197.	Документ, який має дуже мало спільного з нормами права	Закон України «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики»	ДТ, 2010, № 20, с.2
198.	Документ, який перетворює країну на поліцейську державу	податковий кодекс	ГУ, 2010, 19 черв., с.3
199.	Домашній пекар	хлібопічка	К, 2009, 2 бер., с.11
200.	Донбаська гідра	шахта ім. К. Маркса	ДТ, 2008, № 22, с.3
201.	Донецький експеримент	програма будівництва доступного житла	ДТ, 2011, № 12, с.2
202.	Донорська кров	інвестиції	ЛУ, 2008, № 50, с.3
203.	Донька синьоокої	О. Грязєва	ЧГ, 2010, 27 січ., с.3

	Білорусі		
204.	Дорога до історичної ями	денаціоналізація	ЛУ, 2007, № 7, с.3
205.	Доросла хвороба	сифіліс	ДТ, 2008, № 1, с.6
206.	Досвідчена акула рейтингових боїв	А. Пугачова	ДТ, 2011, № 12, с.13
207.	Достойний нащадок Валуєва, Сталіна та «Залізного Фелікса»	В. Путін	ЛУ, 2009, № 25, с.3
208.	Дотаційний зашморг	дотаційна політика держави	ДТ, 2008, № 16, с.10
209.	Друга столиця світу	м.Чернівці	ДТ, 2008, № 15, с.23
210.	Друге падіння Берлінського муру	Помаранчева революція	О. Пахльовська, с.244
211.	Другий бюджет	хабарі	ДТ, 2010, № 20, с.9
212.	Другий Всесвітній потоп	повінь у Карпатах	СВ, 2009, 12 жовт., с.2
213.	Дуже дороге задоволення	книга	ДТ, 2010,№ 20, с.10
214.	Дуже особливий партнер НАТО	Україна	ДТ, 2010, № 20, с.5
215.	Духові інструменти	політика	Брати Капранові, с.73
216.	Духовна еміграція	неприйняття соціально-політичної ситуації в країні	ЛУ, 2008, № 50, с.4
217.	Духовна катаракта на сердечних очах	моральна деградація	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
218.	Духовний материк	мистецтво	Публіцистика, с.288
219.	Духовний оплот першої	Києво-Печерська лавра	ДТ, 2010, № 22, с.1

	особи (президента)		
220.	Духовний провідник України	О. Гончар	ЛУ, 2008, 8 тр., с.7
221.	Душа родини	мати	ТХ, 2010, 4 лют., с.7
222.	Екзотична область Росії	Україна	Публіцистика, с.326
223.	Екологічний Сталінград	Дунайський заповідник	Публіцистика, с.392
224.	Експеримент із запланованим провалом	медична реформа	ДТ, 2011, № 23, с.4
225.	Еліксир для кров'яних тілець	червоне вино	ДТ, 2009, № 18, с.17
226.	Елітна гра	теніс	К, 2009, 15 кв., с.6
227.	Елітний сегмент	ринок української плитки	ДТ, 2008, № 23, с.11
228.	Ентропійні фантики	паперові гроші	ЛУ, 2008, № 50, с.3
229.	Енциклопедія людського сміху	гуморески Б. Поліщука	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
230.	Епічне полотно, на якому написана найтрагічніша сторінка радянських вісімдесятих	фільм «9-та рота»	Т, 2006, № 1-2, с.5
231.	Епоха автозаторів	сучасність	Д, 2010, 22-23 жовт., с.10
232.	Епоха мертвої води	сучасність	ЛУ, 2008, № 48, с.1
233.	Епоха порнократії	сучасність	Публіцистика, с.93
234.	Етнічне майбутнє	сільська молодь	Публіцистика, с.299
235.	Етнічний казан	степ	Україна Incognita, с.29
236.	Етнічний хаос	пострадянська	О. Пахльовська, с.10

		територія	
237.	Європейська Колумбія	Україна	Т, 2010, № 52, с.3
238.	Євророзлучення 2012	українсько-польські відносини	ДТ, 2008, № 19, с.12
239.	Єгипетський тигр	туризм	ДТ, 2008, № 23, с.3
240.	Єдине джерело влади	народ	СП, 2010, № 26, с.4
241.	Єдиний студентський телеканал	ОВТМ	ДТ, 2006, № 36, с.16
242.	Жертва кримського дерибану	дитяче відділення Алупкинської лікарні	УК, 2010, 7 лип., с.17
243.	Жертва туристів	Сікстинська капела	Д, 2010, 1-2 жовт., с.21
244.	Жертви кочового життя	столичні іммігранти	ЛУ, 2007, № 4, с.3
245.	Живильне середовище для організованої злочинності	мігранти	ДТ, 2010, № 23, с.3
246.	Жінка, яка проти «держави сиріт»	Л. Волинець	ДТ, 2010, № 49, с.14
247.	Жінка, яка співала про синю хустку	К. Шульженко	ДТ, 2006, № 10, с.19
248.	Жіноча прикраса, яка відходить у минуле	спідниця	СВ, 2007, 12 тр., с.7
249.	Жовтий диявол	золото	ДТ, 2008, № 2, с.6
250.	Жовтоводський феномен	металургійний завод	ДТ, 2008, № 19, с.12
251.	Жовто-синій птах з чорнобильською ознакою	Україна	ДТ, 2008, № 16-17, с.11
252.	Жорстка посадка, якої	економічна криза	ДТ, 2008, № 16-17,

	можна уникнути		с.12
253.	Жорстокий експеримент	українська еміграція	ЛУ, 2008, № 50, с.5
254.	Забутий аристократ духу	М. Максимович	Україна Incognita, с.159
255.	Забуття вічності	хамство	Україна Incognita, с.147
256.	Завтрашні випробування	економічна криза	ДТ, 2008, № 16-17, с.8
257.	Закам’яніла смола	бурштин	ДТ, 2006, № 46, с.6
258.	Законсервована мільярдами попередніх років енергія сонця	нафта	ЛУ, 2008, № 50, с.3
259.	Залізна леді, яка створила свій власний «изм»	М. Тетчер	ДТ, 2006, № 29, с.20
260.	Залізний канцлер	О. фон Бісмарк	ДТ, 2010, № 20, с.15
261.	Замок французької Лаури	маєток Тишкевичів	ГУ, 2010, 7 лип., с.13
262.	Заморський посів словоблуду	постмодернізм	ЛУ, 2007, 17 тр., с.3
263.	Заокеанський меценат	П. Яцик	ЛУ, 2009, № 36, с.2
264.	Запорізька ягода	черешня	УМ, 2008, № 106, с.12
265.	Запорука мистецького довголіття	усвідомлення громадського обов’язку	ЛУ, 2008, № 18, с.2
266.	Заручник персональних політичних амбіцій	Конституція України	ЛУ, 2008, № 50, с.1
267.	Заручники	українці	Д, 2010, 1-2 жовт.,

	ментальності		с.13
268.	Заручники політичних ігор	школярі	ДТ, 2010, № 20, с.14
269.	Заручники чужих помилок і прогулів	вітчизняні виробники	ДТ, 2008, № 18, с.12
270.	Засіб врятувати в собі жінку	посудомийна машина	К, 2009, 2 бер., с.11
271.	Засіб подовжити жіночі ноги	підбори	СВ, 2007, 12 тр., с.7
272.	Засуджені до війни	політики	ДТ, 2008, № 20, с.3
273.	Затяжний марафон	передвиборна кампанія	Т, 2006, № 2, с.1
274.	Захист від візитів податківців	хабар	УТ, 2011, № 11, с.23
275.	Збудована царями та генсеками тюрма	Росія	ЛУ, 2009, № 33, с.2
276.	Звір з безодні	А. Гітлер	ЛУ, 2008, № 50, с.8
277.	Зворотний бік місяця	театральне господарство	ДТ, 2008, № 22, с.22
278.	Зв’язковий століть	В. Шевчук	ЛУ, 2007, 31 тр., с.7
279.	Зґвалтований нікотином орган	легені	ШВ, 2006, 26 тр., с.4
280.	Здоровий мінімум творчої роботи	читання	Брати Капранові, с.66
281.	Зелений пояс Київщини	села	ДТ, 2009, № 21, с.23
282.	Земельний Клондайк у глибинці	приміська зона Тернополя	ДТ, 2008, № 20, с.6
283.	Земля вікінгів	Норвегія	ДТ, 2011, № 13, с.14
284.	Земляк з серцеподібним листям	осокір	УЛГ, 2010, № 13, с.1

285.	Земля, овіяна козацькими легендами	м.Шар-гора	ДТ, 2010, № 23, с.16
286.	Земля, поцілована Богом	Дунай	Публіцистика, с.392
287.	Зерновий спаринг-партнер	експортери зерна	ДТ, 2011, № 13, с.8
288.	Зерновий фронт	жнива	Д, 2010, 22-23 жовт., с.8
289.	«Злюка» з досвідом	О. Скрипка	УТ, 2011, № 15, с.56
290.	Знавець жіночих слабкостей	Ф. Коті (парфумер)	К, 2010, 29 січ., с.31
291.	Знакове національне свято	День Соборності	ЛУ, 2007, 8 бер., с.3
292.	Злобний Зоїл	критик	ЛУ, 2007, 10 тр., с.6
293.	Злочин проти землі і неба	Голодомор 1932-33 рр.	ЛУ, 2010, 9 вер., с.1
294.	Золота акція	картка депутата	ДТ, 2010, № 21, с.2
295.	Золоте паливо	газ	Т, 2006, № 1-2, с.4
296.	Золотий демократичний принцип	«влада на місця»	ДТ, 2010, № 19, с.3
297.	Золотий стандарт препаратів	«Ібупрофен»	ДД, 2010, 25 лют., с.4
298.	Золото, по якому ми ходимо	художні промисли	Д, 2010, 22-23 жовт., с.16
299.	Золотобанний дивотвір	храм св.Євгена	ЛУ, 2010, 9 вер., с.8
300.	Зомбоящик	телевізор	ДТ, 2011, № 12, с.13
301.	Зона культурної конверсії	м.Донецьк	Д, 2010, 8-9 жовт., с.16
302.	Зона поразки	нерозкриті кримінальні	ДТ, 2006, № 37, с.5

		справи	
303.	Ігри столичного розуму	тарифна політика київської міськдержадміністрації	ДТ, 2006, № 40, с.2
304.	Імператор слова	Я. Павлюк	ЛУ, 2009, № 36, с.7
305.	Імператриця Тунісу	Л. Трабелсі	Країна, 2011, №2, с.22-23
306.	Імперія на Босфорі	Османська імперія	ДТ, 2010, 29 тр., с.15
307.	Імперська свідомість, що триває	сталінізм	Д, 2010, 22-23 жовт., с.1
308.	Індекс борщу	показник інфляції	Д, 2010, 15-16 жовт., с.1
309.	Індикатор справжньої віротерпимості людини	ставлення до сект	Апокрифи, с.11
310.	Індульгенція від усіх гріхів	депутатський мандат	Публіцистика, с.97
311.	Інертний додаток до російської мафіозної економіки	Україна	О. Пахльовська, с.256
312.	Інкубатор нобелівських лауреатів	Массачусетський технологічний інститут	УК, 2010, 22 черв., с.10
313.	Інструмент шлюборозлучного процесу	СНД	ДТ, 2011, № 12, с.4
314.	Інтелектуал-християнин	літописець Нестор	Україна Incognita, с.58
315.	Інформаційна павутина	масмедіа	ЛУ, 2009, № 33, с.3
316.	Інформаційна поденщина	інтелектуальна праця	Брати Капранові, с.61

317.	Інформаційний пролетаріат	інтелігенція	Брати Капранові, с.61
318.	Інший бік великого міста	околиця	Т, 2006, № 1-2, с.3
319.	Історик хутора «Мозамбік»	Т. Магеллан	ЛУ, 2008, № 50, с.6
320.	«Історичний паспорт» української землі	«Історія України-Руси» М. Грушевського	Україна Incognita, с.240
321.	Історичний патрон Запорізької Січі	Байда Вишневецький	Україна Incognita, с.79
322.	Кабала для Кабміну	Законопроект про повноваження Кабміну	ДТ, 2008, № 2, с.1
323.	Кавалер серед кавалерів	М. Фостенко	ГУ, 2010, 19 черв., с.21
324.	Кадр зі старої обойми Леоніда Кучми	В. Литвин	СП, 2010, 19 бер., с.5
325.	Кадрові подарунки	посадові призначення	ДТ, 2010, № 22, с.2
326.	Казино ілюзій	перевибори	ДТ, 2008, № 19, с.1
327.	Казкарі сучасності	соціалісти	ДТ, 2008, № 26, с.2
328.	Кайдашева сім’я – 2	український уряд	ДТ, 2008, № 14, с.1
329.	«Калачний ряд» словесності	українська література	ЛУ, 2007, № 4, с.1

330.	Камертон музичного дому	В. Лукашев	ЛУ, 2008, № 16-17, с.19
331.	Камікадзе смертельного гумору	радянські письменники-гумористи	СВ, 2010, 12 тр., с.2
332.	Кам’яні велетні	замки	ДТ, 2008, № 35, с.1
333.	Кам’яні гості	нанобактерії	ДТ, 2008, № 46, с.15
334.	Канал імені Володі Маленького	СТБ	ДТ, 2011, № 12, с.13
335.	Каприз за монети конкретні	лялька	Д, 2010, 22-23 жовт, с.10
336.	Карибські «козаки»	флібустьєри	Україна Incognita, с.112
337.	Карпатська катастрофа	повінь	СВ, 2008, 14 жовт., с.3
338.	Квартирні новоутворення	приватні дитсадки	ДТ, 2010, № 3, с.11
339.	Квіткова симфонія Михайла Яремківа	картини М.Яремківа	СП, 2010, № 26, с.16
340.	Київська грація	А. Безсонова	УФ, 2010, № 96-97, с.9
341.	Київський аналог паризького Монмартра	Андріївський узвіз	К, 2010, 29 січ, с.29
342.	Кінозірка	Р. Адомайтіс	ДТ, 2006, № 42, с.17

	прибалтійської національності		
343.	Клекотливе перехрестя цивілізацій	м.Стамбул	ДТ, 2010, № 20, с.15
344.	Клієнти біржі праці	безробітні	УТ, 2011, № 11, с.23
345.	Ключ до столиці України	м.Попільня	УК, 2010, 22 черв., с.18
346.	Ключове поняття часу	віротерпимість	Апокрифи, с.11
347.	Ключовий елемент функціонування суспільства	інформаційна сфера	ДТ, 2010, № 20, с.1
348.	Книжка, якій судилося щасливе майбутнє	роман «Волиняни» Я. Федорчука	ЛУ, 2008, № 48, с.7
349.	Книжки без сторінок	інтернет-сайти	УЛГ, 2010, № 13, с.5
350.	Книжкова держава	Україна	ЛУ, 2007, № 9, с.4
351.	Князь Джунглів Європи	Президент України	ЛУ, 2008, № 50, с.6
352.	Князь тьми і темників	Л. Кучма	Публіцистика, с.183
353.	Ковалі президента	секретаріат президента	ДТ, 2006, № 36, с.1
354.	Ковчеги України	дерев’яні церкви	ДТ, 2008, № 23, с.19
355.	Когорта вимираючих ідеологічних раритетів	сталіністи	ЛУ, 2007, 8 бер., с.3
356.	Козирна карта лідера Партії регіонів	5-річні податкові «канікули» для підприємців	ДТ, 2010, № 3, с.1
357.	Колиска земної цивілізації	Земля	Публіцистика, с.408
358.	Колиска каналізації	Земля	ДТ, 2011, № 12, с.15
359.	Колишній газовий посередник	«РосУкрЕнерго»	ДТ, 2010, № 22, с.1

360.	Колишній чоловічий привілей	штани	СВ, 2007, 12 тр., с.7
361.	Колишня улюбленица	р.Либідь	ЛУ, 2010, 30 вер., с.6
362.	Колоніальна країна, котра була весь час на грані життя і смерті	Україна	ЛУ, 2009, № 1, с.1
363.	Кольорові скельця	сонячні окуляри	ВК, 2010, № 46, с.5
364.	Комендант холмської самооборони	сотник О. Лукащук	СлП, 2010, № 26, с.6
365.	Комуністична кузня багатіїв	Китай	ДТ, 2008, № 2, с.11
366.	Комуністичний Будда	В. Ленін	УМ, 2008, № 49, с.17
367.	Кордон абсурду	українсько-польський кордон	ДТ, 2006, № 34, с.5
368.	Кордон амнезії	кордон Чечні	О. Пахльовська, с.189
369.	Кордон, завислий над вакуумом історичної пам’яті	кордон Чечні	О. Пахльовська, с.189
370.	Кордон, який не ділить	польсько-словацький кордон	ДТ, 2008, № 2, с.11
371.	Корифей Степу	В. Бровченко	ЛУ, 2007, № 4, с.1
372.	Коричневі галюцинації	український націоналізм	ЛУ, 2008, № 50, с.4
373.	Королева електроніки	Японія	УТ, 2011, № 11, с.4
374.	Косметичний ремонт	внесення змін до шкільної програми з української літератури	ДТ, 2008, № 1, с.13
375.	Космічний візник	ракетно-космічна галузь економіки	ДТ, 2006, № 43, с.11

376.	Космонавт-гастрабайтер	П. Попович	УТ, 2011, № 15, с.66
377.	«Космополітичний» націоналіст	С. Рудницький	ДТ, 2006, № 13, с.17
378.	Країна авторитарних князків	Дагестан	УТ, 2011, № 15, с.23
379.	Країна без ока	Україна	ДТ, 2008, № 2, с.3
380.	Країна, в якій кухня і мистецтво – синоніми	Франція	ДТ, 2010, № 20, с.16
381.	Країна вдів, калік, дітей і старезних дідів та бабів	Україна 2-ої половини XVII століття	ЛУ, 2007, 12 кв., с.3
382.	Країна голохвастових	Україна	ДТ, 2011, № 12, с.13
383.	Країна, котра здивує і зачарує	Королівство Таїланд	ДТ, 2006, № 38, с.23
384.	Країна неляканих крапок	українська політика	ЛУ, 2008, № 6, с.10
385.	Країна «папи Колі»	Білорусь	УТ, 2011, № 15, с.27
386.	Країна тюльпанів	Нідерланди	УМ, 2008, № 96, с.8
387.	Країна чудових музичних традицій	Норвегія	ДТ, 2011, № 13, с.14
388.	Країна, яка називала себе соціалістичною	СРСР	Публіцистика, с.56
389.	Край дрімучих лісів, неполоханих звірів і птахів	Волинь	СлП, 2010, № 26, с.15
390.	Край озер і річок	Волинь	СлП, 2010, № 26, с.15
391.	Кращі свати Європи	князі Київської Русі	ЛУ, 2007, № 17, с.1
392.	Кревний пагінець	син	ЛУ, 2007, № 17, с.1

393.	Кремлівська мафія	радянська влада	С. Караванський, с.99
394.	Крилаті важкоатлети	пелікани	Публіцистика, с.381
395.	Кримський концерт інноваційної самодіяльності	конференція українських інноваторів	ДТ, 2006, № 36, с.1
396.	Критянин з українським акцентом	С. Пателарос	ДТ, 2008, № 1, с.12
397.	Кришталеве джерельце, з якого струменить дух предків	клуб «Подільські оденьки»	СВ, 2010, 12 тр., с.3
398.	Кров економіки	чорнозем	ЛУ, 2008, № 50, с.3
399.	Кровотворна система всього українського народу	чорнозем	ЛУ, 2008, № 50, с.3
400.	Крок у безодню	кримінальний злочин	ШВ, 2010, № 22-23, с.5
401.	«Культурний прошарок»	сміття	Апокрифи, с.309
402.	Культурно-мовна колізія	білінгвізм	Публіцистика, с.79
403.	Курортна столиця	м.Ялта	ДТ, 2008, № 45, с.11
404.	Лагідний убивця	гепатит В	ДТ, 2008, № 44, с.5
405.	Лазневий цикл української політики	створення коаліції	ДТ, 2008, № 14, с.4
406.	Лакмусова ознака нації	національна мова	Публіцистика, с.398
407.	Лев-самітник	В. Барка	ЛУ, 2008, № 39, с.1
408.	Легенда України	Зміївський Миколаївський монастир	ЛУ, 2007, 12 кв., с.3

409.	Легенда української поезії	І. Франко	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
410.	Легендарний дотепник	Дж. Б. Шоу	ЛУ, 2008, № 28, с.20
411.	Легені Києва	зелені насадження	УМ, 2008, № 106, с.3
412.	Лексична уніформа	мовне оформлення	ЛУ, 2007, 5 кв., с.7
413.	Линва, кінці якої цупить кожен до себе	Конституція України	ЛУ, 2008, № 50, с.1
414.	Листи у майбутнє	наскельні малюнки	СВ, 2008, 14 тр., с.5
415.	Лицар синіх очей весни	М. Клименко	УЛГ, 2010, № 2, с.2
416.	Лицар слова і вірнопідданий любові	В. Черепков	ЛУ, 2007, 10 тр., с.6
417.	Лицарі Мельпомени	корифеї українського театру	ЛУ, 2008, № 1, с.7
418.	Лицарі пера	письменники	Г. Гайовий, с.52
419.	Лицарі свободи	дисиденти	ЛУ, 2007, № 18, с.4
420.	Лівійський пиріг	нафтовий ринок Лівії	ДТ, 2008, № 15, с.5
421.	Лікарня без лікаря	українська медицина	ДТ, 2008, № 20, с.14
422.	Ліки від ілюзій	продуктовий цінник	ДТ, 2008, № 21, с.7
423.	Ліки для інтелекту	лікарський препарат «Мемоплант»	ДТ, 2008, № 46, с.15
424.	Ліки з лісу	лікарські рослини	Т, 2010, № 52, с.7
425.	Лікувальне диво природи	інжир	ДД, 2010, № 5, с.17
426.	«Літератур» косметика криклива	кітч	ЛУ, 2010, 9 вер., с.7
427.	Літературний туризм	діяльність Міжнародної асоціації письменницьких спілок	ЛУ, 2008, 23 жовт., с.5
428.	Літературні вигнанці	письменники-емігранти	ЛУ, 2008, № 50, с.5

429.	Літературні ями	твори укрсучлітівців	ЛУ, 2008, № 50, с.4
430.	Літопис боротьби за прозріння нації	«Літературна Україна»	ЛУ, 2007, 17 тр., с.2
431.	Літописець землі Галицької	Є. Куртяк	ЛУ, 2007, № 19, с.1
432.	Локшина для школярів	навчальна література	ЛУ, 2008, 24 черв., с4
433.	Лорд-в'язень	Дж. Арчер	ДТ, 2006, № 8, с.5
434.	Луганський вундеркінд	О. Заваров	УФ, 2010, № 96-97, с.9
435.	Любов до воплоченого слова Христа	філологія	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
436.	Люди гетто	українці	УТ, 2011, № 15, с.66
437.	Люди доброї волі	волонтери	ДТ, 2011, № 12, с.11
438.	Люди, міцніші за броню	бійці радянської армії	УК, 2010, 22 черв., с.18
439.	Людина Відродження	І. Мазепа	Апокрифи, с.29
440.	Людина з двома серцями і чотирма легенями	А. Дем'яненко	УФ, 2010, № 96-97, с.8
441.	Людина франківського взірця	Г. Кочур	ЛУ, 2007, 10 тр., с.8
442.	Людина, що може	інвалід	ДТ, 2006, № 10, с.20
443.	Ляльки, давно списані в утиль на батьківщині	російські телеведучі на українських телеканалах	ДТ, 2011, № 12, с.13
444.	Магічний ящик	телевізор	Апокрифи, с.124
445.	Магія по той бік розетки	перетворення біогазу на електроенергію	ДТ, 2011, № 23, с.9
446.	Майстер ключки й	хокеїст	УФ, 2010, № 96-97,

	шайби		с.8
447.	Майстер мудрих компромісів	В. Здоровега	ДТ, 2006, № 21, с.13
448.	Майстер портрета та пейзажу	С. Григор’єв	Д, 2010, 22-23 жовт., с.24
449.	Майстер танцю	В. Ковтун	Д, 2010, 22-23 жовт., с.18
450.	Майстер, у якого треба вчитися	В. Дергач	ЛУ, 2007, № 49, с.7
451.	Майстри сміхотворчого цеху	гумористи	Г. Гайовий, с.47
452.	Майстри шкіряного м’яча	футболісти	УФ, 2010, № 96-97, с.8
453.	Мала жертва Богу	запалена свічка	ШВ, 2010, 28 січ., с.14
454.	Маленька людина	дитина	ДТ, 2010, № 20, с.13
455.	Маленькі заручники долі	сироти	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
456.	Малий Париж	м.Дніпродзержинськ	УФ, 2010, № 96-97, с.8
457.	Марафон із дитиною	шкільна освіта	ДТ, 2008, № 16-17, с.30
458.	Марксист, який захотів бути українцем	В. Винниченко	Україна Incognita, с.271
459.	Материк справжнього Українства	«Літературна Україна»	ЛУ, 2007, 17 тр., с.2
460.	Машина часу просто неба	м.Рим	ВЗ, 2010, 1 лип., с.5
461.	Мегазірка української	К. Ґудзик	Апокрифи, с.3

	публіцистики		
462.	Мексиканський варіант Ватерлоо	футбольний матч Франція – Мексика	ГУ, 2010, 29 черв., с.22
463.	Мерська комбінація	перевибори мера Києва	ДТ, 2008, № 18, с.3
464.	Металевий потік	фольк-рок	ДТ, 2008, № 15, с.24
465.	Милі скромні квіти з терпкувато-полиновим запахом	чорнобривці	ЧГ,2010, 27 січ., с.3
466.	Мисливець за мікробами	С. Виноградський	ДТ, 2006, № 36, с.17
467.	Мистецьке село	с. Фурси	ДТ, 2006, № 47, с.24
468.	Міна сповільненої дії	політична реформа	ЛУ, 2008, № 50, с.1
469.	Міна уповільненої дії для України	АР Крим	ЛУ, 2009, № 28, с.4
470.	Міст у майбутнє	енергетична незалежність	ДТ, 2008, № 24, с.8
471.	Місто-жертва, місто-легенда, місто-феномен	м. Львів	ДТ, 2006, № 37, с.1
472.	Місто з одним недоліком	м. Сан-Франциско	ДТ, 2006, № 44, с.23
473.	Місто з тисячею облич	м. Мюнхен	ДТ, 2006, № 24, с.1
474.	Місто навіжених, туристів, вітрил і щогл	м. Марсель	К, 2010, 29 січ., с.31
475.	Місто над Іквою	м. Дубно	Д, 2010, 1-2 жовт., с.19
476.	Місто намісника Христа на Землі	м. Рим	ДТ, 2010, № 20, с.15
477.	Місто республіканського	м. Севастополь	ДТ, 2008, № 22, с.5

	підпорядкування		
478.	Місто сепаратистської слави	м. Сіверськодонецьк	К, 2010, № 3, с.18
479.	Місто урбаністичної кризи	м. Київ	ДТ, 2006, № 38, с.16
480.	Місто, яке постало на кістках невільників-українців	м.Ленінград	ЛУ, 2010, 30 вер., с.5
481.	Місце, де міфи оживають	Карпати	СВ, 2009, 11 лист., с.4
482.	Місце, де письменників сприймають усерйоз	Університет штату Айова	ДТ, 2006, № 28, с.18
483.	Місце оповідей Бажова	Урал	ШВ, 2010, 28 січ., с.11
484.	Місце поховання апостола Матвія	фортеця Гоніо (Грузія)	Країна, 2011, № 2, с.48
485.	Мова Шіллера та Гете	німецька мова	ЛУ,2007, № 14, с.2
486.	Мовна полуничка	«Українська мова без табу» Л. Ставицької	ДТ, 2008, № 50, с.7
487.	Мовна чума	лихослів’я	ЛУ, 2008, № 50, с.6
488.	Мовні перлини	слова	ЛУ, 2007, 5 кв., с.8
489.	Могутній антираковий хімічний елемент	сульфорафан	ВК, 2010, 1 кв., с.4
490.	Могутня ріка	Дунай	Публіцистика, с.379
491.	Могутня стихія природи	вогонь	ТХ, 2010, 30 січ., с.1
492.	Модерне «втілення» Івана Грозного	Й. Сталін	О. Пахльовська, с.65
493.	Можливість прожити	книга	ЛУ, 2010, 30 вер., с.1

	чужі життя		
494.	Можновладні дяді	політики	Брати Капранові, с.20
495.	Мозковий трест	інтелектуальний центр	Д, 2010, 22-23 жовт., с.17
496.	Мозковий удар	інсульт	ДТ, 2006, № 36, с.15
497.	Мозок великодержавного авторитаризму	Кремль	О. Пахльовська, с.80
498.	Монастир на схилі гори	Трійце-Параскевський монастир	Україна Incognita, с.350
499.	Монополія у квадраті	ДП «Укрспирт»	ДТ, 2006, № 5, с.11
500.	Море, яке оздоровлює Україну	Чорне море	ШВ, 2007, 11 тр., с.3
501.	Московський консулат	уряд Російської Федерації	ЛУ, 2008, № 50, с.3
502.	Мрія українського народу	проголошення незалежності України (1918 р.)	С. Караванський, с.111
503.	Мудрий учитель і вірний товариш	книга	УЛГ, 2010, № 13, с.3
504.	Муж Франкового гарту	М. Лукаш	УЛГ, 2010, № 2, с.11
505.	Музей без жодного гвіздка	музей побуту та народної архітектури	ДТ, 2008, № 24, с.23
506.	Музей життя	етнографічна виставка, присвячена ЧАЕС	ДТ, 2008, № 3, с.1
507.	Музейна столиця світу	м. Лондон	ЛУ, 2009, № 1, с.6
508.	Мученик науки	студент	ЛУ, 2009, № 14, с.16
509.	М’яке золото	хутро	Країна, 2010, № 35, с.42

510.	Навіжений ящик	телевізор	ДТ, 2011, № 12, с.13
511.	Навчені сталінської саламахи особи	газетярі	С. Караванський, с.107
512.	Наддністрянська Помпея	печера «Вертеба»	ДУ, 2010, 2 лип., с.21
513.	Надзвичайно трудомісткий письменницький жанр	історично-документальна проза	ЛУ, 2008, № 50, с.6
514.	Надійний камертон у суспільному хорі	Б. Олійник	ЛУ, 2009, 8 жовт., с.1
515.	Надійний рятівний пліт	фізична економіка	ЛУ, 2008, № 50, с.3
516.	Найбільше лихо підприємця	наймані працівники	ДТ, 2010, № 49, с.9
517.	Найвеселіший лірик і найліричніший гуморист	М.Сом	УЛГ, 2010, № 2, с.2
518.	Найвидатніший спілчанський тамада	П. Осадчук	ЛУ, 2007, 19 кв., с.6
519.	Найвища сходинка до міжнародного визнання	конкурс «Золота Фортуна»	Т, 2010, № 52, с.3
520.	Найвищий автор	Бог	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
521.	Найвпливовіша жінка в світі	М. Обама	Д, 2010, 8-9 жовт., с.3
522.	Найжахливіша форма злочинності	торгівля людьми	ШВ, 2010, № 22-23, с.2
523.	Наймогутніший український драматург	І. Карпенко-Карий	ЛУ, 2009, № 33, с.8
524.	Наймолодша область України	Закарпатська область	ДУ, 2010, 2 лип., с.10

525.	Найпотужніший провокатор боргів	кредитна картка	Країна, 2010, № 34, с.54
526.	Найпрестижніша сцена держави	палац «Україна»	СВ, 2010, 14 тр., с.5
527.	Найпрогресивніший європейський партійний тренд	Партія Регіонів	ДТ, 2010, № 19, с.3
528.	Найшляхетніша форма, вище якої – тільки молитва	поезія	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
529.	Найрідніша в житті людина	мати	СВ, 2010, 14 тр., с.5
530.	Найяскравіша сторінка української душі і українського духу	Козаччина	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
531.	Наочне утілення дифузії жанрів	публіцистика У. Самчука	ЛУ, 2009, № 36, с.7
532.	Напад грошової ядухи	інфляція	ДТ, 2008, № 16-17, с.1
533.	Напій, який повертає здоров’я	зелений чай	ВЗ, 2008, № 15, с.3
534.	Наречена саду	повстяна вишня	КП, 2010, № 36, с.4
535.	Народні обранці	депутати	ДТ, 2010, № 20, с.2
536.	Наставниці душ синів і дочок	матері	СВ, 2010, 14 тр., с.5
537.	Національна «дідівщина»	люмпени	ЛУ, 2007, № 7, с.3
538.	Національний кулінарний бренд	борщ	Д, 2010, 15-16 жовт., с.1

539.	Нація втрачених можливостей	українці	ЛУ, 2007, № 19, с.1
540.	Наш «доблесний сусід»	Російська Федерація	ЛУ, 2009, № 33, с.3
541.	Наш спільний дім	планета Земля	СВ, 2010, 12 тр., с.2
542.	Небезпечна гра у фантики	позики	ЛУ, 2008, № 49, с.3
543.	Небезпечна процедура	солярій	ДД, 2010, 18 лют., с.16
544.	Небесне місто	м.Єрусалим	Україна Incognita, с.29
545.	Небесний екзаменатор	Бог	ЛУ, 2007, 29 бер., с.6
546.	Небесний стан	смерть	Україна Incognita, с.36
547.	Невгнутий Зоїл	Ю. Шевельов	ЛУ, 2008, № 50, с.5
548.	Невдячні учні	українці	Публіцистика, с.333
549.	Невинне свято непослуху духу	Помаранчева революція	ДТ, 2010, № 20, с.4
550.	Невиправні космополіти	птахи і звірі	Публіцистика, с.382
551.	Невідкриті острови	переклади Г. Кочура	ЛУ, 2008, № 12, с.4
552.	Невідомий відомий сусід	Туреччина	Україна Incognita, с.83
553.	Невідспіваний покійник	Конституція України	ДТ, 2008, № 24, с.1
554.	Невтомний гуморист	М. Сом	УЛГ, 2010, № 2, с.2
555.	Незабутні окрушини	нотатки письменника	ЛУ, 2008, № 50, с.5
556.	Нездійснений Вождь Нації	М. Міхновський	ЛУ, 2007, № 19, с.3
557.	Непопулярний мер	Л. Черновецький	ДТ, 2008, № 21, с.3
558.	Непосидючий народ	вікінги	ДТ, 2010, № 20, с.15

559.	Непроста премія	літературна премія ім. Дж. Конрада	ДТ, 2008, № 1, с.19
560.	Неприємний подарунок	підвищення комунальних тарифів	Т, 2006, № 1-2, с.4
561.	Нерентабельна аграрна рослина	гречка	Країна, 2010, № 34, с.41
562.	Несвідомі ссавці	кролі	Д, 2010, 31 бер., с.1
563.	Неспокійні кочові сусіди	печеніги	Україна Incognita, с.53
564.	Нетуристичний квартал	Україна	ДТ, 2008, № 15, с.23
565.	Неутомні одвічні косарі часу	стрілки годинника	ЛУ, 2009, № 1, с.1
566.	Нефільм-катастрофа	землетрус у Японії	УТ, 2011, № 11, с.4
567.	Нечисленні словолюби постісторії	читачі літератури постмодернізму	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
568.	Нікотинова петля	паління	ДТ, 2010, № 3, с.14
569.	Нова велика епоха авантюристів	сьогодення	Д, 2010, 1 кв., с.4
570.	Нова версія старої казки	фільм «Правдива історія про Червоні вітрила»	Д, 2010, 1-2 жовт., с.19
571.	Новий валуєв	К. Затулін	ЛУ, 2010, 30 вер., с.2
572.	Новий український архіваріус	О. Удод	ДТ, 2008, № 15, с.21
573.	Новітні Чингіз-хани	радянська влада	С. Караванський, с.99
574.	Новорічна мішень для шампанського	око	ДТ, 2008, № 1, с.15
575.	Новоспечений фюрер	Президент Російської Федерації	ЛУ, 2008, № 50, с.6

576.	Норовлива річка	Тиса	Апокрифи, с.311
577.	Нотатки на маргінесах русистики	україністика	О. Пахльовська, с.101
578.	Оазиси в галасливих урбаністичних джунглях	Карпати	Апокрифи, с.313
579.	Обвинувачуваний, який виїхав	В. Цушко	ДТ, 2008, № 15, с.6
580.	Обитель цілющого відпочинку	санаторій «Хмільник»	ДТ, 2010, № 22, с.16
581.	Обласкані Кремлем яничари	проросійські політики	С. Караванський, с.100
582.	Обличитель людей неситих	М. Вовчок	Україна Incognita, с.194
583.	Обсценні Евріпіди	Л. Подерев'янський та А. Крітенко	УТ, 2011, № 15, с.50
584.	Огонь в одежі слова	публіцистика У. Самчука	ЛУ, 2009, № 36, с.7
585.	Одвічна колиска української душі	село	ЛУ, 2009, № 36, с.2
586.	Одержимий пророк і поет	Т. Шевченко	Україна Incognita, с.172
587.	Один з грандів європейської політики	Іспанія	Україна Incognita, с.107
588.	Один із ключів до Європи	принцип «влада на місця»	ДТ, 2010, № 19, с.3
589.	Один із найплодовитіших веселих прозаїків	В. Чемерис	СВ, 2010, 12 тр., с.2

590.	Один із найблискучіших інтелектуальних центрів Європи	Австрія	О. Пахльовська, с.189
591.	Один із найгучніших медичних скандалів століття	пандемія грипу A/H1N1	ДТ, 2010, № 3, с.14
592.	Один із хітів радянського парфумерного ринку	«Шипр»	К, 2010, 29 січ., с.31
593.	Один розгніваний чоловік	О. Горбунов	ДТ, 2006, № 41, с.19
594.	Одна з найбільших реформ української освіти	профільна школа	ДТ, 2010, № 20, с.14
595.	Однорукі бандити	гральні автомати	УМ, 2008, № 92, с.8
596.	Окраса Буковини й Поділля	м. Хотин	Україна Incognita, с.87
597.	Окраса туманного Альбіону	м. Лондон	ЛУ, 2009, № 1, с.6
598.	Олійна ковзанка	експорт олії	ДТ, 2008, № 16-17, с.8
599.	Опальний князь	М. Рєппнін	Україна Incognita, с.178
600.	Операція «Антисніг»	прибирання снігу	Х, 2010, № 36, с.2
601.	Операція «м’який знак»	правописна реформа 1990 р.	С. Караванський, с.100
602.	Операція «пільги»	скасування депутатських пільг	ДТ, 2008, № 1, с.3

603.	Опора здорового суспільства	молодь	УЛГ, 2010, № 13, с.3
604.	Опорні вузли духовності	книговидання	Публіцистика, с.288
605.	Орган, який контролює блакитний екран	Нацрада України з питань теле- і радіомовлення	ДТ, 2010, № 22, с.3
606.	Організація, котра могла показати вхід у прокуратуру	комітет народного контролю	Д, 2010, 22-23 жовт., с.8
607.	Оселя пітьми	божевільня	ЛУ, 2008, 12 черв., с.7
608.	Основа енергетичної безпеки України	вугільна промисловість	ДТ, 2008, № 14, с.8
609.	Основа життя	вода	ДТ, 2007, № 16, с.15
610.	Основний магніт для гурманів	кухня	К, 2010, 29 січ., с.29
611.	Основоположник маневрової війни	Н. Махно	Україна Incognita, с.250
612.	Особистість планетарного масштабу мислення	М. Лукаш	ЛУ, 2009, № 36, с.8
613.	Особливий регіон світу	Україна	Україна Incognita, с.29
614.	Особливий ритуал	трапеза	К, 2010, 29 січ., с.29
615.	Останній антиукраїнський бастіон	книжковий ринок	ДТ, 2006, № 31, с.17
616.	Останній бастіон	засоби масової	ДТ, 2008, № 23, с.20

		інформації	
617.	Останній відгомін 2004 року	справа І. Різака	ДТ, 2008, № 20, с.6
618.	Останній ешелон українства	діаспора	ДТ, 2010, № 22, с.15
619.	Останні могікани України	фігуристи	УМ, 2008, № 93, с.14
620.	Останній язичник української поезії	Б.-І. Антонич	ЛУ, 2009, № 33, с.1
621.	Отрута в привабливій упаковці	токсичні товари	ДТ, 2011, № 12, с.12
622.	Павільйон для зйомок серіалу	Нацрада України з питань теле- і радіомовлення	ДТ, 2010, № 22, с.3
623.	Пакт про капітуляцію	договір України і Росії про транспортування нафти	ДТ, 2010, № 20, с.11
624.	Паломник у божому храмі природи	турист	Публіцистика, с.383
625.	Панацея від знищення країни	позачергові вибори	ДТ, 2010, № 20, с.14
626.	Пани з амебною національною самосвідомістю	власники українських телеканалів	ДТ, 2011, № 12, с.13
627.	Паперове цунамі	емісія	ДТ, 2011, № 12, с.10
628.	Паперовий тигр	Зімбабве	ДТ, 2008, № 24, с.5
629.	Партійний націоналіст	П. Шелест	Україна Incognita, с.338
630.	Партійний функціонер,	О. Дубчек	ДТ, 2008, № 16-17,

	який спробував дати соціалізму людське обличчя		с.17
631.	Парфумерна столиця Франції	м. Грасс	К, 2010, 29 січ., с.31
632.	Патріарх українського перекладу	Г. Кочур	ЛУ, 2008, № 27, с.8
633.	Патріотичний марафон	конкурс знавців української мови ім. П. Яцика	ЛУ, 2008, № 50, с.6
634.	Пекучі формули нашого сьогодення	афористика У. Самчука	ЛУ, 2009, № 36, с.7
635.	Пепсикольна країна	Росія	ДТ, 2010, № 20, с.15
636.	Передвиборний таран	друга державна мова	Публіцистика, с.98
637.	Передова «валяльниця-прядильниця»	Л. Дашвар	ДТ, 2010, № 49, с.12
638.	Передова трибуна новітнього українського відродження	«Літературна Україна»	ЛУ, 2007, 10 тр., с.7
639.	Пережитки комунізму у свідомості людей	Комуністична партія України	Д, 2010, 1 кв., с.4
640.	Пережитки радянських часів	черги	МН, 2010, 20 бер., с.2
641.	Переробник кілобайтів та друкованих знаків	інтелігенція	Брати Капранові, с.61
642.	Періодичне панство	літературознавчі часописи	ДТ, 2008, № 23, с.19
643.	Перлина природи	ліс	ЛУ, 2008, № 50, с.2

644.	Перлина Старої Європи	м. Брюгге	Д, 2010, 8-9 жовт., с.22
645.	Перлина ЮНЕСКО	м. Крумлов	Країна, 2010, № 43, с.36
646.	Персонажі із колгоспу Каті Осадчої	український бомонд	ДТ, 2010, № 20, с.15
647.	Персонажі українського трилера	політики	ДТ, 2007, № 18, с.5
648.	Перша дівчина «людини-павука»	Е. Стоун	Д, 2010, 8-9 жовт., с.16
649.	Перша леді регіоналів	Г. Герман	К, 2010, № 3,с.2
650.	Перша особа держави	президент	ДТ, 2011, № 12, с.1
651.	Перший літературний самовбивця Розстріляного Відродження	А. Казка	Д, 2010, 1-2 жовт., с.23
652.	Перший серед рівних у світовому православ'ї	патріарх Варфоломій I	Апокрифи, с.273
653.	Перший український політолог	М. Драгоманов	Україна Incognita, с.208
654.	Перший храм Софії	Богородиця	Україна Incognita, с.35
655.	Печери нашого хутора	українська політика	ЛУ, 2008, № 50, с.8
656.	Пильні охоронці радянської системи	редактори	ЛУ, 2007, 5 кв., с.7
657.	Письменницький тижневик	«Літературна Україна»	ЛУ, 2009, № 33, с.1
658.	Письменник, для якого пам'ять була чи не	Ч. Айтматов	ЛУ, 2008, № 50, с.4

	головною моральною цінністю		
659.	Південна Пальміра	м. Одеса	УМ, 2008, № 54, с.23
660.	Підлий час фарисеїв і лихварів	сучасність	ЛУ, 2008, № 50, с.3
661.	Підлісок, без якого не буде лісу	малий бізнес	ДТ, 2010, № 49, с.9
662.	Підсовєтські інтелектуали	газетярі	С. Караванський, с.107
663.	Підстаркуватий дон	Д. Марадонна	УФ, 2010, № 96-97, с.4
664.	Підступна недуга	туберкульоз	ДТ, 2010, № 22, с.15
665.	Пільга, якої немає	працевлаштування випускників ВНЗ	ДТ, 2008, № 21, с.8
666.	Пільгова ковзанка	правила прийому до ВНЗ	ДТ, 2008, № 3, с.14
667.	Пісні моря	баркароли	ЛУ, 2008, № 32, с.5
668.	Пісні, які вітали народження сонця	колядки	СВ, 2007, 16 серп., с.5
669.	Піти за обрій	померти	ЛУ, 2007, № 17, с.2
670.	Плавуча держава	Чорноморське пароплавство	Публіцистика, с.62
671.	Планета, з якої походять жінки	Венера	СВ, 2008, 11 тр., с.3
672.	Планетарне многоголосся	людство	УЛГ, 2010, № 2, с.4
673.	Плоть літературного твору	сюжет	ЛУ, 2008, № 49, с.1
674.	Політичні	депутати	ДТ, 2010, № 22, с.2

	психотерапевти		
675.	Податок на «не пощастило»	податок на кінцеве споживання	ДТ, 2008, № 2, с.7
676.	Подих Бога	вірші Б. Матіяш	ДТ, 2008, № 15, с.19
677.	Подільська Швейцарія	с. Суржинці	СлП, 2010, № 26, с.15
678.	Подоба найвищого Автора, Творця неба і землі	людина	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
679.	Поет із пекла	Т. Осьмачка	ЛУ, 2008, 13 лист., с.11
680.	Поет національної ідеї	Т. Шевченко	Україна Incognita, с.169
681.	Поет «недостріляного» Відродження	М. Рильський	ЛУ, 2008, № 50, с.4
682.	Показовий миротворець	Російська Федерація	ДТ, 2008, № 16-17, с.6
683.	Поліглот-правдолюбець	М. Лукаш	ЛУ, 2009, № 36, с.8
684.	Поліський стоунхендж	Камінне село	ЛУ, 2008, 6 лист., с.7
685.	Політична дуель	теледебати	ДТ, 2010, № 3, с.16
686.	Політична провінція нетоталітарної Росії	Україна	О. Пахльовська, с.256
687.	Політичний канатоходець Середньовіччя	литовський князь Вітовт	Україна Incognita, с.74
688.	Політичний мушкетер	Ю. Немирич	Україна Incognita, с.98
689.	Політичне весілля країни	вибори	Публіцистика, с.333
690.	Політичне малокрів’я	нездатність до рішучих	ШВ, 2010, 25 лют.,

		реформ	с.1
691.	Політичний важкоатлет	М. Шаймієв	К, 2010, № 3, с.3
692.	Політичний Дід Мороз	президент	ТХ, 2009, 30 гр., с.2
693.	Політичний Олімп	уряд	ЛУ, 2008, № 50, с.1
694.	Політичний рентген	теледебати	ДТ, 2010, № 3, с.16
695.	Політичні повії з великим майбутнім	депутати	ЛУ, 2007, № 9, с.2
696.	Половина видавничого успіху	обкладинка	ДТ, 2010, № 20, с.10
697.	Польовий командир майдану	Ю. Луценко	УМ, 2006, № 238, с.3
698.	Помаранчевий Санта	В. Ющенко	ТХ, 2009, 30 гр., с.2
699.	Помаранчево-чорна команда	футбольний клуб «Шахтар»	УФ, 2010, № 96-97, с.2
700.	Помпадури і помпадурші	політики	ДТ, 2008, № 18, с.22
701.	Пора донкіхотів	сучасність	ДТ, 2008, № 3, с.14
702.	Портативний всезнайка	iBook	К, 2010, 11 вер., с.6
703.	Посередник між породіллею і Богом	лікар-акушер	ГУ, 2010, 19 черв., с.14
704.	Послідовний борець з українським провінціалізмом	Ю. Шевельов	ЛУ, 2008, № 49, с.1
705.	Постмодерна січка	сучасна українська література	ЛУ, 2007, 17 тр., с.3
706.	Потомственний аграрій	В. Цушко	СлП, 2010, 19 бер., с.4
707.	Потужна ентропійна діра в енергетичному	металургія	ЛУ, 2008, № 49, с.3

	бюджеті держави		
708.	Потужний обмежувач	Конституційний Суд України	ЛУ, 2010, 8-9 жовт., с.5
709.	Потужний суспільний ресурс мови	селянство	О. Пахльовська, с.92
710.	Потужний трансформатор суспільства	молодь	О. Пахльовська, с.277
711.	Потяг, що наближається	економічна криза	ДТ, 2008, № 3, с.8
712.	Похідна невитравної печалі	бадьорість	ЛУ, 2009, № 36, с.2
713.	Початок кінця Золотої Орди	битва на Синіх Водах	Україна Incognita, с.72
714.	Почесний цвинтар старого трамвая	Поштова площа	Д, 2010, 22-23 жовт., с.8
715.	Пошуковувачі трону	кандидати у президенти	В. Яворівський, с.658
716.	Прабатьківщина європейської цивілізації	м. Рим	О. Пахльовська, с.260
717.	Прабатьківщина слов'янської цивілізації	м. Київ	О. Пахльовська, с.260
718.	Працелюб, яким пишаємось	М. Шудря	ЛУ, 2008, № 14, с.6
719.	Предмет бажань усього світу	м.Стамбул	ДТ, 2010, № 20, с.15
720.	Представник найгуманнішої професії	вчитель	ДТ, 2010, № 20, с.15
721.	Предтеча Реформації	Дж. Савонарола	Апокрифи, с.229
722.	Президентський храм	Києво-Печерська лавра	ДТ, 2010, № 22, с.1

723.	Прекрасна фаріотка	С. Потоцька	Апокрифи, с.315
724.	Пресвятої Діви сльози	нарциси	УМ, 2008, № 83, с.3
725.	Престижний мовний турнір	конкурс знавців української мови імені П. Яцика	ЛУ, 2009, № 36, с.2
726.	Престижні аристократичні клуби	НАТО, ЄС	ДТ, 2011, № 12, с.4
727.	Привід для національної гордості	фотовиставка «День»-2010	Д, 2010, 15-16 жовт., с.20
728.	Прикордонні потрошителі	митники	ЧГ, 2008, № 13, с.16
729.	Примарна доріжка, якою наші сподівання перебігають у спогади	час	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
730.	Примусова екскурсія	ув’язнення неповнолітніх	ДТ, 2008, № 1, с.6
731.	Принцеса майдану	Ю. Тимошенко	УМ, 2008, № 85, с.4
732.	Приречені жертви розлучення	діти	ДТ, 2008, № 16-17, с.3
733.	Приручена інспекція	державна інспекція з контролю за використанням і охороною земель	ДТ, 2010, № 20, с.7
734.	Приспаний вулкан	українські інтелектуали	ЛУ, 2008, № 49, с.6
735.	Пристосовницький хрунь	обиватель	ЛУ, 2009, № 25, с.3
736.	Прихований тест на патріотизм	гроші	ЛУ, 2009, № 36, с.2
737.	Причина майбутніх	євро	ДУ, 2010, 2 лип., с.5

	катастроф		
738.	Пришестя правди	зміна влади	ЛУ, 2008, № 39, с.3
739.	Проблемна частина Російської імперії	Північний Кавказ	УТ, 2011, № 15, с.22
740.	Провісник великих катаклізмів	паніка на світовому фондовому ринку	ДТ, 2008, № 3, с.8
741.	Програма здирництва	програма розвитку книговидання	ЛУ, 2008, № 14, с.1
742.	Продукти кімберлітового магматизму	алмази	Т, 2006, № 1-2, с.3
743.	Промінь світла у хмарах беззаконня й неправди	проголошення незалежності України (1918 р.)	С. Караванський, с.111
744.	Проповідник вічних істин, закодованих в умовності театрального дійства	М. Мельник	ЛУ, 2007, 5 кв., с.2
745.	«Професійні» захисники трудящих	комуністи	ЛУ, 2008, № 50, с.3
746.	Простий грузинський хлопець	Й. Сталін	О. Пахльовська, с.261
747.	Публічні шоу-брехи	виступи політиків	ЛУ, 2009, № 25, с.3
748.	Пуповина Євразійського континенту	м. Стамбул	ДТ, 2010, № 20, с.15
749.	Раб корита	обиватель	ЛУ, 2009, № 25, с.3
750.	Равлик, який ховається в мушлю скромності	М. Сулима	ЛУ, 2007, 19 бер., с.6

751.	Рай для нелегалів	м. Київ	ДТ, 2008, № 21, с.6
752.	Рай для шовіністів	проблема постачання газу	Т, 2006, № 1-2, с.2
753.	Ракетно-космічний гігант	ВО «Південмаш»	Д, 2010, 8-9 жовт., с.2
754.	Ранньоканалізаційна деспотія рабовласницько-фашистського типу	СРСР	ДТ, 2011, № 12, с.15
755.	Революціонер, який ніколи не просив про помилування	П. Дятлів	ДТ, 2008, № 19, с.13
756.	Революція тушок	кадрові зміни	Д, 2010, 8-9 жовт., с.5
757.	Регіональний регіон	Донбас	УМ, 2008 № 64, с.4
758.	Регуляторний дисконект	відсутність регулювання українського ринку зв’язку	ДТ, 2008, № 2, с.8
759.	Ремесло-мистецтво	журналістика	Апокрифи, с.6
760.	Речник нації	президент	Публіцистика, с.298
761.	Римський слід на півдні України	античні міста-держави	Україна Incognita, с.20
762.	Ринок парадоксів	фондовий ринок України	ДТ, 2006, № 6, с.11
763.	«Різновидність інквізиції»	галичанофобія	Публіцистика, с.81
764.	Річ в собі	«Укрзалізниця»	ДТ, 2006, № 27, с.11
765.	Робінзони дельти Дунаю	мешканці о.Анкудимів	ДТ, 2006, № 42, с.23

766.	Ровесник незалежності України	Українське біблійне товариство	Апокрифи, с.66
767.	Родимі плями минулого	пережитки радянської системи	ДТ, 2010, № 3, с.11
768.	Родинне гніздо князів Вишневецьких	с.Вишнівка	Україна Incognita, с.359
769.	Роздавати пташине молоко	обіцяти нездійсненні речі	СВ, 2009, 14 кв., с.15
770.	«Розумне перо» в Божих руках	письменник	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
771.	Розумна частина тіла	голова	К, 2009, 15 лют., с.6
772.	Розумовий центр країни	НАН України	ЛУ, 2007, 15 січ., с.11
773.	Роман із тютюном	паління	ДТ, 2010, № 3, с.14
774.	Руйначі Вітчизни	політики	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
775.	Рятівні острови для геніїв	центри науки	ДТ, 2008, № 2, с.13
776.	Самовідданий трудівник на забур'яненій національній ниві	М. Максимович	Україна Incognita, с.169
777.	Сарафанне радіо	пліткарки	ДТ, 2010, № 3, с.11
778.	Сатанинське свято	вибори	ЛУ, 2007, 12 кв., с.1
779.	Сателіт влади	Комуністична партія України	УТ, 2011, № 11, с.12
780.	Свідчення бурхливого історичного минулого	руїни замків	СлП, 2010, № 26, с.15
781.	Світовий переклик українства	з'їзд Української всесвітньої координаційної ради	ЛУ, 2008, № 14, с.1

782.	Світовий фінансовий смерч	економічна криза	ЛУ, 2009, № 1, с.1
783.	Свіча у руках нації	інтелігенція	В. Яворівський, с.280
784.	Свята місцина, де наснажувалась муза Шевченка	садиба братів Лизогубів	ЛУ, 2009, № 33, с.2
785.	Святий обов'язок кожного	сплата податків	Публіцистика, с.61
786.	Свято благовоління	Різдво	Апокрифи, с.9
787.	Свято волевиявлення	вибори	ДТ, 2010, № 23, с.7
788.	Свято гарного настрою, привітань та подарунків	Новий Рік	ТХ, 2009, 30 гр., с.2
789.	Свято діалогу культур	Міжнародний фестиваль моновистав ім. М. Заньковецької	ЛУ, 2008, № 50, с.5
790.	Сейф із секретом	компанії-реєстратори	ДТ, 2008, № 14, с.3
791.	Селекціонер киян	А. Сучков	УФ, 2010, № 96-97, с.8
792.	Семантична серцевина традицій	забезпечення наступності історичних подій	УФ, 2010, № 96-97, с.2
793.	Серединна імперія	Китай	УТ, 2011, № 11, с.38
794.	Середньовічний фанатик	Дж. Савонарола	Апокрифи, с.229
795.	Серце Карпат	Прикарпаття	СлП, 2010, № 26, с.15
796.	Серце козацького краю	м. Чигирин	ЛУ, 2007, № 7, с.3
797.	Серцево-судинна система економіки	банки	ЛУ, 2008, № 50, с.3
798.	Сиве древлянське місто	м.Житомир	ЛУ, 2007, № 19, с.1

799.	Сигнальна система, якою спілкуються	мова	С. Караванський, с.105
800.	Символ мученицької смерті	хрест	Апокрифи, с.15
801.	Символ чеської духовності	храм св. Віта	Україна Incognita, с.126
802.	Синописи слави	нариси історії української літератури	ЛУ, 2008, № 50, с.5
803.	Синя артерія	ріка	ЛУ, 2010, 30 вер., с.5
804.	Система добротворення	держава	ЛУ, 2009, 20 тр., с.1
805.	Сівачі «розумного, вічного»	вчителі	МН, 2010, 6 бер., с.2
806.	Сідоглаві барди поезії	поети-класики	ЛУ, 2007, № 4, с.1
807.	Сільське вогнище культури	клуб	УМ, 2008, № 55, с.8
808.	Сіра пляма євразійської провінції	Україна	О. Пахльовська, с.262
809.	Скляних справ майстер	А. Бокотей	ДТ, 2008, № 15, с.12
810.	Скриня болю	фільм «Повелитель бурі»	Д, 2010, 31 бер., с.7
811.	Славетний реформатор світового балетного театру	С. Лифар	ЛУ, 2007, 12 кв., с.2
812.	Славіст із Олександрії	Д. Чижевський	Апокрифи, с.279
813.	Славнозвісне київське транспортне місце	Поштова площа	Д, 2010, 22-23 жовт., с.10
814.	Словесна еклектика рідної природи	поезія М. Клименка	УЛГ, 2010, № 2, с.2
815.	Слово з великої букви	Ісус	Україна Incognita,

			с.28
816.	Слов’янський родич	Російська Федерація	ЛУ, 2009, № 33, с.2
817.	Слов’янський хрест	старіння нації	ДТ, 2006, № 37, с.1
818.	Служитель Вакха	студент	ДТ, 2006, № 1, с.11
819.	Смачний фестиваль	фестиваль національної кухні	ДТ, 2008, № 20, с.23
820.	Совкова імперія	СРСР	ЛУ, 2009, № 25, с.3
821.	Сокира миру	політична заява лідера БЮТ	ДТ, 2008, № 15, с.1
822.	Солодка цукерка	повернення до 11-річної школи	ДТ, 2010, № 20, с.14
823.	Солодкий лохотрон	ринок новорічних подарунків	ДТ, 2008, № 1, с.11
824.	Соснова сльоза	бурштин	ДТ, 2006, № 46, с.6
825.	Соціальний ліфт для обслуговування кадрів	Болонський процес	ДТ, 2010, № 22, с.15
826.	Соціальний пат	українське громадянське суспільство	Д, 2010, 8-9 жовт., с.6
827.	Спадкоємець нерухомості	Н. Шуфрич	СП, 2010, 19 бер., с.4
828.	Спадкоємець Союзу	Російська Федерація	ЛУ, 2007, № 4, с.3
829.	Спектакль, що підірвав Білокамінну	постановка п’єси «Дядя Ваня»	ДТ, 2010, № 20, с.16
830.	Специфічна заводська термінологія	нецензурна лексика	ДТ, 2010, № 20, с.14
831.	Спецрежим для дози	обмеження на продаж ліків	ДТ, 2008, № 22, с.14
832.	Співець Коліївщини	С. Гощинський	ЛУ, 2007, 31 тр., с.7

833.	Співець ніщоти як визначальної риси людського буття	Ж.-П. Сартр	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
834.	Спокійне приморське містечко	м.Кобулеті (Грузія)	Країна, 2011, № 2, с.48
835.	Споконвічний скарб емігранта	Батьківщина	ЛУ, 2008, № 50, с.5
836.	Справа, побудована на інтуїції	видавничий бізнес	ДТ, 2010, № 20, с.10
837.	Справжнє дитя лаштунків	Л. Сердюк	ДТ, 2010, № 20, с.12
838.	Справжній вуличний спорт	паркур	Х, 2010, 1 кв., с.14
839.	Справжній господарський злочин	банкрутство сільгосппідприємства «Христофорівське»	Т, 2006, № 1-2, с.4
840.	Справжня знахідка для рятування від гепатиту	екстракт гриба шиїтаке	ШВ, 2010, № 22-23, с.15
841.	Срібна Земля	Закарпаття	ДТ, 2008, № 4, с.6
842.	Сталінська єрижка	суржик	С. Караванський, с.107
843.	Стара заїжджена платівка	Н. Вітренко	В. Яворівський, с.637
844.	Старійшина українських гумористів	П. Шабатин	Г. Гайовий, с.47
845.	Стародавнє село на березі Псла	Великі Сорочинці	ЛУ, 2009, № 1, с.2
846.	«Стахановець» книжкової індустрії	Л. Дашвар	ДТ, 2010, № 49, с.9

847.	Степовий Колумб	О. Поль	Україна Incognita, с.216
848.	Столиця Баварії	м. Мюнхен	Д, 2010, 22-23 жовт., с.10
849.	Столиця Донбасу	м.Донецьк	Д, 2010, 1 кв., с.1
850.	Страховий поліс для Європи	євро	ДУ, 2010, 2 лип., с.5
851.	Страшна знахідка на смітнику	мертва дитина	ВЧ, 2009, 23 вер., с.1
852.	Страшна м’ясорубка	війна	ДТ, 2010, № 3, с.14
853.	Сувеніри з відпустки	венеричні хвороби	ВЗ, 2009, № 38, с.1
854.	Суворий романтик духу	І. Гайдаєнко	ЛУ, 2009, № 28,с.7
855.	Суміш Європи й Азії	м. Тбілісі	Країна, 2011, № 2, с.45
856.	Сумна доба державного самогубства	доба Руїни	Україна Incognita, с.105
857.	Сумне свято	«Київська пектораль»	Д, 2010, 31 бер., с.7
858.	Суперзірка світової економіки	Китай	УТ, 2011, № 11, с.38
859.	Сурма весняного серця	поезія Б.-І.Антонича	ЛУ, 2009, № 33, с.1
860.	Суспільство споживання	громадянське суспільство	ДТ, 2008, № 20, с.2
861.	Сухопутне пароплавство	Чорноморський флот	ДТ, 2008, № 32, с.10
862.	Суцільне зелене море	Алькантара	УТ, 2011, № 15, с.62
863.	Сучасні Мері Поппінс	няньки	ДТ, 2010, № 3, с.11
864.	«Сушене листя» араваків	тютюн	Країна, 2010, № 43, с.16
865.	Сущий рай для	бюджети телепрограм	ДТ, 2011, № 12, с.13

	податкових органів		
866.	Сюрреалістичне місто	м.Грозний	УТ, 2011, № 15, с.22
867.	Таїна воплоченого слова	текст	ЛУ, 2007, 5 кв., с.6
868.	Тамтами Кремля	російські політичні закиди Україні	ДТ, 2008, 23 тр., с.7
869.	Танцюючий гриб	маїтаке	ШВ, 2010, 25 лют., с.15
870.	Твердий мовний горішок	мовна проблема в Україні	ЛУ, 2008, № 49, с.6
871.	Творець Неба і Землі	Бог	ЛУ, 2007, 5 кв., с.3
872.	Творець славнозвісної теорії ноосфери	В. Вернадський	Публіцистика, с.407
873.	Творці першодуховності світу	давні українці	ЛУ, 2009, № 25, с.3
874.	Текст Бога	світ	Україна Incognita, с.28
875.	Тема, яка стала притчею во язицех	формування пенсійного фонду	ДТ, 2010, № 22, с.10
876.	Температурний катаклізм	спека	ВК, 2008, 13 черв., с.2
877.	Тендерний фальшстарт президента	законопроект про держзакупівлі	ДТ, 2008, № 1, с.4
878.	Тенета, в які потрапляють діти	соціальні мережі	ДТ, 2011, № 23, с.15
879.	Територія абсурду	ринок нерухомості	ДТ, 2006, № 37, с.12
880.	Територія, на якій гуляє російський інформаційний простір	Україна	ЛУ, 2009, № 36, с.3

881.	Термінатори у бронежилетах	охоронці банків	ВК, 2008, 13 черв., с.6
882.	Типова людина епохи Відродження	Ю. Немирич	Україна Incognita, с.101
883.	Титанік ентропійної цивілізації	економіка, прив'язана до нафти й газу	ЛУ, 2008, № 50, с.3
884.	Тихе місто над водами	м. Брюгге	Д, 2010, 8-9 жовт., с.22
885.	Торгове велелюддя	соціально-культурне життя України	ЛУ, 2008, № 24, с.6
886.	Трагічна і провінційна пародія на Росію	Білорусь	О. Пахльовська, с.274
887.	Традиційне національне змагання «хто підкине бабусям кращий продуктовий набір або банкноту більшого номіналу»	передвиборна кампанія	ДТ, 2010, № 20, с.14
888.	Транзитні похибки	кальки з російської мови	ЛУ, 2009, № 33, с.7
889.	Транслятор античної традиції в Східну Європу	Софія Київська	Україна Incognita, с.30
890.	Тренажер для імунної системи	поцілунок	К, 2010, № 69, с.2
891.	Тренажер розуму та емоцій	книга	Брати Капранові, с.65
892.	Третя релігія Туреччини	економіка	ДТ, 2008, № 1, с.9

893.	Тріумф історичної справедливості	референдум 1991р.	Публіцистика, с.56
894.	Тріумф українського визвольного руху	Друга світова війна	СлП, 2010, № 26, с.5
895.	Тріумфатори Нобеля	лауреати Нобелівської премії	Публіцистика, с.403
896.	Туристична Мекка Бельгії	м. Брюгге	Д, 2010, 8-9 жовт., с.22
897.	Убогодухі громадяни	донощики	С. Караванський, с.99
898.	Уганда з атомною бомбою	СРСР	ЛУ, 2009, № 25, с.3
899.	Узаконена епідемія	туберкульоз	ДТ, 2008, № 23, с.1
900.	Українець з великої літери	Г. Кочур	ЛУ, 2007, 10 тр., с.8
901.	Українець, який підкорив Пітер сміхом	А. Аверченко	ДТ, 2006, № 12, с.13
902.	Українець, який так і не став малоросом	М. Драгоманова	ДТ, 2006, № 36, с.21
903.	Українська Бьорк	М. Садовська	ДТ, 2008, № 24, с.18
904.	Українська літня казка	Євро-2012	ДТ, 2011, № 13, с.5
905.	Українська попелюшка	дитяча література	ЛУ, 2008, 30 жовт., с.5
906.	Українська рулетка	вибори	СВ, 2009, 15 бер., с.2
907.	Український Байкал	о. Скала	ДТ, 2006, № 39, с.23
908.	Український Ватикан	Києво-Печерська лавра	Д, 2010, 8-9 жовт., с.18
909.	Український Дон Кіхот	Є. Чикаленко;М. Лукаш	Україна Incognita, с.225; ЛУ, 2009, № 36, с.8

910.	Український Єрусалим	Тернопілля	ДУ, 2010, 2 лип., с.21
911.	Український Карлсон	М. Сулима	ЛУ, 2007, 19 бер., с.6
912.	Український Колізей	парламент	ДТ, 2007, № 12, с.5
913.	Український Мойсей	І. Франко	Україна Incognita, с.221
914.	Український Моцарт	М. Березовський	Україна Incognita, с.151
915.	Український поліщук світового виміру	І. Фещенко	ДТ, 2006, № 3, с.14
916.	Український твір на вільну тему	звіт про виконання Європейської соціальної хартії	ДТ, 2008, № 22, с.9
917.	Український фантом	туризм	ДТ, 2006, № 3, с.23
918.	Український цар	Президент України	ДТ, 2010, № 22, с.2
919.	Українські гарварди	дослідницькі університети в Украні	УК, 2010, 22 черв., с.10
920.	Улюбленець долі	А. Войнаровський	Україна Incognita, с.131
921.	Улюблений вождь козаків	Байда Вишневецький	Україна Incognita, с.79
922.	Улюблені граблі	затвердження держбюджету	ДТ, 2008, № 20, с.1
923.	Уманське чудо	дендропарк «Софіївка»	Апокрифи, с.314
924.	Умовні форми Мельпомени	п’єси	ЛУ, 2007, 5 кв., с.2
925.	Упосліджений радянською наукою метр	Ю. Шевельов	ЛУ, 2008, № 50, с.5
926.	Урочисті проводи	розстріли	Д, 2010, 22-23 жовт.,

	святих на небеса		с.11
927.	Усіх джерел джерело	Святе Письмо	ЛУ, 2009, № 28, с.7
928.	Фабрика новорічного настрою	виробництво ялинкових прикрас	ЛУ, 2009, № 1, с.2
929.	Фантоматична дисципліна, обмежена ідеологічними стереотипами	україністика	О. Пахльовська, с.13
930.	Феномен, яким хочеться пишатися	В. Дончик	ЛУ, 2007, 19 кв., с.6
931.	Філософ, якого «не спіймав світ»	Г. Сковорода	Україна Incognita, с.145
932.	Філософський анекдот Володимира Даниленка	книга «Газелі бідного Ремзі»	ЛУ, 2008, № 50, с.4
933.	Фінансова мильна бульбашка	зростання курсу євро	ДУ, 2010, 2 лип., с.5
934.	Фінський телекомунікаційний гігант	компанія «Nokia»	К, 2010, № 3, с.28
935.	Флагман в аграрній галузі Кіровоградщини	сільгосппідприємство «Україна»	СВ, 2010, 14 тр., с.2
936.	Флагман дитячої книжки	видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»	ЛУ, 2008, № 50, с.6
937.	Флагман національної фармацевтики	АТ фармфірма «Дарниця»	ЛУ, 2008, № 50, с.6
938.	Фоліанти, з яких народжується музика	ноти	ДУ, 2010, 2 лип., с.15
939.	Форпост мови, її хранитель і джерело	село	ЛУ, 2007, 5 кв., с.8

940.	Французький Спілберг	Л. Бессон	ВЗ, 2010, 1 лип., с.7
941.	Фундамент правової системи	конституція	СлП, 2010, № 26, с.4
942.	Футляр Бога	античний храм	Україна Incognita, с.30
943.	Хазяїн Банкової	Президент України	К, 2010, № 3, с.2
944.	Хамелеони політичних джунглів	політичні перекидчики	ДТ, 2006, № 33, с.21
945.	Хвойна красуня	ялинка	Т, 2006, № 1-2, с.9
946.	Хвороба з озера	дерматомікоз	К, 2010, № 69, с.14
947.	Хвороби, породжені ліками	ятрогенні хвороби	ДТ, 2006, № 39, с.15
948.	Хвороби, яких можна уникнути	психосоматичні хвороби	ДТ, 2006, № 16-17, с.14
949.	Хвостаті лікарі і психотерапевти	домашні тварини	ДТ, 2006, № 46, с.22
950.	Хлопці «спортивної зовнішності»	рейдери	ДТ, 2010, № 23, с.9
951.	Хлопці у камуфляжі	охоронці	ДТ, 2010, № 20, с.9
952.	Хоробрий президент	Д. Мєдвєдєв	Тиждень, 2011, № 15, с.7
953.	Храм знань	школа	МН, 2010, 20 бер., с.7
954.	Хранителі історії	працівники музеїв	ЛУ, 2008, № 42, с.16
955.	Хранителька післячорнобильської бібліотеки	Т. Гундорова	ДТ, 2006, № 4, с.20
956.	Хранительки Життя	матері	СВ, 2010, 14 тр., с.5
957.	Хребет демократичного суспільства	середній клас	ЛУ, 2008, № 49, с.3

958.	Хрещений батько поправок до основного закону	О. Мороз	Д, 2006, № 238 с.4
959.	Хрещений батько учених сучасності	В. Вернадський	Публіцистика, с.409
960.	Христові невісти	черниці	ДТ, 2006, № 37, с.21
961.	Цар перекладацької культури	М. Лукаш	ЛУ, 2009, № 36, с.8
962.	Царство Слова	література	Публіцистика, с.100
963.	Царство Хазяйки Мідної Гори	Урал	ШВ, 2010, 28 січ., с.11
964.	Центр передової думки і науки	університет	ДТ, 2010, № 22, с.12
965.	Цепні тварини демократії	журналісти	ДТ, 2006, № 11, с.9
966.	Цирк на колесах	«Формула-1»	ДУ, 2010, 2 лип., с.23
967.	Цитадель проти пострадянського варварства	інтелектуальна журналістика	Д, 2010, 1-2 жовт., с.4
968.	Цілування з напханими тютюном паперовими скрутками	паління	ДТ, 2010, № 3, с.14
969.	Чаклуни металу	ковалі	К, 2010, № 69, с.11
970.	Чарівна гора	акторська майстерність	ДТ, 2006, № 14, с.18
971.	Чарівний еліксир, що продовжує життя	мед	ШВ, 2010, 28 січ., с.11
972.	Чарівник із театрального космосу	О. Шейнцис	ДТ, 2006, № 29, с.17
973.	Чарівник, якому	Ч. Айтматов	ЛУ, 2008, № 50, с.4

	повірив світ		
974.	Чарівники смарагдового острова	ірландські кінорежисери	УТ, 2011, № 11, с.60
975.	Чародії слова	письменники	ЛУ, 2009, № 33, с.8
976.	Час примітивізації та споживництва	сучасність	Д, 2010, 22-23 жовт., с.5
977.	Червона мітла	комунізм	Д, 2010, 8-9 жовт., с.13
978.	Червоний галюциноген	мухомор	ШВ, 2008, 13 вер., с.2
979.	Червоний директор	Ю. Кисляковський	ДТ, 2008, № 16-17, с.15
980.	Червоний дракон	радянська влада	С. Караванський, с.105
981.	Чергова доза для наркомана	уливання в банківську систему інфляційних грошей	ЛУ, 2008, № 50, с.3
982.	Чеський Віндзор	замок Глубока	Країна, 2010, № 43, с.36
983.	Четверта влада	ЗМІ	ДТ, 2008, № 23, с.20
984.	Чоловік-галасун	О. Кушанашвілі	ДТ, 2011, № 12, с.13
985.	Чорна діра державного бюджету	вугільна промисловість	ДТ, 2008, № 14, с.8
986.	Чорний квадрат Януковича	уряд	ДТ, 2010, № 21, с.1
987.	Чорний континент	Африка	УТ, 2011, № 11, с.65
988.	Чорні добувачі чорного золота	шахтарі	ДТ, 2008, № 22, с.3
989.	Чотирилапі правоохоронці	собаки	ВЧ, 2010, № 9, с.9

990.	Шевченків край	Черкащина	ЧГ, 2010, № 3, с.3
991.	Шедевр нашого політичного порно	депутатська недоторканість	Публіцистика, с.96
992.	Шкільна гордість	музейна кімната	МН, 2010, 6 бер., с.7
993.	Шлях до безпліддя й імпотенції	самолікування	З, 2010, № 38, с.1
994.	Шоковий орган	Нацрада з питань охорони здоров’я	ДТ, 2006, № 23, с.16
995.	Шукач живої води	Є. Товстуха	ЛУ, 2009, № 33, с.8
996.	Шукачі дармової індульгенції від усіх гріхів	кандидати в депутати	Публіцистика, с.97
997.	Щеплення проти українства	мовна політика держави	ЛУ, 2008, № 13, с.3
998.	Яготинський працелюб	Є. Товстуха	ЛУ, 2009, № 33, с.8
999.	High-tech у центрі джунглів	Алькантара	УТ, 2011, № 15, с.62
1000	Vip-персони з кримінальним минулим	проросійські депутати	ЛУ, 2007, 8 бер., с.2